

**T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı
Tarih Bilim Dalı**

**TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SELÇÛKİYYE ADLI ESERİN
SADELEŞTİRİLMESİ VE NOTLANDIRILMASI**

Berna AKSOY

174001048

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç.Dr Yaşar BEDİRHAN

AĞRI-2021

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

DOÇ. DR. Yaşar Bedirhan danışmanlığında, Berna AKSOY tarafından hazırlanan bu çalışma 29/06/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Jüri Başkanı	Doç. Dr. Sefa YILDIRIM	
Danışman	Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2021 tarih ve .... / . . . . . nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../2021

Prof. Dr. İbrahim HAN
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “*Takvîm-i Meskûkât-ı Selçukiyye'nin Sdeleştirilmesi ve Notlandırılması*” Adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Berna AKSOY

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	ii
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ

1.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLAR	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi.....	1
1.3. Kaynaklar	1
2. MESKÛKÂT	2
3.İSMAİL GALİP	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SELÇUKKIYYE'NİN SADELEŞTİRİLMESİ VE NOTLANDIRILMASI

TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SEKÇÛKİYYE.....	5
SONUÇ.....	163
FOTOĞRAFLAR.....	165
KAYNAKÇA	169
EKLER.....	173

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SELÇÛKIYYE ADLI ESERİN SADELEŞTİRİLMESİ VE NOTLANDIRILMASI

2021

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN

Jüri: Doç. Dr. Yaşar Bedirhan

Doç. Dr. Sefa YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ

Bu çalışmanın amacı, Anadolu Selçuklu Devleti'nin sikkelerin ele alan *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye* adlı eserin sadeleştirilmesiyle, elde edilen bilgiler ışığında Anadolu Selçuklu sikkelerin değerlendirilmesinin yapılmasıdır.

Çalışma giriş ve bir bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde genel olarak sikkenin tarihçesinden, meskukatın öneminden ve ilk Türk nümizmatlardan olan ve *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye* adlı eserin yazarı olan İsmail Galib'in hayatından bahsedilmiştir. Birinci bölümde söz konusu olan eserin sadeleştirilmesi yapıp, notlandırılmıştır. Sonuç bölümünde ise sadeleştirmeden yola çıkarak genel bir değerlendirme yapıp, yorumlanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde sadeleştirilmesi yapılan eser ışığında sikkelerin yapısı, özellikleri, yansıttıkları bilgiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meskûkât, Anadolu Selçuklu Devleti, Selçuklu sikkeleri, nümizmatik

ABSTRACT

SIMPLIFICATION AND GRADING OF TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SELÇÛKIYYE

2021

Thesis Advisor: Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN

Jury: Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN

Doç. Dr. Sefa YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ

The aim of this study is to evaluate the Anatolian Seljuk coins in the light of the information obtained by simplifying the work called *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye*, which deals with the coins of the Anatolian Seljuk State.

The study consists of an introduction and a chapter. In the introduction part, the history of the coin, the importance of meskukat and the life of İsmail Galib, one of the first Turkish numismatists and the author of the book named *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye*, are mentioned. In the first part, the work in question has been simplified and graded. In the conclusion part, a general evaluation has been made and interpreted based on the simplification. As a result of these studies, in the light of the simplified work, the structure of the coins, their properties and the information they reflect were determined.

Key Words: Meskûkât, Anatolian Seljuk State, Seljuk coins, numismatic

ÖN SÖZ

Meskukat (sikke) ilmi geçmişten günümüze kadar önemini korumuştur. Sikkeler, içinde barındırdıklarıyla birçok alanda bilinmeyen bilgileri açığa çıkarmamızda yardımcı olan kaynaklardan olmuştur. İlkçağdan başlayan sikke serüveni birçok medeniyet ve toplumun ekonomik güç unsurunun olmasının yanı sıra buldukları dönemlerden izler taşımışlardır.

Bu dönemlerden biri olan Selçuklu Devleti kuruluşundan itibaren sınırlarının genişlemesiyle ve ihtiyaçların artmasıyla birlikte sikke bastırmışlardır. İlk sikkelerinde başka devletlerin izini taşıyalar da zamanla özgün bir sikke oluşturmuşlardır. Selçuklular'ın devamı olan Anadolu Selçuklu Devleti de sikke bastırmıştır. Yine bu dönemin ilk sikkelerinde Bizans sikkelerinin etkileri vardır. Zamanla güçlerinin artması ve gelişmesiyle birlikte sikkelerde gerek işlemler de gerekse tasvirleri kendine has bir tarza kavuşmuştur.

Sikkelerde işlenen süslemeler, tasvirler, kullanılan yazılar, dini ibareler o dönem hakkında bize bilgi vermektedir. İşte sikkelerde bulunan bu içerikler ve bu içeriklerin bulunduğu dönemi yansıtmamasından dolayı vazgeçilmeyen kaynaklardan sayılmıştır. Döneminde bilinmeyen ve çelişen durumların ortaya çıkarılmasında sikkelerin incelenmesi önemli bir adım olmuştur. Sikkeleri inceleyen tarihçiler çıkan görüş ayrılıklarını ve yanlış bilgileri düzeltmişlerdir.

Selçuklu sikkeleri de buldukları dönemin siyasi, askeri, kültürel, dini vb. özelliklerini yansıtmıştır. Bu dönemde çıkan görüş ayrılıkları ve yanlış bilgiler sikkelerle aydınlığa kavuşturulmuştur. Sikkeler, Selçuklu tarihine katkı sağlayan esas kaynaklardan biri olmuştur.

Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye adlı eserin sadeleştirilmesi adlı tez çalışmamda Anadolu Selçuklu Sultanlarının bastırdıkları sikkeler, sikkelerin özellikleri, sikkelerde kullandıkları unvanlar, yazılar, dini cümleler, tasvirler, sikkelerdeki ilkler vb. şeyler anlatılmıştır.

Tezimin oluşmasında bana yol gösteren, sabırlı davranan, değerli zamanını ayırıp isabetli düşünceleriyle bana yön veren, faydalı olmak için elinden gelenin fazlasını yapan danışman hocam sayın Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN'a desteklerini hep

hissettiğim arkadaşlarıma, hayatım boyunca yanımda olan ve her daim bana destek veren aileme şükranlarımı sunarım.

Berna AKSOY

Ağrı-2021

KISALTMALAR

m.	:Miladi
C.	:Cilt
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
ss.	:Sayfa sayısı
vb.	:ve benzeri
vs.	:vesaire
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Yay.	:Yayınları
TDV.	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Çev.	: Çeviren

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLAR

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada temel olarak Selçuklu tarihine önemli bir katkı sağlayacak olan Selçuklu sikkelerini anlatan *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye* adlı eserin sadeleştirilmesi yapılarak sikkelerin içeriği, sikkelerin ait olduğu dönemin siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik özelliklerini, dini inanışlarını, sanatsal özelliklerini ne şekilde yansıttığını ortaya çıkarmayı amaçlanmıştır.

Sikkeler, bulunduğu dönemi yansıması itibariyle büyük öneme sahiptir. Çeviriden çıkan sonuçlar neticesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin toplumsal, kültürel, sanatsal, dini özellikleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel veri araştırması yapılarak bilgi ve belgeler elde edilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye* adlı eser sadeleştirilerek çalışmanın esası oluşturulmuştur. Fikir oluşturması açısından daha önce konuyla ilgili yapılan tez ve makale çalışmaları incelenmiştir. Bunun sonucunda bir taslak oluşturularak konu ile ilgili çalışmaya katkı sağlayacak kitaplar, kitap bölümleri, makaleler, ansiklopedi maddeleriyle tez çalışmalarından faydalanılmıştır. Bunların neticesinde gerekli bilgilerin bir araya getirilip belli bir düzen içerisinde, bir bütün olarak sergilenmesine gayret edilmiştir.

1.3. Kaynaklar

Bu çalışmada kullanılan en önemli kaynak nümizmatik bilimi için önemli kaynaklardan biri olan *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye*'dir. Bu eser sadeleştirilerek notlandırılmış ve dönem ile ilgili siyasi, kültürel, din alanlarında önemli verilere ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra konu ile alakalı farklı kaynaklardan da faydalanılmıştır. Halil Erkiletoğlu, Oğuz Güler'in *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*¹, Şevket

---

¹ Halil Erkiletoğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1996.

Nezihi Aykut *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*², Yaşar Bedirhan, “Türkiye Selçukluları’nda Para ve Devletin Para Politikası”³, Kemal Göde, *Halil Eldem ve Kayseri Şehri*⁴, Gündegül Parlar, “Ortaçağ Figürlü Sikkelerin Taşıdığı Anamlara Bir Bakış”⁵, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*⁶, Ferit Develiöglü, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*⁷, Atom Damalı, *A’dan Z’ye Nümismatik El Kitabı*⁸, Mahmut Kıyıcı, *Ispartalı ve Isparta’ya Hizmet Etmış Büyük Adamlar*⁹, Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*¹⁰, Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*¹¹.

Bu kaynaklar dışında birçok kitap, makale, ansiklopedi maddesi, tez gibi eser ve araştırmalardan yararlanılmıştır.

2. MESKÛKÂT

Madeni paraları ve sikkeleri ifade eden meskukatın sözlük anlamı üzerine damga vurulmuş anlamına gelmektedir. Bu alanla ilgilenen bilim dalına nümizmatik, bu bilimle uğraşan kişilere nümismat denir. Nümizmatik kavramının çıkışı Eski Yunan’a dayanmaktadır. Eski Yunan’da kullanılan “kanun” anlamına gelen ve eski yunanca nomisma/ noummos ve latince nūmmüş kelimeleri sikke anlamına gelmektedir. İşte nümizmatik bunlardan türemiştir¹². Sikke Lidyalılar tarafından icat edilmiştir¹³. Lidyalılar parayı icat etmeden önce değiş-tokuş usulü kullanılmaktaydı. Paranın icadıyla birlikte yayılımı hızlanmıştır¹⁴. İslami devletler de sikke kullanımı

² Şevket Nezihi Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*, Eren yayıncılık, İstanbul, 2000.

³ Yaşar Bedirhan, “Türkiye Selçukluları’nda Para ve Devletin Politikası”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.19, 2014.

⁴ Kemal Göde, *Halil Eldem ve Kayseri Şehri*, Kültür Yayınları, Kayseri, 2011.

⁵ Gündegül Parlar, “Ortaçağ Figürlü Sikkelerin Taşıdığı Anamlara Bir Bakış”, *TÜBA-KED*, S.13, 2015.

⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, C.1, İstanbul, 1983.

⁷ Ferit Develiöglü, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 30. Baskı, Ankara, 2013.

⁸ Atom Damalı, *A’dan Z’ye Nümismatik El Kitabı*, Acar Basım, İstanbul, 2014.

⁹ Mahmut Kıyıcı, *Ispartalı ve Ispartaya Hizmet Etmış Büyük Adamlar*, Göltaş Kültür Yayınları, Isparta, 1998.

¹⁰ Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014.

¹¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

¹² Oğuz Tekin, “Meskukat”, *DiA*, C.29, TDV Yayınları, İstanbul, s.317.

¹³ Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, *Gazi Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü*, Ankara, 1999, s.14.

¹⁴ Süleyman Yükçü, Seçkin Gönen, “Anadolu’da İlk Paranın Ayar ve Alaşımı”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.7, Ocak, 2014, s.29.

yaygınlaşmıştır. Hz. Muhammed ve halife Ömer zamanında öncelikle Sasani sikkeleri denilen “Kisrevi” sikkeleri kullanılırken daha sonra Bizans sikkeleri de kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişimi takiben Emevi Devleti’de sikke darp ettirmiştir. Emeviler’in sikke çeşitleri dinar, dirhem ve feldir. Emeviler’in sikkeleri de Bizans sikkelerine tarzındaydı¹⁵.

Emeviler zamanında Muâviye b. Ebû Süfyan zamanında ilk islami sikkeler darp edilmiştir¹⁶. Yine Abbasi Devleti’de Emevi sikkelerine benzer tarzda sikkeler darp ettirmişlerdir¹⁷. Dandanakan Savaşı’ndan sonra siyasi egemenliği eline alan Selçuklular ilk sikkeyi Tuğrul Bey zamanında darp ettirmiştir¹⁸. Daha sonra Alparslan, Melikşah da kendi adlarına sikkeler bastırmıştır. Melikşah’ın sikkelerinde Abbasi halifesinin ismine yer verilmiştir. Bu da sikkelerde Abbasiler’in etkisinin olduğunu göstermektedir¹⁹.

Selçuklu sikkeleri zamanla özgünlüğüne kavuşmuştur. Bu da şundan anlaşılıyor ki Sultan Sancar sikkelerinde Türkçe unvanlar kullanmıştır²⁰. Anadolu Selçuklu Devleti’nde günümüze ulaşan en eski sikke I. Mesud’un sikkesidir. Bu dönem sikkelerinde Bizans etkileri vardır. I. Mesud’un sikkесinin ön yüzünde Bizans imparatorunun yüzü, diğer yüzünde ise “Es-Sultan-ül muazzam bin Kılıçarslan” yazılıdır²¹. Bu da bu dönemki sikkelerin Bizans’tan etkilendiğini ve özgün olmadığını gösterir. Anadolu Selçuklu sikkeleri de zamanla kendi özgünlüğüne kavuşmuştur.

Geniş bir alana yayılan meskukat, geçmişten günümüze kadar ortaya çıkan toplumların kültürlerini, siyasi olaylarını, dini inanışlarını, sanat dallarını anlamanızda bize yardımcı olur. Kaynaklardan bulamadığımız ya da belirsizlik içine

---

¹⁵ Halit Erkiletioğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1996, s.20.

¹⁶ Oğuz Tekin, “Sikke”, *DİA*, C.37, TDV Yayınları İstanbul 2009, s.181.

¹⁷ Metehan Coşkun, Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Sikkeleri (16. Yy- 20. Yy), (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018, s.8.

¹⁸ Kenan Çetin, “İran’dan Anadolu’ya Selçuklu Paraları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.29, 2006, s.183.

¹⁹ Erkiletlioğlu, Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s.21.

²⁰ Çetin, İran’dan Anadolu’ya Selçuklu Paraları, s.183.

²¹ Yaşar Bedirhan, “Türkiye Selçuklularında Para ve Devletin Para Politikası”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.19, 2014, s.310.

düştüğümüz konularda meskukatın (sikkeler) üzerine yazılan yazılar, işlenen motifler sayesinde gerçekleri anlamamızda büyük payı vardır. İşte bu meskukat yüzden bilim dalı olarak kabul edilmiştir²².

3. İSMAİL GALİP

Sadrâzam Ethem Paşa'nın oğlu, Halil Edhem Eldem'in abisi Osman Hamdi Bey'in kardeşi olan İsmail Galip, 1848 yılında doğmuştur²³. Şuray-ı Devlette üyeliği olan İsmail Galip, Girit vali müşavirliği yapmıştır²⁴. İsmail Galip ilk Türk nümizmatlarından²⁵. Oluşturduğu meskukat koleksiyonlarıyla büyük katkıları olmuştur. Tarihçiler bu koleksiyonları kaynak olarak kullanmıştır. Oluşturduğu koleksiyonlar, hem kendi dönemini hem de kendinden sonraki dönemler için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Koleksiyonlarında Osmanlı sikkeleriyle yetinmeyip, daha eski dönemki sikkelere de yer vermiştir²⁶. İsmail Galib'in eserleri şöyledir: İlk önce basılan eseri Takvîm-i Meskûkât-ı Osmaniyye'dir²⁷. Bu eserde Osmanlı padişahlarının Sultan Abdülaziz'e kadar olan darp edilen sikkelerin ayrıntılı açıklamalarına yer verilmiştir. Bir diğer eseri olan Yeni Mikyaslara Dair Risale'de yeni ölçü sistemlerine değinmiştir. Üçüncü eseri olan Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye'dir. Bu eserde Anadolu Selçuklu hükümdarları tarafından darp edilen sikkeler hakkında bilgi vermektedir. Doğu Anadolu Türkmen beylerinin darp ettikleri sikkeler hakkında bilgi verdiği eseri ise Müze-i Hümayun Meskukat-ı İslamiyye Kısmından Meskukat-ı Türkmaniyye Kataloğu'dur²⁸

---

²² Tekin, "Meskukat", s.317.

²³ Atom Damalı, *A'dan Z'ye Osmanlı Nümismatik El Kitabı*, Acar Basım, İstanbul, 2014 s.105.

²⁴ Kemal Göde, *Halil Eldem ve Kayseri Şehri*, Kültür Yayınları, Kayseri, 2011, s.7.

²⁵ Mahmut Kıyıcı, *Ispartalı ve Isparta'ya Hizmet Etmış Büyük Adamlar*, Göltaş Kültür Yayınları, Isparta, s.156.

²⁶ Mahmut H. Şakiroğlu, "İsmail Galib", *DİA*, C.23, TDV Yay. İstanbul, 2001, s.100-101.

²⁷ Damalı, *A'dan Z'ye Osmanlı Nümismatik El Kitabı*, s.105.

²⁸ Şakiroğlu, "İsmail Galib", s.100,101.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SELÇUKKIYYE'NİN SADELEŞTİRİLMESİ VE NOTLANDIRILMASI

TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SEKÇÛKIYYE

Yazarın Eserleri

Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye: Osmanlı'nın yüce, ulu sultanlarının adlarına damgalanmış, darp edilmiş eski ve yeni sikke, madalya bazı kurşun damgalarının bir araya getirilip toplanmasıyla yazarın düzenlemiş olduğu (koleksiyona) özel takımın tanıtıldığı tarihi bilgileri içine alan (katalog) defterdir. On iki adet resim tablosunu kapsar. Birinci Baskı Kontantiniye sene 1307

Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye: Anadolu Selçuklu meliklerinin sikkeleriyle Karaman, İsfendiyar, Saruhan, Aydın hakimlerinin bazı sikkelerden birleşen koleksiyonun açıklamaları ve gerekli nakledilen tarihi bilgileri içinde kapsayan defterdir. Birinci Baskı Konstantiniyye 1309.

Takvîm-i Meskûkât-ı Türkmeniye: Artukoğulları, Zengiler, Danişmendliler, Saltuklular, Mengücekliler'in sikkelerinin koleksiyonunun açıklamaları çeşitli tarihi rivayetleri açıkça belirten defterdir. (Sırayla ele alınmıştır.)

Yeni Mukayeselere Dair Risale: (Ondalık Sistemine göre yapılmış ölçü) Yirmi bir adet şekli kapsar. Birinci baskı sene 1287. İkinci Baskı 1299 İstanbul.

Anadolu Selçuklu tarafından darp edilen ve çıkarılan sikkeler ile
Diğer bazı küçük hükümetlerin çeşitli sikkelerinin açıklamalarıyla tarihi bilgilerden
oluşur.

İsmail Gâlib

Beş adet resim tablosunu kapsar.

Eğitim Bakanlığı izniyle basılmıştır.

Konstantiniye (İstanbul)

(Mihran) Matbaası

1359

Bu kitabın yabancı dillere aktarılması ve tercümesiyle tekrar basılması

Ve kopyasını basma gibi her türlü hakları korunmuştur.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

GİRİŞ

Feyizler çağında çeşitli ilimleri yayılan gıpta edilen, saf, temiz olan eğitimin yayılması için çalışan, eğitimi koruyan padişah Sultan Gazi II. Abdülhamit hazretlerinin döneminde onun ilerlemeyi himeye ve teşvikleriyle pek çok basılmış olan eserlere naçizane bir katkıda bulunmak üzere geçen sene yayınladığım Takvim-i Meskukat-ı Osmaniye'nin görmüş olduğu ilgi ve rağbet bu eser olan Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye ismindeki aciz eserimin tertip ve yayınına beni cesaretlendirmiştir.

Selçuklu sikkeleri eski islami sikkeler arasında öyle pek fazla önem verilenlerden değildir. Anadolu memleketlerinde iki buçuk asra yakın devleti yöneten Selçuklular'ın tarihi olaylarını kaydeden tarihçilerin söyledikleri ve rivayetler çoğunlukla görüş ayrılıklarından kurtulamayıp, idari ve siyasi olayları hesaba katmadan Selçuklu hükümdarlarının birbirini takip eden saltanatlarının tahta oturma, vefat tarihleri, bazılarının tekrar eden ve ortak idareleri hakkında birtakım belirsizlikler yaşanmıştır. Bundan dolayı söylenen rivayetlerin eksikliklerini tamamlamak maksadıyla Anadolu Selçuklu sikkeleri onların tarihini anlamada pek çok hizmet etmektedir.

Bahsedilen sikkelere Avrupalı uzmanların dikkatini çekmiş ve bazı şehirlerin müzelerinde eskiden beri az çok ele geçirdikleri sikkelerden koleksiyon yapıp düzenlemiş ve hususi kataloglar oluşturulmasını gerekli görmüşlerdir. Bunlardan bazılarını zikredersek (Milano) şehri müzesinin 1819 yılında yayınlanan Meskukat-ı İslamiye Katalogu²⁹ tarih uzmanlarına ve sikkelere önemli bir kaynak olmuştur. Bu katalogda Selçuklu sikkeleri eksik ise de yazar var olanlardan yani Selçuklular'ın tarihi olaylarından Arap, Acem v.s gibi milletlerin tarihçilerinin sözlerinden güzelce bir değerlendirme yaparak açıklamıştır.

---

²⁹ Monete cufiche dell' I. R. museo di Milano. 1819.

Roma'da (Borcaniyum) Müzesi'nin 1792 tarihli kataloğu³⁰ İslam sikkelerinin en eski kataloglarından olup, bunda var olan Selçuklu sikkeleri sayıca az ise içinde önemli bilgileri barındırır.

Eski sikkelerden başka İslami sikkeler gibi her zamanın koleksiyonuna sahip olan İngiltere Müzesi'nin Anadolu Selçuklu sikkeleri takımı kusursuz bir safhadadır. Türkmen Devletleri sikkeleri dahil olan 1877 senesinde yayınlanan kataloğun 1890 yılında eki çıkarılmıştır.³¹ Her katalog örnek teşkil edecek derecede olup, hatta Fransa sikkeler kurulunun son zamanlarda yayınlanan halife sikkeleri defteri de o usule uyarak düzenlenmiştir. Petersburg sikke kurulu Selçuklu sikkelerinden epey bir miktar toplayıp diğer İslami Devlet sikkeleriyle beraber 1881 tarihinde sadece bölüm defteri³² düzenleyip yayınlamıştır.

Bu sayılan eserlerden başka İslami sikke uzmanlarından Tychsen,³³ Adler,³⁴ Marsden's,³⁵ adlı kişilerin yapıtları birkaç katalog olup yazarların isimleri bazı kitaplarda görülmüşse de bunların edinilmesinde başarılı olunamamıştır. Bununla beraber var olan koleksiyondaki Selçuklu sikkelerinin sarf edinilen emeklere karşı sayıca ve miktarca değil fakat çeşit bakımından eksik olduğu anlaşılıyor.

Eserimden ortaya çıkan fikrimce bilineceği gibi bir hayli zaman ve emek harcayarak araştırıp elde ederek bir araya getirdiğim Selçuklu sikkelerini oluşturduğum koleksiyonda sikke darp ettirmiş olan hükümdarlarının her biri zamanında çeşitli tür ve tarzda kesilen ve çıkarılan sikkelerin aşağı yukarı hepsi denilmezse de diğer kataloglara göre büyük bir kısmının var olduğu, eşi benzeri görülmeyen ve belki uzmanların nezdinde henüz bilinmeyen birkaç parça sikke bulunmaktadır ki bunlar özellikle tarihe faydalı olacak basılmış eserlerdir.

Selçuklular'dan sonra Anadolu'nun bazı yerlerinde ortaya çıkan, bir süre saltanatı yürüten, sonradan idarelerinde bulunan yerleri Osmanlı Devleti'ne katılan

---

³⁰ Museum cuficum Borgianum Velitris. Romae. II. Pars.

³¹ Catalogue of oriental coins in the British museum. Vol. III. Additions to Vols. I-IV.

³² Inventaire des monnaies des Khalifs orientaux etc. St. Petersburg 1881.

³³ Introduction ad rem Numism.

³⁴ Collectio nova.

³⁵ Numismata orientalia.

Tevaif-i Mülük'ün bazılarının ele geçirilmiş ve kitabın zeylinde (ek) ayrı ayrı gösterilmiş olan sikkeleri dahi önemsiz şeylerden değildir.

Bilindiği üzere eski eserler tarihi delillendirmek için en önemli vesikalar kabul edildiği gibi, eski sikkeler dahi yine tarihin delillendirilmesinde itibar ve itimad edilen kaynaklardan olmasıyla, (Arkeoloji) ve (nümizmatik) adlarıyla anılan “eski eserler ilmi” ve “eski sikkeler ilmi” Avrupa’da büyük önem verilmektedir. Bu iki ilim ve sanata dair çok sayıda kitap haline getirilmiş eser olduğu halde memleketimizde şimdiye kadar bunların önemi anlaşılamamış ve her ne kadar. Sikke ilmi üzerine yazılmış eserler varsa da bunlar oldukça sınırlı, kısa ve öz bulunmuştur.

Bahsedilen iki önemli ilmi eserlerin esasları eski sikkelere dayanıp, onlardan faydalanmasıyla batıda görülen yükseliş müze ve sikke kurulunun meydana gelişleri ve ilim ilgili keşiflerin devamlı olması sayesinde meydana gelmiştir.

Padişah hazretlerinin özellikle teşvik ve iltifatlarıyla Osmanlı ülkesinde ortaya çıkan nice önemli eserler arasında Müze-i Hümayun’un gelişmesi bahsi geçen bilimlerin bizde çok revaçta olmasına delalet eder.

Sikke (Nümizmatik) ilmiyle ilgilenmek için hem tarihi bilgilere hem de fikri alt yapıya sahip olmak gerekir. Her ne kadar bu alandaki bilgi yetersizliğime rağmen (nümizmatiğin) üzerine eserler ortaya koymak haddim olmadığı ve bu alandaki büyük aciziyetimi itiraf ederek gerek Takvim-i Meskukat-ı Osmaniye’nin gerek bu eser olan Takvim-i Meskukat-ı Selçukiye’nin memleketimizde sikke ilmine öncülük etmesi maksadıyla yazılmış naçiz eserlerden kabul edilmesini ve içindeki noksanlıklardan dolayı mazur görülmemi eserş okuyanlardan temenni ederim.

Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye, Takvim-i Meskukat-ı Osmaniyye tarzında düzenlenmiştir. Şöyle ki Selçuklular’dan her birinin sikkesi, darp yılları, ilk önce hangi yerde kesilmişse ilk olarak o yerin ismi, altın, gümüş ve bakırsa yani çeşidi ve tarihine göre sırasıyla gösterilmiş her zamana ait bilgiler ve açıklamalar o zamana ek ilave olarak kısaca yazılmıştır.

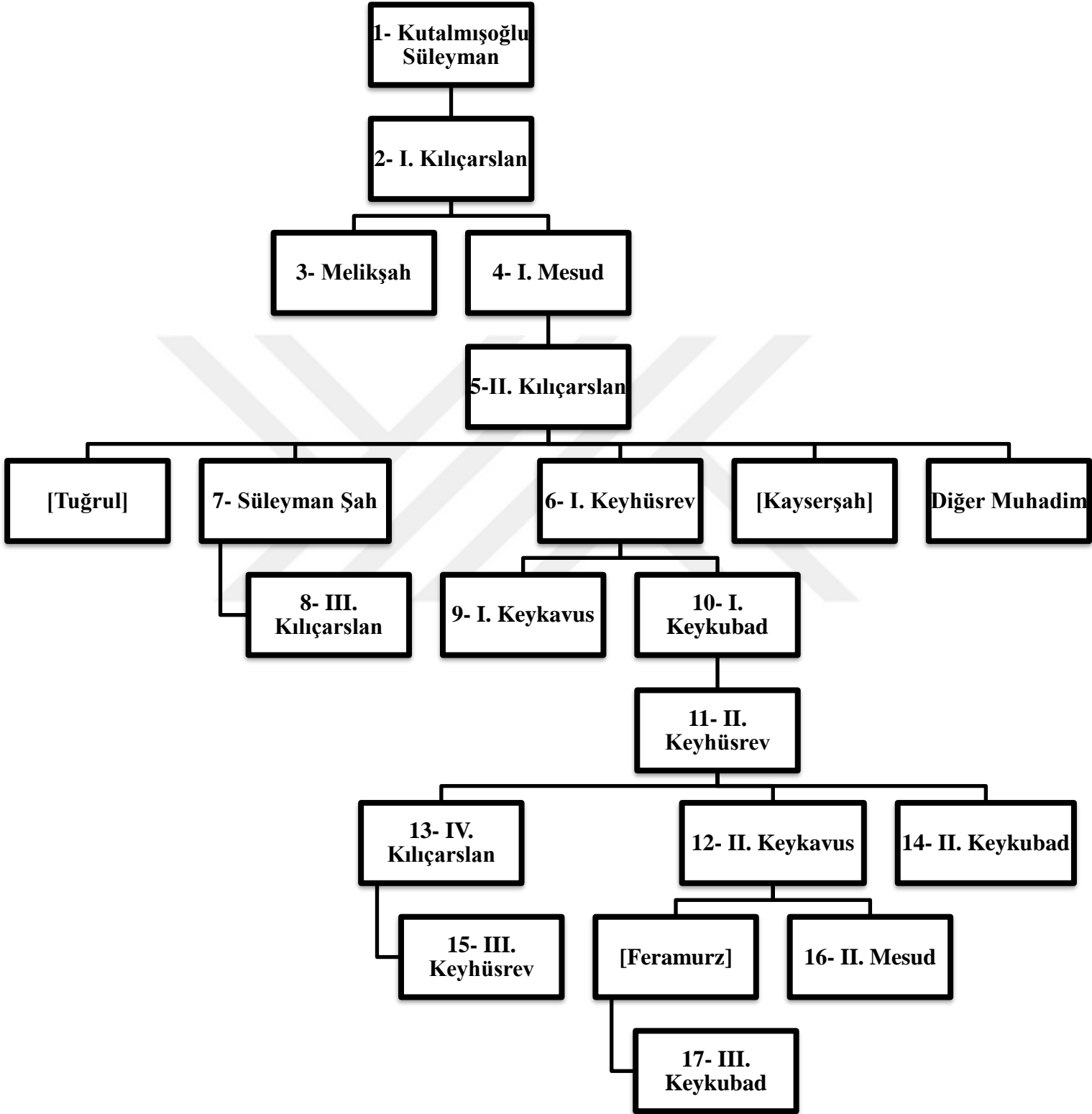
Kitabın girişinde Selçuklu soy kütüğü ve Selçuklu hükümdarlarının çağdaşları olup sikkelerde isimleri yazılması adet olan Abbasi halifelerinin isimleri

ve sikkelerde yer alan ayet-i kerime, zikirler, övmeler, lakaplar ve unvanlar, sikke darp edilen yerlerin çeşitli açıklamaları, çok sayıda özgün cetvel ve içindikiler gösterilmiş, kitabın sonunda tarihi sikkeler gösterilmiştir. Darphane bulunan yerler alfabe harfleriyle gösterilmiştir. İlk defa iki içindikiler düzenlenmiş ve ilave edilmiştir. Mevcut olan sikkelerden her zamana ait ve çoğu öneme sahip altmış adet fototiplerini içine alan beş parça resim tablosu iliştilmiştir.

Ethem oğlu Gâlib

Konstantiniyye 12 Rebiyülevvel sene 1309.

Selçuklu Soy Kütüğü

**Selçuklu Hükümdarları ile Aynı Asırda Yaşayan ve İsimleri Sikkelere Darp
Olunmuş Abbasi Halifeleri**

Zaman	Başlangıç	Halife	Selçuklu
46	575 (1179)	El imam el Nasrlidinillah	II. İzzeddin Kılıçarslan I.Gıyaseddin Keyhüsrev II.Rükneddin Süleymanşah Mugiseddin Tuğrul I.İzzeddin Keykavus I.Alaeddin Keykubad
1	622 (1225)	El imam el Zahir biemrillah	I.Alaeddin Keykubad
17	623 (1226)	El imam el Mustansırbillah	I.Alaeddin Keykubad II.Gıyaseddin Keyhüsrev
16	640 (1242)	El İmam El Mustasımbillah	II.Gıyaseddin Keyhüsrev II.İzzeddin Keykavus IV.Rükneddin Kılıçarslan II.Alaeddin Keykubad

Selçuklu Sikklerinde Kullanılan Ayet-i Kerime ve Zikirler ve Övmeler

- I. Rükneddin Mesud ..... Elabdülzayif elmuhtac ila rahmetullah.
- II. İzzeddin Kılıçarslan ..... La ilahe İllallah ve hüda la şerikeleh Muhamed resulallah sallallahu aleyhe.
- I. Gıyaseddin Keyhüsrev ..... La ilahe İllallah ve hüda la şerikeleh Muhamed resulallah.
- [Mugiseddin Tuğru] ..... La ilahe İllallah ve hüda la şerikeleh Muhamed resulallah.
- II. Rükneddin Süleymanşah ..... La ilahe illallah muhamed resulallah sallallahu aleyhe ersele bil huda ve dinil hakkı li yuzhirehu aled dini kullih.
- I. Keyhüsrev ..... Huvellezi ersele resulehu bil huda ve dinil hakkı li yuzhirehu aled dini kullihı vel lev kerihel müşrikun ersele resulehu bil huda (elh) el minnetallah.
- I. İzzeddin Keykavus ..... La ilahe illallah muhamed resulallah.
- I Alaeddin Keykubad ..... Âli gaye.
- II. Gıyaseddin Keyhüsrev ..... Bismillahirrahmanirrahim, La ilahe illallah Muhammed resulallah.
- II. İzzeddin Keykavus ..... La ilahe illallah Muhammed resulallah.
- II. Keykavus- IV. Kılıçarslan- II. Keykubad ..... La ilahe İllallah Muhamed Resulallah.
- II. Keykavus (İkinci Defa) ..... El izzetillah.
- IV. Kılıçarslan (İkinci Defa) ..... La ilahe illallah Muhammed Resulallah .el minnetallah.
- II. Alaedin Keykubad ..... El izzetillah.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ..... La ilahe illallah Muhammed Resulallah el melik allah.

II. Gıyaseddin Mesud ..... La ilahe illallah Muhammed Resul Allah

La ilahe illallah ve hüda la Şerikeleh Muhammed Resul Allah

El âzimetillah, El izzetillah.

III. Alaeddin Keykubad ..... La ilahe illallah Muhammed Resulallah.

Anadolu Şehirleri Hakimleri

Alaeddin ? ..... La ilahe illallah Muhammed Resulallah, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, halidallah-ı Mülke.

Mehmed Eretna ..... (Kelime-i Tevhid), Çehar yar-ı Güzin, Halidallah-ı Mülke, el melikallah.

Karamanlar ..... Muhammed Resulallah Salallahu Aleyhe, (Çehar-ı yar-ı Güzin), Halid-i mülke ve devlete, Halid-i mülke, Halid-i memlekete, Daim-i fella fena Hafizan ahfatna Vela zeval-ı mülke, refaana aleyke..., Zıllu'ı sultan li-zillullah sebatü'ı mülk bi'l adl, Tavil ömr maa'l taa, min hil'atu'ı Enbiya el minnetallah, Allah.

İsfendiyar ..... (Kelime-i Tevhid), Çehar yar-ı Güzin, Halidallah-ı Mülke, Halid.

Saruhan ..... Halidallah-ı Mülke, Halid.

Aydın ..... Kelime-i Tevhid) , Halidallah-ı Mülke, Halid-i mülke.

Selçuklular'da Lakab ve Ünvanlar

II. İzzeddin Kılıçarslan ..... Es-Sultan-ül muazzam.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev (Birinci Defa) ..... Es-Sultan -ül muazzam.

[Muizzeddin Kayser Şah] ..... Şah.

[Mugiseddin Tuğrul] ..... Ebu'l feth.

II. Rükneddin Süleymanşah ..... Es-Sultan -ül kahır, Es Melik-ül kahır, Ebu'l Feth, Nasr, Emir el mümininn, şah.

I Gıyaseddin Keyhüsrev (İkinci Defa) ..... Es-Sultan -ül muazzam Ebu'l feth.

I. İzzeddin Keykavus ..... Es-Sultan -ül galib, Es-Sultan -ül âzam, Es-Sultan -ül âzam, ebu'l feth.

II. İzzeddin Keykavus (Birinci Defa) ..... Es-Sultan -ül âzam, zıllıllahu fi'l alem, Ebu'l feth.

I Alaeddin Keykubad ..... Es-Sultan -ül muazzam, Es-Sultan -ül âzam, Ebu'l feth.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ..... Es-Sultan -ül âzam, zıllıllahu fil alem, Emir el mümininn, Kasım.

II. İzzeddin Keykavus(İlk Defa) ..... Es-Sultan -ül âzam, zıllıllahu fi alem, Ebu'l feth.

IV. Rükneddin Kılıçarslan (İlk defa) ..... Es-Sultan -ül âzam, Emir el mümininn, Kasım.

II. Keykavus, IV. Kılıçarslan, II. Keykubad (Ortak)..... Es selatin-ül âzam, Selatin-ül âzam, Emir el mümininn, Kasım.

IV. Kılıçarslan, II. Keykubad ..... Es-Sultan-ül âzam, Emir el mümininn.

II. İzzeddin Keykavus (İkinci Defa)..... Es-Sultan -ül âzam, Ebu'l feth.

IV. Rükneddin Kılıçarslan (İkinci Defa) ..... Es-Sultan-ül âzam, Ebu'l feth, Emir el mümininn.

II. Alaeddin Keykubad (Tek Başına) ..... Es-Sultan-ül âzam, Ebu'l feth.

II.Gıyaseddin Keyhüsrev ..... Es-Sultan-ül âzam, Ebu'l feth, Emir el mümininn.

II. Gıyaseddin Mesud ..... Es-Sultan-ül âzam, Ebu'l feth, es sultân-ül âzam.

II. Alaeddin Keykubad ..... Es-Sultan -ül âzam.

Anadolu Hakimleri

Alaeddin ? ..... Es-Sultan-ül âzam

Mehmed Eretna ..... Es-Sultan-ül âzam

Karamanlar..... Es-Sultan-ül âzam, Es-Sultan-ül muazzam

İsfendiyar ..... Es-Sultan-ül âzam, el melik alâ, emir mümin

Germiyan ..... Han

Sikkelerin Darp Edildiği Şehirler³⁶

I Rükneddin Mesud

II. İzzeddin Kılıçarslan ..... Konya

I. Gıyaseddin Keyhüsrev (Birinci Defa) ..... Konya

[Muizzeddin Kayserşah]

[Muğiseddin Tuğrul] ..... Erzurum

II. Rükneddin Süleymanşah (Şehir) ..... Kayseri, Konya

I. Gıyaseddin Keyhüsrev (İkinci Defa) ..... Konya, Malatya (Şehri)

I. İzzeddin Keykavus ..... Konya, Sivas

I. Alaeddin Keykubad ..... Konya, Kayseri, Sivas, Dinyesir³⁷

---

³⁶ Şehirlerin isimleri sikkelerin üzerine hangi kurallarla yazılmışsa bu listede öylece gösterilmiş ve gerekli olan yerlerde bazı açıklamalar verilmiştir. (uyarı) selçuklu sikkelerinde şehirlerin ismi geçmişteki gibi çoğunlukla (b) adeti kullanılmıştır. (darp bakonya) gibi.

³⁷ Bu (dinyesir) eskiden (mardin) civarında meşhur bir kasaba olup sonradan harab olup bugün haritalar üzerinde mevcut değildir. Arap coğrafyası (dinyesir) veya (dinyesire) yazıp yeri şöyle tarif edilmiştir: "dinyesir şehri meşhur ki el cezire taraflarında Mardin dağının aşağısındadır.

- II. Gıyaseddin Keyhüsrev ..... Sivas, (Korunmuş) Konya, Sis³⁸
- II. İzzeddin Keykavus (İlk Defa) ..... Sivas, Konya
- IV. Rükneddin Kılıçarslan (İlk Defa) ..... Sivas
- II. İzzeddin Keykavus, IV.Rükneddin Kılıçarslan, II.Alaeddin Keykubad (Ortak)
..... Sivas, Konya, Malatya
- IV.Rükneddin Kılıçarslan, II. Alaeddin Keykubad (Ortak) ..... Kayseri
- II. İzzeddin Keykavus (İkinci Defa) ..... Konya
- IV. Rükneddin Kılıçarslan (İkinci Defa) ..... Sivas, Konya, Lülü³⁹, Yemiş
Pazar
- II. Gıyaseddin Keyhüsrev .....Konya, Sivas, Antakya, Kayseri, Yemiş
pazar⁴⁰ (maden) lülü⁴¹, Maden şehir⁴², Erzincan
- II. Gıyaseddin Mesud ..... Sivas, Erzincan, Konya, (Maden)Bayburt,
Milas⁴³.

³⁸ Ortaçağ'da Ermeniler'in başşehri olan şehir bugün Adana'ya bağlı ilçedir. (Kozan). Burada I. Alaeddin Keykubad ile II. Keyhüsrev, Ermeni Prensi ile ortak sikke bastırmıştır. Halil Erkiletoğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1996, s.34.

³⁹ Bu yer sikkelerde (lülü) veya (lülüh) diye iki şekilde yazılmıştır. Bazı tarihçilere göre (lülüh) ismi daha doğrudur. Her halde biz insanların "Lilün" ismiyle andığımız gibi alınıp kabul edilen bir isimdir. (Iauloue) de forteresse en Calicie (lülüh) Anadolu imparatorları tarafından (tarsus) civarında yüksek bir yerde inşa edilen sağlam ve önemli bir kaledir. Halife Memun bu yeri 617 yılında kuşatmış ise de sonuçsuz kalmıştır. (L'univers Arabie, par M, M desVergers, P.433.) Son olarak I. İzzeddin Keykavus tarafından 612 yılında ele geçirerek selçuklu topraklarına katmıştır. (Hammer, T. I, p. 34) (Kanserin) katılmış olan şehirler sırasında (lülü) ismiyle ve Konya yani Karaman memleketi kalelerinden (lüle) ismiyle iki yer göstermiştir.(Cihannüma Katip Çelebi sayfa 592 ve 615) II. Keyhüsrev zamanında ve ondan sonra darp olunan sikkelere(maden lülüh) diye yazılmış olmasına bakılınca bahsedilen yer civarında gümüş maden bulunduğu ve bundan dolayı darphanenin kurulmuş olduğu akla gelir. Bununla beraber bu yer bugün haritalar üzerinde mevcut olmayıp isim ve yer unutulmuştur.

⁴⁰ Bu isim sikkelerde genellikle noktasız yazılmış olduğundan ve bu biçim ve kurallarla Anadolu'da bir yer ismi bulunmadığından doğru okunması kabul edilemez. Bu ismi bay (Lane Pool) Selçuklu kataloglarında birkaç aynı sikkeler (miş Pazar) diye yazılmışsa da (Additions to oriental coins. Vols. I-IV, p. 262) sikkeler üzerinde görüleceği gibi birinci kelimenin başında şöyle (مس) iki denden konulmasıyla (درب بمش) den ziyade (درب بيمش) okumak daha doğru olur. Bununla birlikte gerek (مش) ve gerek (بمش) Pazar adında bir kasaba bugün bilenemeyip her ne kada karahisar tarafında bir (بمش) var ise de buranın eskiden (پازار) adıyla anılıp anılmadığı bilemeyiz.

⁴¹ Ulukışla'nın doğusunda yer alan Hasangazi kasabasının diğer adıdır. Bizan için önemli yerlerden biri olan bu yerde II. Keyhüsrev zamanında ilk sikke çıkarılmıştır. Halil Erkiletoğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri*, s.32.

⁴² (Maden şehir) asıl (Karaman) kazası içinde bir kasabadır. İsminden de anlaşılacağı üzere civarında eskiden gümüş madeni çıkarılırdı.

II.Alaeddin Keykubad ..... (maden) Lülü

Anadolu Hakimleri

Alaeddin ? .....Erzincan, Erzurum

Mehmed Eretna ..... Erzincan, Erzurum, Kayseri

Karamanlar ..... Konya, Karaman

İsfendiyar ..... Kastamonu

Germiyan ..... Şehir Germiyan⁴⁴

---

⁴³ Anadolu'da Milas adında iki şehir olup birisi Sivas vilayetinde Doğu Karahisar sancağında, diğeri de Aydın Aydın vilayetinde Menteşe Menteşe Sancağı içindedir. Bu iki yer Selçukluların idaresindedir. Ancak Milas adıyla darp olunan sikkeler hangisinde gösterildiği kesinlikle bilinemezse de takımımızda bulunan iki sikke Menteşe tatarlarında ortaya çıkarak orda olan bir adamdan alınmış olduğundan bunların Menteşe içindeki (Milas)'da darp olunması ihtimaldir.

⁴⁴ Kütayha şehrinin ve çevresinin diğeri ve eski ismidir.

Açıklama ve Tanıtma

Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye’de Selçuklu meliklerinin her birinin darp edilen sikkeleri, yılları önce başlayanlarla hangi yerde darp edilmişse ilk olarak o yerin ismi altın, gümüş ve bakır çeşidine ve tarihine göre sırasıyla aynı kelimelerin şekli ve sureti yazılmış ve koleksiyon düzenlenerek bir numaradan başlayıp sona kadar başlı başına her sikkenin üzerinde numaralar gösterilmiştir.

Her numaranın altında sikkenin çeşidi (yazı) ile dövülmüş ve tarihi gösterildikten sonra sikkenin ön ve arkasında yerleştirilmiş olan cümle sağlı sollu aynen (emin değilim) ve gerekliliğine göre kavis içinde bazı tanımlarla toplanarak yazılmıştır.

Darp yerleri ve tarihleri bulunmayan veya silik ve kesik olupta mümkün ipuçları olmayan sikkelerin numaraları üzerinde açıklama ve işaret vardır.

Bir sikkeyi takip eden sikke üstte aydı hükümdarların ibarelerini kapsıyorsa sadece (“ “) işaretiyle yetinilir fakat kelime, rakam vesaire farkları olduğu takdirde ayrıca açıklanarak yukarıdaki sikkenin numarası gösterilerek ona atıf olunmuştur. ,

Silik veya biçimce bozuk fakat birleştirilerek bilinen kelimeler [ ] içine alınmıştır. Hiç anlaşılmayan kelimenin yerine (.....) noktalar konulmuştur. Her sikkenin ibarelerinin altına sağ tarafına ölçüleri sol tarafına ağırlıkları yazılmıştır. Kullanılan ölçüler eski Osmanlı ölçüleridir. Yani bir dirhem 16 kîrât⁴⁵ bir kîrât 4 buğday veya 22 de bir kesirdir. Buğdaya gelince ayrıca yazılmayıp Kîrâtın dörtte bir kesiri olup o biçimde gösterilmiştir. Mesela 1 m $\frac{3}{4}$ 6 t. Bir gümüş sikke 6 kîrât ve üç buğday olmuş olur. Sikkelerin yenilenen ölçüsünde kîrâtdan sonra otuz iki de bir kesir gösterilmesi adet ise de eski sikkelerin çoğu silik ve kesik kısacası az çok eksik olduklarından ufak ufak gösterilmesini hesaba katmadık.

---

⁴⁵ Orta büyüklükte beş arpa ağırlığında olan ve kuyumcular arasında kullanılan miskalin yirmi dörtte biri kadar bir ağırlık ölçüsü. Miskal ise yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsüdür. Ferit Develiğöğlü, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.600,759, Şeri olarak 1 kîrât 1/20 miskaldır. 3 ya da 5 habbeye eşittir. Miskal ve dirhem İslam ağırlık ölçüsünün ana taşıdır. Diğer ölçülerin doğru tespiti miskal ve dirhemine doğruluğuna bağlıdır. Walter Hinz, *İslam’da Ölçü Sistemleri*, (Çev. Acar Sevim), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990, s.1,33.

Eski ölçüler istenildiği halde yeni ölçülerde (Gram ve küsürat) değişimini kolaylaştırmak için kitabın bitiminde bir (değişim cetveli) konulmuş kullanma biçimi altında yazılmıştır. Sikkelerin her biri için onda bir uzunluk ölçüsü yani (milimetre) dikkate alınmıştır. Bundan dolayı sikkelerin altında ve sol tarafında yazılı olan mesela: (Kalınlık 14) işareti sikkenin 14 milimetre kalınlığında olduğunu gösterir. Bunların yeni sikkelerinde kesirleri gösterilse de eski sikkelerin kalınlıklarında düzen yokluğundan dolayı kesirini göstermek pek mümkün değildir.

Kitabın girişinde sikkelerde dövülmüş olan zikirler, övmeler, lakaplar, unvanlar ve bazı açıklamalarla beraber sikke darp olunan şehirler özel yerleştirilmiş ve yazılmış cetvellerle kitabın genel içindekilerden başka kitabın bitiminde dört içindekiler bulunur.

(1) Numaralı içindekiler sikkelerin tarihlerine özeldir. Bunda hangi seneden ne tarihe kadar kimin vaktinde ve nerde ne tür sikke kesilmişse tarihi sırasıyla peş peşe bulunur.

(2) numaralı içindekilerde özel olup şehirlerin isimleri alfabe harfleri ile düzenlenmiş ve aralarda Selçuklular'dan hangi hükümdarın ne tür hangi tarihte sikke darp ettirdikleri gösterilmiştir.

(3) numaralı içindekilerde darp yerleri ve tarihleri olmayan sikkeler ve (4) numaralı içindekilerde üzerinde resimler bulunan sikkeler gösterilmiştir.

Tablodaki resimler kitaba basılmış herhangi sikkenin resmi kaçınıcı tabloda mevcut ise o sikkenin altında (falanca tablo) diye gösterildiğinden sikke numarası her ne ise açıklanan tablolar incelenerek resimler görülür.

-Resim Tablolarını Kapsayan Katalogdur-

Birinci Tablo

- I. Mesud: 1
- II. Kılıçarslan: 3,4
- I. Keyhüsrev: 8
- Kayserşah: 9
- Tuğrul: 11,
- II. Süleyman Şah: 12,14
- I. Keyhüsrev (İkinci Defa): 15
- I. Keykavus: 19, 21 / Resim parçası 11

İkinci Tablo

- I. Keykubad: 25,28,33,36,37,40,42,48,51,57,58. Resim Parçası 11

Üçüncü Tablo

- II. Keyhüsrev: 59,65,71,72,73,78,82,84,86
- II. Keykavus: 89,91,93,94. Resim Parçası 13

Dördüncü Tablo

- IV. Kılıçarslan: 95
- II. Keykavus, IV. Kılıçarslan, II.Keykubad (Ortak): 97,99
- IV. Kılıçarslan, II.Keykubad (Ortak): 103
- II. Keykavus (İkinci Defa): 105
- IV. Kılıçarslan: 106,108
- II. Keykubad (Tek başına): 113
- III. Keyhüsrev: 116,124,127,130. Resim Parçası: 12

Beşinci Tablo

- II. Mesud: 134,139
- III. Keykubad: 143,144
- Anadolu hakimlerinden Alaeddin: 145,147
- Mehmed Eretna: 152,153,157
- Karamanzade Mehmed: 159

- İbrahim Bey: 161,163,164,167
- Pir Ahmed: 169
- İshak Bey: 172
- İsfendiyar Adil Bey: 173
- Bayezid: 174
- Germiyan: 175 . Resim Parçası: 19

İÇİNDEKİLER⁴⁶

Önsöz	ه
Selçuklu Soy Kütüğü	يا
Selçuklu'nun Çağdaşları Olan Abbasi Halifeleri	يب
Sikkelerde Kullanılan Ayet-i Kerime ve Övmeler	يج
Sikkelerde Yazılı Olan Lakab ve Ünvanlar	يو
Sikke Darp Edilen Yerler ve Şehirler	يط
Kitaba Dair Düzenlemeler ve Açıklamalar	كج
Tablo Fotograflarının İçerikleri	كو
Anadolu Selçuklu	1
I. Rükneddin Mesud	2
II. İzzeddin Kılıçarslan	4
I. Gıyaseddin Keyhüsrev (ilk Defa)	9
[Muizzeddin Kayserşah]	11
[Mugiseddin Tuğrul]	13
II. Rükneddin Sülymanşah	16
I. Gıyaseddin Keyhüsrev (İkinci Defa)	19
I. İzzeddin Keykavus	22
I. Alaeddin Keykubad	26
II. Gıyaseddin Keyhüsrev	43
II. İzzeddin Keykavus (İlk Defa)	58

⁴⁶ يا يب يج يويط كج كو gibi sayfa kenarında gösterilen kelimeler tezde roma rakamlarıyla gösterilmiştir.

IV. Rükneddin Kılıçarslan (İlk Defa)	63	
II. İzzeddin Keykavus	} Ortak	65
IV. Rükneddin Kılıçarslan		
II. Alaeddin Keykubad		
IV Rükneddin Kılıçarslan	} Ortak	69
II Alaeddin Keykubad		
II. İzzeddin Keykavus (İkinci Defa)	71	
IV. Rükneddin Kılıçarslan (İkinci Defa)	72	
II. Alaeddin Keykubad (Tek Başına)	78	
III. Gıyaseddin Keyhüsrev	81	
II. Gıyaseddin Mesud	90	
III. Alaeddin Keykubad	95	
Selçuklulardan Sonra Bazı Hakimlerin Sikkeler	99	
Anadolu Hakiminden Alaeddin ?	100	
Mehmed Eretna	106	
Karamanlar	110	
II Mir Mehmed	111	
İbrahim Bey	112	
Pir Ahmed	115	
İshak Bey	116	
İsfendiyar	119	

Adil Bey	120
Bayezid	121
Germiyan	123
Germiyan Bey	124
Saruhan	126
İshak Bey	127
Aydın	129
İsa Bey	130
Cüneyd Bey	130
Cedvel ve İçindekiler	
Hata ve Eksiklikleri Düzeltme	132
1 Tarihi Sikkeler	133
2 Darphanelerin Alfabe Harfleriyle Düzenlendiği	137
3 Darb Yerleri ve Tarihleri Ayrı Konulan Sikkeler	141
4 Resimli Sikkeler	142
5 Dirhem in ondalık (Grama) Çevrilmesi	143
Tablo	
Birinci Tablo.	
İkinci Tablo.	
Üçüncü Tablo.	
Dördüncü Tablo.	
Beşinci Tablo.	

Anadolu Selçuklu

Tahta Oturma Tarihi

1. Selçuk Oğlu Kutalmış Oğlu Emir Suleyman (Sikkesi yoktur)	470(1077)
2. Suleyman Oğlu I. Kılıçarslan (Sikkesi yoktur)	475(1082)
3. Kılıçarslan Oğlu Melikşah (Sikkesi yoktur)	502(1108)
4. Kılıçarslan Oğlu I. Rukneddin Mesud	510(1116)
5. Mesud Oğlu II. İzzeddin Kılıçarslan	551(1156)
6. II. Kılıçarslan Oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev (İlk Defa)	589(1193)
II. Kılıçarslan Oğlu [Muizzeddin Kayserşah]	.....
II. Kılıçarslan Oğlu [Mugiseddin Tuğrul]	.....
7. II. Kılıçarslan Oğlu II. Rukneddin Suleymanşah	592(1195)
8. Suleymanşah Oğlu III. İzzeddin Kılıçarslan (Sikkesi yoktur)	600(1203)
9. Keyhüsrev Oğlu I. İzzeddin Keykavus	606(1209)
10. Keyhüsrev Oğlu I. Alaeddin Keykubad	616(1219)
11. Keykubad Oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev	634(1236)
12. II. Keyhüsrev Oğlu II. İzzeddin Keykavus (İlk Defa)	644 (1246)
(İkinci Defa)	655(1257)
13. II. Keyhüsrev Oğlu IV. Rukneddin Kılıçarslan (İlk Defa)	646 (1248)
(İkinci Defa)	655(1257)
II. İzzeddin Keykavus	} II. Keyhüsrev oğulları (Ortak) 647(1249)
IV. Rukneddin Kılıçarslan	
II. Alaeddin Keykubad	
	(Tekrar) 653(1255)

IV. Rükneddin Kılıçarslan	}	II. Keyhüsrev Oğulları (Ortak) 652(1254)
II. Alaeddin Keykubad		
14. II.Keyhüsrev Oğlu II. Alaeddin Keykubad (Tek Başına)		663(1264)
15. IV. Kılıçarslan Oğlu III.Gıyaseddin Keyhüsrev		663(1264)
16. II. Keykavus Oğlu II. Gıyaseddin Mesud		681(1282)
17. Keykavus Oğlu Feramuz Oğlu III. Alaeddin Keykubad		697(1297)

4- I. Rükneddin Mesud

510-551 (m.1116-1155)

Bâkır

Darp yeri kesiktir.

(ön)

(arka)

1

Arapça yazı, tarihi 500 ? ...

Elabdülzayif

Mesud bin

Elmuhtac ila

Kılıçarslan bin

(ra) hmetullah

Mesud.

(Darp.... ..)⁴⁷

(iki yüzün etrafı noktalı yuvarlak daire ile çevrilmiştir.)

birinci levha

kalınlık 28

Selçuklu Devleti'nde ilk önce basılan ve çıkarılan sikkeler bakırdan darp edilmiş mangırlar olup bu da I. Kılıçarslan'ın oğlu ve Anadolu Selçuklular'ın dördüncüsü olan I. Mesud zamanında çıkarılmıştır. Adı geçenin zamanından önce darp edilen Selçuklu sikkesi ise henüz görülmemiştir.

Adı geçenin bu bakır sikkeleri her ne kadar o zamanda Arabistan'da hükümdarlık yapan bazı hükümdarların fülüs⁴⁸ tarzında ise de⁴⁹ yüzünde darp edilmiş olan ibare o

⁴⁷ Paranın etrafında yazılan yazı.

⁴⁸ Akçeler, paralar, bakır sikkeler. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik lügat*, s.311.

⁴⁹Bu dönem sikkeleri Bizans sikkeleri tarzındadır. Sikkenin bir yüzünde Bizans imparatorunun büstüne yer verilirken diğer yüzünde Selçuklu Sultanı'nın ismi yazılmıştır. Halil Erkilerioğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s.22. Anadolu Selçuklu'nun sikkeleri ilk zamanlarda Bizans sikkeleri tarzındaydı. Yani Danişmendliler, Zengiler(Musul Atabeyliği), Artuklular'da da olduğu gibi Anadolu Selçuklu sikkeleri de Bizans sikkelerinin taklidiydi. Anadolu Selçuklu sikkelerinin Abbasi sikkelerine benzer şekilde darp edilmesi diğer beyliklerden farklı olduğunu göstermektedir. Abbasi sikkelerine

zamana kadar Selçuklular da bilinmemiş olup açıkça Sultan Mesud'un sikkelerine mahsus olarak resim ve yazı yazılmıştır ki bu da üstte gösterildiği üzere "elabdüzayif el muhtac ila rahmetullah" cümleleridir. Tarihçinin söylediğine göre Sultan Mesud'un babası Kılıçarslan ve onun babası dahi Emir Süleyman ise de bu elimizdeki sikkede "Mesud bin Kılıçarslan bin Mesud" yazıldığına göre I. Kılıçarslan'ın babası olması üzerine diğer bir Mesud'un daha varlığı anlaşılıyor, halbuki bu isim tarihçiler tarafından söylenmemiş varsayım olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber I. Kılıçarslan'ın babası olan Emir Süleyman'ın mahlasının Mesud olup ve bu sikkede hatıra olarak yalnız o mahlas bulundurulmuştur. Her halde Selçuklu tarihinin başlangıçtaki durumu tam olarak kaydedilmemiş olmasından dolayı tarihçilerin kayıtlarında çelişkiler olduğundan bu sikkedeki isimler hakkında meşhur tarihçilerin görüşleri dikkate alınmıştır.

---

benzer şekilde darp etmesinin nedeni halifelik makamı ve manevi bağlardan dolayıdır. Şevket Nezihi Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*, Eren Yayıncılık, İstanbul s.131.

5- II. İzzeddin Kılıçarslân⁵⁰

551-589 (1155-1192)

Konya

Gümüş

(Ön)

(arka)

2

Yazılma günü tarihi 561(1165)

Elimam

La ilahe illallah

ve huda şerikeleh

el Nasrlidinillah

emir el mümininn

(dinar Konya'da darp edilmiştir.⁵¹)

ölçü 1m ¼ t.

Muhammed resulallah

sallallahu aleyhe

Es-Sultan -ül muazzam

Kılıçarslan

(sene 561⁵²)

kalınlık 22.

3

Yazılma günü tarihi 562 (1166)

Elimam

La ilahe illallah

ve huda şerikeleh

Muhammed resulallah

salli ala aleyhe

⁵⁰ Sultan Mesud'un ölümünden sonra tahta geçen II. Kılıçarslan 1144 yılında Elbistan'a melikliği verildi. Babası Sultan Mesud'la birlikte birçok mücadelelerde bulundu. Haçlılar'ın elinden 1149 yılında Maraş'ı aldı. Bir sonraki yıl yine Haçlılar'ın elinden Ra'ban, Göksün, Behisni'yi aldı. 1155 yılında Sultan Mesud'un ölmesinin ardından tahta çıktı. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.197.

⁵¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁵² Sikkenin etrafındaki yazı.

el Nasrlidinillah

Es-Sultan -ül muazzam,

emir el mümininn

Kılıçarslan

ölçü 1.

birinci levha

kalınlık 22.

sikkelerde bazı eksik harfler olub onların hepsi yerlerinde aynı şekilde yazılmıştır. Üç numaralı sikkenin (eldinar) kelimesi solundan sağa doğru gitmiştir.

bakır

Arapça yazı, darp yeri ve tarihi yoktur.

(ön)

(arka)

Es-Sultan -ül muazzam

bir at üzerinde sağ

Kılıçarslan

tarafa bakan ve elinde

.....

mızrak olduğu halde bir süvari

Birinci levha

kalınlık 21

.....

Elmua....

üsttekine benzerdir.

Kılıçarslan bin

kalınlık 22

Mesud

Anadolu Selçuklu Devleti kurucuları ilk başlarda memleketi genişletmek ile meşgul bulduklarından uzun zaman kendi adlarına sikke darp ettirememiş ve sonradan yukarıda gösterildiği üzere I. Mesud zamanında yalnız bakır sikke darbıyla yetinilmiştir. II. İzzeddin Kılıçarslan zamanının sonlarına kadar böylece devam etmişlerdir.

Adı geçenin hükümdarlığının otuzuncu senesinde yani 581 (1175) tarihlerinde artık Selçuklular'ın saltanatı canlanarak ikbali artmıştır. Ve o nispette

maliye işlerinin ıslahına da Luzum görülmüş olmasıyla o tarihlerden itibaren gümüş sikkeler darp edilmiş ve çıkarılmıştır.

Selçuklu Devlet'i kuruluşundan önce kısmen Irak Bölgesi'nde ve Anadolu ile sınır olan ve henüz o zamanlar var olan Türkmen kumandan (Artukoğulları), (Zengioğulları) ve diğer (atabeyler) v.s. ayrılmasıyla (Danışmenliler) gibi küçük İslam beyliklerinin sikkeleri her ne kadar çoğunlukla halifenin adını dahi içerse de tarz ve yöntemleri tamamen başka biçimdeydi ve en çok komşuluk ilişkileriyle alım-satım (alış-veriş) hizmeti kolaylaştırmak için Hristiyan milletlerin sikkeleri taklit edilerek şekillendirilip, darp ve imal edilmekteydi. Anadolu Selçuklu hükümdarları ise İslami toplumlarına riayet ettikleri için halifelik makamına olan maddi ve manevi bağlılığa işaret olmak üzere onların dirhem ve dinarlarındaki yöntemi kendi sikkelerinde esas kabul edilerek daha önce bahsedilen komşu devletlerin sikkelerine bakarak dikkate almışlardır.⁵³

Adı geçen II. Kılıçarslan'ın çıkardığı diğer gümüş sikkelerde öncelikle çağdaşları olan Abbasi halifelerinin yüksek isimleri toplanmış olduğu gibi⁵⁴ bazı ayet-i kerime ve kelime-i tevhid ve tahlil ve besmele ve salavata benzer gibi cümleler büyük resim yazı, nakışları, ölçüleri ve miktarları ilk zamanda oldukça halifelerin sikkelerine uydurulmuş ve benzetilmiş ve fakat sona erdikleri zaman bunların nakış ve resmi Selçuklular'a özel bir tarzda değiştirilmiştir ki her birinin aynısı sırasıyla kitabımızda görülecektir.

II. Kılıçarslan'ın sikkelerinde (es sultân-ül muazzam) unvanı yer almış bundan sonra bu unvanın Selçuklu sikkelerinde kullanılması adet edinilmiştir. Adı geçen (İzzeddin) mahlasını yazdırmayarak yalnız (Kılıçarslan) ismiyle yetinmiş ve gümüş sikkelerde babasının ismi hiç zikrolunmamıştır. Darp yeri göstermek eski usullerine uyulduğu gibi darp yılı dahi Arapça yazıyla yazılmıştır. Ancak aşağıda görüleceği gibi son senelerde tarihi ibareler arasında bazen Erkam-ı Divaniyye

---

⁵³ II. Kılıçarslan döneminden önce Bizans ve İslami sikkeler taklit edilirken bu dönemden sonra yüksek ayarlarından ötürü Selçuklu dirhemi ve dinarı kullanılmaya başlanmıştır. II. Kılıçarslan'ın dirhemleri Altun Aba Vakfiyesinde dinar diye kaydedilmiştir. Bu bilgi şunu gösteriyor ki ilk dinarlar II. Kılıçarslan döneminde basılmıştır. Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, Gazi Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, 1999, s.17.

⁵⁴ Selçuklu hükümdarlarına çağdaş olan halifenin isimleri gösterilerek, kitabın girişindeki ayrıca cetvele konulmuştur.

(divani rakamlar)⁵⁵ kullanılmış olduğu gibi nadiren ve ortak Erkam-ı Hindiyye konulmuştur.⁵⁶

Komşu Türkmen hükümdarlarının çoğunun sikkelerinde gümüş sikke pek az ve adeti olarak yok hükmünde olup, çoğunlukla bakır sikke kesilmiştir. Selçuklu Devleti'nde ise II. Kılıçarslan zamanından itibaren gümüş sikke tercih edilmiş ve çoğaltılmış olup bakır sikkeler ona oranla az miktarda darp edilip çıkarılmıştır. Altın sikkeler yani (dinar) ise Sultan I. Alaeddin Keykubad zamanına kadar kesilmemiştir.

Adı geçen II. Kılıçarslan'ın üstte resim ve ibareleri gösterilen gümüş sikkelerinde dikkat edilmesi gereken bir açıklama olup o da “darb-ı heza dirhem” yerine “darb-ı heza dinar” yazılmış olmasıdır ki bunun yanlışlıkla meydana geldiği ihtimal ise de bu hususta bazı fikirler akıllara gelmektedir. Mesela Sultan Gazan Han zamanında İran'da dinar kelimesi üç miskal ağırlığında bir çeşit gümüş sikke olduğu bilindiği gibi Asya kavimleri arasında (dirhem) kelimesi genellikle nakit anlamına karşılık gelmekteydi. Bunu sağlamlaştırarak Selçuklulara sınır olup biraz önce bahsedilen cereyan eden Türk ve Türkmen devletlerinin çoğunluğu bakırdan ibaret sikkelerine darb-ı heza dirhem ibarelerinin darbedildiği görülmektedir. Bundan dolayı Selçuklu Devleti'nin ilk zamanlarında açıklanan usule göre basılmış gümüş sikkelerine “darb-ı heza dinar” bakırlarına “darb-ı heza dirhem” ibarelerini yazmışlarsa da bu usul çok devam etmeyip adı geçen Kılıçarslan'ın bir müddet sonra terk etmesiyle sikke altın ise (dinar), gümüş ise (dirhem) kelimeleri konulmuş fakat bakır sikkelerde (dirhem) yazılma usulu bir müddet devam etmiştir. Selçuklu gümüş sikkeleri saf gümüşten yapılmış olup ibareleri en fazla doksan en düşük seksen derecesindedir. Sultan II. Kılıçarslan'ın bakır sikkelerine gelince adı geçen zamanında babası Sultan Mesud'un bakırlarında var olan ibareler, ve biçime bağlı kalınmayarak ve onlardan daha küçük boyda mangırlar kestirilmiş ve bunlara özel bir tarz verilmiştir. Şöyle ki tarihi ve darp yerleri konulmayıp ön yüzünde sadece kendi ismiyle babasının ismini arkasına ise Hükümdar Gavri gibi Asya kavimlerinden

⁵⁵ Aşağıda II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanına ek olarak ilave edilen açıklamalar incelenmelidir.

Bazı Arap harfleriyle gösterilen rakamlar. Ferit Develioğlu, s.260. II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile ondan sonra Selçuklu tahtına çıkan hükümdarların sikkelerinde genellikle kullanılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, C.1, İstanbul, 1983. s.544.

⁵⁶İslam aleminde kullanılmış olan on iki sayı işaretlerinden birinin adı. Buna “Ekam-ı Gubariye”de denilirdi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s.544.

bazılarının sikkelerinde vaktiyle kullanılmış olduğu gibi muharib ve sipahiliğe alamet olarak eli mızraklı süvari tasviri nakşettirilmiştir.

Bundan sonra Selçuklu hükümdarlarından birkaçının zamanında dahi bazen gümüşlerde çoğunlukla bakır sikkelerde biraz düzeltmelerle bahsedilen resimin nakşedilmesi kullanılması adet olmuştur.

Bakır sikkelerin gerek yazıları gerekse resimleri kaba bir halde olup gümüş sikkelerin darp biçimleri ve üretimleriyle bunlar arasında büyük fark vardır.

6- I.Gıyaseddin Keyhüsrev⁵⁷

(İlk Defa)

589-592 (1192-1196)

Konya

-Gümüş-

(ön)

(arka)

6

Yazılma günü, tarihi 592 (1196)

La ilahe illallah

Muhammed resulallah

Ve hudalaşerikeleh

Es-Sultan-ül muazzam

El Nasrlidinillah

Keyhüsrev bin Kılıçarslan

Emir el mümininn

(dirhem Konya'da darp edilmiştir.)⁵⁸

(sene 592)⁵⁹

Ölçü 15 t.

Kalınlık 42.

⁵⁷ Sultan II. Kılıçarslan'ın I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i velihtı olarak belirlemesinin ardından abisi Kutbettin Melikşah kendisini Konya'da sultan ilan etti. Bu durum üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II.Kılıçarslan, Kutbettin Melikşah'ı etkisiz hale getirdi ve Kılıçarslan sultanlığına kavuştu. II. Kılıçarslan Aksaray kuşatması esnasında rahatsızlanınca Konya'ya getirildi ve vefat etti. Bunun üzerine I.Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçti. İlk saltanatı beş yıl sürdü. Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014, s.84.

⁵⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁵⁹ Sikkenin etrafındaki yazı

Bakır

7

Tarihi ve darp yeri yoktur.

Elmuazzam

Gıyâseddin

El sultan bin

bunun üzerinde eli kılıçlı süvari

Ebû'l feth Keyhüsrev

tasviri ve daha aşağıda bozuk bir

Kılıçarslan

kelime vardır.”

kalınlık 23

8

El- Sultan

“elinde bir kılıç

ül muazzam

tutmakta ve sağ

Keyhüsrev bin

tarafa yönelen bir

Kılıçarslan

atlı asker resimi”

kalınlık 24

Selçuklular'ın altıncısı olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk saltanatında gümüş ve bâkır sikkeler darp edilmiş ve çıkarılmıştır ve bunlar yukarıda gösterildiği üzere babası Kılıçarslan'ın sikkeleri tarzında olup çok az farkları bulunmuştur.⁶⁰ Gıyâseddin Keyhüsrev, İzzeddin Kılıçarslan'ın büyük oğlu olup, aşağıda açıklanacağı gibi adı geçen Kılıçarslan hayattayken ve 584 (1188) tarihinde diğer evladları gibi adı geçen Keyhüsrev'e dahi Konya tahtını bıraktı.

II. Kılıçarslan'nın vefat tarihi olan 589 (1193) senesinde Tokat meliki olan diğer oğlu Rükneddin Süleymanşah Konya'yı ele geçirip bundan dolayı Keyhüsrev'in ilk saltanatında ancak zikredilen tarihe kadar devamıyla ondan sonra

⁶⁰ I. Keyhüsrev'in ilk saltanatında hükümdar tasviri olan Bizans sikkeleri ve mızrak tutan süvari tasvirli iki çeşit bakır sikkeleri vardır. Şevket Nezihî Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri I*, s.137.

11 sene Konstantiniye’de ikamet ettiği bazı tarihçiler tarafından açıklansa da yukarıdaki sikkenin üzerinde basılı olan tarih bunun tersi olarak bir gerçeği meydana çıkarmaktadır. Öyle ki adı geçen I. Keyhüsrev’in ilk defa olarak 592 (1195) senesine kadar Konya’da Selçuklu tahtında oturup kardeşi Süleymanşah ise tarihçilerin söylediğine göre 589’da (1193) değil ancak 592 (1195) tarihlerinde saltanat makamına oturmuştur.

Mu'izzeddin Kayserşâh

584-596 (1188-1198)

Bâkır

9

Tarihi ve darp yeri yokdur.

(ön)

(arka)

.....

“elinde mızrâk ile

.....muaz.....din

bir küçük av hayvanı

Kaysersâh bin

itmekte olan bir süvari

Kılıçarslan

tasviri”

kalınlık 34

birinci levha

Tarihçe kaydedilmiş olduğu üzere II. İzzeddin Kılıçarslan'ın 10 erkek çocuğu olup 584 (1188) tarihinde ülkesini taksim ile her birine bir memlek melikliği bırakmıştır. Şöyle ki Gıyaseddin Keyhüsrev (Konya), Rükneddin Süleymânşâh (Tokat), Muhîddin (Ankara), Muizzeddin Kayserşâh (Malatya), Mugiseddin Tuğrul (Elbistan), Nureddin Mahmud (Kayseri), Kutbeddin (Sivas ve Aksaray), Nasreddin Berkyâruk (Niksar), Sancârşâh (Amasya), Muzafferiddin Arslanşah (Niğde) sancaklarına melik olarak tayin edilmiştir.

Adı geçenlerden yalnız Keyhüsrev ile Süleymanşah sonradan Selçuklu saltanatına kendi başına sahip olup Muizzeddin Kayserşah ile Mugiseddin Tuğrul dahi babalarının vefatından bir süre sonra kendi başlarına devleti yürütmüşler ise de Selçuklu sultanları sırası dahil olmayıp yani Konya tahtına oturamamışlardır. Diğer altı erkek kardeşlerinin ellerinde bulunan vilayetler ise az zaman içinde ayrılmıştır.

Bahsedilen meliklerden yalnız Mugiseddin Tuğrul'un sikke darp ettirmiş olduğu bugün bilinmekte ve halen görüleceği gibi gümüş ve bakır sikkeleri bazı

koleksiyonlarda bulunduğu gibi bende dahi mevcut ise de, diğerlerinin sikkeleri hiçbir tarafda görölmemiştir ve hatta sikke darp ettirdiklerine dair tarihi bilgi dahi bulunmamış olduğu halde işte bunlardan Malatya meliki Muizzeddin Kayserşah'ın yukarıda gösterildiği üzere bir bakır sikkesi elimize geçmiştir ki Avrupa'da şimdiye kadar yayınlanan sikkeler kataloglarının hiçbirinde bir benzeri daha görölmemiştir. Bu sikkede tarih olmadığı gibi darp yeri dahi yazılmamıştır. Ancak adı geçen 584 (1188) senesinden 596 (1199) tarihine kadar Malatya'da saltanat sürdüğu tarihler bilinmekle bu sikke şüphesiz Malatya'da ve o tarihlerde darp olunmuştur. Bu bakır sikke kabaca bir şekilde imal ve darp olup ağırlığı dahi Selçuklu bakırlarının tamamından büyüktür.

Mugiseddin Tuğrul

584-613 (1188-1216)

Erzurum

Gümüş

(ön)

(arka)

10

Yazılma günü ve tarihi 613 (1216)

El imâm

La ilahe illallah

Ve hüda lâ şerikeleh

El Nasrlidinillah

Emir el mümininn

(dinar Erzurum'da darp edilmiştir.)⁶¹

Ölçü ½

Muhammed resulallah

Mugise'd-Dünya Ve'd-Din

Ebu'l feth Tuğrul bin

Kılıçarslan

(sene 613.)⁶²

kalınlık 24

Bâkır

11

Arapça yazı tarihi ve darp yeri yoktur.

Mugise'd-Dünya Ve'd-Din

ebû'l feth Tuğrul bin

Kılıçarslan

“Atının başı sağ tarafa

yönelen ve elinde üç başlı

bir teber (balta) tutmakta olan

bir süvari tasviri”

⁶¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁶² Sikkenin etrafındaki yazı.

Yukarıda geçtiği üzere Mugiseddin Tuğrul'un babası II. Kılıçarslan tarafından (Elbistan'a) melik tayin olunmuşdu. Tuğrul'un kardeşi Şüleymanşah ile vuku bulan savaşlar üzerine 589 (1193) tarihinde Elbistan'ı terk ederek Erzurum'u ele geçirip orada on dört sene kadar saltanatı yürütmüştür.

İşte yukardaki gümüş ve bakır sikkeler adı geçen sikkeleridir. Erzurum'da darp olunan gümüş sikke Kılıçarslan'nın sikkeleri tarzında ise de kûfi⁶³ olan yazıları pek o kadar muntâzam değildir. Bunlarda da (dirhem) yerine (dinâr) yazılmıştır.

Erzurum yazılışı eskiden (Arzan-ı Rûm) yahûd sadece (Erzurum) yazılmakta olduğundan bu sikkelerde darp yeri ikinci şekilde darp edilmiştir. Bakır sikkelerde kardeşlerinin sikkeleri resim ve nakışında kaba olup onlarda darp yeri gösterilmemiştir.

Adı geçen Tuğrul'un yeğeni yani I. Keyhüsrev'in oğlu olup sonradan Selçuklu tahtına geçmiş olan I. İzzeddin Keykavus ile aralarında meydana gelen savaşlar sonucunda yani 610 (1213) tarihinde Tuğrul yenilerek saltanatını Konya'ya taşımış ve kendisinin öldürüldüğünü yazar Hammer⁶⁴ açıklamakta ise elimizde bulunan sikkenin tarihine göre adı geçen Tuğrul'un 613 (1216) senesine kadar Erzurum'da yaşamış olduğu anlaşılmaktadır.

İngiltere müzesinin Meskûkât-ı İslâmiye Katalogları yazarı bay (Stanley Lane Poole) Mugiseddin Tuğrul'u "Selçuk-i Erzurum" ismiyle Anadolu Selçuklu'dan ayırmak istemişse de⁶⁵ tarihce bunlar başlı başına yani Irak Selçukluları veyahut Kirman Selçukluları vesaire gibi bağımsız hükümetleri Selçuklular'dan sayılmasıyla adı geçenlerin sikkelerini kitabımızda diğerleri sırasında göstermeyi tercih etti

---

⁶³ "Mensubî" adı da verilen bu yazı ile sikke, kitabe ve Kur'an yazılmıştır. Halife Hz. Ali'nin bu yazıyı geliştirdiği ve ustaca kullandığı söylenir. Önceleri "Mekki, Medeni ve Basri" adları verilmiş olan bu yazı, nesih yazısından sonra önemini kaybetmiş sadece kitabelerde ve süs yazısı olarak bazen kullanılmıştır. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat* s.393.

⁶⁴ Hammer, Hist. De l'Emp. Otto. T. I. P.33.

⁶⁵ Catalogue of oriental coin in the British museum, Vol. III. P.111. et Addition, Vols. I-IV, p.295.

7- II. Rükneddîn Süleymanşah⁶⁶

592-600 (1196-1203)

Kayseri

Gümüş

(Ön)

(arka)

12

Yazılma günü tarihî 596 (1200-1201)

(etrafında) la ilahe illallah Muhammed

(etrafında) ersele bil huda ve

Resulallah sallallahu aleyhe

dinil hakkı li yuzhirehu aled dini

El Nasrlidinillah emir el mümininn

kullih darp Kayseri şehri, sene 596

(merkezinde)

Merkezinde: elinde bir teber ve sağ

Es-Sultan-ül kâhr

Tarafa bakan bir atlı süvari tasviri ve

ebû'l feth Süleyman

Sol tarafında bir yıldız işlenmiştir.

Bin Kılıçarslan nasr

Emir el mümininn

ölçü1/3 t.

Birinci levha (delikli)

kalınlık 24

⁶⁶ II. Rükneddin Süleymanşah 1196 yılında tahta çıktı. Saltanatı uzun yıllar sürmese de tahta kaldığı sürece devleti genişletmek için büyük hizmetler yaptı. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.247.

Konya

Gümüş

13

Yazılma günü tarihî 598 (1201)

aynı cümleyi içine alan fakat

Üstteki sikkenin aynısı olup

etrafında: (Konya’da darp edilmiştir

Ancak resim ve hatt ve nakışı farklıdır.

Sene 598) yazılıdır.

Ölçü 1/3 14 t.

Kalınlık 23.

Bâkır

(ön)

14

(arka)

Tarihî ve darp yeri yokdur.

El melik-ül kâhr

“elinde üç çatallı

Süleymanşah bin

teber ve sağa bakan bir

Kılıçarsla [n]

süvari tasviri”

Birinci levha (delikli)

kalınlık 3.

Rükneddin Süleymanşah’ın sikkeleri resim, nakış ve ibarelerinde babası II. Kılıçarslan’ın sikkelerinden farklı ve daha iyi basılmış bir halde olup gümüşlerin merkezinde dikkat ve beceri ile kazılmış bir atlı süvari tasviri mevcuttur ki şimdiye kadar bu resim yalnız bakır sikkelerde işlendiği halde bir defa olarak gümüşlerde dahi resmedilmiştir.

Süleyman Şah’ın yiğitliği Abbasi memleketlerinde zorla ele geçirmeye karşı himaye için bilinen yardım ve gayretine binaen hilafet merkezi Bağdat’da o dönemde yaşayan Halife Nasrlidinillah tarafından kendisine (sultanü’l-kahir) unvanı hayy-ı

saltanat gönderilmiş olması cihetiyle⁶⁷ sikkelerine bu lakabı yazdırmış olduğu gibi (ebû'l feth) ve (emir el müminîn) ve bazen (nâsır) unvanlarını dahi ilaveten yazdırmıştır. Bunlardan (emir el müminîn) ve (ebû'l feth) unvanları bu zamandan başlayarak Selçuklu sultanlarının çoğu tarafından sikkelerine darp ettirmişlerdir. Süleymân Şâh Konya'dan başka kardeşi Nureddin Mahmut'un idaresinden ayırdığı (Kayseri) şehrinde dahi bir defa olarak sikke kestirmiştir. Bundan sonra Selçuklu memleketlerinden meşhur olan şehirlerle bazı kasaba ve maden bulunan yerlerinde darphane kuruluşlarıyla Selçuklu sultanları isimlerine sikke kesilmiş olması adet olmuştur. Adı geçenin bakır sikkeleri yine eski resim ve tarzda olup yazıları biraz kaba ve araları biraz büyüktür. Sultan Rükneddin (Süleymanşah) ismiyle anıldığı halde gümüş sikkelerde (şah) kelimesi yazılmamış ise de bakırlarda öylece bahsedilmiş ve (sultan) yerine dahi (melik) unvanı yerleştirilmiştir.

---

⁶⁷ Hayrullah Efendi Tarihi cild 1 sayfa 17.

6- I. Gıyaseddîn Keyhüsrev⁶⁸

(İkinci Defa)

601-606 (1204-1209)

Konya

Gümüş

15

(ön)

(arka)

Yılma günü tarîhi 601 (1204)

***

el minnetallah

Es-Sultan-ül muâzam

El imâm

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

El Nasrlidinillah

ebû'l feth Keyhüsrev

Emir el mümininn

bin Kılıçarslan

(etrafında) el minnetallah

(etrafında) huvellezi ersele resulehu

Dirhem Konya'da darp edildi, sene 601.

bil huda ve dinil hakkı li yuzhirehu

Aled dini kullihî ve lev kerihel muşrikun

ölçü ¼ 14 t.

Birinci levha

kalınlık 23

⁶⁸ Selçuklu tahtını II. Süleymanşah'a bırakan I.Gıyaseddin Keyhüsrev dokuz yıl boyunca maceralı bir hayat geçirdi. Bu süre içerisinde Süleymanşah'ın saltanatını elinden almak için Anadolu şehirlerini dolaştı. (Konya, Kilikya, Sis(Kozan), Elbistan, Diyarbekir vb.) Fakat istediğini elde edemedi. II. Rükneddin Süleymanşah'ın ölümünden sonra III. Kılıçarslan tahta çıktı. II.Gıyaseddin Keyhüsrev birliklerini toplayarak Konya'yı kuşatmak üzere yola çıktı. Başta başarılı olamasa da Aksaray halkının desteği üzerine Selçuklu tahtına ikinci defa oturmayı başardı. Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s.97,98,99.

Yazılma günü tarîhi 605 (1208)

“nakışca birâz farkı vardır ve (sene) yerine (fi sene 605) yazılmışdır.”

ölçü ¼ 12 t.

kalınlık 21

Malatya

Gümüş

(ön)

17

(arka)

Yazılma günü tarîhi 60[0] (1203)

***

El minnetallah

Es-Sultan-ül muazzam

El imâm el Nasr

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

İdinillah emir

Ebu'l feth Keyhüsrev

*.el müminin *

bin Kılıçarslan

(etrafında) dirhem Malatya'da darp

(etrafında) ersele resulehu bil huda

edilmiştir. Sene 600....

ve dinil hakkı li yuzhirehu Aled

dini kullihi

ölçü ¼ 14 t.

Kalınlık 24.

Rükneddin Süleymân Şah'ın vefatından sonra oğlu III. İzzeddin Kılıçarslan Selçuklu hükümdarlarından sekizincisi olarak Konya tahtına oturmuş ise de bir rivayette bir sene ve daha doğrusu başka bir söylentiye göre de beş ay kadar hükümdar olup sonra Konstantiniye'de bulunan amcası adı geçen Gıyaseddin Keyhüsrev'in dönmesiyle Anadolu'yu ikinci defa kendi idaresi altına aldığını bildirmiştir. Bundan dolayı saltanat zamanının uygun olmamasından dolayı III. İzzeddin Kılıçarslan adına sikkeler darp ve ihraç edilmemiş olması ihtimaldir.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatında çıkarılan sikkeleri yukarıda sırasıyla gösterildiği gibi üzerindeki tarihlerinden malum olduğu gibi resim ve nakışları dahi ilk defa gösterdiği sikkelerden daha başka⁶⁹ tamamen halife sikkelerine benzer bir tarzda ve biçimdedir. Bu sikkelerde meydana gelen ve içinde bulunan iki taraflı olarak "el minnetillah" cümlesi ilave edilmiş ve bu zamana kadar Selçuklu sultanlarının yalnız isimleri yazılmakta iken bu zamanda mahlasları dahi beraber derc olunmuştur ki bundan sonra pek az nadiren olmak üzere sikkelerinde böylece iki ismin kullanılması kalıcı olmuştur.

İran Selçuklular'ı ve Irak'ta eskiden beri adet olunduğu gibi sultanların isimlerine bir de (eddünya) kelimesinin ilâvesi Anadolu Selçuklu tarafından dahi kabul edilmiş olup mesela ismi (Gıyaseddîn) ise (Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din) yazılmıştır. Gümüşlerin ölçüsü başlangıçta fazla olduğu halde bu zamanlarda tamamıyla şer'i dirhem⁷⁰ derecesinde ve nadiren biraz aşağıda tutmaya başlamıştır.

---

⁶⁹ Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatındaki sikkeleri "Havs" sikkeleri tarzındadır. Halit Erkiletöğlü, Oğuz Güler, "Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri, s.78.

⁷⁰ Orta büyüklükte yetmiş arpa ağırlığında demektir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s.454.

9- I.İzzeddin Keykavus

606-616 (1209-1219)

Konya

Gümüş

(ön)

(arka)

18

Yazılma günü tarîhi 606 (1209)

El imâm el Nasrlidinillah

Emir el mümininn

(La ilahe illallah Muhammed

Resulallah)⁷¹

Ölçü ½ 14 t.

Es-Sultan-ül gâlib

İzze'd-Dünya Ve'd-Din

bin Keykavus bin

Keyhüsrev

(Dirhem Konya'da darp edilmiştir,

sene 606.)⁷²

kalınlık 24

Sivâs

Gümüş

Yazılma günü tarihi 612 (1215)

19

El imâm el Nasrlidinillah

Emir el müminin

Es-Sultan-ül gâlib

İzze'd-Dünya Ve'd-Din bin

Keykavus bin Keyhüsrev

⁷¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁷² Sikkenin etrafındaki yazı.

(La ilahe illallah Muhammed
Resulallah.)⁷³

ölçü¹/₄ 13 t.

(ön)

(Sivas'ta darp edilmiştir,
sene 612.)⁷⁴

Birinci levha (delikli) kalınlık²⁴

Bâkır

20

(arka)

Yazılma günü tarihi 610 (1213)

El imâm el Nasrlidinillah

Emir el mümininn

(Sene 610 .)⁷⁵

Birinci levha

Es-Sultan-ül gâlib

Keykavus bin

Keyhüsrev

(Sivas'ta darp edilmiştir.)⁷⁶

kalınlık 29.

Tarihi ve darp yerleri ayrı konulmuş.

**

*

El imâm el Nasrlidinillah

Emir el mümininn

Es-Sultan-ül gâlib

Keykavus bin Keyhüsrev

kalınlık 27.

22

" "

" "

⁷³ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁷⁴ Sikkenin etrafındaki yazı

⁷⁵ Sikkenin etrafındaki yazı

⁷⁶ Sikkenin etrafındaki yazı

“resim çizgisi ve nakışı biraz farklıdır.”

kalınlık 29.

23

” ”

” ”

“Yani resim çizgisi farklıdır.”

(biraz silikdir)

kalınlık 28.

24

” ”

” ”

“Yani yazıları farklıdır.”

(biraz kesiktir)

kalınlık 21.

I. Keyhüsrev'in büyük oğlu I. İzzeddin Keykavus 606 (1209) hicriyesinde Selçuklu tahtına oturmuştur. Tarihçilerin çoğu adı geçen tahta geçmesinin 608 (1211) ya da 609 (1212) tarihinde olduğu bildirmekte iseler de ilk önce darp olunan sikkelerin tarihlerine göre tarihçilerin sözlerinin gerçek olmadığı tahta çıkma tarihinin 606 (1209) senesi olduğu sabit olmaktadır. Söz konusu hükümdar zamanında sikkelerin basımında eski tarz terk edilmiş, bu durum ise daha sonradan Selçuklu hükümdarlarının her biri zamanında sikkelerin resim ve nakışlarının değiştirilip başlangıca uyulmuş olması bahsedilmeye layık ve açıktır.

Adı geçen yeni sikkelerinde Batı hükümdarlarından Muvahhidler⁷⁷ ve Hafsoğullarının⁷⁸ sikkelerinin şekil ve tarzı kabul ve taklit edilmiştir. Şöyle ki tablolarda resimleri görüleceği gibi sikkelerin iki tarafındaki satırları kare içine alınıp kenarlarında meydana gelen boşluklara kelime-i tevhid ve tarih ve darp yerleri

⁷⁷Kuzey Afrika'da kurulan hanedanın kurucusu olan İbn Tümert, Murabitlar'ın menakir olarak adlandırdığı bazı yanlış dini uygulamalarının önüne geçmek için ortaya çıkmıştır. Allah'ı insan tasvirine benzetilmesine Mücessime akidesine karşı çıkmıştır. Mehmet Özdemir, “Muvahhidler”, *DİA*, C.31, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s.410.

⁷⁸ Adını Ebu Hafsel-Hintati'den alan Hafsoğulları Berberi kolu olan Masmude'nin Hintate koluna aittir. Muvahhidler'in yanında yer alarak İslam'ın yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Muhammed Razük, “Hafsiler”, *DİA*, C.15, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, s.125.

yazılmıştır. Ve kûfi olan yazılarının resimleriyle nakışlarına başka bir tarz verilmiştir.

Adı geçen İzzeddin Keykavus'un fetihlerinden dolayı halifelik makamından kendisine (sultan-ül gâlib) ünvanı⁷⁹ verilmiş olmakla⁸⁰ sikkelerine yalnız bu unvan yerleştirilmiş diğer çeşitlerine lakap yazılmamıştır.

Bakır sikkelere gelince bundan önce Selçuklu mangırlarında kabul edilen özel işaretler adı geçenin zamanında terk edilip diğer tarza dönülmüştür. Yani şimdiye kadar bir taraflarında nakış olunan süvari tasvirlerinden vazgeçilerek gümüşler gibi yüzüne halife ismi ve arkasına sultanın ismi yazıldığı gibi bunların birtakımında tarih ve darp yeri yazılması adet olmuştur. Birtakımın da ise bunlar hiç gösterilmemiştir.

---

⁷⁹ I. Keykavus kardeşi Alaeddin ile arasındaki anlaşmazlığı çözdükten ve Venedik ile izmaladığı ticaret anlaşmaları imzaladıktan sonra Sinop Seferi'nin kazanarak bu ünvanı almıştır. Halil Erkiletoğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s.85.

⁸⁰ Tercüme-i Sahaifü'l Ahbar Müneccim Başı cild 2 Sayfa 565.

10- I.Alaeddin Keykubad

616-624 (1219-1226)

Konya

Gümüş

25

(ön)

(arka)

Arapça yazı tarihi 616 (1219)

* el müminin

el imâm el Nasrlidinillah emir

(sene 616.)⁸¹

Es-Sultan-ül muazzam

Keykubad bin

Keyhüsrev

(dirhem Konya'da darp edildi.)⁸²

ölçü ¼ 14 t.

İkinci levha

kalınlık 24.

26

" "

" "

Tarihi 616 (1219)

“yukarıdaki sikkeye benzerdir yalnız senesi şöyledir: sene 616 (1219)

Veznî ¾ 12 t.

kalınlık 22.

⁸¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁸² Sikkenin etrafındaki yazı

Târîhi 617 (1220)

El imâm		Es-Sultan-ül muazzam
El Nasrlidinillah		Alae'd-Dünya Ve'd-Din
Emir el mümininn		ebu'l feth Keykubad
(sene 617. ⁸³)		bin Keyhüsrev
		(dirhem Konya'da darp edildi.) ⁸⁴
ölçü 14 t.		kalınlık 22.
(ön)	28	(arka)

Târîhi 618 (1221)

el müminin		
El imâm el Nasrlidinillah emir		Es-Sultan-ül muazzam
(sene 618.) ⁸⁵		Alae'd-Dünya Ve'd-Din
		ebu'l feth Keykubad
		bin Keyhüsrev
		(dirhem Konya'da darp edildi.) ⁸⁶
ölçü ¼ 14 t.		kalınlık 24.

⁸³ Sikkenin etrafındaki yazı⁸⁴ Sikkenin etrafındaki yazı⁸⁵ Sikkenin etrafındaki yazı⁸⁶ Sikkenin etrafındaki yazı

Tarih 618 (1221)

El imâm el Nasrlidinillah

" "

Emir el mümininn

(sene 618.⁸⁷)

ölçü 14 t.

kalınlık 24.

Tarih 619 (1222)

el müminin

Es-Sultan-ül muazzam

el imâm el Nasrlidinillah emir

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

(sene 619)⁸⁸

Keykubad bin Keyhüsrev

(dirhem Konya'da darp edildi.)⁸⁹

“on dokuz bitişik yazılmışdır.”

ölçü ¼ 14 t.

kalınlık 24.

(ön)

31

(arka)

Tarih 631 (1233)

el müminin

Es-Sultan-ül muazzam

el imâm el Mustansırillah emir

Keykubad bin

(sene 631.)⁹⁰

Keyhüsrev

⁸⁷ Sikkenin etrafındaki yazı.⁸⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.⁸⁹ Sikkenin etrafındaki yazı

(dirhem Konya’da darp edildi.)⁹¹

ölçü ¼ 14 t.

(delikli) kalınlık 23.

Kayseri

Altın

32

Arapça yazı, tarîhi 618 (1222)

el müminin

Es-Sultan-ül muazzam

el imâm el Nasrlidinillah emir

Alae’ d-Dünya Ve’ d-Din

(sene 618.)⁹²

Keykubad bin Keyhüsrev

(dirhem Kayseri’de darp edildi.)⁹³

“dinar yerine dirhem yazılmışdır.”

ölçü¼ 14 t.

(delikli)

kalınlık 22.

Gümüş

33

Arapça yazı, tarihi 617 (1221)

el müminin

Es-Sultan-ül muazzam

el imâm el Nasrlidinillah

Keykubad bin Keyhüsrev

emir

(dirhem Kayseri’de darp edildi.)⁹⁴

(sene 617.)⁹⁵

⁹⁰ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁹¹ Sikkenin etrafındaki yazı

⁹² Sikkenin etrafındaki yazı.

⁹³ Sikkenin etrafındaki yazı

⁹⁴ Sikkenin etrafındaki yazı

⁹⁵ Sikkenin etrafındaki yazı.

ölçü 14. ikinci levha kalınlık 24.
(ön) 34 (arka)

Tarîhi 619 (1222)

(32) numaralı Es-Sultan-ül muazzam
Altına benzerdir Keykubad bin Keyhüsrev
Tarîhi: sene 619. (dirhem Kayseri’de darp edilmiştir.)⁹⁶

ölçü ¼ 14 t. kalınlık 22.

35

Tarîhi 619 (1222)

(22) numaralı altının aynısıdır. " "

ölçü ¾ 13 t. kalınlık 21.

Sivas

Altın

36

Arapça yazı, tarîhi 620 (1223)

Âli gaye

El imâm el Nasrlidinillah Es-Sultan-ül muazzam

Emir el müminin Alae’-d-Dünya Ve’-d-Din

(sene 620.)⁹⁷ ebu’l feth Keykubad bin

Keyhüsrev

(dirhem Kayseri’de darp edildi.)⁹⁸

⁹⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁹⁷ Sikkenin etrafındaki yazı.

ölçü 1 m ½ 4 t. İkinci levha (delikli) kalınlık 25

Gümüş

(ön) 37 (arka)

Arapça yazı tarîhi 617 (1220)

* el müminin*

Es-Sultan-ül muazzam

El imâm el Nasrlidinillah

Keykubad bin Keyhüsrev

emir

(dirhem Sivas'ta darp edildi.)⁹⁹

ölçü ½ 14 t.

İkinci levha kalınlık 23.

38

Tarîhi 617 (1220)

" "

" "

“yüzündeki nakışda dört yıldız yerine iki yıldız yapılmıştır.”

ölçü ¾ 14 t.

(delikli)

kalınlık 23.

39

Tarîhi 622 (1225)

El müminin

Es-Sultan-ül muazzam

El imâm el

Keykubad bin Keyhüsrev

Nasrlidinillah emir

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹⁰⁰

(sene 622.)¹⁰¹

ölçü ½ 14 t.

(Delikli)

kalınlık 22.

⁹⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.

⁹⁹ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁰⁰ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁰¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

(ön)

40¹⁰²

(arka)

Tarîhi 623 (1226)

El müminin

Es-Sultan-ül muazzam

El imâm el zâhir

Keykubad bin Keyhüsrev

Baemriallah emir

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹⁰³

Ölçü ½ 14 t.

İkinci levha

(delikli)

kalınlık 22

41

Yazılma günü tarîhi 627 (1229)

El imâm el Mustansır

Es-Sultan-ül muazzam

Billah emir

Keykubad bin Keyhüsrev

(sene 627.)¹⁰⁴

(Dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹⁰⁵

“ satırların arasında yıldızlı nakışlar vâdır.”

ölçü ½ 14 t.

kalınlık 22

42

Tarîhi 630 (1232)

“ ”

El Mustansırbillah

“nakışı üsttekinden biraz farklıdır.”

Emir el mümininn

(sene 630.)¹⁰⁶

¹⁰² Halife zâhir biemrillâhın zamanına tesâdüf eden sikkelerdendir. Bu zamanda ilave olarak yapılan açıklamalar incelenmelidir.

¹⁰³ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁰⁴ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁰⁵ Sikkenin etrafındaki yazı.

ölçü 14 t. İkinci levha kalınlık 22
(ön) 43 (arka)

Tarîhi 630 (1232)

El imâm Es-Sultan-ül âzam
El Mustansırbillah Keykubad bin Keyhüsrev
Emir el mümininn (dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹⁰⁷
(sene 630.)¹⁰⁸

ölçü ¼ 14 t. kalınlık 21

44

Tarîhi 630 (1230)

El imâm *
El Mustansırbillah Es-Sultan-ül âzam
Emir el mümininn Keykubad bin Keyhüsrev
(sene 630.)¹⁰⁹ (dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹¹⁰

ölçü ½ 14 t. kalınlık 21

45

Tarihi 631 (1231)

El imâm
El Mustansırbillah Es-Sultan -ül muazzam
Emir el mümininn Keykubad bin Keyhüsrev

¹⁰⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁰⁷ Sikkenin etrafındaki yazı

¹⁰⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁰⁹ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹¹⁰ Sikkenin etrafındaki yazı.

(sene 631.)¹¹¹

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹¹²

ölçü ½ 11 t.

(delikli) kalınlık 22.

(ön)

46

(arka)

Tarihi 633 (1235)

El imâm

El Mustansırbillah

Es-Sultan-ül âzam

Emir el mümininn

Keykubad bin Keyhüsrev

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹¹³

Ölçü ¾ 12 t.

(delikli ve kesik)

kalınlık 20.

47

Tarîhi 634 (1236)

El imâm

Es-Sultan-ül muazzam

El Mustansır

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

billah emir

ebu'l feth Keykubad bin

el müminin

Keyhüsrev

(sene 634.)¹¹⁴

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹¹⁵

ölçü ¾ 14 t.

kalınlık 22.

¹¹¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹¹² Sikkenin etrafındaki yazı

¹¹³ Sikkenin etrafındaki yazı

¹¹⁴ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹¹⁵ Sikkenin etrafındaki yazı

Darp yerleri ve tarihi iki yüzünde de yoktur.

El imâm	Es-Sultan-ül muazzam
El mustansır	Alae'd-Dünya Ve'd-Din
billah emir	Keykubad bin Keyhüsrev
el müminin	(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.) ¹¹⁶
(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.) ¹¹⁷	
ölçü ½ 14 t.	İkinci levha (delikli) kalınlık 23.
(ön)	Bakır
	49
	(arka)
	Arapça yazı tarîhi 617 (1220)
el müminin	
el imâm el	Es-Sultan-ül muazzam
Nasrlidinillah emir	Keykubad bin Keyhüsrev
(sene 617.) ¹¹⁸	(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.) ¹¹⁹
	kalınlık 24.

Tarîhi 619 (1222)

" "

" "

“resim, yazı ve nakışı birâz farklıdır.”

¹¹⁶ Sikkenin etrafındaki yazı

¹¹⁷ Sikkenin etrafındaki yazı

¹¹⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹¹⁹ Sikkenin etrafındaki yazı

Darp yerleri ayrı konulmuş ve iki tarihlidir.

Gümüş

51

Yazılma günü tarîhi 624 rakam 625 cümle (1226-1227)

El imâm		Es-Sultan-ül muazzam
El Mustansır		Alae'd-Dünya Ve'd-Din
Billah emir		ebu'l feth Keykubad
el müminin		bin Keyhüsrev
(sene 624.) ¹²⁰		(sene 625.) ¹²¹
ölçü ¼ 14 t.	İkinci levha	(kenârları kırık halka) kalınlık 24
(ön)		(arka)

52

Yazılma günü tarîhi 625, 625 (1227)

El imâm el Mustansır		Es-Sultan-ül muazzam
Billah emir		Alae'd-Dünya Ve'd-Din
el müminin		Keykubad bin Keyhüsrev
(sene 625.) ¹²²		(sene 625.) ¹²³
ölçü ¾ 14 t.		(halifeye bağlı) kalınlık 24.

¹²⁰ Sikkenin etrafındaki yazı

¹²¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹²² Sikkenin etrafındaki yazı.

¹²³ Sikkenin etrafındaki yazı.

Darp yerleri ve tarihleri ayrı konulmuş

Bâkır

53

el müminin

*

el imâm

Es-Sultan-ül muazzam

el nâsrlidînillah

Keykubad bin

emir

Keyhüsrev

kalınlık 22

54

El Zahir baemrillah

Es-Sultan-ül muazzam

[Emir] el müminin

Keykuba[d] bin

Keyhüsrev

kalınlık 20

55

El imam

sed ?

El Mustansır billah

Sultan-ül âzam

Emir el mümininn

Keykubad bin Keyhüsrev

kalınlık 21

(ön)

56

(arka)

El imam el Mustansır

Es-Sultan-ül muazzam

Billah Emir el mümininn

Keykubad bin Keyhüsrev

Alaeddin Keykubad'ın himayesinde olan bazı melikler

Adı geçenin adına ortak darp ettikleri sikkeler

Mardin’de hakimiyet kuran Artukoğullarından Sultan Nasreddin Artuk Arslan¹²⁴

Dinyesir *

Gümüş

57

Araba yazı tarihi 626 (1228)

Billah

El imam el Mustansır

Es-Sultan-ül muazzam

*** artuk

Keykubad bin Keyhüsrev

El melik el mansur

(dirhem Dinyesir’de darp edilmiştir.)¹²⁵

(sene 626.)¹²⁶

Ölçü ½ 12 t.

İkinci levha

(delikli)

kalınlık 22.

Sis’de hükümeti yürüten Rüpenya sınıfından Hetum¹²⁷

Gümüş

(ön)

58

(arka)

Darp yeri ve tarihi yoktur.

Es-Sultan-ül muazzam

(merkezinde) “elinde baltalı bir süvari tasviri

¹²⁴ Bu ortak sikke hakkında bu zamana ilaveten yazılı açıklamalar yapılmıştır.

* bu (Dinyesir) şehri hakkında kitabın girişinde sikkelerin darp edildikleri yerlere özel cetvel incelenmelidir.

¹²⁵ Sikkenin etrafındaki yazı

¹²⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹²⁷ Bu ortak sikke hakkında bu zamana ilave edilen açıklamalar incelenmelidir.

Alaeddin Keykubad

(etrafında) “ Hetum’un ismi ve şehri Ermeni

Bin Keyhüsrev

ibarelerle yazılmıştır.”

Ölçü 15 t.

İkinci levha

kalınlık 22.

Selçuklu sultanlarının altıncısı Keyhüsrev’in oğlu olan I. Alaeddin Keykubad’ın biraderi Keykavus’un vefatında 616 (1219) senesinde tahta oturmuştur. Adı geçen Sultan Alaeddin Anadolu Selçuklu’nun büyüklerinden olup onun zamanında devletin gücü ve heybeti artmış ve ülkesini genişletmeye hizmet ederek Anadolu Kıtası tamamıyla hakimiyeti altına geçmişti. Yeniden birkaç şehir ve kasaba kurulduğu gibi memleketin mamur edilmesi yolunda pek çok faydalı eserler meydana getirmiştir. Velhasıl adı geçenin zamanı Selçuklu’nun en parlak zamanıydı. Adı geçenin asıl konusu olan sikkeleri ise zamanındaki gelişmelere göre dikkate değer hatırlatmalar bazı reformlar, ve değişimler boş kalmamıştır.

Bu zamana gelinceye kadar Selçuklu’da altın sikke darp edilip çıkarılmamışken ilk defa olarak Sultan Alaeddin adına dinarlar kesilmiş ve darp olunmuştur. Elimize geçen altınlara bakılınca başlangıçta Kayseri’de darp olup dirhem ölçüleri şer’i dirhem ağırlığında yani 14 kırât ağırlığında tutulmuş ondan sonra Sivas’ta kesilip bunlar halifenin dinarı gibi bir miskal (4 gr ağırlığında) yani bir buçuk dirhem ağırlığına yaklaştırılmıştır. Bundan önce Selçuklu sikkelerinin tamamı kûfi yazı ile damgalanırken Alaeddin Keykubad’ın sikkelerinde Arapça yazılar kullanılması adet olmuş bir kısmı böyle doldurulmuş ve bir kısmında ise eskisi gibi yazıları kûfiyle devam etmiştir.

Sikkelerin yazı ve resimleri dahi kendine özel bir tarza dönüştürülmüş, yazıların kaldırılmasıyla¹²⁸yerleşilmiş olanlarda bir takım Arapça nakışlar ve resim yapılmış ve gerek bunların gerek kufi yazılarının satırlarının arasında bundan önce dahi bazen kullanıldığı gibi çok sayıda çiçek ve yıldızlar koyulmuştur.

---

¹²⁸ Daha önce kullanılan kûfi yazının yerini Selçuklu sülüsü almıştır. Halil Erkiletoğlu, Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, s.94.

Adı geçenin hükümeti Abbasi halifesinden üç halife yani El Nasrlidinillah ve El Zahir biemrillah ile El Mustansırillah zamanlarına rastladıklarından sikkelerinde adı geçen halifelerin isimleri zaman ve tarihlerine göre yazılmış ve zikredilmiştir. Ancak halife Zahirbaemrillah'ın halifelik süresi dokuz aydan ibaret olduğundan o isme olan sikkeler nadir bulunur. Sultan Alâeddin'in sikkelerinin çoğunda sadece (Keykubad) ismi yazıldığı gibi bir kısmında ismiyle beraber mahlası dahi yerleştirilmiştir. Unvan olarak adı geçen sikkelerinde yalnız (Es-Sultan-ül muazzam) yahut (Es-Sultan-ül âzam) ile (ebu'l feth) lakabı yerleştirilmiş olup bundan başka unvan yazılmamıştır. Alaeddin'in sikkeleri arasında bazen özel olarak kesilmiş sikkelere dahi rastlanır. Mesela darp yeri sikkenin iki yüzünde yazılıp tarih koyulmamış ve bazen bunun tersi olarak darp yeri gösterilmeyip darp yılı, Arapça cümleler veya hem cümle hem de rakamla iki yüzüne yazılmış sikkeler vardır. Yukarıda yerinde görülmüş olacağı gibi zikredilen iki yüzlü tarihli olan sikkenin birinde bilinmeyen bir nedenden dolayı iki tarihin bir diğerinde bir sene farkı görülmektedir.

Darp yılı şimdiye kadar bütün sikkelerde Arapça ibarelerle yazıldığı halde bu zamanda bir defa alışılmışın dışında olarak yalnız bahsi geçen iki tarihli sikkede alışılmış rakamlar kullanılmıştır. Bu zamanda gümüş sikkeler şeri dirhem ağırlığında olmak üzere kesilmiş fakat bazen iki küçük taneden yukarı ve orta büyüklükte beş arpa ağırlığında aşağı ölçülerde olan sikkeler vardır ki bu da olması normaldir.

Selçuklu memleketlerinin sikkelerinin raiclerine ¹²⁹ dair herhangi bir tarihi bilgilere ulaşamadık. İhtimal ki bazı tarihlerce tutulmuşsa da incelemelerimizde böyle bir bilgiye rastlamadık. Şu kadar ki Sultan Alaeddin'in saltanat süresine rastlayan zamanlarda yani 632 (1234) tarihlerinde Halife Mustansırillah'ın yeni dirhemleriyle her bir dinarda on dirhem değer belirlenmiş olduğuna göre¹³⁰ Anadolu memleketlerinde dahi altınların buna yakın raici böyle olması gerekir. Fakat her bir dirhem aslı değeri ve bakır ile geçeri hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Bu zamanın bakır sikkelerine gelince bunlar I. Keykavus'un mangırları tarzında olarak ve tarihli ve tarihsiz ve bazen de darp yerleri gösterilerek imal edilip,

¹²⁹ Sürümü olan, sürüm değeri. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.1023.

¹³⁰ Sauvaire, *materiaux pour servir a'l'hist. De la num. Et metr.* Musul. T.I,p.284.

çıkarılmıştır. Resim hatlarına ve biçimlerinin yapılışına özen gösterilmediğinden dolayı biraz bozuk ve kabadır.

Yukarıda 36. Sayfada belirtilen Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın himayesine girmiş olan bazı ülke sultanları adı geçenin adına sikke darp ettirmişler ve bir tarafına kendi isimlerini yerleştirmişlerdir. Bazı Meskukat ilmi ehilleri bu tür sikkeleri tabiisi olan hükümdarın sikkeleri sırasına dahil etmeyerek tabiisi oldukları melikin yani kendilerine has koleksiyona dahil etmekte ise de yukarıda gösterilen sikkeler Alaeddin'in kendi sikkeleri tarzında ve tamamen resim, şekil, ölçü, nakış ve imal edilmiş olduğundan biz bunları kitabımızda Meskukat-ı Selçukiye sırasına koymayı daha uygun gördük. Zikredilen ortak sikkelerden (57) numaralı gümüş sikke Mardin'de hüküm süren Artukoğulları hükümdarı Melik Mansur Nasreddin Artuk Arslan'ın Selçuklu Sultanı Alaeddin'in himayesine girmeyi kabul etmesi üzerine söz edilen adına 626 (1228) tarihinde (Dinyesr) şehrinde sikke kestirmiştir ki bunun bir tarafına Alaeddin'in ve babasının ismi ve lakabı, darp yeri ve diğer yüzünde halifenin namıyla altına kendi isim ve mahlası ve tarihi yazılmıştır. Resim, yazı, nakışları, ölçüsü ve ağırlıkları birebir sözü geçen sultanın Selçuklu ülkesinde Arapça yazılı sikkeleri tarzındadır. Bundan dolayı bunlar Selçuklu sikkelerinden sayılır. (Artuk Arslan) sadece kendisinin ait olan diğer sikkelerdeki Artukoğulları ve Zengiler diğer Türkmen Beyliklerinin sikkelerine dair düzenleme yaparak yazmakta olduğum eserde ayrıntılı olarak açıklanıp gösterilmiştir. Onların birazı yani Alaeddin'in ilave edilen namıyla darp olunmuş ise de genellikle Artuklu meliklerinin sikkelerine mahsus olan resim tarzları ve işaretler resimlendirip ve büyük parçada bakırdan yapılmasından dolayı işte bunların sikkelerinin Artuklu sikkelerinin koleksiyonuna dahil edilmesi olağan bulunmuştur.

(58) numaralı ve iki dille basılmış olan sikkeye gelince Rupenya tabakasından I. (Hetum)'un Sultan Alaeddin zamanında Selçuklu Devleti'ne dahil ve himayesine girmesi üzerine özel olarak darp olunmuş ve bir tarafına adı geçen Sultan Alaeddin Keykubad'ın ismini Arapça cümlelerle ve diğer yüzüne ise evvelden beri kullanılan işsart olan süvari tasviriyle dairesinde kendi ismi ve şöhretini Ermeni harflerle yerleştirerek yazdırmıştır. Bu sikkenin her ne kadar tarihi ve darp yerleri üzerinde yazılmamışsa da altta II. Keyhüsrev'in sikkesinde var olan örneğe göre (Sis) şehrinde

darp olunmuş ve tarihi dahi Sultan Alaeddin'in saltanatının son zamanlarına rastlamış olması gerekir. Elimizde bulunan bu sikke nadir olup Sultan Alaeddin'in adına darp edilmiş, bu çeşit sikkeler hakkında tarihçilerin verdiği herhangi bir bilgi de yoktur. Bununla beraber II. Keyhüsrev zamanında müşterek isme kesilmiş ve aşağıda gösterilmiş olan sikkeler tarihçe bilindiği gibi bazı eski sikkeler erbabında ve ticaretle uğraşanların elinde bulunmaktadır.

11- II. Gıyaseddin Keyhüsrev¹³¹

634-644 (1236-1246)

Sivas

Gümüş

Çeşit 1 Kufi Yazı

(ön)

59

(arka)

Tarihi 634 (1236)

El imam

Es-Sultan-ül âzam

El Mustansırbillah

Keyhüsrev bin

Emir el müminin

Keykubad

(sene 634.)¹³²

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹³³

Ölçü ½ 14 t.

Üçüncü levha

kalınlık 23.

60

" "

" "

Tarihi 634 (1236)

Nakışı ve çizgisi farklıdır.

Ölçü ½ 14 t.

kalınlık 21.

¹³¹ Alaeddin Keykubad kendisinden sonra Gıyaseddin Kılıçarslan'ı tahta çıkacak olan kişi olarak belirlemişti. Fakat bazı devlet büyükleri (Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervane, Cemaleddin Feruh Lala, Saadeddin Köpek ve Gürcü Şalva oğlu Zahirudevle) II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i desteklediklerinden dolayı Alaeddin Keykubad'ın vefat etmesinin ardından II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkardılar. Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s.157.

¹³² Sikkenin etrafındaki yazı.

¹³³ Sikkenin etrafındaki yazı

61

Tarihi 635 (1237)

" "

" "

Senesi şöyle yazılmıştır: sene 635

nakışı az farklıdır.

Ölçü $\frac{3}{4}$ 14 t.

kalınlık 23.

(ön)

62

(arka)

Tarihi 635 (1237)

" "

" "

"nakışı az farklıdır"

Ölçü $\frac{3}{4}$ 14 t.

kalınlık 22.

63

Tarihi 636 (1238)

Eli[mam]

Es-Sultan-ül âzam

El Mustansırbillah

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Emir el müminin

Keyhüsrev bin Keykubad

(sene 636.)¹³⁴

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir.)¹³⁵

Ölçü $\frac{1}{4}$ 14 t.

kalınlık 23

Çeşit 2, şir ve hurşid işaretli ve kufi yazılıdır.

64

Tarihi 638 (1240)

El imam el Mustansır

Es-sultan-ül âzam

¹³⁴ Sikkenin etraındaki yazı.

¹³⁵ Sikkenin etrafındaki yazı.

Billah Emir el mümininn

Keyhüsrev bin Keykubad

Aşağısında şir ve hurşid resmi yapılmıştır.

(dirhem Sivas'ta darp edilmiştir,

Hurşid insan çehresinden oluşup solunda

sene 638.)^{136*}

Ve aşağısında birer yıldız vardır.

Ölçü $\frac{1}{4}$ 14 t.

kalınlık 22.

(ön)

65

(arka)

Tarihi 638 (1240)

(64) numaranın aynısıdır.

" "

“şir u hurşidin etrafında üç yıldız vardır.”

“nakışında biraz fark vardır.”

Ölçü $\frac{2}{4}$ 14 t.

Üçüncü levha

kalınlık 22.

66

Tarihi 639 (1241)

" "

" "

Işıklar hurşidin çizgileri arasında

etrafı şöyledir: dirhem Sivas'ta darp

Birer nokta ve şirin altında iki nakışlı

edilmiştir. Sene 639.

Resim vardır.

Ölçü $\frac{3}{4}$ 14 t.

kalınlık 23.

¹³⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

* Bu (ثمانی) kelimesi sikkenin üzerinde şöyle (کک) yazıldığından İngiltere Müzesinin Meskukat-ı İslamiye Kataloğunda (Vol. III, P.81) bunu (bir) olmak üzere okunması gerekli olacak ki adı geçen II. Keyhüsrev'in tahta oturma tarihi ise daha sonra olduğundan bu hususta reddedildiği açıkça anlatılsa da bahsedilen kelime(احد) olmuş olsa arasındaki Elif'in konulmasına gerek olmaması ve kufi yazının çeşitli tarz resimlerin ve yazıların bulunmasından dolayı bu kelimenin (ثمانی) olduğuna şüphe yoktur. Bundan dolayı sikkenin tairihi 638'dir.

Tarihi 639 (1241)

" "

" "

"hurşidin solunda ve şirin altında

etrafi şöyledir: dirhem Sivas'ta darp

Bir yıldız ve bir hilal vardır."

edilmiştir sene 639.

Ölçü ½ 14 t.

(delikli) kalınlık 22.

Tarihi 640 (1242)

" "

" "

"hurşidin solunda ve altında

etrafi şöyle yazılıdır: Sivas'ta darp edilmiştir.

İki nokta vardır."

sene 640.

Ölçü ½ 14 t.

(biraz siliktir) kalınlık 22.

(ön)

Tarihi 640 (1242)

(arka)

(68) numaraya benzerdir.

" "

"şirin aşağısına bir nokta konmuştur."

Fark yalnız şöyledir: darp hezal.

Ölçü: 14 t.

kalınlık 22.

Tarihi 640 (1242)

" "

" "

"şirin ve hurşidin üstündeki cümlede

"tarihlerinin resim yazısında biraz

(el müminin) kel,mesinden (minîn)

fark vardır."

Ayrılarak hurşidin sol tarafına dik olarak

Yazılmıştır.

Ölçü ½ 14 t.

kalınlık 32.

Çeşit 3, şir ve hurşid işaretli arkada Arapça yazılıdır.

71

Tarihi 641(1243)

" "

“(70) numaraya benzer olup

Es-Sultan-ül âzam

En yukarıda bir yıldız vardır.”

Keyhüsrev bin Keykubad

(Sivas’ta darp edilmiştir. Sene 741.)¹³⁷

Ölçü ¼ 14 t.

Üçüncü levha

(delikli) kalınlık 21.

Konya

Altın

(ön)

72

(arka)

arapça yazı, tarihi 645 (1247)

el imam

Es-Sultan-ül âzam

el Mustansır

etrafında Gıyase’ d-Dünya Ve’ d-Din

(etrafında) billah

Keyhüsrev bin Keykubad

Emir el müminin sene 645.

Konya

Ölçü 1 m 8 t.

Üçüncü levha

kalınlık 21.

¹³⁷ Sikkenin etrafındaki yazı.

Gümüş

Çeşit 4, şir u hürşid işaretli ve Arapça yazılı.

73

Tarihi 638 (1240)

El imam el Mustansır

Billah Emir el müminin

Es-Sultan-ül âzam

Dirhem Konya'da darp edilmiştir.

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Altta şir u hurşid nakışlı olup

Keyhüsrev bin Keykubad

Üç yıldız vardır.

(sene 638.)¹³⁸

Ölçü 14 t.

Üçüncü levha (delikli) kalınlık 22.

74

Tarihi 639 (1241)

" "

" "

"Üstte ikinci satırda (heza)

"senesi şöyle yazılıdır."

Kelimesi vardır."

üstünde(sene 39) altında (600)

Ölçü ½ 14 t.

(delikli) kalınlık 22.

(ön)

75

(arka)

Tarihi 639 (1241)

(74) numaraya benzerdir.

" "

Hurşidin ışıkları çizgileri başka

"üstünde (seneden) önce (fi) yoktur."

Bir tarzda ve altında bir yıldız

¹³⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.o

Vardır.

Ölçü 14 t.

kalınlık 22.

Çeşit 5, şir ve hurşid işaretli ve kufi ve arapça yazılıdır.

76

Tarihi 640 (1242)

(kûfi yazı)

(arapça yazı)

El imam el mustansır

Es-Sultan-ül âzam

Billah Emir el müminin

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

“Altında şir ve hurşid olub

Keyhüsrev bin Keykubad

Solunda bir aşağıda iki yıldız

(Konya'da darp edilmiştir, sene 640)¹³⁹

Deseni vardır.”

Ölçü 2/4 14 t.

kalınlık 22.

77

Tarihi 640 (1242)

“ ”

“ ”

“hurşidin ışıklarının çizgileri

“resim, yazı çizgileri farklıdır.”

Başka biçimdedir.”

Ölçü ¼ 14 t.

kalınlık 22.

(ön)

78

(arka)

Tarihi 640 (1242)

“ ”

“ ”

¹³⁹ Bu işaret arapça rakamlardan olup bu zamana ilave olarak yazılan yazılar incelenmelidir.

“Üstündeki cümlede (el müminin)

Kelimesinden (minîn) harfleri ayrılarak

“nakışı biraz farklıdır.”

Hurşidin sağına yazılmıştır.

Ölçü ¼ 14 t.

Üçüncü levha

kalınlık 22.

79

Tarihi 640 (1242)

” ”

” ”

“ yani (el müminin) kelimesinden (el mu)

Harfleri hurşidin soluna dik ve (minîn)

“yazıları, çizgileri farklıdır.”

Dahi sağına yatay yazılmıştır.”

Ölçü 2/4 14 t.

kalınlık 21.

80

Tarihi 641 (1243)

” ”

” ”

“üstündeki cümlede (el Mustansır) yerine

senesi şöyle yazılmıştır:

(el imam el Mustasıbillah) yazılmıştır.¹⁴⁰

(سنة مائة او ١٥)¹⁴¹

Şirin altında diğer nakışlar yazılmıştır.

Ölçü 14 t.

kalınlık 21.

¹⁴⁰ Bu tarihlerde Mustansırbillah'ın vefatıyla yerine Mustasım billah Abbasi Halifeliğine gelerek sikkelerde 641 (1242) tarihinden itibaren o isim değiştirilmiştir.

¹⁴¹ Bir rakamının önünde bulunan bu (٥) işareti bahsedilen (ل) rakamından (او) yani 40 rakamından ayrılmak için konmuştur. Yoksa rakamların sayısı belli değildir.

Çeşit 6, arapça yazılı.

(ön

(arka)

81

Tarihi 642 (1244)

Allah el rahman el rahim

Es-Sultan-ül âzam

La ilahe illallah Muhammed

zıllullahi fi'lalem

resullullah el imam

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

el Mustasımbillah

Keyhüsrev bin Keykubad

Emir el müminin

Kasım Emir el müminin

(sene 642)¹⁴²

(dirhem Konya'da darp edildi.)¹⁴³

Ölçü ¼ 14 t.

(delikli)

kalınlık 23

82

Tarihi 642 (1244)

" "

" "

besmele bir satırla ve (billah)

“resim, yazı ve nakışları biraz farklıdır.”

Dördüncü satırda yazılmıştır.”

Ölçü ¼ 12 t.

Üçüncü levha

kalınlık 21.

¹⁴² Sikkenin etrafındaki yazı

¹⁴³ Sikkenin etrafındaki yazı

Darp yerleri ayrı konulmuş.

Gümüş

83

Tarihi 639 (1241)

(79) numaranın aynısı olarak darp yerleri olmayı tarih şöyledir:

Şir ve hurşid ve o cümleyi kapsar. Üstünde (sene 39) altında (ve 600)

Ölçü 14 t.

kalınlık 22.

Bakır

Darp yerleri ve tarihleri kısmen düzgün okunamıyor.

84

(ön)

(arka)

Sene hem.....

darp eld...

La ilahe illa.....

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed resul..

Keyhüsrev bin

Ve sittem

.....

Üçüncü levha

kalınlık 24.

85

Sene hems

..... İtan

La ilahe illallah

Keyhüsrev bin Keykubad

.....

.....

Kalınlık 24

Sis¹⁴⁴

Gümüş

86

Ortak sike, iki dilli.

Tarihi 637 (1239)

Es-Sultan-ül âzam

hayvanı sağa doğru

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

bakan bir süvari tasviri

Keyhüsrev bin Keykubad

ve elinde bir balta

(Darp Sis,sene 647)¹⁴⁵

Ve baş hizasında bir hilal

Nakışlıdır.

(çevresinde iki daire içinde Hetum'un

İsim ve lakabı Ermeni harfleriyle yazılıdır.)

Ölçü ½ 14 t.

Üçüncü levha

kalınlık 23.

(ön)

87

(arka)

Tarihi 637 (1239)

" "

(86) numaraya benzerdir.

Hayvanın sırtı hizasında bir

Resim ve yazıları farklıdır.

Yıldız fazla nakış olmuştur.

Ölçü 1 m 4t.

kalınlık 24.

¹⁴⁴ Üstte 14. Sayfa ile bu zamana ek olarak yapılan açıklamalar incelenmelidir.

¹⁴⁵ Sikkenin etrafındaki yazı.

Tarihi 641 (1243)

" "

" "

Tarihi ve darp yeri şöyledir:

(86) numaraya nakışı benzerdir.

Üstünde (Sivas'ta darp edildi, 1)

Solunda (ve 40) sağında (ve 600)

Ölçü 14 t.

kalınlık 24.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında darp edilen ve çıkarılan altın ve gümüş sikkelerin ölçüleri ve miktarları eskisi gibi (dirhem) ve (dinar) olmasına dikkat ve itina edilip ancak bunların tarz ve resimce çeşitleri altıyı geçmektedir.

Adı geçenin altın sikkeleri bugün pek nadir bulunur. Bunlarda eski tarz devam edilmiş ise de gümüş sikkelerin büyük kısmı yeniden kabul edilen özel işaretleri kapsar.

Zikredilen işaretin (şir ve hurşid)¹⁴⁶ açıklaması yani bir arslan ile üzerinde yuvarlak güneşten ilham alınarak bir insan yüzü bulunan resimden ibaret olub zamanla terk edildiği halde bu zamanda tekrar yenilenmesi sikkelerin bilim ve tarihte önemli olduğunu gösterir.

Eski İran'ın en eski sikkelerinde bu işaret kullanıldığı gibi bugün İran Devletinde dahi bayrak ve nişan gibi resmi işaretlerde şir ve hurşidin resmi ve ismi seçilmiş¹⁴⁷ ve bundan dolayı Selçuklular'ın zamanında aracılık eden eserlerden olan bu işaret doğunun eski ve yeni işaretlerine vasıta olmuştur. Şir ve hurşidin zamanı ve biçimin ortaya koyulmasına dair rivayetlere göre Fars(İran) kavimlerinin padişah namıyla tanınan hükümdarlardan Keyhüsrev'e Hüsrev perviz denmesiyle meşhurdur.

¹⁴⁶ Şir aslan, Hurşid güneş anlamına gelmektedir.

¹⁴⁷ Şir u hurşid tasviri İlhanlı sikkeleriyle birlikte ortaya çıkarak Safevi sikkelerinde yaygınlaşarak devam etmiştir. Safevi sikkelerinde aslan motifine kılıcın da eklenmesiyle birlikte devletin resmi işareti haline gelmiştir. Şah Abbas'ın, Avşarlar'ın, Kaçarlar'ın da kullanmasıyla birlikte bu tasvir İran ile birleşmiştir. Hayrunisa Turan, "Şir ü Hurşid Tasvirinin Kökeni ve İçeriğine Dair Düşünceler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.51, 2017, s.447.

Onunla karısı arslandan ilham alınarak düzenlenmiş ve kabul edilmiştir. Hüsrevin yiğitlikle meşhur olmasından dolayı bir arslan yürekliliği sembol ederek, arslan mükemmelliği ve güzelliğinden dolayı parlak güneş şeklinde şekillendirilip resimlendirilmiş ve sanki güneşin ışınından kazandığı ışıklarla ihtişam eylediği ima yoluyla anlatılmıştır.¹⁴⁸ Gıyaseddin Keyhüsrev'in söz konusu olan Şir ve Hurşid işaretli sikkelerinin ortaya çıkma sebebi saygıdeğer yazar Hammer'e¹⁴⁹ göre Şir ve Hurşid'in hikayesi bir amaca dayanmaktadır. Bununla beraber başka yazarların bu konuda rivayetlerine rastlamadık.

Adı geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şir ve hurşid¹⁵⁰ işaretli sikkeleri dört çeşittir. Yukarıda yerlerinde ayrı ayrı gösterildiği üzere bunlarda iki çeşidi Sivas'ta ve diğer iki çeşidi Konya'da darp edilmişirki tamamının resim, yazı ve nakışları başkadır. Her bir çeşidi darp olunan sikkelerin şir ve hurşid bulunan yüzlerinin esasen tarzı bir ise de resim ve nakışlarında çok az farkları vardır: mesela aralarında resim çizilmiş olan yıldızların sayısı, duruşu ve yuvarlak güneşin ışıkları gösterilişi, çizgilerin şekil ve resimleri bazen arslanın boynuyla ve sırtındaki süsler birbirine uymamaktadır.

Şir ve hurşid işareti olmayan sikkelerde dahi çeşitlendirilip yalnız kufi yazı ile Sivas'ta kesilmiş sikkeler pek zarif olduğu gibi Konya'da dahi batı sikkeleri tarzında sikkeler kesilmiş ve bu sikkelerde (zıllullahi fi'lalem) unvanıyla (kasım)¹⁵¹ lakabı yerleştirilmiştir ki bunlar Selçuklu sikkelerinde ilk defa kullanılmıştır. I. Alaeddin Keykubad zamanında çıkarılmış olduğu gibi oğlu II. Keyhüsrev zamanında dahi iki dilde darp edilmiş sikkeler vardır.

---

¹⁴⁸ "Keyhüsrev'in sikkelerinde güneş ile birlikte arma olarak kullanılan arslan, hem tek hem de kuvvetlendirici anlamda çift olarak tasvir edilmiştir. Aslan ve güneş ikilisinin bir başka yorumunda ise, Sultanın gürcü Prensesi Tamara'ya duyduğu büyük aşk dolayısıyla kendisini arslan, karısını da dünyasını aydınlatan güneş olarak tasvir ettirdiği öyküsü de vardır ki, bu fikri Malatyalı tarihçi Ebul Faraç, tarihçi Cenabi, Hammer, Gâlip Bey, Yakup Arlin Paşa gibi bilim adamları da paylaşmaktadırlar." Gündegül Parlar, "Ortaçağ Figürlü Sikkelerin Taşındığı Anamlara Bakış", *TÜBA-KED*, S.13, Ankara, s.17.

¹⁴⁹ Hammer, *Hist.Otto.T.I*, p.43.

¹⁵⁰ Şir ve Hurşid işareti sadece Gıyaseddin Keyhüsrev'in karısına duyduğu sevgi ile değil, ayrıca astrolojik anlamda da bağdaştırılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti burç-gezegen ilişkisine önem vermiş ve bunları Şir ve hurşid işaretiyle tasvirlemiştir. Bu işaretlerin yıldızlarla kullanılması astrolojiye ayrı bir anlam katmış ve Selçuklular'ın astrolojiye verdiği önemi göstermiştir. Hayrunisa Turan, *Şir ü Hurşid Tasvirinin Kökeni ve İçeriğine Dair Düşünceler*", s.446.

¹⁵¹ (Kasım) emir ölçüsünde isim olduğu gibi vasıf olarak da kullanılır. Kamus, cild 3, sayfa 538-540.

Bunlardan öncekiler gibi yüzünde Gıyaseddin Keyhüsrev'in ismi ve unvanı Arapça cümleler ile ve arkasında bir süvari tasviri ile birinci (Hetum'un) namı ve sade harfler Ermenice yazılmıştır. Ancak Keykubad zamanındaki sikkelerde darp yerleri ve tarihleri yazılmamış iken bunlarda (Sis'te) darp edildiği ve darp yılları gösterilmiştir. Elimizdeki üç adet sikkeden ikisinde 637 (1239) ve diğesinde 643 (1245) tarihleri yazılı olmasına nazaran adı geçenin bütün saltanatı boyunca bu sikkelerden kesilmiş ve çıkarılmış olduğu anlaşılıyor. Bu sikkelerin resim, yazı ve nakışları tamamıyla Selçuklu sikkeleri tarzında olup düzenli basılmıştır.

II. Keyhüsrev'in sikkelerinde yazılmış olan tarihlere bakıldığında yeni bir usul benimsenmiştir ki bu dikkate değer.

Şimdiye kadar sikkelerin darp yılları Arapça cümlelerle yazıldığı halde bu zamanda Erkam-ı Divaniyye (divani rakamlar) dahi bunlara ilaveten kullanılmaya başlanmıştır. Divani rakamlara açıklama olan rakamlar ve daha doğrusu işaretler Araplar'dan alınmış olup daha sonra Selçuklular'dan dahi Osmanlılar'a intikal ederek çoğunlukla hesaplarda ve mali işlere ait defterlerde ve senetlerde kullanılmıştır.

Günümüzde ve pek yakın vakitlerde sergi (senet) ve bu şekilde resmi mali evraklarında genellikle de divan hesaplamalarında geçerli olup kullanılırdı. Hatta zikredilen evraklarda siyakat tabir olunan yazılar Farsça cümlelerle yazılıyordu.¹⁵² Divan rakamları ve Hind rakamları gibi birden dokuza kadar olan sayılara mahsus birer işaret olmayıp gerek birler gerek onlar gerekse yüzler ve binler kısacası bütün sayı ve mertebelerin miktar ve değerinin ifade edilmesi için kullanılan Arapça isimlerden kısaltılmış ve bozulmuş olanları düzenlemek için kullanılan birer işaretidir.

---

¹⁵² Bugün bu Arap harfleriye gösterilen rakamları "Siyakat rakamları" ve "Arapça rakamlar" tabiriyle anılsa da asıl ismi (Erkam-ı Divaniye)dir. Hatta Zemahşeri'nin (Mukaddimetü'l Edeb) adlı kitabından aynı şekilde bahsedilen rakamları Arapların Arapça rakamları şeklinde tabir edildiğini mösyö (Sacy) açıklamaktadır. (El-Tuhfetü's Seniye fi'l alem arabiye) Grammaire netice de Erkam-ı Divaniye'nin ismi arabe, T.I,P. 76, Pla. VIII, Par S. De Sacy. Araplardan Selçuklular'a daha sonra Osmanlılar'a öylece geçerek devam etmiştir. Bundan dolayı "siyakat rakamları"ismi bu işaretlerin çoğu siyakat tabir olunan yazı ile beraber kullanılmasından dolayı son günlerde yakıştırılmış bir şey olacağı bellidir.

Erkam-1 Divaniyenin Şekli ve Düzeni Şöyledir:

Osmanlıca Sayı	Arapça Sayı	Osmanlıca Sayı	Arapça Sayı
1	1	10	10
2	2	20	20
3	3	30	30
4	4	40	40
5	5	50	50
6	6	60	60
7	7	70	70
8	8	80	80
9	9	90	90

Erkam-1 Divaniye’de (Divani rakamlar) daha büyük mertebeler dahi yazılırsa da burada yazımına gerek olmamakla ve zaten sikkelerde yazılı seneler sınırlı olmakla beraber bunu bilenler için esasını dikkatle inceleyip çalışarak bu kadarını göstermekle yetinilmiştir.

Adı geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile ondan sonra tahta oturan Selçuklu sultanları genellikle sikkelerinde söz konusu olan (divani) rakamları kullanmışdır. Bununla beraber tarihi yıllar tamamen bunlarla ifade edilmeyip yüzler derecesinde genellikle arapça ibareler yazılır ve nadiren diğer mertebe de Erkam-1 Hindiye yani sıradan rakam ilave edilmiştir. Sikkeler yerlerinde sırasıyla incelendiği halde anlaşılacağı üzere mesela: 640 (1242) senesini ifade etmek için 646 (1248) senesi, 670 (1271) tarihi, Erkam-1 Hindiye ile karışık 645 (1247) tarzında yazmışlardır. Sikkelerin resim ve yazıları sonradan oldukça değiştirilmiş ve güzel yazıya dikkat edilmiş olduğundan bahsedilen rakamlar çoğunlukla bozuk yazılarak okumada zorlanılmaktadır. Bu sırada kesilen mangırların bir yüzünde (Kelime-i Tevhid) yazılmıştır. Tarihleri ve darp yerleri konulmuşsa da üretim pek kaba, kenarları düzensiz olduğundan gerektiği gibi ve tamamıyla okumak mümkün değildir.

12-II. İzzeddin Keykavus

644-646 (1246-1248)

Sivas

Gümüş

(ön)

89

(arka)

Arapça yazı, tarihi 644 (1246)

El imam el Mustasım

Es-Sultan-ül âzam

Billah

İzze'd-Dünya Ve'd-Din

Emir el müminin

ebu'l feth Keykavus

(sene 644.)¹⁵³

bin Keyhüsrev

(dirhem Sivas'ta darp edildi.)¹⁵⁴

Ölçü 14 t.

Üçüncü levha

kalınlık 21.

90

Tarihi 645 (1247)

La ilahe illallah

Es-Sultan'ül âzam

Muhammed resulallah

zıllıllahı fi'l alem

El imam el Mustasım

İzze'd-Dünya Ve'd-Din

Billah Emir el müminin

Keykavus bin Keyhüsrev

(sene 645.)¹⁵⁵

(dirhem Sivas'ta darp edildi.)¹⁵⁶

Ölçü ¼ 14 t.

(delikli) kalınlık 22.

¹⁵³ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁵⁴ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁵⁵ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁵⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

Konya

Gümüş

(ön)

91

(arka)

Arapça yazı, tarihi 646 (1248)

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed resulallah

zıllillahı fi'l alem

El imam el Mustasım

İzze'd-Dünya Ve'd-Din

Billah Emir el müminin

Keykavus bin Keyhüsrev

(sene 636.)¹⁵⁷

(dirhem Konya'da darp edildi.)¹⁵⁸

Ölçü 2/4 13 t.

Üçüncü levha

kalınlık 22.

92

Tarihi 646 (1248)

" "

" "

“Bazı nakış ve noktalar farklıdır.”

Ölçü 14 t.

kalınlık 22.

Darp yerleri ve tarihleri ayrı konulmuş.

Gümüş

93

Arapça yazı

El imam

Es-Sultan-ül âzam

El Mustasımbillah

İzze'd-Dünya Ve'd-Din

¹⁵⁷ Sikkenin etrafındaki yazı

¹⁵⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.

Emir el müminin

Keykavus bin Keyhüsrev

Ölçü ¼ 6 t.

Üçüncü levha

(iki delikli) kalınlık 18.

Bakır

(ön)

94

(arka)

Darp yeri yoktur. Tarihi ?

El imam

Es-Sultan-ül âzam

El Mustasım

İzze'd-Dünya Ve'd-Din

Emir el müminin

(Etrafındaki yazı okunamamaktadır.)

Üçüncü levha

kalınlık 22.

II. Gıyaseddin'in terk etmiş olduğu üç erkek evladının saltanatları hakkında tarihçinin düşüncelerinde birçok fikir ayrılığı mevcut olup bazıları adı geçen Sultan Gıyaseddin'in vefatıyla beraber II. İzzeddin Keykavus ile IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın beraber başa geldiklerini ve birtakımı dahi öncelikle tek sonradan beraber hareket eylediklerini açıklamakta ve çoğu tarihçi tarafından da üçüncü oğlu olan II. Alaeddin Keykubad'dan ya yüzeysel bahsedilmiş ya da hiç bahsedilmemiştir.

Adı geçen sultanların günümüzde elde bulunan sikkeleri rivayete göre uyuşmamış sahteye yakın olup yeniden yeniye bazı hakikatı meydana çıkarmaktadır. Bundan dolayı kitabımızda adı geçen II.Keykavus, IV.Kılıçarslan ve II.Keykubad'ın gerek tek başına gerek ortaklaşa tekrarlayan saltanatları o zamanlarda darp ettirdikleri sikkelerin tarihlerine göre ayrılıp düzenlenmiştir.

Elimizde bulunan sikkelere göre bahsedilen üç hükümdardan birinin biçim, zaman ve saltanat tarihleri hakkında elde edilen bilgiler ehillerce dikkatle incelenmiş olup ortaya çıkan ilk fikirler özetle aşağıda belirtilmiştir:

İsim	Saltanat Tarihi	Süre
II İzzeddin Keykavus (İlk defa tek başına)	644 (1246)	3
IV Rükneddin Kılıçarslan (İlk defa tek başına)	646 (1248)	1
İzzeddin, Rükneddin, Alaeddin (Ortak)	647 (1249)	6
Rükneddin, Alaeddin (Ortak)	652 (1254)	0
İzzeddin, Rükneddin, Alaeddin (Tekrar Ortak)	603 (1206)	3
İzzeddin (Üçüncü Defa-Tek Başına)	655 (1257)	9
Rükneddin (Üçüncü Defa- Tek Başına)	655 (1257)	9

Adı geçenlerden iki büyük kardeşlerin yani İzzeddin Keykavus ile Rükneddin Kılıçarslan'ın ortak sikkeleri şimdiye kadar görülmemekle beraber çoğu tarihci tarafından bu ikisinin ilk önce beraber devleti yürüttüklerine dair vermekte olduğu bilgilerin biraz ihtiyatla verilmesi lazım gelmektedir.

Bu bölümde asıl konumuz olan ve yukarıda gösterilen sikkeyi II. Keykavus'un babasının vefatıyla ilk defa olarak üç sene kadar tek başına Selçuklu tahtında oturup bu süre içerisinde birkaç çeşit gümüş sikke kestirmiş ve çıkarmıştır. Bunlardan bir kısmı I. Keykavus'un batı tarzındaki sikkeleri tarzında olup fakat kufi yazı yerine Arapça yazıyla yazılmış ve basılmıştır. Diğer çeşidi ise babası II. Keyhüsrev'in Konya'da darp olunan yani batı tarzındaki sikkelerine benzer olarak ve ancak ibarece değişiklikler çok az değişiklik yapılarak basılmıştır.

Bir de darp yeri ve tarihi gösterilmemiş sonraki basımlarında ve küçük ebatta sikkeler vardır ki (93) numaralı sikke onlardandır. Bunlar yarım ağırlık derecesinde olup ilk defa olarak çıkarılmıştır. Bakır sikkeler ise gümüşlere yakın

resimlendirilmiştir. Bu zamandan itibaren Selçuklu sikkelerinde Kufi yazı kullanılması terk edilmiştir.

13-IV. Rükneddin Kılıçarslan¹⁵⁹

(İlk defa)

646-647 (1248-1249)

Sivas

Gümüş

95

(ön)

(arka)

Arapça yazı, tarihi 646 (1248)

El imam

sağ tarafa doğru bir süvari tasviri

El Mustasımbillah

ve elinde bir balta ve yay ve baş hizasında

Emir el müminin

bir hilal ve hayvanın ayakları

Arasında bir çiçek nakışlıdır.

Merkezinde dört kavis içinde

etrafında: Es-Sultan-ül âzam

Olup etrafında dirhem Sivas'ta

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Darp edilmiştir, sene 646.

Kılıçarslan Bin Keyhüsrev

Kasım Emir el müminin

Ölçü ½ 14 t.

Dördüncü levha (delikli) kalınlık 22.

¹⁵⁹ İzzeddin Keykavus Konya'dan ayrılınca Baycu Noyan'ın (Moğol Hükümdarı) destekleriyle IV. Rükneddin Kılıçarslan tahta çıkmıştır. Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*, s.195.

Tarihi 646 (1248)

" "

" "

“tarihin bir kısmı biraz kesiktir”

“nakışları az miktarda farklıdır.”

Ölçü $\frac{1}{4}$ 11 t.

(delikli) kalınlık 21.

IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın 646 (1248) tarihinde Sivas şehrini II. Keykavus'un elinden alarak bir sene kadar orada tek başına hakimiyet sağlayıp ve kendi adına sikke darp ettirmiştir. Adı geçenin ilk saltanatında darp olunan sikkeler eskiden II. Kılıçarslan sırasında basılmış olan tarz ve usul taklit edilerek, süvari tasviri bulunmaktadırlar fakat (mızrak) veya (teber-balta) yerine süvarinin elinde bir teber ve keman(yay) ve başının sol tarafının hizasında bir de hilal konulmuştur. Bu sikkeler düzenli olarak basılmıştır. Babası II. Keyhüsrev'in bazı sikkelerinde olduğu gibi Rükneddin'in sikkelerinde dahi (kasım Emir el müminin) unvanı ilave edilmiştir.

12-II. İzzeddin Keykavus¹⁶⁰

13-IV. Rükneddin Kılıçarslan

14-II. Alaeddin Keykubad

647-655 (1249-1257)

Ortak Sikkeler

Sivas

Gümüş

(ön)

97

(arka)

Arapça yazı, tarihi 647 (1249)

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed resulallah el imam

İzze'd-Dünya Ve'd-Din Keykavus

El Mustasıbillah

ve Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Emir el mümininn

Kılıçarslan ve Alae'd-Dünya Ve'd-Din

Sivas'ta darp edilmiştir.

Keykubad benu Keyhüsrev

Sene 647.

Berahin Emir el müminin

Ölçü ½ 14 t.

Dördüncü levha (delikli) kalınlık 22.

¹⁶⁰ II. Gıyaseddin Keyhüsrev velihâtı olarak Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın kızı olan Tamararra'dan doğan oğlu II. Alaeddin'i seçmişti. Yanlız II. Gıyaseddin'in vefatıyla birlikte II. İzzeddin Keykavus tahta çıkarıldı. IV. Kılıçarslan Moğolistan'a giderek II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in azledildiğinin yazıldığı bir yarlıkla döndü. Bu durum üzerine Celalettin Karatat Moğollar'ı memnun etmek ve Selçuklular'ı korumak için üç kardeşi aynı anda tahta oturttu. Faruk Sümer, "Keykubad II", *DİA*, TDV Yay. Ankara, 2002, c.25, s.359.

Tarihi 655 (1257)

La ilahe illallah

Muhammed emir el müminin

" "

El imam el Mustasım

"resim yazıları biraz farklıdır."

Billah Emir el müminin

Sivas'ta darp edilmiştir.

Sene 655.

Ölçü ½ 14 t.

(delikli) kalınlık 22.

Konya

Gümüş

(ön)

99

(arka)

Arapça yazı, tarihi 650 (1252)

La ilahe illallah

Muhammed resulallah

"nakışları az miktarda farklıdır."

El Mustasımbillah

(oğulları) yerine (oğlu) yazılmıştır.

Emir el müminin

(darp yılı 650, Konya)

Ölçü 14 t.

Dördüncü levha

kalınlık 22.

100

Tarihi 654 (1256)

La ilahe illallah

" "

Muhammed resulallah el imam

"nakışı farklıdır."

El Mustasımbillah

Emir el mümininn

Ölçü 3/4 13 t.

(delikli) kalınlık 22.

(Mikdar) 100

Tarihi 654 (1256)

" "

" "

"nakışında çizgi farkları vardır"

"sonunda (menin) harfleri yoktur."

Ölçü 15 t.

(delikli ve bitişik halkalı) kalınlık 22.

(ön)

101

(arka)

Tarihi 655 (1257)

" "

" "

Tarihi şöyledir: sene 655.

"minin harfleri vardır."

Ölçü ¼ 14 t.

kalınlık 22.

Malatya

Gümüş

102

Arapça yazı, tarihi 655 (1257)

La ilahe illallah

sela[tin-ül âzam]

Muhammed resulallah el imam

İzze'd-Dünya Ve'd-Din Keykavus ve

El Mustasımbillah

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din Kılıçarslan ve

Emir el müminin

Alae'd-Dünya Ve'd-Din Keykubad berahin

(Sene 655, darp Malatya)

Emir el müminin

Ölçü ¾ 14 t. “Babasının ismi konulmamıştır.”

kalınlık 22.

647 (1249) senesine kadar II. İzzeddin Keykavus Konya'da ve IV. Rükneddin Kılıçarslan dahi Sivas'ta ayrı ayrı sultan oldukları halde zikredilen bu senede küçük kardeşleri II. Alaeddin Keykubad'ın dahi dahil olmasıyla üçü birden sultan olmuşlar ve dahi üçü adına sikke darp edilmiştir. Üçünün müşterek hakimiyetleri tarihçiler tarafında bilinip kaydedilse de saltanatlarının devam hakkında tarihçilerin söylediklerinde yeteri kadar açıklık yoktur. Bununla birlikte adı geçenlerin dokuz sene yani 655 (1257) tarihine kadar beraber saltanatı yürüttüklerine fakat aşağıda görüleceği gibi 652 (1254) senesinde Rükneddin ile Alaeddin'in bir süre Keykavus'dan ayrılarak Kayseri'de ortak hareket ettikleri elimizde bulunan sikkelerin tarihlerinden ve darp yerlerinden anlaşılmaktadır.

Zikrolunan ortak sikkelerin resim, yazı ve nakışları düzenlidir olup her senede kesilenlerle tarz ve cümleleri hemen hemen farksızdır. Bunların tarihlerin çoğunda divani rakamlar kullanılmıştır.

Bu sikkede ilk defa (Burhan) (Berahin) unvanı kullanılmıştır ki burada kastedilen şeyin saltanat ve sultan olduğu akla gelir. Bu lakablar Adı geçen sultanların üçüne de şamil olmak üzere bir araya getirilerek yazılmıştır. Adı geçenlerin ortak bakır sikkeleri görülmemiştir.

13- IV. Rükneddin Kılıçarslan

14- II. Alaeddin Keykubad

652 (1254)

Ortak sikke

Kayseri

Gümüş

(ön)

103

(arka)

Arapça yazı tarihi 652 (1254)

La ilahe illallah

darp

Muhammed resullullah

Es-sultan-ül âzam

El imam el Mustasımbillah

Rükneddin Kılıçarslan ve Alaeddin Keykubad

Emir el mümininn

Benu Keyhüsrev berahin

sene 652.

Emir el müminin Kayseri

Ölçü ¼ 14 t.

Dördüncü levha (delikli) kalınlık 22.

Yukardaki sikke IV. Rükneddin Kılıçarslan ile II. Alaeddin Keykubad'ın Kayseri'de darp olunmuş ortak sikkelerdir. Bu sikkelerin emsali henüz hiçbir koleksiyonda mevcut olmadığı hatta adı geçen sultanlar tarafından böyle iki isme müşterek sikke darp ettirildiğinin asla malum olmadığı iddia edebiliyoruz.

Selçuklu tarihinde Rükneddin ile Alaeddin'in ayrıca saltanatı yürüttüklerinden bahsedilmektedir. Fakat söz konusu olan sikkeden anlaşıldığına göre üç kardeşin 647 (1249) senesinden 655 (1257) senesine kadar dokuz sene devam eden saltanatları arasında –her ne kadar saltanatlarının devamı bilinmesede- 652 (1254) tarihinde II. Keykavus ile birbirlerinden ayrılarak ikisi Kayseri'de ayrıca saltanatlarını ilan etmiş ve arası çok geçmeksizin yine birleşmişlerdir. Bu sikkenin Anadolu Selçuklu tarihinde önemi büyüktür.

12- II. İzzeddin Keykavus

(İkinci Defa Tek Başına)

Konya

Gümüş

(ön)

104

(arka)

Arapça yazı, tarihi 658 (1259)

Allah el İzzet

Es-Sultan-ül âzam

“Etrafı noktalı daire ile çevrilidir”

İzze’ d-Dünya Ve’ d-Din

(etrafında) Darp Konya şehri, sene 658.

Ebu’l feth Keykavus

Bin Keyhüsrev

Ölçü ½ 13 t.

(delikli)

kalınlık 21.

105

Tarihi 658 (1259)

” ”

” ”

“merkezini çevreleyen daire yoktur.”

Ölçü 2/4 13 t.

Dördüncü levha

kalınlık 20.

Yukarıda yazıldığı bebildirilen üç meliğin 655 (1257) tarihinde ayrılıp bunlardan II.İzzeddin Keykavus Konya’da 658 (1259) tarihinde kendi adına tek başına sikke kestirmiştir. Zikredilen senelerde önce yani 655’den (1257) 658 (1259) yılına kadar devam eden zamanlarda ve bundan sonraki senelerde darp olunmuş sikkelerine rastlanmamakla, adı geçenin ikinci tek başına saltanatının başlangıcı ve sonu sikkelerden öğrenilememektedir. Ancak bundan sonra görüleceği gibi kardeşi Rükneddin Kılıçarslan 660 (1261) tarihinde Konya’da sikke darp ettirmeye

başlamış ¹⁶¹ olmasına rağmen adı geçen Keykavus'un zikredilen tarihe kadar saltanatta bulunduğuna delalet eder.

Adı geçenin yukarıda gösterilen yeni sikkesi yeni bir tarza dönüştürülmüş ve bundan sonra halifeler tarafından dahi çoğunlukla bu tarz ve suret kabul olunmuştur. Halife Mustasımbillah'ın 656 (1258) tarihinde vefat etmesiyle ve Bağdad'da Abbasi halifelerinden kimse kalmamasından dolayı artık Selçuklu sikkelerinde zikredilen tarihten sonra halifenin adı yazılmayıp bunun yerine bazı geleneksel ifadeleri içeren cümleler bazen de Kelime-i tevhid yazılması adet olmuştur.

---

¹⁶¹ Aşağıda (108) numaralı sikke incelenmelidir.

13- IV. Rükneddin Kılıçarslan

(Tek başına ikinci defa)

655-662 (1257-1263)

Sivas

Gümüş

(Ön)

106

(arka)

Arapça yazı, tarihi 655(1257)

El imam el Mustasım

Darp Sivas

Billah Emir el mümininn

Es-Sultan-ül âzam

655.

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Kılıçarslan bin Keyhüsrev

Berhan Emir el mümininn

Ölçü ½ 14 t.

Dördüncü levha

kalınlık 21.

107

Tarhi 662 (1263)

El minnetallah

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed resulallah

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din ebu'l feth

(Darp Sivas, sene 662.)¹⁶²

Kılıçarslan bin Keyhüsrev

Ölçü ½ 13 t.

(delikli ve kesik)

kalınlık 22.

¹⁶² Sikkenin etrafındaki yazı.

Konya

Gümüş

(ön)

108

(arka)

Arapça yazı, tarihi 660 (1261)

el minnetallah

“etafi üç çizgiyle çevrilidir.”

Es-Sultan-ül âzam

(etrafında) darp konya

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Sene 660.

Kılıçarslan bin Keyhüsrev

Berhan Emir el mümininn

Ölçü ¼ 14 t.

Dördüncü levha

kalınlık 21.

109

Tarihi 663 (1264)

El minnetallah

“etrafi arapça nakışlar ve bir daire ile çevrilidir.”

Es-Sultan-ül muazzam

(etrafında) darp Konya, sene 663.

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Kılıçarslan bin Keyhüsrev

Ölçü ¼ 14 t.

(delikli)

kalınlık 20.

Lülü¹⁶³

Gümüş

(Ön)

110

(arka)

Arapça yazı, tarihi 661(1262)

El imam el Mustasım

[el minnetallah]

Billah Emir el müminin

Es-Sultan-ül âzam

(Darp lülü, sene 661.)¹⁶⁴

Rükne'd-Dünyaveddin

Ebu'l feth Kılıçarslan bin

Keyhüsrev

Ölçü ½ 13 t.

kalınlık 22.

Yemiş Pazar¹⁶⁵

Gümüş

111

Tarihi 662 (1263)

La ilahe illallah

el minnetallah

Muhammed resulallah

Es-Sultan-ül âzam

(Sene 662, Pazar¹⁶⁶)

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Kılıçarslan bin Keyhüsrev

Darp Yemiş

¹⁶³ Bazı sikkelerde (لولو) bazılarında (لولوه) yazılıdır. Bu yer hakkında kitabın girişinde sikke darp edilen yerlere özel cedvel incelenmelidir.

¹⁶⁴ Sikkenin etrafındaki yazı

¹⁶⁵ Bu sikkenin darp yeri iki yüzünde de yani (س) kelimesi bir tarafına (پازار) diğer tarafına yazılmıştır. Bu yer hakkında bahsedilen cetvel incelenmelidir.

¹⁶⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

Ölçü ½ 14 t.

(delikli)

kalınlık 21.

Darp yerleri konulmamıştır.

Gümüş

(ön)

112

(arka)

Tarihi 6[.]

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül muazzam

Muhammed resulallah

Rükne'd-Dünya Ve'd-Din ebu'l

feth Kılıçarslan bin Keyhüsrev

Ölçü ½ 12 t.

(iki delikli kesik)

kalınlık 22.

Birlikte saltanat süren üç hükümdarların 655 (1257) tarihinde ayrılmaları üzerine IV. Kılıçarslan dahi ikinci defa olarak tek başına Sivas'ta kendini sultan ilan etmiş ve 660 (1261) yılında İzzeddin Keykavus'un elinde Konya şehrini dahi alarak kendi topraklarına katmıştır. Bunun üzerine yukarıda sırasıyla gösterildiği üzere saltanatın başlangıcı Sivas'ta olup sonradan Konya ve birkaç yerde sikkeler çıkarmıştır.

Adı geçen bu defaki ilk sikkesinde yani 655 (1257) tarihli sikkede halifenin adı zikredilip ondan sonra ise -bahsedilen konu açıklandığı gibi- Halife Mustasımbillah'ın vefatın münasebetiyle sikkelerin tarz ve cümleleri değişmiştir. Ancak adı geçen Kılıçarslan'ın 661 (1262) senesinde kesilen (110) numaralı sikkesiyle görülecek olan II. Keyhüsrev'in (13) numaralı sikkesinde Halife Mustasım'ın sadece ismini hatırlatmak için kelimeyi değiştirerek birinde (el imam el Mustasımbiillah) diğerinde (el imam el Mustasım) cümleleri kullanılmıştır. Adı geçen II. Rükneddin Kılıçarslan'ın sikkeleri birkaç tarz ve şekildedir. Konya'da kesilen sikkeleri aynı kardeşi Keykavus'un sonradan kabul ettiği şekilde olup diğerleri yeni bir biçim de işlenmiştir. Bu sikkelerin darp ve imallerinde az çok düzensizlik varsa da bundan sonrakilere göre iyi haldedir.

14- II. Alaeddin Keykubad

663 (M.1264)

Darp yerleri yazılmamıştır.

Gümüş

(ön)

113

(arka)

Arapça yazılı, tarihi 663 (1264)

Allah el izzet

Es-Sultan-ül âzam

bir daire ile çevrilmiştir.”

Alae'd-Dünya Ve'd-Din ebu'l feth

(etrafında) şehir? Sene 663.

Keykubad bin Keyhüsrev

Ölçü ½ 10 t.

Dördüncü levha

kalınlık 24

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üçüncü oğlu olan II. Alaeddin Keykubad'ın üstteki sikkesi nadir bulunup şimdiye kadar var olan sikke kataloglarında bu örnekten göremedik. Adı geçen II. Keykubad'ın tek başına Selçuklu tahtına çıkma tarihine göre kaydolunmuş ve bilinenler değil, bu sikkeden anlaşıldığına göre adı geçenin diğer kardeşleri gibi ayrıca tahta oturduğu ve bu da kardeşi Rükneddin Kılıçarslan'ın vefatıyla ilk oğlu III. Keyhüsrev'in tahta çıkış tarihi olan 663 (1264) senesine rastlarız. Bundan dolayı onun saltanatının çok az devam ettiği bilinmektedir. Ancak zikredilen sikkenin darp yeri gösterilmemiş olduğundan söz konusu sultanın hangi şehirde tahta oturduğu bilinmemektedir.

Selçuklu tarihi yazarları adı geçen Alaeddin'in kardeşleri Keykavus ve Kılıçarslan ile beraber saltanatı yürüttükleri ve ortak sikke darp ettirdiklerini ve adı geçen görüş ve kararıyla bir ara Alaeddin'in büyük ilhan tarafına memur olarak görevlendirildiği bahsedilip açıklansa da geri dönmesi ve geldikten sonra nerde olduğunu başlı başına saltanatını ve vefat yılını açıkça belirtmemişlerdir. Velhasıl adı geçen hakkında tarihi bilgiler eksiktir. Bundan başka yazarlar adı geçen Selçuklu sultanları sırasına göre dahil etmeyerek ve onlardan yalnız iki Alaedin Keykubad

isminden bahsederek büyük Alaeddin'i birinci diğer Selçuklu sultanı olan Feramurz oğlu Alaeddin'i ikinci olarak kabul etmektedirler.

Yazar (Hammer) Devlet-i Aliye-i Osmaniye tarihinin önsözünde ¹⁶⁷ Selçuklular'dan bahsettiği sırada İranlı ve Türk yazarları adı geçen Alaeddin Keykubad ile ilgili bilgi vermemişler ve Feramurz oğlu Alaeddin Keykubad'ı ikinci olarak kabul etmişlerse de üç meliğin ortak sikkelerinde ismi bulunması ve bundan dolayı kendisinin kardeşleriyle beraber saltanatı yürütmesi cihetleriyle adı geçenin ikinci ve Feramurz oğlu Keykubad'ın üçüncü Alaeddin dikkate alınması lazım geleceğini zikrettikten sonra sikke kataloglarıyla iddiasını ispat ediyor.

İşte adı geçenin sadece kendi ismine ait elimizde bulunan daha önce bahsedilen sikkesi (Hammer) in söz ve iddiasını bırakın daha sağlam delillerle ve ehil tarih ve meskukat ilmine yakışır önemli ve dikkatleri üzerine çeken eserlerdendir.

Bahsedilen sikke adı geçenin kardeşi II. Keykavus'un saltanı sonunda darp olunan sikkelerinde benzer tarz ve resimler olup fakat yazıları oldukça kötü yazılmış ve düzensiz kesilerek darp edilmiştir. Bu sikkenin darp edildiği zamana rastlayan Arap şehirlerinin isimleri tarihleriyle beraber yazılmıştır ki aşağıda görüleceği gibi bazı zamanlarda sikkelerde bu usule bağlı kalınmıştır.

---

¹⁶⁷ Hammer, T.I,P.50, et Tables genealogiques. T. II.

15- III. Gıyaseddin Keyhüsrev

663-681 (M.1264-1282)

Konya

Altın

(ön)

114

(arka)

Arapça yazı, tarihi 663 (1264)

El melik Allah

Es-Sultan-ül âzam

“kavisli daire ile çevrilidir.”

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp Konya, sene 663.

Ebu'l feth Keyhüsrev

[bin Kılıç]arslan

Ölçü ¼ 13 t.

kalınlık 23.

Gümüş

115

Arapça yazı, tarihi 663 (1264)

El melik Allah

Es-Sultan-ül âzam

(çevresinde) darp Konya, sene 663.*

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Ebu'l feth Keyhüsrev

Bin Kılıçarşlan

Ölçü 14 t.

kalınlık 22.

* bu (--) yani iki tane 6 rakamı 60 adını ifade etmek üzere yazılmış olması muhtemeldir.

(ön) 116 (arka)

Arapça yazı, tarihi 670 (1271)

" "

" "

Tarihi şöyle: 670.

“üstündeki nakış arapçadır.”

Ölçü 14 t.

Dördüncü levha

kalınlık 22.

Sivas

Gümüş

117

Arapça yazı, tarihi 665 (1266)

El melik Allah

Es-Sultan-ül âzam

“Merkezinin nakışı farklıdır.”

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp Sivas,sene 665.

Keyhüsrev bin Kılıçarslan

Ölçü 2/4 14 t.

kalınlık 21.

118

Tarihi 677 (1278)

" "

" "

“tarihi şöyledir:677.

“nakışları başkadır.”

Ölçü ½ 14 t.

kalınlık 23.

(ön)

119

(arka)

Tarihi 678 (1279)

" "

El melik Allah

“arslanın (ar) 1 üçüncü satırın

etrafı şöyledir: darp Sivas, sene 678.

sonundadır.”

Ölçü 2/4 13 t.

(delikli)

kalınlık 22.

120

Tarihi ?

“ ”

“ ”

“üstekinin aynısıdır. Tarihi siliktir.”

“üstünde nakışı yoktur.”

Ölçü 2/4 13 t.

kalınlık 21.

Antakya

Gümüş

121

Arapça yazı, tarihi 671 (1272)

El melik Allah

es sultân-ül âzam

“iki nakışlı daire ile çevrilidir.”

Gıyaseddünyaveddin

(etrafında) darp Anta[kya], sene 671.

Ebu'l feth Keyhüsrev

bin Kılıçarslan

Ölçü 14 t.

(delikli)

kalınlık 22.

Kayseri

Gümüş

122

(ön)

(arka)

Arapça yazı, tarihi 671 (1272)

El melik allah

Es-Sultan-ül âzam

Kavisli ve düz daire ile çevrili.

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp Kayseri, sene 671

ebu'l feth Keyhüsrev

Bin Kılıçarslan

Ölçü $\frac{3}{4}$ 13 t.

Kalınlık 22.

123

Tarihi 675 (1276)

El melik Allah

Es-Sultan-ül âzam

“noktalı daire ile çevrilidir.”

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp kayseri, sene 675.

ebu'l feth Keyhüsrev

Bin Kılıçarslan

ölçü 15 t.

kalınlık 23.

124

Tarihi 680 (1281)

“ ”

La ilahe illallah

“yukardakine benzer olup

Muhammed resulallah

üstündeki çizgi yoktur.”

“kelime-i tevhidin etrafında

Altı kavis içinde.”

Darp Kayseri Şehri, sene 680.

Ölçü 15 t.

Dördüncü levha

kalınlık 24.

(Ön)

125

(arka)

Tarihi ?

“(123) numaraya benzer olub

“arslan kelimesinden (ar) üçüncü

Üstünde bir yıldız altdadır.”

Ve (slan) son satıra yazılmıştır.”

Ölçü ½ 13 t.

kalınlık 23.

Yemiş Pazar ? ¹⁶⁸

Gümüş

126

Arapça yazı, tarihi 673 (1274)

El melik allah

Es-Sultan-ül âzam

“bir daire ile çevrilidir.”

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp yemiş Pazar, sene 673.

Keyhüsrev bin

Kılıçarslan

Ölçü ¾ 13 t.

(delikli) kalınlık 22.

127

Tarihi 676 (1277)

“ ”

“ ”

“Merkezinin nakışı farklı tarihi

“nakışları biraz farklıdır.”

Şöyle: sene 676.

Ölçü ¾ 13 t.

Dördüncü levha

kalınlık 24.

¹⁶⁸ Girişteki, sikkelerin darp edildikleri şehirlere özel cedvel incelenmelidir.

Maden Lülüh¹⁶⁹

Gümüş

(ön)

128

(arka)

Arapça yazı, tarihi 674 (1275)

El melik allah

Es-Sultan-ül âzam

“noktalı ve kavisli daire ile çevrili.”

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp maden lülüh, sene 674.

Ebu'l feth Keyhüsrev

bin Kılıçarslan

Ölçü $\frac{3}{4}$ 13 t.

(kenarı kesik ve delikli)

kalınlık 23.

Maden Şehir ?¹⁷⁰

Gümüş

129

Arapça yazı, tarihi 674 (1275)

El melik allah

Es-Sultan-ül âzam

“kavisli daire ile çevrilidir.”

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(etrafında) darp Madenşehir sene 674.

Keyhüsrev bin Kılıçarslan

Berhan Emir el müminin

Ölçü 14 t.

kalınlık 23.

¹⁶⁹ Girişteki, sikkelerin darp edildikleri şehirlere özel cedvel incelenmelidir.

¹⁷⁰ Girişteki sikkelerin darp edildikleri şehirlere özel cedvel incelenmelidir.

Erzincan

Gümüş

(ön)

130

(arka)

Arapça yazı, tarihi 675 (1276)

La ilahe illallah

darp Erzincan

Muhammed resulallah

Es-Sultan-ül âzam

El imam el Mustasım

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Emir el müminin

Keyhüsrev bin Kılıçarslan

(sene 675.)¹⁷¹

Berhan Emir el müminin

Ölçü ½ 14 t.

Dördüncü

kalınlık 23

131

Tarihi 676 (1277)

" "

El Melik Allah

"üstünde darp Erzincan

"kavisli daireler ile çevrilidir."

Yerine arapça nakış vardır."

(etrafında) darp Erzincan,sene 677.

Ölçü ½ 13 t.

kalınlık 23

132

Tarihi 680 (1281)

" "

" "

"tarihi şöyle: (sene 680)

"son satırları biraz kesiktir."

¹⁷¹ Sikkenin etrafındaki yazı.

Erzincan'da (dır) yazılmıştır.

Ölçü 15 t.

Dördüncü levha

kalınlık 24.

Darp yerleri ve tarihleri siliktir.

Gümüş

(ön)

133

(arka)

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed resulallah

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

“etrafında altı kavis içinde

Keyhüsrev bin Kılıçarslan

Darp şehir ....

Ölçü ½ 13 t.

(kesik ve delikli)

kalınlık 23

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkış tarihini bazı tarihçiler 666 (1267) ve çoğu 664 (1265) yılı olarak yazmışlarsa da elimizde bulunan sikkelere göre adı geçenin 663 (1264) tarihinde tahta çıktığı tarihçiler söylemişse de bunun gerçek olmadığı sonradan görülecektir.

Yukarıda sırasıyla gösterildiği üzere adı geçenin zamanında çeşitli yerlerde sikkeler darp edilip bunların biçim ve resimi çoğunlukla bir tarzda olup, sadece birkaç sikke yeni bir tarz ve biçim de işlenmiştir. Şimdiye kadar Selçuklu sikkelerinde görülen güzel yazı, resim vs. yüzyıllar boyunca devam edeceği yerde düzene hayret verici bir şekilde gerilemiştir. Bu durum IV. Kılıçarslan zamanında başlayıp en fazla adı geçen III. Keyhüsrev'in sikkelerinde yaygınlaşmıştır.

Bahsedilen sikkelerden bazıları halâ çoğunlukla divan rakamlarından olan tarihlerinin yazıları pek bozuk halde olduğunda bu bunları okumak için pek fazla zaman harcamak gerekir. Adı geçenin zamanında başlarda bakır sikkelerin kesildiği görülmemiştir. Belki de sonradan hiç bakır darp edilmemiştir.

. 16- II. Gıyaseddin Mesud¹⁷²

681-697 (M.1282-1297)

Sivas

Gümüş

(ön)

134

(arka)

Arapça yazı, tarihi 681 (1282)

El azimetallah

La ilahe illallah

,

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed Resulallah

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

([Darp] Sivas, sene 681.)¹⁷³

Ebu'l feth Mesud bin

Keykavus

Ölçü ½ 14 t.

Beşinci levha

kalınlık 23.

135

Tarihi 686 (1287)

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül âzam

Ve hüda la şerikeleh

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Muhammed resulallah

ebu'l feth Mesud bin

(darp, Sivas, sene 686.)¹⁷⁴

Keykavus

Ölçü ½ 14 t.

kalınlık 22.

¹⁷² II. Gıyaseddin Mesud Argun Han tarafından tahta çıkarıldı. Onun zamanında olan bazı olaylardan dolayı Konya'da çok kalmamıştır. Türkmenler ile sorun yaşayan II. Gıyaseddin Mesud Kayseri'ye kaçtı. Ali Öngül, *Selçuklu Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s.233

¹⁷³ Sikkenin etrafındaki yazı

¹⁷⁴ Sikkenin etrafındaki yazı.

(ön)

136

(arka)

Tarihi 689 (1289)

Allah el azim

el azimettillah

Biri noktalı diğeri çizgili daire

Es-Sultan-ül âzam

İçinde (etrafında) darp Sivas, sene 689.

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Ebu'l feth Mesud bin

Keykavus

Ölçü $\frac{3}{4}$ 13 t.

kalınlık 24.

Erzincan

Gümüş

137

Arapça yazı, tarihi 686 (1287)

El azimetillah

Es-Sultan-ül âzam

Merkezinde ve iki daire

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

(İçinde) darp Erzincan, sene 686.

ebu'l feth Mesud bin

Keykavus

Ölçü $\frac{1}{4}$ 14 t.

kalınlık 24.

Konya

Gümüş

(ön)

138

(arka)

Arapça yazı ve tarihi 688 (1289)

La ilahe illallah

el [azimet]Allah

Muhammed resulullah

Es-Sultan-ül âzam

(etrafında) altı kavis içinde:

[Gıya]se'd-Dünya Ve'd-Din

Darp Konya, sene 688.

[Ebu]'l feth Mesud

[bin Keyka]vus

Ölçü 13 t.

(delikli) kalınlık 24.

Maden Bayburt

Gümüş

139

Arapça yazı, tarihi 690 (M.1291)

Allah

Es-Sultan-ül âzam

El âzamet

Gıyase'd-Dünya Ve'd -Din

“Etrafında nakışlı daire”

ebu'l feth Mesud bin

(etrafında) darp Maden Bayburt

Keykavus

Sene 690.

Ölçü ½ 14 t.

Beşinci levha

kalınlık 24.

(ön)

140

(arka)

Tarihi 690 (1291)

” ”

” ”

(etrafında) darp Maden Bayburt, sene 690.

“nakışı biraz farklıdır.”

Ölçü ½ 11 t.

(delikli) kalınlık 21.

Milas¹⁷⁵

Gümüş

141

Arapça yazı, tarihi 690 (1291)

Allah

Es-Sultan-ül âzam

El izzet

Gıyase'd-Dünya Ve'd -Din

“bir daire şeklindedir.

ebu'l feth Mesud bin

(etrafında) darp Milas ,sene 690.

Keykavus

Ölçü ¼ 11 t.

kalınlık 24.

142

Tarihi 690 (1291)

” ”

” ”

“yüzü biraz bozuktur.”

Ölçü ½ 11 t.

kalınlık 24.

Adı geçen II. Gıyaseddin Mesud, II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olup amca oğlu III. Keyhüsrev'in halef olmuştur. Çoğu tarihçi tarafında tahta çıkışı 682 (1283) senesi gösteriliyorsa da mevcut olan sikkelerin tarihine göre 681 (1282) senesine denk gelmektedir.

Adı geçen sikkelerinden bazılarında II. Alaeddin Keykubad'ın sikkesinde olduğu gibi basım yılından başka Arapça aylardan hangi ayda darp olunmuşsa o isim dahi yazılmıştır. İşte (139) numaralı sikke bunlardandır.

¹⁷⁵ Kitabın girişindeki sikke darp edilen yerlere ait olan cetvel incelenmelidir.

II. Mesud'un sikkeleri dört türden olarak selefi III. Keyhüsrev'in sikkelerinin tarzı ve nakışları taklit edilmiştir. Çoğunlukla yazıları ve nakışları bozuktur. Ağırlıkları korunamamıştır. Zikredilen sikkelerde divani rakamlar kullanılmamıştır.

17- III. Alaeddin Keykubad¹⁷⁶

697-707 (M.1297-1308)

Maden Lulu

Gümüş

(ön)

143

(arka)

Arapça yazı, tarihi 697 (1297)

La ilahe illallah

Es-Sultan-ül âzam

Muhammed resulallah

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

Etrafında altı adet yay içindedir.

[Keykub]d bin Feramurz

Darp maden lulu sene 697.

Ölçü ¼ 11 t.

Beşinci levha (kenarları biraz kesiktir.)

kalınlık 23.

Darp yerleri siliktir.

144

Tarihi 7002 (1300)

La ilahe illallah

feramur[z]

Sağ tarafa doğru yalnız

Es-Sultan-ül [âzam]

Bir arslan nakışı vardır.

Alae'd-Dünya Ve'd-Din bin

Muhammed emir el müminin

Keykubad

(sene ? 700.)¹⁷⁷

Ölçü ¼ 11 t.

Beşinci levha (kenarı biraz kesiktir) kalınlık22.

¹⁷⁶ II. Gıyaseddin Mesud Gazan Han tarafından Selçuklu tahtından atılmıştır. Onun yerine tahta III. Alaeddin Keykubad çıkarılmıştır. Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s.243.

¹⁷⁷ Sikkenin etrafındaki yazı.

Eski meskukat ilmi ehillerine göre Selçuklu'nun en son sikkesi II. Gıyaseddin Mesud zamanında darp olunan sikkeler olup ondan sonra yani yukarıda yazılı olan Feramurz oğlu III. Alâeddin Keykubad zamanında sikke çıkarılmadığı tahmin olunmakta ve bu zan dahi her nasılsa bu güne kadar adı geçen Alâeddin'in adına kesilmiş sikkeye rastlanamamasından ve belki -benim elime geçtiği gibi bazen ehliilerin nezdinde dahi bulunması yüksek ihtimal ise de- tarihlerde ve şimdiye kadar yayınlanan Selçuklu Sikkeleri kataloglarında da asla görülmemesinden ortaya anlaşılmaktadır. Bu durum yani III. Alaeddin'in adına kesilmiş sikke olup olmadığı meselesi üzerine söz konusu olarak hatta Paris'te Eski İslam sikkeleri işiyle uğraşanlardan ve bu ilim erbabından Mösyö (Drovin) M,E, Drovin adlı kişi tarafından (Jurnal Asyatik) adında belli zamanlarda yayınlanan dergide benim eserim (Takvim-i Meskukat-ı Osmaniye) hakkında sonradan yayınlanan bir özel bölümünde ¹⁷⁸ Osmanlı Devleti'nin ilk başlarında da darp olunan sikkelerden bahsedildiği sırada adı geçen müsteşrik “şimdiye kadar Sultan Osman Gazi Hazretleri'nin nam-ı âliyesine olmak üzere hiçbir sikke bulunamamış olduğu gibi III. Alaeddin ismine darp edilmiş sikke dahi ortaya çıkmamıştır. En son darp olunan Selçuklu sikkesi II. Gıyaseddin Mesud'un 695 (1295) senesiyle yazılı olan sikkeleridir. Sonuç olarak Selçuklular'ın son olaylarına dair tarihleri belirsiz kalmıştır.” Diye bir görüş eklenmiştir. Gerek eski eserler ve gerekse eski sikkeler de ortaya çıkan tesadüfler bu gibi ve daha önemli meseleler tarihi tahlil ile birtakım hakikatler meydana çıkarıldığı gibi adı geçen III. Alaeddin adına sikke bulunup bulunmadığı hususunun aksine ve yukarıda görüleceği gibi Selçuklu sikkelerinde şimdiye kadar bilinmeyen ve belirsiz olan diğer gerçekler ortaya çıkarılmasına benim eserimin delalet etmesi söz konusu tesadüfün bahsedildiği neticelerdendir. Bundan dolayı mevcut kataloglarda henüz örneği bulunamayan bazı Selçuklu sikkeleriyle beraber adı geçen Alaeddin Keykubad sikkelerini ilk defa olarak bir katalogda toplayıp gösterdiğimden dolayı sikke ve tarih alimleri için acizane bir hizmette bulunmuş olacağımı ümid ederim.

Adı geçen III. Alaeddin Keykubad'ın sikkelerinden benim koleksiyonumda iki çeşit sikke mevcut olup bunlardan birincisi (lülüh) de ve 697 (1297) senesinde darp edilmiştir. Amcası olan II. Gıyaseddin Mesud'un vefatıyla kendisinin tahta oturma

¹⁷⁸ Journal asiatique, mars-avril 1891, P.349.

tarihleri hakkında tarihçilerin söylediklerinde birtakım anlaşmazlıklar olup herhalde şu sikkenin darp yılına göre adı geçenin 697 (1297) yılında tahta oturduğu yer Selçuklulara ait olduğu bilinmektedir Bu sikkenin resim tablosunda görüleceği üzere tarz ve nakışı Sultan Mesud sikkelerinin birtakımının aynısı olup fakat yazıları ve imali bozuktur.

İkinci sikkeye gelince bunun resim ve tarzı büsbütün yeniden düzenlenmiş bir surettedir. Şöyle ki bir yüzüne II. Keyhüsrev'in sikkesinde bulunan (şir ve hurşid) işaretinden alınan ve fakat (hurşidi) çıkarmakla (şiri) yerinde bırakmış yalnız bir (arslan) resmi kalmıştır. Bunun örneği resim tarzı olarak diğer sikkelerde görülmeyp Alaeddin'e mahsus olduğu deniliyor. Bu sikkenin yazıları ve nakışları yukarıdakinden daha iyiyse de maalesef ki zamanın aşımıyla biraz silinmiş olduğundan asıl önemli tarafı yani darp yeri kaybolmuştur. Darp tarihi 700 (1300) yılı olup oldukça iyi okunmaktadır. Şu halde adı geçenin 697(1297) tarihinden 700 (1300) tarihine kadar sikke darp ettirdiği sabit olup bundan öncesi ve sonrasının henüz bilinmemektedir.

Bu iki sikkenin ağırlıkları son zamanlardaki bazı örneklerinde olduğu gibi asıl ağırlıktan hayli eksiktir.

Anadolu'nun bazı yerlerinde Selçuklu'dan sonra ortaya çıkan beyliklere dair sikkeler.

Anadolu Hakimlerinden

Alaeddin ?

Erzincan

Gümüş

(ön)

145

(arka)

Arapça yazı tarihi 728 (1327)

Allah

Es-Sultan-ül âzam

La ilahe illallah

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

Muhammed resulallah

Halidallah-ı mülke

(Ebubekir, Ömer, Ali, Osman)¹⁷⁹

Erzincan darp yılı

728

“Etrafi daire ile çevrilidir.”

Ölçü 8 t.

Beşinci levha

kalınlık 19.

146

Tarihi

“resim benzer ve parçaları küçüktür.”

Allah'ın ismi yuvarlak içinde olmayıp düz yazılmıştır.

Ölçü 4 t.

(delikli ve kesik)

kalınlık 13.

¹⁷⁹ Sikkenin etrafındaki yazı.

Erzurum

Gümüş

(ön)

147

(arka)

Gerek ön yüzünde gerekse arka yüzünde darp yerleri ve tarihleri şöyledir:

(145) numaranın aynısıdır.

Darp yılı 729 (1329) Erzurum

Ölçü 8 t.

Beşinci levha

kalınlık 19.

Darp yeri siliktir.

148

Tarihi 728 (1327)

(145) numaralı sikkeye benzerdir.

“darp..... sene 828.

Ölçü $\frac{3}{4}$ 7 t.

(delikli)

kalınlık 20.

Darp yeri ve tarihi başka yere konulmuş.

149

(145) numaraya benzer olup

Es-Sultan-ül âzam

Nakışı biraz farklıdır.

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

Halidallah-ı mülke

Ölçü $\frac{1}{4}$ 8 t.

(kesik) kalınlık 21.

(ön)

150

(arka)

La ilahe illallah

.....

Muhammed resulallah

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

Halidallah-ı mülke

Ölçü 5 t

(delikli) kalınlık 16.

Ebubekir, Ömer, Osman

Es-Sultan-ül âzam

Lailahe illallah

Alae'd-Dünya Ve'd-Din

Muhammed resulallah

Halidallah-ı mülke

(Ali)

Ölçü 7 t.

kalınlık 18.

Yukarıda sırasıyla gösterilen sikkeler Erzincan ve Erzurum'da 728 (1327) tarihinde darp edilmiştir. Bu sikkelerde bazılarında darp yerleri ve tarihleri yok ise de hemen hemen hepsi aynı tarzda olarak Alaeddin namında bir zatın ismine basıldığı bilinmektedir. O tarihlerde gerek Cengizler gerek Çobanlar ve gerek onların soyundan adı geçen yörede (Alaeddin) isminde bir emirin saltanat yürüttüğüne dair tarihi bilgiler bulunamayıp bu isim olsa olsa orada saltanat eyledikleri tarihlerce kaydedilmiş olan ve diğer isimlerle anılan ümeradan birinin bilinen ve yaygın olmayan (mahlası) olmalıdır.

728 (1327) tarihlerinde bahsedilen yörede bulunanları tetkik ettiğimiz halde ve iki kişi görülüyor ki birisi Emir Çoban olduğundan (Emir Timur Taş) ve diğeri Çağatay emirlerinden (Eretna Bey)¹⁸⁰dir. Bunlardan birisinin saltanatının bitmesi ve diğerrinin başlaması 728 (1327) tarihlerine tesadüf eder. (Emir Timur Taş) Cengiziye sultanlarından Ebu Seyid Bahadır Han tarafından 718 (1318) senesinde Anadolu valisi olarak gönderildiği gibi (Emir Eretna) dahi yine Ebu Seyid Han tarafından 728 tarihinde (Timur Taş'ın) bazı hareketinden dolayı bertaraf etmek için memur edilip, sonradan oralara hakim olmuştur.¹⁸¹

Bundan dolayı bu sikkelerin tarihlerinin o yıllara rastlaması nedeniyle bu iki kişiden biri tarafından darp ettirilmiş olduğu şüpheli olup ancak bunlardan hangisinin

¹⁸⁰ Gıyaseddin ünvanıyla umera tarafından sultan ilan edilen Mehmed Bey, yaşının küçük olmasından ve tecrübesizliğinden dolayı pek başarılı olamadı. Bundan dolayı tahtı bırakarak Karamanoğullarına sığındı. Daha sonra yerine tahta geçen Cafer Bey'i 1355 yılında yenerek tekrar tahta geçti. Dönemi boyunca Moğollar ile uğraşan Mehmed Bey'in idaresinden bazı devlet adamları memnun kalmamış ve bundan dolayı Sivas'ta öldürüldü. Kemal Göde, "Eretnaoglulları", *DİA*, c.11, İstanbul, 1995, s.295,296.

¹⁸¹ Gatalogue of oriental coins in the British musenm. Vol. VIII, P.21-23.

daha ziyade isnad olunabileceği konusuna gelince aşağıda görüleceği gibi (Emir Eretna)'nın oğlu (Mehmed Eretna)'nın sikkeleri tarz ve ibarece bir dereceye kadar ölçü ve ağırlıkları tamamıyla söz konusu olan sikkelere uydurulup taklit edilmiş olduğundan bunların (Alaeddin) mahlasıyla Eretna Bey tarafından darp ettirildiğine hükmetmek daha münasip olur. İngiltere Müzesi'nin Meskukat-ı İslamiye Katalogları yazarı Mösyö (Stanley Lane Poole) bahsedilen müzenin Türk sikkelerine özel olan katalogunda yukarıda gösterilen sikkeleri Karamanoğullarından Alaeddin Bey'in olması üzerine Karamanlar sikkesi sırasına geçirmiş ise de bence adı geçenin bu hususta yanlış yapmış olduğundan şüphe yoktur. Bunun da sonraki delillerle sabit olur.

Evvela bahsedilen katalogda başka bir tarz ve resimde olan (43) numaralı sikke müstesna olmak üzere (44) numaradan (50) numaraya kadar geçirilmiş olan sikkelerin yukarıdaki benim takımında bulunan ve Alaeddin'in adına olan sikkelerin tamamıyla aynı olduğu halde adı geçen yazar tarihlerin (20) rakamını (60) okumuş olduğundan seneleri (728) yerine (768) (1366) koymuştur. Halbuki bahsedilen katalogda (45) ve (49) numaralı sikkelerin (2.) resim tablosundaki ototiplere bakılırsa anlaşılıyor ki, tarihleri silik olarak rakamları anlaşılmaz derecededir. Bende bulunan sikkelerde ise bitişik beşinci resim tablosunda ve (145) numarada görüleceği gibi tarih rakamları güzel okunmakta ve (728) olduğu görülmektedir.

İkinci olarak Karamanoğulları Erzincan ve Erzurum yöresinde saltanatı yönetmiştir. Hatta 736 (1335) senesinden 767 (1365) tarihlerine kadar ilk zamanlar (Emir Eretna) ve evladının taht idaresinde bulunup sonraları zamanla ortaya çıkan bazı olaylardan dolayı Kadı Burhaneddin'e geçmiştir.

Üçüncü olarak hemen aşağıda görüleceği gibi (Mehmed Eretna) adlı kişinin yedi yüz altmış tarihlerinden sonra bahsedilen memleketlerde darp edilmiş birtakım sikkeleri olup bundan dolayı Karamanoğlu Alaeddin Bey'in Mehmed Eretna'nın bulunduğu yerde ve o senelerde sikke kestirmiş olması düşünülemez. Sonuç olarak bahsedilen sikkelerin Karamanoğlu Alaeddin Bey'in olmadığı ortaya çıkan anlaşılabilir.

Bahsolunan sikkeler ne Selçuklular ne Cengizler ne de Karaman sikkeleri usulünde olup tarz ve nakışları büsbütün başka olduğu gibi ölçüleri dahi onlardan ayrı olarak yarım dirhem örfi yani sekiz kırat nisbetinde tutulmuş ve yarım olarak 4 kırat ağırlığında sikkeler dahi darp olunmuştur. Bu sikkelerde çoğunlukla küçük bir yuvarlak içine lafz-ı Celâl ismi yazılmış birer damga olduğu dahi görülüyor ki, söz konusu sikkelerin özel işaretlerinden sayılıyor.

Anadolu Hakimlerinden Emir Eretna ve Oğlu

(İsmi)	(Hükümet Yılı)
1.Emir Eretna	728 (M.1327), 736 (M.1335)
2.Mehmed Eretna bin Emir Eretna	753(1352)
3.Alaeddin bin Mehmed Eretna	767 (1365)
(vefatı)	782 (1380)

Anadolu Hakimi

Mehmed Eretna

753-767 (M.1352-1365)

Erzurum

Gümüş

(ön)

152

(arka)

Arapça yazı, tarihi 761 (M.1359)

La ilahe illallah- Muhammed- resulallah

Mehmed Eretna

Ebubekir Ömer Osman

Es-Sultan-ül âzam

(Ali)

Giyase'd-Dünya Ve'd-Din

Halidallah-ı mülke

Darp yılı 761, Erzurum

Ölçü 9 t.

Beşinci levha

kalınlık 19.

Erzincan

Gümüş

153

Arapça yazı, tarihi 761 (1359)

(152) numaraya benzer olup

Mehmed Eretna

Nakışı biraz farklıdır.

Es-Sultan-ül âzam

Giyase'd-Dünya Ve'd-Din

Halidallah-ı mülke

Darp yılı 761, Erzincan

Ölçü $\frac{3}{4}$ 8 t. Beşinci levha kalınlık 19.
(ön) 154 (arka)

Tarihi 762 (1360)

" "

" "

Resmi az farklıdır.

Darp yılı 762, Erzincan

Ölçü $\frac{3}{4}$ 8 t.

kalınlık 20.

155

Tarihsiz

" "

Nakış çizgisi başkadır.

Üstünde (darp)

" "

Altında (Erzincan)

Ölçü $\frac{1}{4}$ 4 t.

kalınlık 14.

Kayseri

Gümüş

156

Arapça yazı, tarihi yoktur.

(152) numaralı sikkeye benzerdir.

Mehmed Eretna

Es-Sultan-ül âzam

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Halidallah-ı mülke

Darp Kayseri
(el melikallah)¹⁸²

Ölçü ¾ 8 t.

kalınlık 19.

(Ön)

157

(arka)

Tarihsiz

" "

" "

Nakış çizgileri farklıdır.

Kenarlarındaki (el melikallah)

Bunda yoktur.

Ölçü 9 t.

Beşinci levha

kalınlık 17.

Bayburt

Gümüş

158

Arapça yazı, tarihi yoktur.

(153) numaralı sikkeye benzerdir.

Mehmed eretna

Es-Sultan-ül âzam

Gıyase'd-Dünya Ve'd-Din

Halidallah-ı mülke

Bayburt

Ölçü 5 t.

kalınlık 15.

Çağatay ümerasından (Emir Eretna) ve oğlu (Mehmed Eretna) ve onun oğlu (Alaeddin) isimli kişiler bir rivayette hicri 728 (1327) yılından, başka bir rivayete göre Cengizliler'den Ebu Seyid Bahadır Han'ın ölüm tarihi olan 736 (1335)

¹⁸² Sikkenin etrafındaki yazı.

tarihinden başlayarak 47 veya 53 sene yani 782'ye (1380) kadar Anadolu'da valilik yapmışlardır.¹⁸³

Bahsedilen emirlerin Karaman ailesinden olduğunu ve Emir Eretna'nın 740(?) ve 749 (1348) tarihinde sikke darp ettirdiğini müsteşriklerden yazar (Quatremiere'den) naklen Mösyö (Sauver)¹⁸⁴ açıklamışsa da bizim tarihler adı geçen emirlerin Karaman ailesine mensubiyetlerine dair hiçbir rivayet olmadığı gibi Birinci Eretna'nın sikkesine dahi şimdiye kadar rastlanmayıp işte yukarıdaki sikkeler onun bahsedilen oğlu (Mehmed Eretna)'nın Erzurum ve Erzincan ve Kayseri ve Barbut'da darp edilmiş sikkeleridir. Bunlardan birtakımında 761 (1359) ve 762 (1360) tarihleri konulmuş, bir takımında ise darp yılı yazılmamıştır.

Bahsedilen sikkelerin resim ve biçimleriyle, ölçü ve ağırlıkları (100.) sayfada gösterdiğimiz ve Emir Timur Taş'tan daha ziyade Mehmed Eretna'nın babası (Emir Eretna)'nın olması lazım gelecek ki zannettiğimiz Alaeddin adındaki sikkelere benzerdir. Bunlarda dahi nadiren onlar gibi "lafz-ı Celâl" kelimesi yazılıdır. Fakat genellikle yazıları daha düzenli ve güzeldir.

---

¹⁸³ Katip Çelebi Cihannuma sayfa 620, Hayrullah Efendi Tarihi cild 3 sayfa 11 ve 108 cild 4 sayfa 39 cild 5 sayfa 43.

¹⁸⁴ An 740 a 749, Aretna (l'un des membres de la famille de Karaman) fit faire, dans toute l'etendue du pays de Roum, la Khatbah en l'honneur du sultan Naser, et graver sur la monnaie le nom de ce prince, auquel il envoya quelques-unes des pieces qu'il avait fait frapper. Quatremiere, cite par Sauvaire, T. I. P. 346.

Karamanlar¹⁸⁵

İsmi	Sene
1.Karaman Nureddin Sufi	655 (M.1257)
2. Karaman Oğlu I. Mehmed	660 (M.1261)
3. Mehmed Oğlu Mahmud Bedreddin	677 (M.1278)
4. Mahmud Oğlu Yahşı Bey	717 (M.1317)
5. Yahşı Oğlu Alaeddin (Ali Bey)	756 (M.1355)
6. Alaeddin Oğlu II. Mehmed	850 (M.1446),893 (M.1487)
7. II. Mehmed Oğlu İbrahim	829 (M.1425)
8. İbrahim Oğlu Pir Ahmed	869 (M.1464)
9. İbrahim Oğlu İshak	----

¹⁸⁵ Oğuzlar'ın Avşar koluna mensuptur. Turgutlu, Bayburtlu, Hoca Yunuslu, Oğuzhanlı, Hocantılı, Bozkırlı, Bozdoğan, İgdir, Beydili, Yuvalılar oymaklarına dayanmaktadırlar. Turgutlular'ın beylik içinde önemli rolleri vardır. Şikari'ye göre Moğol istilası üzerine Azerbaycan taraflarında bulunan Karamanlar Sivas yöresine yerleşip daha sonra Ermenek-Mut yöresine yerleşmişleridir. Bu bölgeler I. Alaeddin Keykubad zamanında ele geçirilmiştir. II. İzzeddin Keykavus ile IV. Kılıçarslan'ın taht kavgalarından yararlanan Karaman Bey beyliğin temellerini atmıştır. Faruk Sümer, "Karamanoğulları, DİA, C.24, İstanbul, 2001, s.454.

6- II. Emir Mehmed

793-829 (M.1390-1425)

Konya

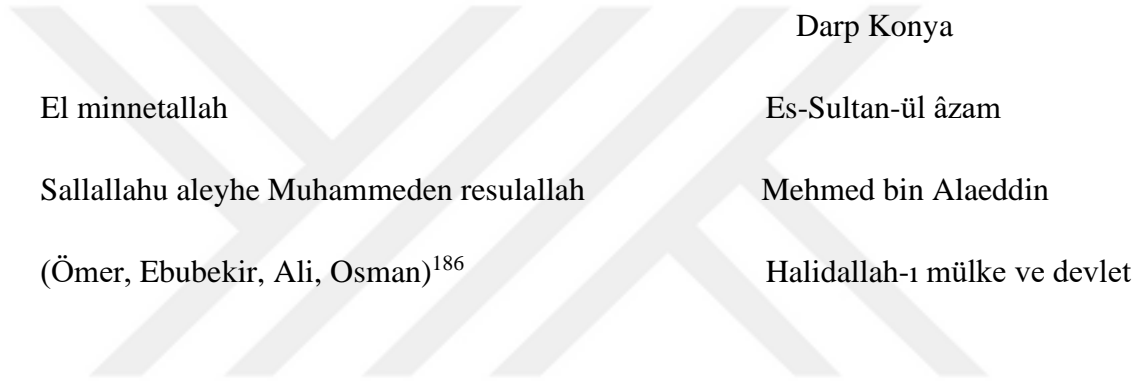
Gümüş

159

(ön)

(arka)

Kufi yazıyla karışık,tarihi siliktir.

El minnetallah

Sallallahu aleyhe Muhammeden resulallah

(Ömer, Ebubekir, Ali, Osman)¹⁸⁶

Darp Konya

Es-Sultan-ül âzam

Mehmed bin Alaeddin

Halidallah-1 mülke ve devlet

Ölçü 9 t.

Beşinci levha (delikli) kalınlık 23.

160

Yalnız ön yüzü kufi ile karışıktır, tarihi siliktir.

Daim-i fella fena

Hafızan ahfatna vela zeval-1 mülke

Refaana aleyke

Ölçü ½ 8 t.

Es-Sultan-ül âzam

Mehmed bin Alaeddin

Halid mülke darp Konya

kalınlık 22.

¹⁸⁶ Sikkenin etrafındaki yazı.

Bu sikkelerin ikisinde de tarihler silik olduğundan okunması mümkün olmamıştır. Bundan dolayı hangi tarihte darp edildikleri bilinmemiştir.

7- İbrahim Bey

829-868 (M.1425-1463)

Konya

Gümüş

161

(ön)

(arka)

Zıllu' l sultan li zıllullah

(merkezinde) (Allah)

Sebatü'l mülk bi'l adl

(etrafında)Es-Sultan-ül muâzam

(Konya'da darp edildi.

İbrahim bin Mehmed Karaman

Sene, 725.)¹⁸⁷

Halid memlekete

Ölçü 8 t.

Beşinci levha

kalınlık 20.

162

Tarihi 834 (M.1430)

(ön)

(arka)

Tavil ömr maa'l taa

Mehmed İbrahim bin

Min hil'atu'l enbiya

(es-sultan Rükne'd-Dünya Ve'd-Din

Darp Konya

Gıyaseddin halid mülüke.)¹⁸⁸

Osman, Ali, sene 834.

Ölçü 4 t.

kalınlık 14.

¹⁸⁷ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁸⁸ Sikkenin etrafındaki yazı

163

Tarihi ?

" "

" "

“Resim yazısı biraz farklıdır”

Ölçü $\frac{3}{4}$ 4 t.

Beşinci levha

kalınlık 13.

Akçe

(ön)

164

(arka)

Tarihi 841 (1437)

İbrahim bin Mehmed

Halid mülüke

Karaman

darp Konya

(841)¹⁸⁹

Ölçü 5

beşinci levha

kalınlık 12

165

Tarihi 841 (1437)

" "

" "

“Mehmed’den sonra (oğlu) yazılmamıştır.”

Ölçü $\frac{1}{4}$ 4 t.

kalınlık 12

166

Tarihi 846 (1442)

İbrahim bin Mehmed

Halid mülüke

Karaman

darp Konya

¹⁸⁹ Sikkenin etrafındaki yazı

(846)¹⁹⁰

Ölçü $\frac{3}{4}$ 4 t.

kalınlık 23.

Karaman

Akçe

167

Tarihi 757 (1356)

İbrahim bin Mehmed

Halid mülük

Karaman

757

Darp Karaman

Ölçü $\frac{1}{2}$ 4 t.

Beşinci levha

kalınlık 11

Darp yeri ve tarihi yoktur.

Akçe

(ön)

168

(arka)

Bin İbrahim Mehmed bin Karaman

Arkasında önünün

Tersi darp edilmiştir.

Ölçü $\frac{1}{4}$ 4 t.

kalınlık 10.

Pir Ahmed

875-880 (1470-1475)

Konya

Akçe

(ön)

169

(arka)

---

¹⁹⁰ Sikkenin etrafındaki yazı

Arapça yazı, tarihi 875 (1470)

Pir Ahmed bin Karaman

Halid mülûke

İbrahim

875

Darp Konya

Ölçü ¼ 4 t.

Beşinci levha

kalınlık 11.

170

Tarihi 875 (1470)

" "

" "

“Resmi ve yazısı biraz başkadır.”

Ölçü ¼ 4 t.

kalınlık 12.

171

Tarihi 875 (1470)

" "

" "

“yazıları daha ufaktır.”

Ölçü ¼ 4 t.

Kalınlık 9.

9 İshak Bey

880 (1475)

Darp yeri

Akçe

(ön)

172

(arka)

Tarihi 880 (1475)

İshak [bin] Karaman

Halid mülûke

Ölçü ½ 4 t.

Beşinci levha kalınlık 12.

Karamanların durumuyla ilgili tarihleri çoğunlukla Devlet-i Aliyye Osmanlı tarihlerinde bilinip bunlar Selçuklular’dan sonra yavaş yavaş Konya ve çevresini istila ve isimlerine nispetle Karaman denilerek 676 (1277) senesinden 880 (1475) tarihlerine kadar söz konusu yerlerde saltanat sürmüşlerdir. Ebu’l feth ve el Megazi Sultan II. Mehmed Han Hazretleri zamanında bunların beylikleri büsbütün mahf ve perişan edilmiş ve ellerinde kalmış olan bazı yerleri dahi Osmanlı Devleti’nin eline geçmiştir.

Karaman ümerasından çoğunun ve özellikle Yahşi Beyle¹⁹¹ oğlu Alaeddin’in¹⁹² adlarına sikke darp ettirilmiş olduğunu bazı müverrihler açıklamışlar ise de Alaeddin’in oğlu II. Mehmed Bey’den önce bunlardan hiçbirinin sikkesi görülmemiş olup bundan dolayı Karamanların ilk önce adı geçen Mehmed Bey zamanında sikke darp ettirmeye başlamış olmaları muhtemeldir.

Yukarıda sırasıyla gösterildiği üzere bahsedilen emirlerden dördünün yani Mehmed Bey’den sonra İbrahim ve Pir Ahmet, İshak Beyler’in sikkeleri benim takımında mevcuttur. Söz konusu sikkeler genel bir tarzda olamayıp hatta bazılarının sikkesi birkaç çeşitte darp edilmiştir. Mehmed Bey’in sikkeleri ile oğlu İbrahim’in saltanatının başlangıcında çıkardığı sikkeler bir tarz ve özellikte darp edili bir yüzünde henüz diğer sikkeler üzerinde görülmeyen senalar(övmeler) ve zikirler bazı cümleler bir araya getirilerek yazılmıştır. O zamanlarda Anadolu’nun çeşitli yerlerinde valilik yapan ümeranın sikkeleri çoğunlukla valilerin durum ve

¹⁹¹ Hayrullah Efendi Tarihi cild 3 sayfa 15

B.A Karamanoğlu Mahmud Bey’in ölmesi üzerine başa geçen Yahşi Bey Konya seferine çıkarak şehri aldı. Bu sırada İrancin Noyan’ın halka eziyet etmesi ve düzeni koruyamamasından dolayı Olcaytu Han Emir Çoban’ı düzeni sağlaması için görevlendirmiştir. Emir Çoban birilikleriyle birkilte Konya taraflarına geldiğinde birçok bey tarafından karşılandı. Bu beylerin içinde Karamanoğulları yoktu. Bundan dolayı Emir Çoban Yahşi Bey’i huzuruna çağırdı fakat Yahşi Bey bu daveti kabul etmedi. Bunun üzerine Yhaşi Bey Larendeye kaçma istedi yolda yakalanan Yahşi Bey’i affeden Emir Çoban onu öldürmedi. Konya’yı geri alan Emir Çoban Karamanoğullar’nın büyük kısmını yok etti. Kayıtlarda Yahşi Bey’in 1318 yılında öldüğü yazılsa da ne şekilde öldüğü bilinmemektedir. Mehme Ali Kapar, Fadime Koçak, “Anadolu’da Bir İstiklal Ateşi Karamanoğlu Beyliği-Moğol Mücadeleri”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.65, 2019, s.258,259.

¹⁹² Üstte (102.) sayfa incelenmelidir.

mevkilerine göre değişiklik gösterdiği gibi¹⁹³ Karamanlar'ın ilk defa çıkardıkları sikkeler dahi yarım dirhem ağırlığındaydı.

841 tarihinden sonra İbrahim Bey adına basılan sikkeler o zamanda Osmanlı tahtını süsleyen Sultan II. Murad Han Hazretleri'nin Osmanlı akçeleri resim ve tarzında değiştirilerek taklit edilmiş ve bundan sonra gerek adı geçenin gerek evladının sikkeleri o şekilde akçe olarak darp edilmiştir. Karamanların sikkeleri çoğunlukla (Konya) şehrinde darp edilip yalnız İbrahim Bey'in 858 (1454) tarihiyle basılmış olan (167) numaralı akçesi nıfs (Karaman) kasabasında darp edilmiştir. İshak Bey'in (162) numarada gösterilen sikkesinin diğer emsali görülmeyip bunda adı geçenin ismi bir tuğra resmi içine alınmış ve fakat aşığı tarafında babası İbrahim veyahud dedesi Karaman isimlerinden hangisinin yazılı olduğu tam olarak okunamamaktadır. Ve bir de diğer yüzünde darp yerleri yazılmayıp yalnız 880 (1475) tarihi konulmuştur. Karamanlılar'ın saltanatları bazı rivayetlere göre, 876 (1471) senesine kadar ise de, bunun 880 yılına kadar uzadığı rivayeti daha gerçekçidir.

---

¹⁹³ Quan à ce qui concerne less monnaies du pays de Roum, elle varient suivant l'importance de la contree et le rang des divers princes. Quatremere, cite par Sauvaire, T. I, p. 306.

İsfendiyaroğulları – Yahud Kızıl Ahmed¹⁹⁴

(İsmi)	(Sene)
1. Şemseddin Timur	690 (1212)
2. Emir Şecaattin	----
3. Adil Bey	736 (1335)
4. Kötürüm Bayezid	785 (1383)
5. İsfendiyar Bey	797 (1391)
6. İbrahim Bey	833 (1429)
7. İsmail Bey	----
8. Kızıl Ahmed	----

Yazılma günü ve arapça tarihi 746 (1345)

La ilahe illallah

Es-Sultan -ül âzam

Muhammed resulaallah

Halidallah-ı mülke

(ebubekir, ali, ömer, osman)¹⁹⁵

Kastamonuye

(sene 746)¹⁹⁶

Ölçü ½ 4 t.

Beşinci levha (siliktir)

kalınlık 14.

¹⁹⁴ Beyliğin kurucusu olan Süleyman Paşa Kastamonu ve Safranbolu'yu alarak beyliğin merkezi olarak Kastamonu seçildi. Yaşar Yücel, "Candaroğulları, *DİA*, s.146.

¹⁹⁵ Sikkenin etrafındaki yazı

¹⁹⁶ Sikkenin etrafındaki yazı

4- Bayezid

Gümüş

(darp yeri silik)

(ön)	174	(arka)
Muhammed		el melik alâ
El senate Resulullah		Bayezid Halid
(Ebubekir, Ali, Osman, Ömer) ¹⁹⁷		Emir müminin

(Darp ..... sene 785.)¹⁹⁸

Ölçü ½ 8t. Beşinci levha kalınlık 15.

İsfendiyar veya (Kızıl Ahmed) ailesi 690 (1291) yılı hicriyesinden başlayarak 174 sene kadar Kastamaonu ve havalisinde saltanat sürmüşlerdir. 864 (1459) tarihinde idareleri bulunan yerler tamamıyla Osmanlı memleketlerine katılmıştır. Bahsedilen aile ferdleri sekiz kişiden oluşup bunlardan bazılarının saltanat müddetleri bilinmekte ise de, bazılarının her nasılsa hiç kaydedilmemiştir.

Tercüme-i Halleri Osmanlı tarihçilerinin çoğunluğu tarafından tarihlerin sayfalarında toplanmış ve halâ günümüzde yayınlanan Saadetli Hamid Vehbi Efendi'nin edebiyat eserlerinden olan (Meşahir-i İslam)'ın kırk ikinci cüzunda bahsedilen ailenin tarihi olayları güzel bir şekilde açıklanmıştır.

İsfendiyar ümrasının sikkelerini şimdiye kadar hiçbir katalogda göremediğimiz gibi bunların sikke darp ettirdiğine dair bizim tarihlerde bir bilgiye rastlanamamıştır. Ancak yazar (Quatremere) den naklen alarak mösyo (Sauver)¹⁹⁹ Kastamonu beyliği sikkelerinin miktarını yani bu sikkelerin yarım dirhem halis gümüş olduğunu açıkladığına göre bunların tarihce kaydedilmiş olması gerekir.

¹⁹⁷ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁹⁸ Sikkenin etrafındaki yazı.

¹⁹⁹ Principaute de Kastamoniai: le dirhem est la motie d'un dirhem d'argent pur. Quatremere, cite par Sauvaire. T. I, p. 306.

İşte bahsedilen emirlerden sadece ikisinin sikkesi elimize geçip bunlardan (173) numaralı sikkenin sahibinin ismi yazılmamışsa da darp yılına göre Adil Bey'in olduğu şüphesizdir. Diğerini yani (174) numaralı sikke dahi (Kötürüm) ismiyle meşhur olan Bayezid'in ismine basılmıştır. Fakat bunun darp yeri ve tarihlerinin bir kısmı siliktir. Bu sikkelerin tarz ve nakışları gerek Karamanların ve gerek vesair Anadolu emirlerinin sikkeleri taklid edilmemiştir. Kalınlıkları küçük olup ölçüleri dahi birisi (Quatremere) nin yazdığı gibi yarım dirhem fakat diğeri dörtte bir dirhemdir.

Germiyan²⁰⁰

(İsimler)	Sene
1. Germiyan Bey	707 (1307)
2. Alişir	?
3. Alimşah	?
4. Ali Bey	?
5. Yakup Bey (vefatı)	832 (1428)

1- Germiyan Bey

Germiyan – Kütayha

Gümüş

(ön)

175

(arka)

Yazılma günü ve arapça tarihi 707 (1307)

Han [Ger]miyan

Darp şehir

(sene 707)²⁰¹

Germiyan

“etrafı noktalı daire”

Ölçü 4 t.

Beşinci levha kalınlık 12.

²⁰⁰ Germiyanlar Selçuklu himayesindeyken Malatya civarında da bu isimli aşiretin olmasından ötürü buraya geldikleri düşünülür. Batı Anadolu taraflarına nasıl geldikleri hakkında pek fazla malumat yoktur. Denizli ve civarında II.Gıyaseddin Mesud’a karşı koymuşlardır. Yani 1276’dan önce Kütayha ve çevresinde hareket etmişlerdir. Ankara Kızılbey Camii minberinin 1299 tarihli tamir kitabesine gör beyliğin en güçlü dönemi Yakup Bey zamanıdır. Mustafa Çetin Varlık, “Germiyanogulları”, *DİA*, C.14, İstanbul, 1996, s.33.

²⁰¹ Sikkenin etrafındaki yazı

Germiyan ailesi 707 (1307) tarihlerinde ortaya çıkarak 125 sene kadar Kütayha ve çevresinde 832 (1428) yılına kadar saltanat sürmüşlerdir. Germiyan ailesinin başlangıç ve bitiş tarihleri biliniyorsa da emirlerinin her birinin ayrı ayrı hükümet süreleri ve vefat yılları tam olarak tutulmamıştır.

Bahsedilen emirlerden Germiyan Bey'in sikkesi elimize geçip diğer dördünün sikkelerinin olup olmadığı bilmiyoruz. Kütahya şehri eskiden Germiyan Bey ismine nispetle meşhur olduğundan bahsedilen sikkenin bir yüzünde (Germiyan'da darp edilmiştir) yazılmıştır. Diğer yüzü biraz bozuk olup iyi okunamamışsa da (Germiyan Han) olduğundan şüphe olmayıp fakat Germiyan'nın (nun'u) konulmayarak hanın nunu'yla yani sadece bir (nun) ile yetinildiği anlaşılıyor. Germiyan sikkelerinin miktarı dahi bazı yazarlar tarafından kaydedilmiş olacak ki Mösyö (Sauver)²⁰² yine yazar (Quatremere)'den naklen bir dirhem in dörtte üçüne eşit olduğunu söylüyor. Bununla beraber elimizdeki sikkenin sadece dört dirhem ölçüsünde olmasına bakılırsa bahsedilen rivayet yanlıştır. Yani bir yerine dörtte üç gösterilmiş olduğu ihtimaldir. Bahsedilen sikkenin diğer idarecilerin sikkelerine hiç benzemediği gayet sade bir tarzda ve resimdedir.

---

²⁰² Le dirhem de cette contree (Kerminan, capitale Koutaiah) equivant aux trois quarts d'un dirhem d'argent pur. Quatremere, cite par Sauvaire, T.I,p.306.

SARUHAN²⁰³

(İsimler)	(Sene)
1. Saruhan Bey	713 (1313)
2. İlyas Bey	746 (1345)
3. İshak Bey	776 (1374)
4. Hızırşah Bey	790 (1388)

3- İshak Bey

776 (1374) -790 (1388)

Dar yerleri

Gümüş

(ön)

176

(arka)

Arapça yazı, tarihi 776 (1374)

Bin İlyas İshak

Allah

“Tuğra şeklindedir.”

Halid mülüke

,

[7]76

Ölçü 4 t.

kalınlık 16

²⁰³ Manisa’da kurulan bu beylik adını alan Saruhan Bey tarafından kurulmuştur. Kuzeyde Karesioğulları, doğuda Germiyan, güneyde Aydınoğulları ile komşudur. Manisa ve çevresini alarak güçlenen Saruhan Bey zaman zaman Aydınoğulları ve Menteşe beyliğiyle beraber hareket etmişlerdir. Müzafferüddin İshak Bey zamanında beyliğin en parlak dönemi yaşandı. Saruhanoğulları Beyliği Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Feridun Emecen, “Saruhanoğulları”, *DİA*, C.36, İstanbul, 2009, s.170, 172,173

Bakır

177

Darp yeri ve tarihi yoktur.

Halid

Halidallah-ı mülûke

[İshak]

kalınlık 20.

Hal tercümeleri tarihlerce sayfalarla yazılmış olduğu Saruhanoğulları dört kişiden ibaret olup 713 (1313) tarihinde ortaya çıkarak bugün Saruhan adıyla yaygın olan (Manisa) ve ona bağlı olan kaza ile saltanatı yürüterek 813 (1410) yılında memleketleri Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.

Saruhan ailesinden yalnız İshak Bey'in gümüş ve bakır iki adet sikkesi elimize geçip, diğerlerinin sikkelerine ulaşamadık. Gümüş sikkesinde, Osmanlı akçelerini taklid edilip ve ancak darp yerleri gösterilmeyerek sadece tarih konulmuştur. Bakırda ise ne tarih ve ne de darp yeri yazılmamıştır. Bahsedilen bakır sikkenin aynısı İngiltere Müzesi koleksiyonunda bulunup bu sikke için Mösyö (Stanley Lane Poole) Sultan II. Murad hazretleri vezirlerinden İshak Paşa'nın olduğunu değerlendirse de²⁰⁴ adı geçenin sikke darp ettirdiğine dair tarihi bilgiler olmadığından ve örneği dahi bulunmadığından Saruhanoğlu İshak Bey'in olması kuvvetle ihtimaldir. Gümüşler çeyrek dirhem ölçüsünde olup bunlar hakkında mösyö (Sauver) bilgiler vermiştir.

---

²⁰⁴ Catalogue of oriental coins in the British museum. Vol. VIII, p. 36, N. 66.

AYDINOĞULLARI²⁰⁵

(İsimler)	(Sene)
1. Aydın Bey	700 (1300)
2. Mehmed Bey	733 (1332)
3. İsa Bey	749 (1348)
4. Canid Bey	793 (1390) vefatı 830 (1426)

²⁰⁵ Beyliğin kurucusu olan Mehmed Bey öncelikle Aydın topraklarında savaşıyan Mentеше Bey'in damadı olan Sasa Bey'e yardım ederek şehiri almış, daha sonra da ele geçirmiştir. Ayasuluk, Tire, Sultanhisar ve Bodemya'yı da toprakları arasına kattı. Mehmed Bey'den sonra yerine Umur Bey geçmiş ve beyliğe parlak bir dönem yaşatmıştır. Umur Bey'den sonra kardeşi Hızır Bey başa geçmiştir. İsa Bey zamanında Osmanlı topraklarına katılmışlardır. Erdoğan Merçil, "Aydinoğulları", *DİA*, C.4, TDV Yay.İstanbul, 1991, s.239,240,241.

Cüneyd Bey

Darp yeri mevzu dışı

Gümüş

179

Tarihi 825 (1421)

İbrahim Cüneyd

Halid mülük

Bin

825

“Tuğra şeklindedir.”

Ölçü 4 t.

kalınlık 16.

Aydın ili hakimi 700 (1300) tarihlerinde ortaya çıkarak 130 sene kadar saltanatta bulunduktan sonra 830 (1426) yılında idarelerinde bulunup isimlerine göre anılan yerler Osmanlı memleketlerine bağlanarak katılmıştır. Bahsedilen ailenin (Sahaif-ül Ahbar)’ın rivayetine göre²⁰⁶ 4 kişiden ibaret olup, bazı tarihçilere göre ise (Umur) ve (Mustafa) adında iki ismin eklenmesiyle 6 kişiye tamamlarlar ve bazıları da 5 kişi olduklarını söylerler. Bunlardan sadece iki kişinin sikkelerine ulaşabildik. Birincisi (İsa) ismine dövülmüş olup bunda darp yeri ve tarihi yoktur. Şekil ve nakışı dahi eski sikkeler tarzındadır. İkincisi Cüneyd Bey’in olup bunda dahi yani darp yeri gösterilmemişse de tarihi konulmuştur. İşbu basılmış olan sikke Osmanlı’nın o dönemlerine mahsus olan tarz ve nakışı taklit edilmiştir. Ölçü ve kalınlıkları diğer Anadolu beylikleri sikkeleri derecesindedir. Gerek Saruhan ve gerek Aydınogullarının sikkeleri kitabımızın resim tabloları düzenlendikten sonra kele geçirildiğinden bunların resimlerini tablolara koyamadık.

²⁰⁶ Biyografileri Sayahif-ül Ahbar Müneccim Başı cild 3 sayfa 32.

Hata ve Eksiklikleri Düzeltme

Sayfa	Sikke Numarası	
9	7	sol tarafta (üzerinde) (altında) olacak
27	58	sol tarafta (şehri) (şöhreti) olacak
79		nota [1] (genealogiqnes) genealogiques
82	116	sol taraf aşağıda : (delikli) kelimesi eksiktir.
87	132	sol taraf aşağıda (dördüncü levha) fazladır.
112	161	numaranın altına Arapça yazı tarihi 829 olacak.
112	161	sağ taraf aşağıda (sene 825) yerine sene 829 olacak
121	174	yüzünde (Muhammed el senatu resullullah) yerine tamamen Kelime-i Tevhit olacak
124		Altta birinci ve ikinci satırda: (125 sene kadar Kütahya ve çevresi) parçası yerine: (Kütahya ve çevresi 125 sene yani) olacak.

Tarihi Sikkelerin İçindekileri

Darp yılı	Çeşit	Darp yeri	Selçukluların ismi	Sikke numarası	sayfa
500 (1106)	Bakır	-----	I.Mesud	1	2
581 (1185)	Gümüş	Konya	II.Kılıçarslan	2	4
582 (1186)	Gümüş	Konya	II. Kılıçarslan	3	4
592 (1195)	Gümüş	Konya	I. Keyhüsrev (birinci defa)	6	9
----	Bakır	.....	[Kayserşah]	9	11
596 (1199)	Gümüş	Kayseri	II.Süleymanşah	12	16
598 (1201)	Gümüş	Konya	II.Süleymanşah	13	16
601 (1204)	Gümüş	Konya	I.Keyhüsrev (İkinci Defa)	15	19
605 (1208)	Gümüş	Konya	I. Keyhüsrev	16	19
6...?..	Gümüş	Malatya	I.Keyhüsrev	17	20
606 (1209)	Gümüş	Konya	I. Keykavus	18	22
610 (1213)	Bakır	Sivas	I.Keykavus	20	23
612 (1215)	Gümüş	Sivas	I. Keykavus	19	22
613 (1216)	Gümüş	Erzurum	[Tuğrul]	10	13
616 (1219)	Gümüş	Konya	I.Keykubad	65-6	26
617 (1220)	Gümüş	Konya	I.Keykubad	27	26
617 (1220)	Gümüş	Kayseri	I.Keykubad	33	28
617 (1220)	Bakır	Sivas	I.Keykubad	27-8	30
617 (1220)	Bakır	Sivas	I.Keykubad	49	34
618 (1221)	Altın	Kayseri	I.Keykubad	32	27
618 (1221)	Gümüş	Konya	I.Keykubad	28-9	27
619 (1222)	Gümüş	Konya	I.Keykubad	30	27
619 (1222)	Gümüş	Kayseri	I.Keykubad	34-5	29
619 (1222)	Bakır	Sivas	I.Keykubad	50	34
620(1223)	Altın	Sivas	I.Keykubad	36	29
622 (1225)	Gümüş	Sivas	I.Keykubad	39	30

623 (1226)	Gümüş	Sivas	I.Keykubad	40	31
624/5 (1226/7)	Gümüş	----	I.Keykubad	51	34
625 (1227)	Gümüş	----	I.Keykubad	52	35
626 (1228)	Gümüş	Dinyesr	I.Keykubad (Artuk Arslan)	57	36
627 (1229)	Gümüş	Sivas	I.Keykubad	41	31
630 (1232)	Gümüş	Sivas	I.Keykubad	42-4	31
631 (1233)	Gümüş	Konya	I.Keykubad	31	28
633 (1235)	Gümüş	Sivas	I.Keykubad	46	33
634 (1236)	Gümüş	Sivas	I.Keykubad	47	33
634 (1236)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	59-60	43
635 (1237)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	61-2	43
635 (1237)	Altın	Konya	II.Keyhüsrev	63	47
636 (1238)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	72	44
637 (1239)	Gümüş	Seys	II.Keyhüsrev(Hetum)	66-7	51
638 (1240)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	64-5	44
638 (1240)	Gümüş	Konya	II.Keyhüsrev	73	47
639 (1241)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	66-7	45
639 (1241)	Gümüş	Konya	II.Keyhüsrev	74-5	47
639 (1241)	Gümüş	-----	II.Keyhüsrev	83	51
640 (1242)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	68-70	45
640 (1242)	Gümüş	Konya	II.Keyhüsrev	76-9	48
641 (1243)	Gümüş	Sivas	II.Keyhüsrev	71	46
641 (1243)	Gümüş	Konya	II.Keyhüsrev	80	49
641	Gümüş	Seys	II.Keyhüsrev(Hetum)	88	52
642 (1244)	Gümüş	Konya	II.Keyhüsrev	81-2	50
644 (1246)	Gümüş	Sivas	II.Keykavus (İlk defa)	89	58
645 (1247)	Gümüş	Sivas	II.Keykavus (İlk defa)	90	58

646 (1248)	Gümüş	Konya	II.Keykavus(İlk defa)	91-2	59
646 (1248)	Gümüş	Sivas	IV.Kılıçarslan(İlk Defa)	90-6	63
647 (1249)	Gümüş	Sivas	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad	97	65
650 (1252)	Gümüş	Konya	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad	99	66
652 (1254)	Gümüş	Kayseri	Kılıçarslan, Keykubad	103	69
654 (1256)	Gümüş	Konya	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad (Tekrar)	100	66
655 (1257)	Gümüş	Konya	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad (Tekrar)	101	67
655 (1257)	Gümüş	Sivas	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad (Tekrar)	98	65
655 (1257)	Gümüş	Malatya	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad (Tekrar)	102	67
651 (1253)	Gümüş	Sivas	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	106	73
658 (1259)	Gümüş	Konya	II.Keykavus (İkinci Defa)	104-5	71
660 (1261)	Gümüş	Konya	IV.Kılıçarslan(İkinci Defa)	108	74
661 (1262)	Gümüş	Lülü	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	110	75
662	Gümüş	Sivas	IV.Kılıçarslan(İkinci Defa)	107	73
662 (1263)	Gümüş	Yemişpazar	IV.Kılıçarslan(İkinci Defa)	111	70
663 (1264)	Gümüş	Konya	IV.Kılıçarslan(İkinci Defa)	109	74
6---?	Gümüş	-----	IV.Kılıçarslan(İkinci Defa)	112	76
663 (1264)	Gümüş	-----	II. Keykubad(Tek Başına)	113	78
663 (1264)	Altın	Konya	III.Keyhüsrev	114	81
663 (1264)	Gümüş	Konya	III.Keyhüsrev	115	81
665 (1266)	Gümüş	Sivas	III.Keyhüsrev	117	82
670 (1271)	Gümüş	Konya	III.Keyhüsrev	116	82
671 (1272)	Gümüş	Antakya?	III.Keyhüsrev	121	83
671 (1272)	Gümüş	Kayseri	III.Keyhüsrev	122	84

673 (1274)	Gümüş	Yemişpazar	III.Keyhüsrev	126	85
674 (1275)	Gümüş	Lülüh	III.Keyhüsrev	128	86
674 (1275)	Gümüş	Madenşehir	III.Keyhüsrev	129	86
675 (1276)	Gümüş	Kayseri	III.Keyhüsrev	123	84
675 (1276)	Gümüş	Erzincan	III.Keyhüsrev	130	87
676 (1277)	Gümüş	Yemişpazar	III.Keyhüsrev	127	85
676 (1277)	Gümüş	Erzincan	III.Keyhüsrev	131	87
677 (1278)	Gümüş	Sivas	III.Keyhüsrev	118	82
678 (1279)	Gümüş	Sivas	III.Keyhüsrev	119	83
680 (1281)	Gümüş	Kayseri	III.Keyhüsrev	124	84
680 (1281)	Gümüş	Erzincan	III.Keyhüsrev	132	88
681 (1282)	Gümüş	Sivas	II.Mesud	134	90
686 (1287)	Gümüş	Sivas	II.Mesud	135	90
686 (1287)	Gümüş	Erzincan	II.Mesud	137	91
688 (1289)	Gümüş	Konya	II.Mesud	138	92
689 (1290)	Gümüş	Sivas	II.Mesud	136	91
690 (1291)	Gümüş	Bayburt	II.Mesud	139-40	92
690 (1291)	Gümüş	Milas	II.Mesud	141-2	93
697 (1297)	Gümüş	Lülüh	III.Keykubad	143	95
700 (1300)	Gümüş	-----	III.Keykubad	144	95

Darp Yılı	Çeşit	Darp Yeri	Hakim'in Adı	Sikke Numarası	Sayfa
707 (1307)	Gümüş	Germiyan	Germiyan Bey	175	124
728 (1327)	Gümüş	Erzincan	Alaeddin?	145	100
728 (1327)	Gümüş	-----	Alaeddin?	148	101
729 (1238)	Gümüş	Erzurum	Alaeddin?	147	101

746 (1345)	Gümüş	Kastamonu	İsfendiyaroğlu Adil	173	120
761 (1359)	Gümüş	Erzurum	Mehmed Eretna	152	106
761 (1359)	Gümüş	Erzincan	Mehmed Eretna	153	106
762 (1360)	Gümüş	Erzincan	Mehmed Eretna	153	107
776 (1374)	Gümüş	-----	Saruhanoğlu İshak Bey	176	126
785 (1383)	Gümüş	-----	İsfendiyaroğlu Bayezid	174	121
825 (1421)	Gümüş	-----	Aydınoğlu Cüneyd Bey	179	130
829 (1425)	Gümüş	Konya	İbrahim Bey	161	112
834 (1430)	Gümüş	Konya	Karamanoğlu İbrahim Bey	162-3	112
841 (1347)	Gümüş	Konya	Karamanoğlu İbrahim	164-5	113
846 (1442)	Gümüş	Konya	Karamanoğlu İbrahim Bey	166	113
858 (1454)	Gümüş	Karaman	Karamanoğlu İbrahim Bey	167	113
875 (1470)	Gümüş	Konya	Karamanoğlu Pir Ahmed Bey	179-71	115
880 (1475)	Gümüş	-----	Karamanoğlu İshak Bey	172	116

Darphane Bulunan Yerlerin Alfabe Harfleriyle Düzenlendiği İçindekilerdir.

YER	ÇEŞİT	DARP YILI	SELÇUKLULARIN İSİMLERİ	SİKKE NUMARASI	SAYFA
Erzurum	Gümüş	613	(Tuğrul)	10	13
Erzincan (şehri)	Gümüş	675	II.Keyhüsrev	130	87
	Gümüş	646	II.Keyhüsrev	131	87
	Gümüş	680	II.Keyhüsrev	132	88
	Gümüş	686	II.Mesud	137	91
Antakya	Gümüş	671	III.Keyhüsrev	121	83
Bayburt (maden)	Gümüş	690	II.Mesud	145-139	92
Dinyesir	Gümüş	626	I.Keykubad (Artuk Arslan)	57	36
Seys	Gümüş	637	II.Keyhüsrev (Hetum)	86-7	51
	Gümüş	641	II.Keyhüsrev (Hetum)	88	51
Sivas	Gümüş	612	I.Keykavus	19	22
	Bakır	610	I.Keykavus	20	23
	Altın	620	I.Keykubad	36	29
	Gümüş	617	I.Keykubad	37-8	30
	Gümüş	622	I.Keykubad	39	30
	Gümüş	623	I.Keykubad	40	31
	Gümüş	627	I.Keykubad	41	31
	Gümüş	630	I.Keykubad	42-4	31
	Gümüş	631	I.Keykubad	45	32
	Gümüş	633	I.Keykubad	46	33
	Gümüş	634	I.Keykubad	47	33
	Gümüş	-----	I.Keykubad	48	33
	Bakır	617	I.Keykubad	49	34

	Bakır	619	I.Keykubad	50	34
	Gümüş	634	II.Keyhüsrev	59-60	43
	Gümüş	635	II.Keyhüsrev	61-2	43
	Gümüş	636	II.Keyhüsrev	63	44
Sivas	Gümüş	638	II.Keyhüsrev	64-5	44
	Gümüş	639	II.Keyhüsrev	66-7	45
	Gümüş	640	II.Keyhüsrev	68-70	45
	Gümüş	641	II.Keyhüsrev	71	46
	Gümüş	644	II.Keykavus (İlk Defa)	89	58
	Gümüş	645	II.Keykavus (İlk Defa)	90	58
	Gümüş	646	IV.Kılıçarslan (İlk Defa)	95-6	63
	Gümüş	647	Keykavus,Kılıçarslan Keykubad	97	65
	Gümüş	655	Keykavus,Kılıçarslan Keykubad	98	65
	Gümüş	655	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	106	73
	Gümüş	662	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	107	73
	Gümüş	665	III.Keyhüsrev	117	82
	Gümüş	677	III.Keyhüsrev	118	82
	Gümüş	681	II Mesud	134	90
	Gümüş	686	II.Mesud	135	90
	Gümüş	689	II.Mesud	136	91
Konya	Gümüş	581	II.Kılıçarslan	2	4
	Gümüş	582	II.Kılıçarslan	3	4
	Gümüş	592	I.Keyhüsrev (İlk Defa)	6	9

	Gümüş	598	II.Süleyman Şah	13	16
	Gümüş	601	I.Keyhüsrev (İkinci Defa)	15	19
	Gümüş	605	I.Keyhüsrev (İkinci Defa)	16	19
	Gümüş	606	I.Keykavus	18	22
	Gümüş	616	I.Keykubad	25-6	26
	Gümüş	617	I.Keykubad	27	26
	Gümüş	618	I.Keykubad	28-9	27
	Gümüş	619	I.Keykubad	30	27
	Gümüş	621	I.Keykubad	31	28
	Altın	625	II.Keyhüsrev	72	47
	Gümüş	638	II.Keyhüsrev	73	47
	Gümüş	639	II.Keyhüsrev	74-5	47
	Gümüş	640	II.Keyhüsrev	76-9	48
	Gümüş	641	II.Keyhüsrev	80	49
	Gümüş	642	II.Keyhüsrev	81-2	50
	Gümüş	646	II.Keyhüsrev (İlk Defa)	91-2	59
Konya	Gümüş	650	Keykavus, Kılıçarslan, Keykubad	99	66
	Gümüş	654	Keykavus, Kılıçarslan Keykubad	100	66
	Gümüş	655	Keykavus, Kılıçarslan Keykubad	101	67
(Şehir)	Gümüş	658	II.Keykavus (İkinci Defa)	104-5	71
(Şehir)	Gümüş	660	IV.Kılıçarslan	108	74

			(İkinci Defa)		
(Şehir)	Gümüş	663	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	109	74
(Şehir)	Altın	663	III.Keyhüsrev	114	81
(Şehir)	Gümüş	663	III.Keyhüsrev	115	81
	Gümüş	670	III.Keyhüsrev	116	82
	Gümüş	688	II.Mesud	138	92

Kayseri	Gümüş	596	II.Süleymanşah	12	16
	Altın	618	I.Keykubad	32	28
	Gümüş	617	I.Keykubad	33	28
	Gümüş	619	I.Keykubad	34-5	29
	Gümüş	652	Kılıçarslan, II.Keykubad	103	69
(Şehir)	Gümüş	671	III.Keyhüsrev	122	84
	Gümüş	675	III.Keyhüsrev	123	84
	Gümüş	680	III.Keyhüsrev	124	84
Lülü	Gümüş	661	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	110	75
Maden Lülü	Gümüş	674	III.Keyhüsrev	128	86
	Gümüş	697	III.Keykubad	143	95
Madenşehir	Gümüş	674	III.Keyhüsrev	129	86
Malatya şehri	Gümüş	?60(0)	I.Keyhüsrev (İkinci Defa)	17	20
	Gümüş	655	Keykavus,Kılıçarslan,Keykubad	102	67
Milas	Gümüş	690	II.Mesud	141-2	93
Yemişpazar	Gümüş	662	IV.Kılıçarslan (İkinci Defa)	111	75
	Gümüş	673	III.Keyhüsrev	126	85
	Gümüş	676	III.Keyhüsrev	127	85
Erzurum	Gümüş	761	Mehmed Eretna	152	106
Erzurum	Gümüş	729	?Alaeddin	147	101

Erzincan	Gümüş	728	?Alaeddin	145-6	100
	Gümüş	761	Mehmed Eretna	153	106
	Gümüş	762	Mehmed Eretna	154	107
	Gümüş	----	Mehmed Eretna	155	107
Bayburt	Gümüş	----	Mehmed Eretna	158	108

Karaman	Gümüş	858	Karamanoğlu İbrahim	167	113
Kastamonu	Gümüş	746	İsfendiyaroğlu Adil	173	120
Konya	Gümüş	----	Karamanoğlu Mehmed Bey	159-160	111
	Gümüş	829	Karamanoğlu İbrahim Bey	161	112
	Gümüş	834	Karamanoğlu İbrahim Bey	162-3	112
	Gümüş	841	Karamanoğlu İbrahim Bey	164-5	113
	Gümüş	846	Karamanoğlu İbrahim Bey	166	113
	Gümüş	875	Karamanoğlu Pir Ahmed Bey	169-171	115
Kayseri	Gümüş	----	Mehmed Eretna	156-7	107
Germiyan (şehir)	Gümüş	707	Germiyan Bey	175	124

3 – Darp Yerleri ve Tarihleri Ayrı Konulan Sikkelerin İndekileridir-

ÇEŞİT	SELÇUKLULARIN İSİMLERİ	TABLO	SİKKE NUMARASI	SAYFA
Ba	I.Mesud [kesik]	1	1	2
Ba	II.Kılıçarslan	1	4	5
Ba	II.Kılıçarslan		5	5
Ba	I.Keyhüsrev (İlk Defa)		7	9
Ba	I.Keyhüsrev (İlk Defa)	1	8	10
Ba	[Kaysersah]	1	9	11
Ba	[Tuğrul]	1	11	13
Ba	Süleymanşah	1	14	17
Ba	I.Keykavus		21-4	23
Ba	I.Keykubad (İmam Nasr)		53	35
Ba	I.Keykubad (İmam Zahir)		54	35
Ba	I.Keykubad (İmam Mustansır)		55-6	35
Gümüş	I.Keykubad (Hetum)	2	58	37
Bakır	II.Keyhüsrev [silik]	3	84-5	51
Gümüş	II.Keykavus (İlk Defa)	3	93	59
Bakır	II.Keykavus [bozuk]	3	94	60
Gümüş	III.Keyhüsrev [silik]		133	88
Gümüş	Anadolu Hakimi		149	101

	Alaeddin?			
Gümüş	Anadolu Hakimi Alaeddin?		150-1	102
Gümüş	Karamanoğlu İbrahim		168	114
Bakır	Saruhanolu İshak		177	127
Gümüş	Aydinoğlu İsa		178	129

4-Resimli Sikkenin İçindekiler-

ÇEŞİT	SÜSLENMİŞ RESİMLER	SELÇUKLULAR'IN İSMİ	TABLO	SİKKE NUMARASI	SAYFA
Bakır	Mızraklı süvari	II.Kılıçarslan	1	4	5
Bakır	Mızraklı süvari	II.Kılıçarslan		5	5
Bakır	Kılıçlı Süvari	I.Keyhüsrev (ilk Defa)		7	9
Bakır	Kılıçlı Süvari	I.Keyhüsrev	1	8	10
Bakır	Mızraklı acvı	[Kayserşah]	1	9	11
Bakır	Teber (balta) süvari	[Tuğrul]	1	11	13
Gümüş	Baltalı süvari	II.Süleymanşah	1	12	16
Gümüş	Baltalı süvari	II.Süleymanşah		13	16
Bakır	Çatal baltalı süvari	II.Süleymanşah	1	14	17
Gümüş	Baltalı süvari	I.Keykubad (Hetum)	2	58	37
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev		64	44
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev	3	65	45
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev		66-70	45
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev	3	71	46
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev	3	73-5	47
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev		76-7	48
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev	3	78-80	49
Gümüş	Şir ve Hurşid	II.Keyhüsrev		83	50
Gümüş	Baltalı süvari	II.Keyhüsrev (Hetum)	3	86-8	51

Gümüş	Ok ve yaylı süvari	IV.Kılıçarslan (İlk Defa)	4	95-6	63
Gümüş	Arslan	III.Keykubad	5	144	95

Dirhem ve Kıratın Ondalık yani (Gram ve Küsüratının) Çevrildiği Mahsus Cetveldir

Kırat (ölçü) DİRHEM	0 Milim (gram)	1 Mm-m	2 mm-m	3 mm-m	4 mm-m
0	0,000	3,207	6,415	9,622	12,829
1	0,200	3,408	6,615	9,823	13,030
2	0,401	3,608	6,816	10,023	13,230
3	0,601	3,809	7,016	10,223	13,431
4	0,806	4,009	7,617	10,424	13,631
5	1,002	4,610	7,417	10,624	13,822
6	1,203	4,410	7,617	10,825	14,032
7	1,403	4,611	7,818	11,025	14,233
8	1,604	4,811	7,018	11,226	14,433
9	1,804	5,012	8,219	11,426	14,634
10	2,005	0,212	8,419	11,627	14,834
11	2,204	5,412	8,620	11,827	15,035
12	2,406	5,613	8,820	12,028	15,235
13	2,406	5,813	9,021	12,228	15,425
14	2,806	6,014	9,221	12,429	15,636
15	3,007	6,214	9,422	12,629	15,836
16	3,207	6,415	9,622	12,829	16,037

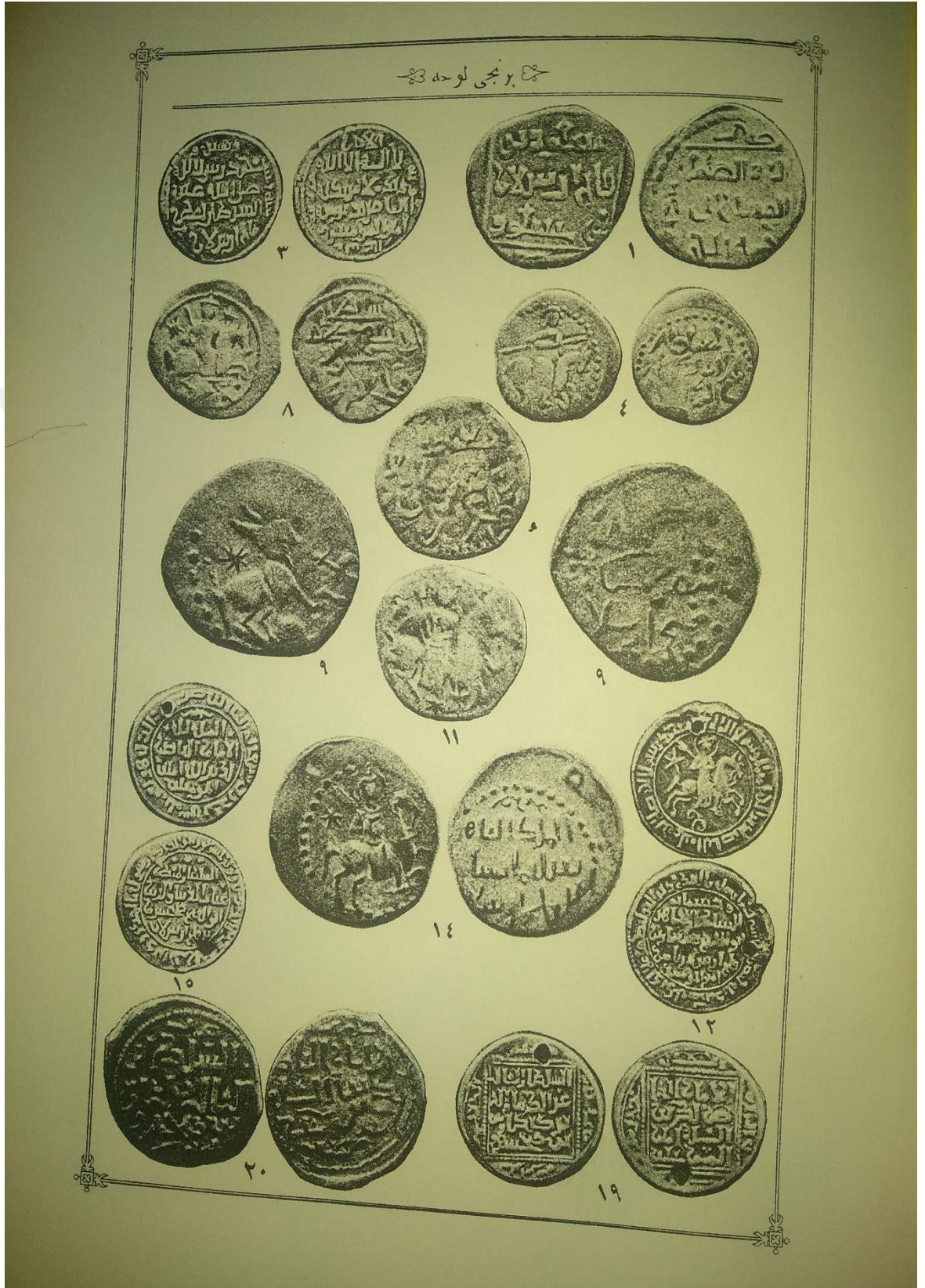
Kırat (ölçü)	5 mm-m	6 mm-m	7 mm-m	8 mm-m	9 mm-m
0	16,037	19,244	22,456	25,659	28,822
1	16,237	19,445	22,652	25,859	29,067

2	16,438	19,645	22,852	26,060	29,267
3	16,638	19,846	23,053	26,260	29,468
4	16,839	20,065	23,253	26,461	29,668
5	17,039	20,246	23,454	26,661	29,869
6	17,240	20,447	23,654	26,862	30,069
7	17,440	20,647	23,855	27,062	30,269
8	17,640	20,848	24,055	27,263	30,470
9	17,841	21,048	24,656	27,463	30,670
10	18,041	21,249	24,546	27,664	30,871
11	18,242	21,449	24,657	27,864	31,071
12	18,442	21,650	24,857	28,064	31,272
13	18,643	21,850	25,058	28,265	31,472
14	18,843	22,051	25,258	28,466	31,673
15	19,044	22,251	25,458	28,665	31,873
16	19,244	22,452	25,659	28,866	32,074

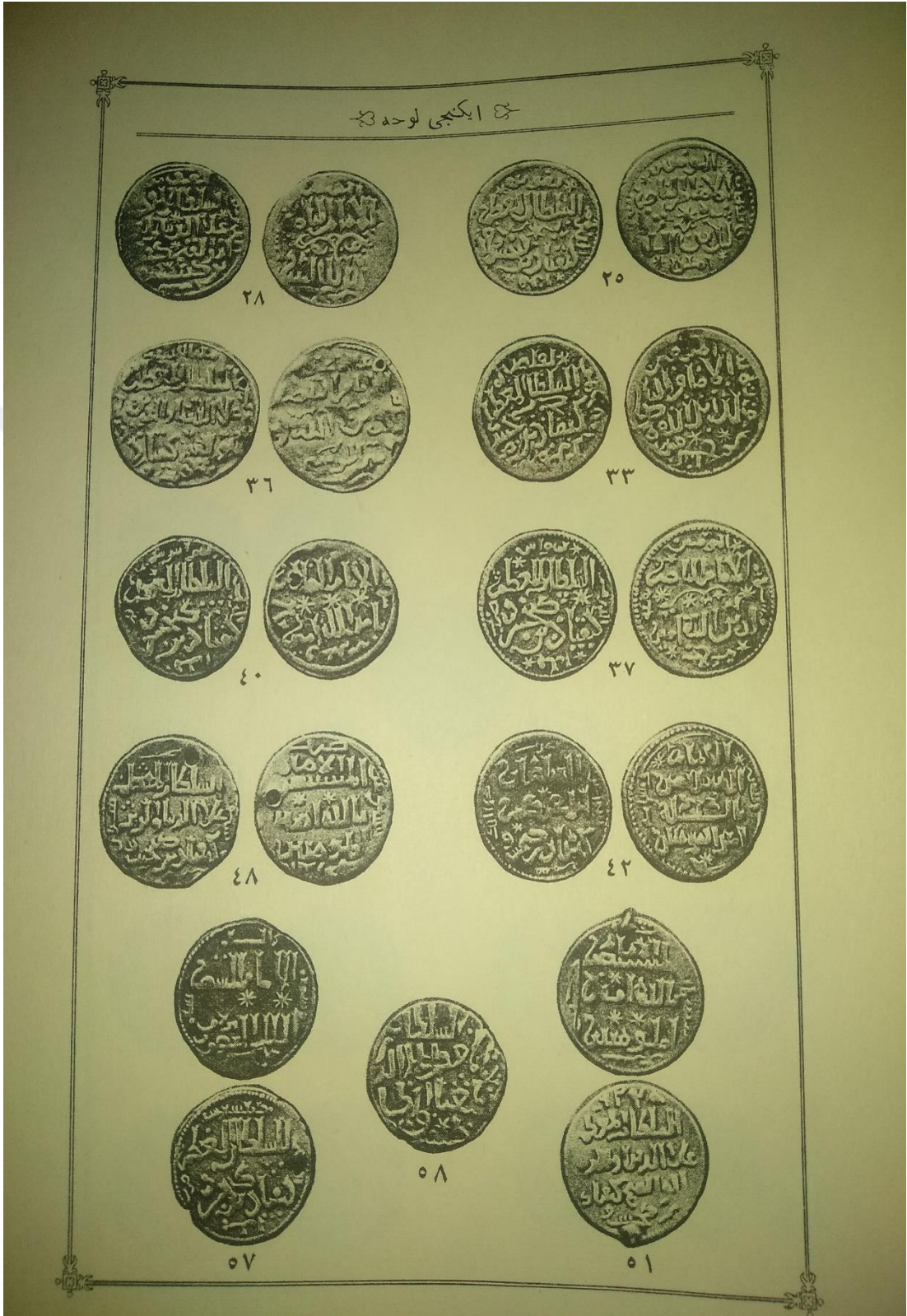
Bu cetvelin kullanma biçimi şöyledir: mesela 3 dirhem 8 kırıatın kaç grama eşit olduğu bilinmek istendiğinde yukarısında sağdan başlayarak dokuza kadar büyük rakamlar gösterilen dirhem bölümünde 3 dirhem bulunup sonra sağda yukarıdan aşağı yazılı olan kırıatın bölümündeki 8 rakamı hizasına bakıldığında 11 gram ve 226 miligram olduğu anlaşılıyor.

Dört habbe bir kırıat ve bir habbe 50 miligram olmakla bir kırıatdan sonra üç habbeye kadar çok ölçülü olan sikkeler için miktarına göre bu cetveldeki ölçülere her bir habbe için (0,050) (0,100) (0,150) miligram eklenmesi gereklidir.

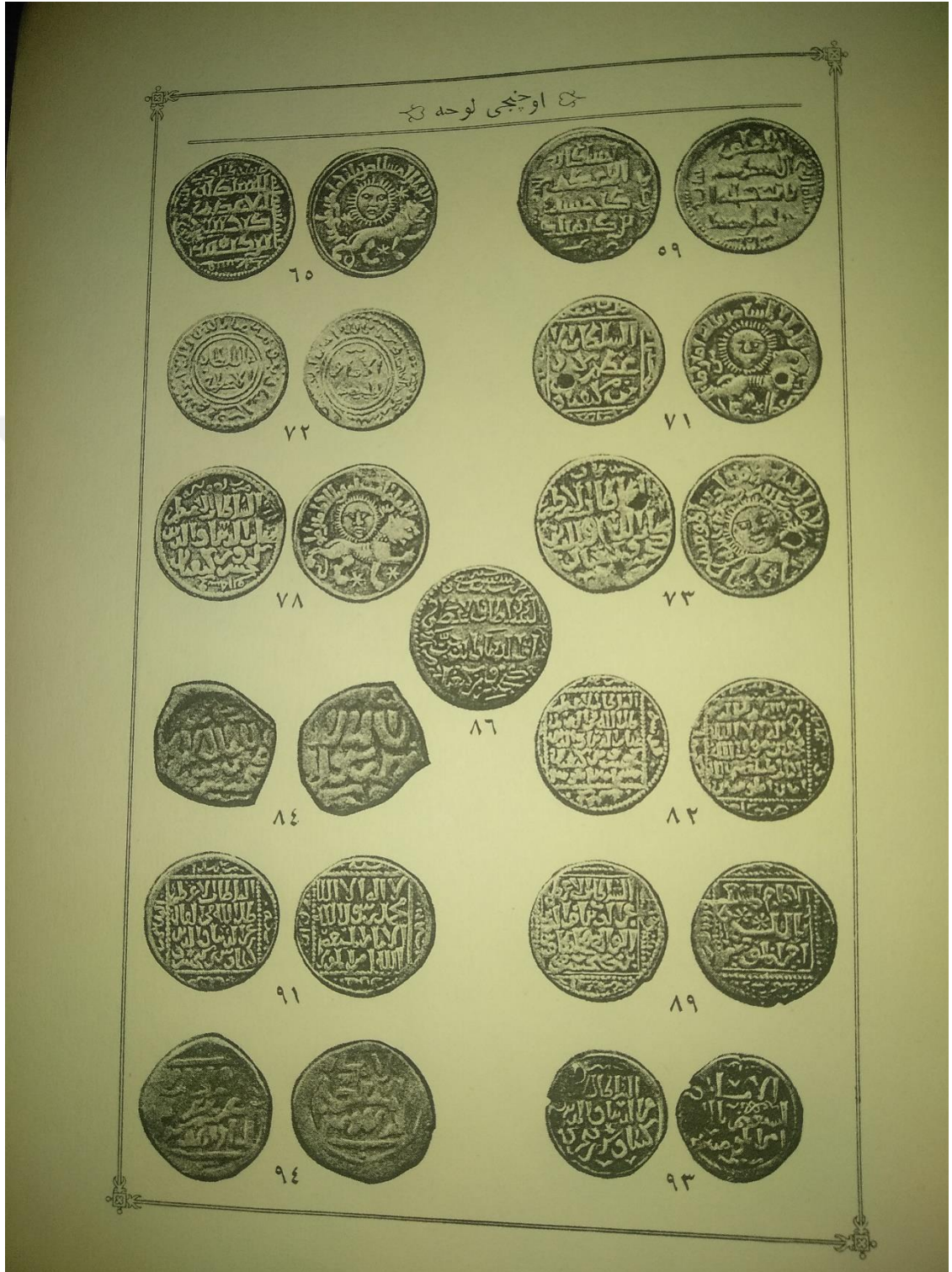
Birinci Tablo

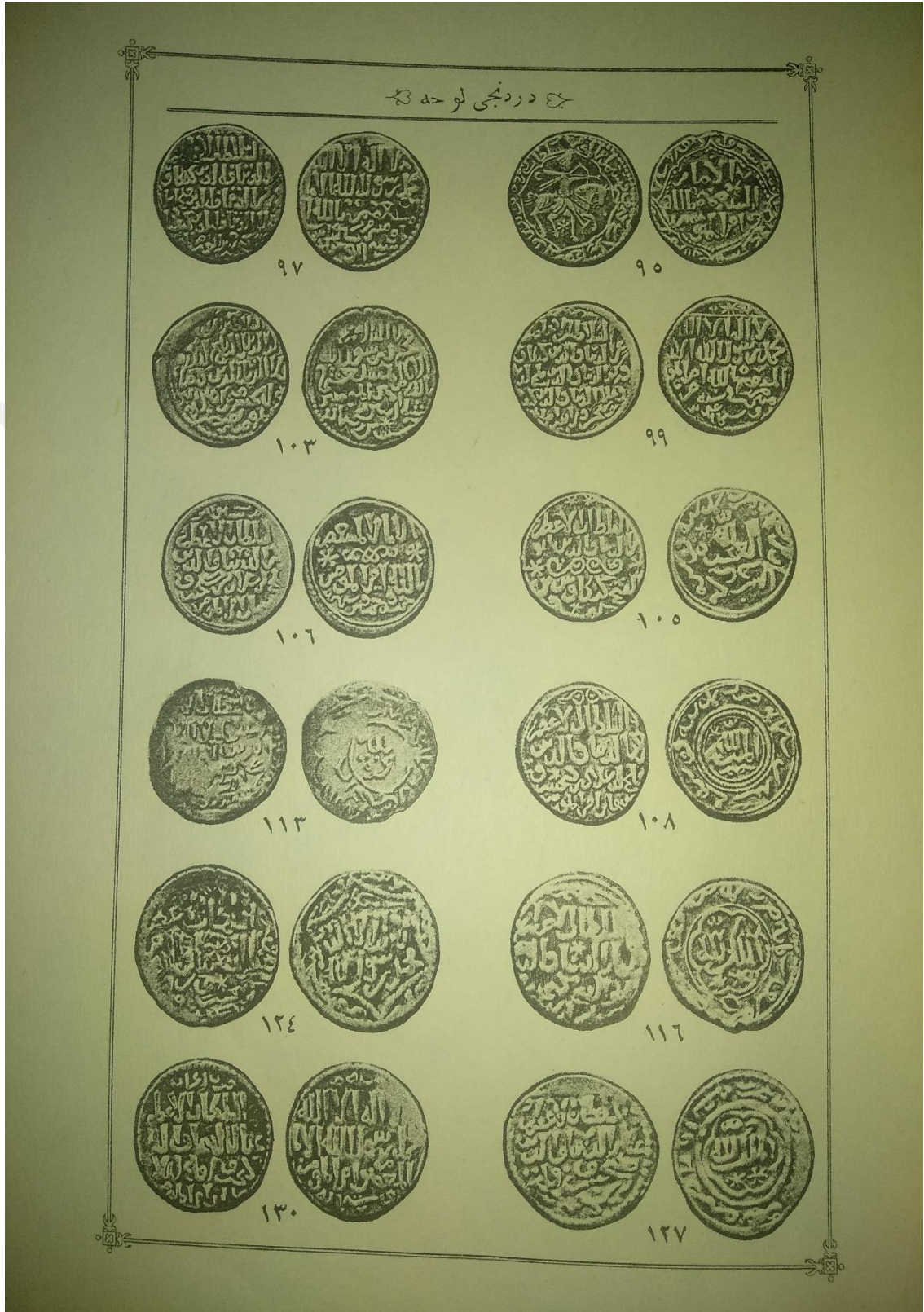
İkinci Tablo

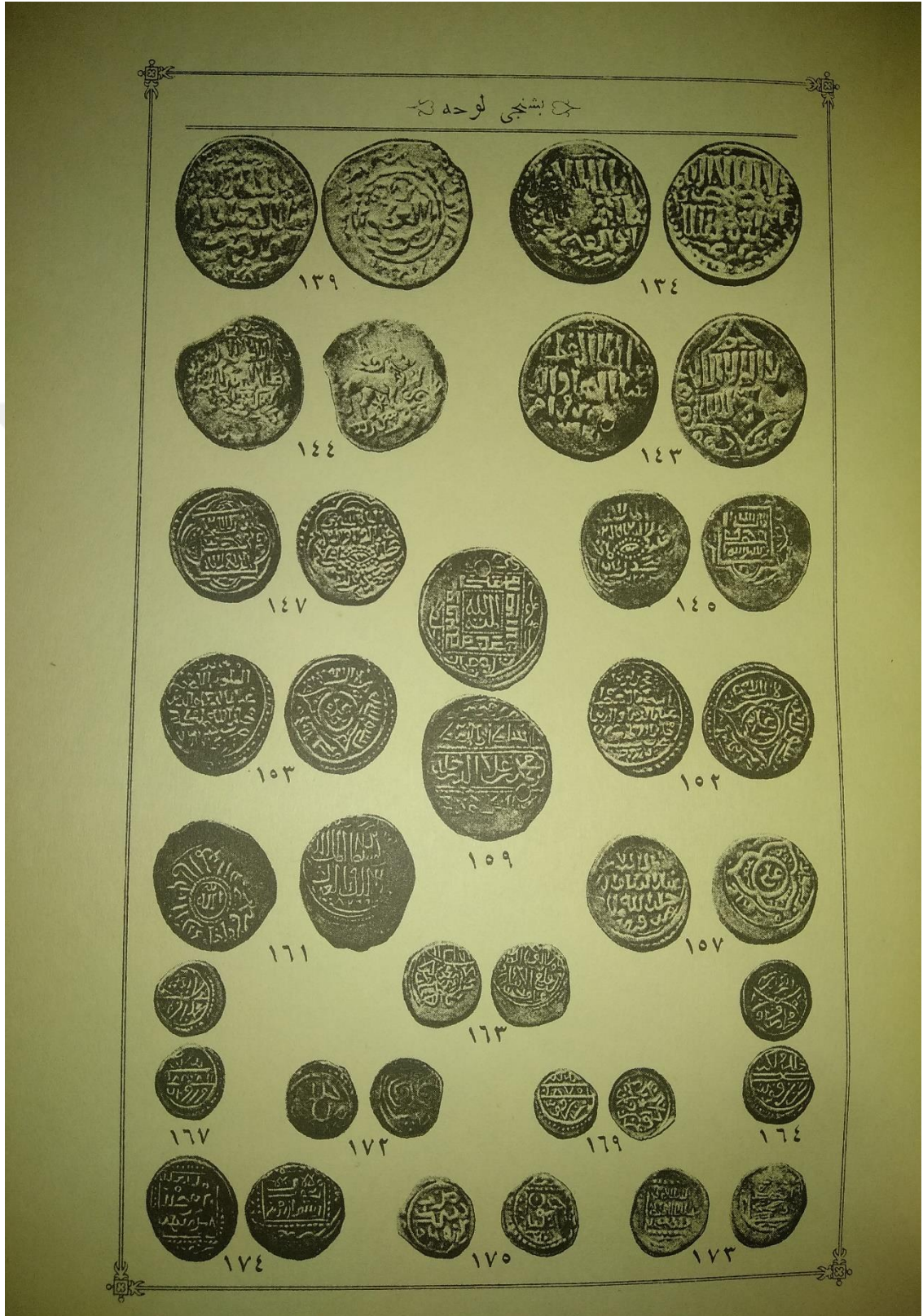
Üçüncü Tablo

Dördüncü Tablo

Beşinci Tablo

SONUÇ

Kökeni çok eskilere dayanan meskukat ilminin önemi büyüktür. İlk Türk nümismatlarından olan İsmail Gâlib topladığı koleksiyonlarıyla kendinden sonrakilere ışık tutmuştur. Sikke kullanılmadan önce alışverişler takas usulüyle gerçekleşirken, sikkenin icadıyla birlikte, takas usulünün yerini sikke kullanımı almıştır. Hızla yayılan sikke, İslam devletlerinde de kullanılmaya başlandı. Sırayla Hz. Muhammed, Hz. Ömer, Emeviler Abbasiler, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti sikke darp ettirmeye başladılar.

1075 yılında kurulan Anadolu Selçuklu Devleti, 1308 yılına kadar varlıklarını sürdürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti sınırlarını genişleterek farklı bölgeleri hakimiyeti altına almıştır. Hakimiyeti genişletirken siyasi gücünün artmasıyla, ekonomik gücü de o nispette artmıştır. Tahta geçen hükümdarlar hem artan ihtiyaçlardan dolayı hem de gücün simgesi olarak kendi adlarına sikke darp ettirmişlerdir. Bu çalışmanın ana kaynağı olan Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye adlı eser, Anadolu Selçuklu Devleti'nin sikkelerinin yapısı, içeriği, yazıları, o dönemin sanatsal, kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın temel kaynağı olan Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkiyye incelendiğinde o dönemki en eski sikkenin I. Mesud'un sikkesi olduğu anlaşılıyor. Şunu anlıyoruzki ilk dönemki sikkeler başka devletlerin (Bizans gibi) sikkeleri tarzında ve daha çok gümüş ve bakır sikkeler olarak darp edilmiştir. Zamanla özgün ve çok çeşitli sikkeler de basılmıştır. Buna örnekler verecek olursak, II. Kılıçarslan döneminde ilk altın sikke basılmış, I. Alaeddin Keykubad döneminde, Anadolu Selçuklu en parlak dönemlerini yaşamış ve buna bağlı olarak 11 çeşit sikke bastırmıştır. Anadolu Selçuklu'da ortak basım sikkeleri de mevcuttur. II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan, II. Alaeddin Keykubad sikkeleri ve IV. Rükneddin Kılıçarslan, III. Alaeddin Keykubad'ın sikkeleri ortak basım sikkeleridir.

Sikkeler gümüş, bakır ve altın olarak basılmıştır. Sikkelerde kullanılan yazı, süsleme vb. özellikler önemlidir. Sikkelerde kufi, ve arapça yazılar kullanılmıştır. Ayrıca Selçuklu sikkelerinin bazılarında Ermenice ibareler de görülmektedir. (Alaeddin Keykubad döneminde Ermeni Kralı I.Hetum ile darp ettirdiği sikke)

Sikkede kullanılan Ermeni ibareler o dönemki ilişkilere verilen önemi göstermektedir. Yıldızlı süslemeler yaygın olarak kullanılmıştır. Sikkelerde padişahın lakabı, unvanı yer alırken, Kelime-i tevhid, ayet-i kerimeler, övmeler, zikirler de yer almıştır. Sikkerin üzerinde yer alan bu zikirler o dönemin dini anlayışını yansıtmaktadır. Bunun haricinde havyan resimleri, süvari tasviri, ok ve yay şekilleri de sikkelerde görülmektedir. Bu kullanılan ok, yay, süvari, tasvirleri Türkler'in en eski geleneklerinden olan savaşçılığını yansıtır. Yine at ve süvari tasvirleri gücün sembolünü yansıtmaktadır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in karısına duyduğu sevgi sikkelerde dolaylı olarak işlenmiştir. Şir (arслан) ve Hurşid (güneş) işaretleri sikkelerde II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve karısını temsil etmektedir. Şir Gıyaseddin Keyhüsrev, Hurşid ise eşidir. Şir ve Hurşid'in kökeni eski İran geleneğine dayanmaktadır. İran'dan başlayıp yayılan bu işaret Selçuklu sikkelerinde de onlara has şekilde kullanılmıştır. Ayrıca Arslan ve güneş sembolü, yıldız süslemelerinin sikkelerde kullanılması astrolojiye de bağlanmıştır.

Sikkelerde ekonomik gücün yanı sıra tarihsel bir güç de vardır. Ait oldukları devletlerin siyasi, ekonomik, kültürel özelliklerini yansıtır. Yani ana kaynak niteliğindedirler. Tarih yazılıcılığına büyük katkıları olmuştur. Tarihçiler zaman zaman görüş ayrılığı yaşadıklarında genellikle bu belirsizlikleri aydınlığa kavuşturmak için ana kaynak niteliğinde olan o dönem sikkelerini inceleyerek gerçekleri aydınlatabilmişlerdir. Yazılı kaynaklarda bulamadığımız özellikleri sikkelerde bulmamız mümkündür. Ayrıca sikkelere işlenen motifler o dönemin özelliklerini birebir yansıtmıştır. Motiflerle o döneme ait giyim, kuşam, din, astroloji ile ilgili mesajlar da verilmektedir. Yani sikkeler birinci kaynak konumundadır

FOTOĞRAFLAR

I Mesud'un sikkesi (Faruk Sümer,"Mesud I", *DİA*, C.29, TDV Yay. Ankara, 2004, s.340.)

II. İzzeddin Kılıçarslan'ın sikkesi. (Abdülkerim Özaydın, "II. Kılıçarslan", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 25, Ankara 2002, s.399.)

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sikkesi (Ali Sevim, "Keyhüsrev I", *DİA*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, s.347.)

I Alaeddin Keykubad'ın sikkesi (Faruk Sümer, "I. Alaeddin Keykubad", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.25, Ankara, 2002, s.358.)

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sikkesi (Ali Sevim, "Keyhüsrev "II", *DİA*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, s.350.)

IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın sikkesi (Faruk Sümer, "Kılıçarslan IV", *DİA*, C.25, TDV Yay, Ankara, 2002, s.405.)

III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Sikkesi (Ali Sevim, "Keyhüsrev III", *DİA*, C.25, TDV Yay, Ankara, 2002, s.351.)

II .Gıyaseddin Mesud sikkesi (Muharrem Kesik, "Mesud II", *DİA*, C.29, TDV Yay. Ankara, 2004, s.344.)

III .Alaeddin Keykubad (Faruk Sümer, "Keykubad III", *DİA*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, s.361.)

KAYNAKÇA

AYKUT, Şevket Nezihi, Türkiye Selçuklu Sikkeleri I, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.

BEDİRHAN, Yaşar, "Türkiye Selçukluları'nda Para ve Devletin Para Politikası", *Tarih Okulu Dergisi*, S.XIX, 2014, ss. 307-327.

COŞKUN, Metehan., Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Sikkeleri (16. Yy20. Yy), (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018.

ÇETİN, Kenan (2006). "İran'dan Anadolu'ya Selçuklu Paraları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.29, Erzurum, 2006, ss.183-194.

DAMALI, Atom, *A'dan Z'ye Osmanlı Nüsmatik El Kitabı*, Acar Basım, İstanbul, 2014.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2013.173-174.

EMECEN, Feridun, "Saruhanogulları", *DİA*, C.36, TDV Yay. İstanbul, 2009, ss.173-174.

İGÖDE, Kemal, "Eretnaogulları", *DİA*, C.11, TDV Yay. İstanbul, 1995, ss.295-296.

-----, *Halil Eldem ve Kayseri Şehri*, Kültür Yayınları, Kayseri, 2011.

KIYICI, Mahmut, *Ispartalı ve Isparta'ya Hizmet Etmiş Büyük Adamlar*, Göltaş Kültür Yayınları, Isparta, 1998.

MERÇİL, Erdoğan, "Aydinoğulları", *DİA*, C.4, TDV Yay. İstanbul, 1991, ss.239-241.

ÖNGÜL, ALİ, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "II. Kılıçarslan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, ss.399-403.

ÖZDEMİR, Mehmet, “Muvahhidler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.31, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss.410-412.

ÖZGÜDENLİ, Osman G, “Selçuklu Paraların Işığında Çağrı Bey’in Ölüm Tarihi”, *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.23, S.35, 2004, ss. 155 – 170.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, C 1, İstanbul 1983.

PARLAR, Gündegül, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, Gazi Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, 1999.

----- (2015). “Ortaçağ Figürlü Sikkelerin Taşıdığı Anlamlara Bir Bakış”, TÜBA-KED, S.13, Ankara, ss.9-25.

RAZÛK, Muhammed “Hafsiler”, *DİA*, C.15, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, ss.125-128.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

SEVİM, Ali, “Keyhüsrev I”, *DİA*, C.25, TDV Yay, Ankara, 2002, ss.347-349.

----- “Keyhüsrev II”, *DİA*, C.25, TDV Yay, Ankara, 2002, ss.349-350.

----- “Keyhüsrev III”, *DİA*, C.25, TDV Yay, Ankara, 2002, ss.351,352.

SÜMER, Faruk, “Karamanoğulları”, *DİA*, C.24, TDV Yay. İstanbul, 2001, ss.454-460.

-----, “Keykubad I”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, ss.358-359.

-----, “Keykubad II”, *DİA*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, ss.359-360.

-----, “Keykubad III”, *DİA*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, ss.360-361.

-----, “Kılıçarslan IV.” *DİA*, C.25, TDV Yay. Ankara, 2002, ss.404-405.

----- “I. “Mesud”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV Yay. Ankara, 2004, ss.339-342.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H, “İsmail Galib”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.23, TDV Yay. İstanbul, 2001.

TEKİN, Oğuz, “Meskukat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV Yay. Ankara, 2004, ss.317-318.

-----“Sikke”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.37, TDV Yay. İstanbul, 2009, ss.179-184.

TURAN, Hayrunnisa, “Şir ü Hurşid Tasvirinin Kökeni ve İçeriğine Dair Düşünceler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.51, 2017, ss.446-463.

VARLIK, Mustafa Çetin, “Germiyanoğulları”, *DİA*, C.14, TDV Yay. İstanbul, 1996, ss.33-35.

YÜKÇÜ, Süleyman- GÖNEN, Seçkin, “Anadolu’da İlk Paranın Ayar ve Alaşımı”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.7, 2014, ss.28-48.

YÜCEL, Yaşar, “Candarogulları”, *DİA*, C.7, TDV Yay. İstanbul, 1993, ss.146-149.

WALTER, Hinz, *İslam’da Ölçü Sistemleri*, (Çev. Acar Sevim), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990.

EKLER

Ek. 1 Bu bölümde sadeleştirilmesi yapılan TAKVİM-İ MESKÛKÂT-I SELÇÛKİYYE adlı eserin orijinal hali bırakılmıştır.

OUVRAGES RARE OU INÉDITS SUR L'HISTOIRE
DE LA TURQUIE ET DES TURCS

I.

تہولیم
مسکوکات سلطانیہ

— مؤلفك آثاری —

« تقویم مسكوكات عثمانیه » سلاطین عظام معالی انعام عثمانیه نك نام عالیلرینا مضروب قدیم و جدید بالجه مسكوكات و مدالیه و بعض قورشون تمغالردن مرکب اوله رن مؤلفك جمع و ترتیب الیش اولدیغی (قولكسیونه) طاقه مخصوص تعریفات لازمه و معلومات تاریخیه یی عتضین (قتالوق) دفتردر . اون ایکی عدد رسم لوحه سنی شاملدر . برنجی طبیی . قسطنطنیه سنه ۱۳۰۷

« تقویم مسكوكات سلجوقیه » ملوك سلجوقیه روم مسكوكاتیه قرمان، اسقندیار، کر میان، ساروخان، آبدین حکامنك بعض سكه لردن مرکب قولكسیونك توضیحات مقتضیه و منقولات تاریخیه یی مشتمل دفتریدر . بش عدد رسم لوحه سنی حاویدر . برنجی طبیی . قسطنطنیه سنه ۱۳۰۹

« تقویم مسكوكات تركانییه » بنو ارتق ، بنو زنگی ، دانشمندیان، صلیقیه، منکوجیه مسكوكاتی قولكسیونك كذاك ایضاحات متفرعه و روایات تاریخیه یی مبین دفتریدر . (دردست ترتیدر .)

« یکی مقیاسلره دائر رساله » (اصول اعشاری) یکریمی بر عدد شکلی مثنویدر . برنجی طبیی سنه ۱۲۸۷ ایکنجی طبیی ۱۲۹۹ استانبول

تاریخ سکه ضرب و اخراج اولیان مسکوکات ایله

سلاجقه روم طرفندن ضرب و اخراج اولیان مسکوکات ایله
دیگر بعض حکومت صغیره سکه لرینک انواعیله تعریفاتی و معلومات
تاریخیه سنی متضمندره.

اثر
اسماعیل غالب

بش عدد رسم لوحه سنی شاملدره.

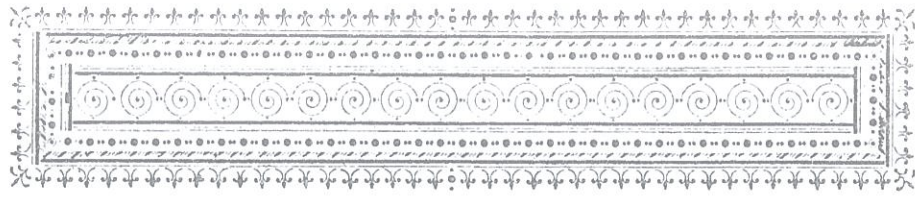
معارف نظارت جلیله سنک رخصتیده طبع اولنمدره.

قسطنطنیه

(مهران) مطبعه سی - باب عالی جاده سنده نوسرو ۷.

۱۳۰۹

اشبو ڪتابڪ السنه اجنبيهه نقل و ترجمه سميلاه
تڪرار طبع و تمثيله كه هردرله حقوق محفوظدر .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عصر فیوضات حصر هایونلری انتشار انواع علم و معرفتله غبطه فرمای سوانف اعصار اولان پادشاه معارفپرور و شهریار معالی کستر السلطان الغازی ﴿عبدالحمید﴾ خان ثانی افندمنر حضر تلرینک سایه ترقی پرورانلرنده متوالیاً زینت ساز میدان مطبوعات اولان بونجه آثار نافعیه بر علاوه ناچیز اولمق اوزره کچن سنه نشر ایلدیکم «تقویم مسکوکات عثمانیه» نك هر نصل ایسه مظهر اولدینی رغبت اشبو «تقویم مسکوکات سلچوقیه» نامنده کی اثر عاجزانه مک دخی ترتیب و نشرینه شوق بخش جسارت اولمشدر .

مسکوکات سلچوقیه مسکوکات قدیمه اسلامیه میاننده اوله پک آز اهمیتی حائر اولنلردن دکلدر . ایکی بچتی عصره قریب بر مدت مملک رومده اجرای حکومت ایتمش اولان سلچوقیانک وقایع تاریخیه نی ثبت و تحریر ایدن مؤرخنلرک اقوال و روایاتی علی الاکثر اختلافات عظیمه دن قور تاریخه میوب وقوعات ملکیه و سیاسیهلرندن صرف نظر ملوک سلچوقیه نك تعاقب و تسلسل حکومتلرینی و تاریخ جلوس و وفانلرینی و بعضلرینک اداره مکرره و مشترکلرینی بر طاقم مهمات ایچنده بر اقمشلردز . بناء علیه روایات مضبوطه نك اکال نواقصیه تصحیح اختلاف و تنویر حقیقت حیثیتیه سلاجقه روم مسکوکاتی او قومک اکالات تاریخیه سنه پک چوق خدمت ایتمکده در .

مسکوکات مذکورہ اور پیا ارباب تاریخك انظار دقت و اہمیتلرینی
جلب ایله بعض شهرلر موزہ لرنده قیدم نبرو آز چوق الہ کچوردکلی
سکھ لردن قولکسیونلر ترتیب و مخصوص قتلوقلر تڈویننه لزوم کور-
مشلردر . بونلردن بعضیلرینی ذکر و تعداد ایلدیکمز حالده (میلان)
شهری موزہ سنک ۱۸۱۹ سال میلادیسنده نشر اولنان مسکوکات اسلامیه
قتالوغنی [۱] ارباب تاریخ و مسکوکاتہ اپی مهم بر ماخذ اولمشدر .
اشبو قتلوقده سلجوق سکھ لری مقدارجه نقصان ایسده مؤانی اولان
ذات موجودندن استنباط ایلدیکی احوال تاریخیہ سلجوقیانی عرب و عجم
وسائر ملتلر مؤرخلرینک اقوالیله پک کوزل محاکمه و ایضاح ایتمشدر .
روماده (بورجیانوم) موزہ سنک ۱۷۹۲ تاریخی قتلوغنی [۲] اسلام
سکھ لرنک اک اسکی قتلوقلرندن اولوب بونده موجود اولان سلجوق
مسکوکاتی مقدارجه قلیل ایسده مندرجاتی بعض معلومات مهمی
متضمندر .

مسکوکات قدیمہ سائرہ مثللو مسکوکات اسلامیه دن هان
هر عصرک قولکسیونلرینه مالک اولان انکلتره موزہ سنک سلجوقہ روم
سکھ لری طاقی دخی مکمل بر حال ودرجه ددر . حکومت ترکیانیہ
مسکوکاتی داخل اولوق اوزره ۱۸۷۷ سنه سنده نشر اولنان قتلوغیله کچن
۱۸۹۰ سالنده چیتاریلان علاوه سی [۳] هر قتلوق ترتیب ایده جکلر
ایچون نمونه اتخا زینه شایان اولوب حتی فرانسه مسکوکات قینه سنک اخیراً
نشر اولنان خلفا مسکوکاتی دفتریده او اصوله توفیقاً تنظیم قلنمشدر .
پتسبورغ مسکوکات قینه سنده دخی سلجوق مسکوکاتندن اپی بر

[۱] Monete cufiche dell' I. R. museo di Milano. 1819.

[۲] Meseum cuficum Borgianum Velitris. Romae. II. pars.

[۳] Catalogue of oriental coins in the British museum. Vol.
III. Additions to Vols. I-IV.

مقدار جمع اولنوب سائر بعض حکومت اسلامیة سکه لریله برابر ۱۸۸۱ تاریخنده ساده جه بر قطعه دفتری [1] ترتیب ونشر ایدلمشدر .
 بو تعداد اولنان آتاردن بشقه ارباب مسکوکات اسلامیة دن
 قتالوق دها اولوب مؤلفرینک اسامیسی بالمناسبه بعض کتابلرده
 کورلمش ایسه ده بونلرک تدارکنه موفق اولنه مامشدر . مع مافیة موجود
 اولان قولکسیونلرده کی مسکوکات سلجوقیه نک صرف اولنان همتلره قارشو
 عدد و مقدار جه دکل فقط نوعاً نقصاندن خالی اولدینی اکلایشیله یوره .

اثر عاجزانه مک مطالعه سندن معلوم اوله جنی وجهله بر خیلی وقت
 وامک صرفیله جمع و تدارک ایده بیلیدیکم سلاجقه مسکوکاتنک تشکیل
 ایلدیکی قولکسیونده سکه ضرب ایتدیرمش اولان ملوکک هربری
 عصرنده مختلف نوع و طرزده اوله زرق قطع و اخراج اولنان مسکوکاتک
 همان کافه سی دینیله من ایسه ده دیگر قتالوقلره نظراً قسم کلیسی موجود
 اولدینی کبی بیئل و بلکه اربابی نردنده هنوز مجهول اولان بر قاچ پارچه
 سکه دخی بولنمقده درکه بونلر بالخاصه تاریخجه فائده بخش اوله حق
 آثار مسکوکه دندر .

سلجوقیلردن صکره اناطولینک بعض جهاتنده ظهور و بر مدت
 اجزای حکومت ایله بالاخره ایدئی اذاره لرنده بولنان محللر ضمیمه
 ممالک دولت ابد مدت عثمانیه قلنان طوائف ملوکن بهضلرینک اله
 کچورلمش و ذیل کتابده آرو آرو کوسرتلمش اولان سکه لری دخی
 اهمیتدن خالی بشیلر دکندر .

[1] Inventaire des monnaies des Khalifs orientaux etc.
 St. Petersbourg 1881.

[2] Introduction ad rem Numism.

[3] Collectio nova.

[4] Numismata orientalia.

تفصيلدن مستغنى اولديغى اوزره آثار عتيقه استدالات تاريخيه ايجون اك زياده موثوقيته حكم اولنه جق منابعدن اولديغى كبي مسكوكات قديمه دخى كذلك دلائل تاريخيه نك شايان اعتماد واعتبار اولان باشايجه مأخذلرندن اولسييله (آركئولوژى) و (نوميسماتيك) ناملرييه ياد اولنان «علم آثار عتيقه» و «فن مسكوكات قديمه» يه اوروپاچه پك بيوك اهميتلر ويرلمكده واشبو ايكي فن و صنعته دائر مدونات كشي ره وجوده كتورلمكده اولديغى حالده مملكتتمزده شمذتي يه قدر هر نصلسه بونلر ك درجه اهميتي تقدير اولنه مامش و واقعا فن مسكوكات اوزرينه بعض مؤلفات موجود ايسهده بونلرده اولدغجه محدود و مختصر بولنمشدر .

ذكر اولنان ايكي فن مهمك اساسى آثار و مسكوكات عتيقه يه مبتنى وانلردن مقتبس اولسييله ممالك غريبه جه مشاهد اولان ترقياتى موزه و مسكوكات قينه لر ينك مكمليتى و او يولده تحريات و كشفيات فينه و هماديه اجراسى سايه سنده حصول پذير اولمقده در .

ذات اقدس حضرت خلافتنا هينك بالخاصه تشويقات جالبه عالم پسندانه لر يله ممالك محروسه شاهانه لر نده جلوه كر ساحه حصول اولان نيجه آثار معالى مياننده موزه هايونك ترقيات حاضره سى فنون مهمه مبحوثه نك بزده دخى قريباً رواجياب انتشار اولسنه دلالات ايدر احوال دندر .

فن مسكوكاته انتساب خيلىدن خيلى مستحضرات تاريخيه يه و سرمايه فكريه و علميه يه محتاج اولوب تهي دست نقود اقتدار اولان محرر كبعضاعه ايجون (نوميسماتيك) اوزرينه آثار وجوده كتورمك حد واقندارمك خارجنده اولديغى و هر حالده كمال عجزمى اعتراف ايله كرك «تقويم مسكوكات عثمانيه» نك و كرك اشبو «تقويم مسكوكات سلجوقيه» نك مملكتتمزده فن مسكوكاتك بر تجربه ابتدايه سى اولمق مقصديله يازلمش

ناچیز اثر لردن اوله رق تلی اولمسنی و مندرجاتنده تصادف اولنه جق
نواقص و خطیئاتدن طولایی معذور طونامقلغمی ارباب مطالعه دن
تمنی ایلم .

«تقویم مسکوکات ساجوقیه» تقویم مسکوکات عثمانیه اصولنده
ترتیب اولمشدر . شویله که ساجوقیاندن هر برینک مسکوکاتی سنه ضرب لری
مقدم اولنلرندن بدأ ایله اک اول هانکی بلده ده کسلمش ایسه اول
او محلك اسمی والتون و کموش و باقر نوعنه و تاریخنه کوره صره سیله
کوسترلمش و هر عصره عائد معلومات و ایضاحات لازمه او عصرک ذیلنده
بجملاً یازلمشدر .

مقدمه کتابده سلسلهء سلاجقه و ملوک ساجوقیه نك معاصر لری
اولوب مسکوکانده اسملری یازلمسی عادت اولان خافای عباسیه و سکه لرده
مندرج آیات کریمه و اذکار و ائنه ایله القاب و عنوان و سکه ضرب اولنان
بلدانه و الحاصل بونلره متفرع تعریفات و سائر دیه مخصوص متعدد جدول
و فهرستلر و خاتمه کتابده دخی بریسی تواریخ مسکوکانی صره سیله اراه
ایدر و دیگرى دارالضرب تأسیس اولنان بلادى حروف هجا ترتیبه
کوسترر مجدداً ایکی فهرست تنظیم و علاوه قلندینی کبی مسکوکات
موجوده نك هر عصره عائد و اکثرى اهمیتی حائر اولنلرندن التمش
عددینک فوطوتیپیلرینی حاوی بش قطعه دخی رسم لوحه سی
ربط اولمشدر .
شورای دولت اعضاسندن

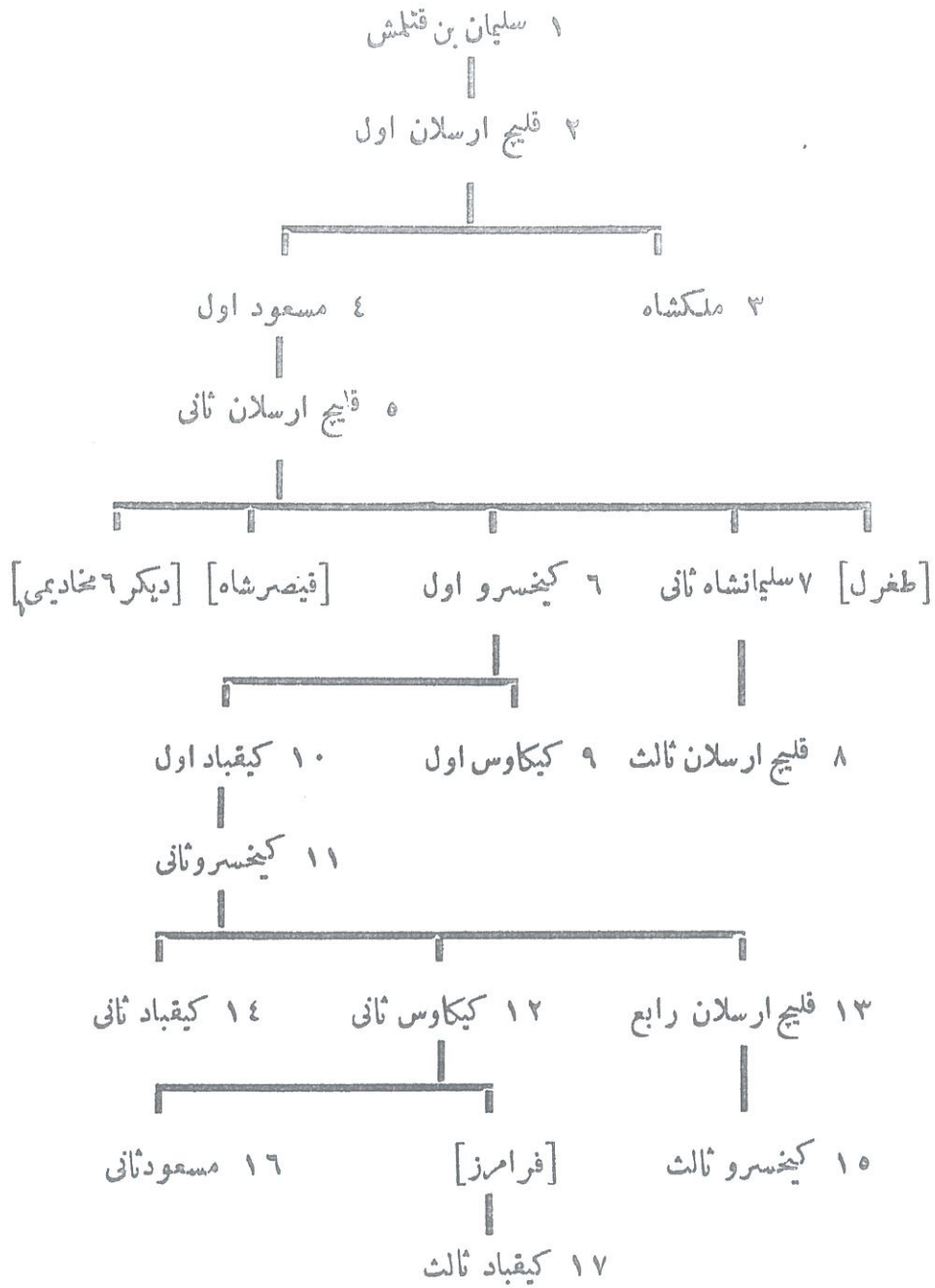
غالب بن ادھم

قسطنطینیہ فی ۱۲ ربیع اول سنه ۱۳۰۹

— سلسلهٔ سلاجقه —

— ملوك سلجوقيه نك معاصراري اولوب مسكوكاتده —
 — ناملري مضروب اولان خلفاي عباسيه —

(مدت)	(مبدأ)	(خلفا)	(سلاجقه)
٤٦	٥٧٥	الامام الناصر لدين الله	عز الدين قليچ ارسلان ثاني غياث الدين كيخسرو اول ركن الدين سايمان شاه ثاني [مفيث الدين طغرل] عز الدين كيكوس اول علاء الدين كيقباد اول
١	٦٢٢	الامام الظاهر باسرا لله	علاء الدين كيقباد اول
١٧	٦٢٣	الامام المستعصر بالله	علاء الدين كيقباد اول غياث الدين كيخسرو ثاني
١٦	٦٤٥	الامام المستعصم بالله	غياث الدين كيخسرو ثاني عز الدين كيكوس ثاني ركن الدين قليچ ارسلان رابع علاء الدين كيقباد ثاني

— مسكوكات سلجوقيه ده مندرج آيات كريمه واذكار واثنيه —

رکن الدين مسعود اول . . . . . العبد الضعيف، المحتاج الى رحمة الله

عز الدين قليچ ارسلان ثانی . . . . . لا اله الا الله وحده لا شريكه
محمد رسول الله صلى الله عليه

غياث الدين كيخسرو اول (دفعه اولی) لا اله الا الله وحده لا شريكه محمد
رسول الله

[مغیث الدين طغرل] . . . . . » » »

رکن الدين سليمان شاه ثانی . . . . . لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه
ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره
على الدين كله

كيخسرو اول (دفعه ثانيه) . . . . . هو الذي ارسل رسوله بالهدى
ودين الحق ليظهره على الدين كله
ولو كره المشركون
ارسل رسله بالهدى (الح)
المنه لله

عز الدين كيكوس اول . . . . . لا اله الا الله محمد رسول الله

علاء الدين كيقباد اول . . . . . عال غايه

غياث الدين كيخسرو ثانی . . . . . بسم الله الرحمن الرحيم
لا اله الا الله محمد رسول الله

عز الدين كيكوس ثانی (دفعه اولی) . . . . . » » »

كياوس ثانی	}	كلیسج ارسلان رابع	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
كيقباد ثانی		كلیسج ارسلان رابع	.....	» » »
كياوس ثانی (دقمه ثانیه)	.....	العزرة لله	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
كلیسج ارسلان رابع (دقمه ثانیه)	.....	المنة لله	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
علاءالدين كيقباد ثانی	.....	العزرة لله	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
غیاثالدين كیشمرو ثالث	.....	الملك لله	.....	لا اله الا الله وحده لا شريك له
غیاثالدين مسعود ثانی	.....	محمد رسول الله	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
		العظمة لله	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
		العزرة لله	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
		علاءالدين كيقباد ثالث	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله

بلاد روم حکامندن

علاءالدين ؟	.....	لا اله الا الله محمد رسول الله
ابوبكر، عمر، عثمان، علي	.....	خلد الله ملكه
محمد ارتنا	.....	(كلمة توحيد)
	.....	(جهار يارکزين)
	.....	خلد الله ملكه
	.....	الملك لله

— القاب وعنوان سلجوقيان —

عز الدين قليج ارسلان ثاني	.....	السلطان المعظم
غياث الدين كيخسرو اول (دفعه اولي)	.....	السلطان المعظم
[معز الدين قيصر شاه]	.....	شاه
[مغيث الدين طغرل]	.....	ابو الفتح
ركن الدين سايمان شاه ثاني	.....	السلطان انقاهر
		الملك انقاهر
		ابو الفتح
		ناصر
		امير المؤمنين
		شاه
غياث الدين كيخسرو اول (دفعه ثانيه)	.....	السلطان المعظم
		ابو الفتح
عز الدين كيكياوس اول	.....	السلطان الغالب
علاء الدين كيقباد اول	.....	السلطان المعظم
		السلطان اعظم
		ابو الفتح

قرمانيان . . . . . محمد رسول الله صلى الله عليه

(جهار يار كزين)

خالد ملكه ودولته

خالد ملكه

خالد مملكته

دايم فلاقنا، حافظا احفظنا،

ولازوال ملكه، رفعنا عليك . . .

ظل الساطان لظل الله، ثبات

الملك بالعدل

طول العمر مع الطاعة، من

خلعت الانبياء

المة لله، الله

اسفنديار . . . . . (كله توحيد)

(جهار يار كزين)

خالد الله ملكه

خالد

صاروخان . . . . . خالد الله ملكه

خالده

آدين . . . . . (كله توحيد)

خالد الله ملكه

خالد ملكه

- غیاث الدین کیکسرو ثانی . . . . . السلطان الاعظم
 ظل الله في العالم
 امير المؤمنين
 قسیم
- عزالدین کیکاوس ثانی (دفعه اولی) . . . . . السلطان الاعظم
 ظل الله في العالم
 ابو الفتح
- رکن الدین قلیچ ارسلان رابع (دفعه اولی) . . . . . السلطان الاعظم
 امير المؤمنين
 قسیم
- کیکاوس ثانی
 قلیچ ارسلان رابع
 کیقباد ثانی } (مشترکاً) . . . . . السلاطین الاعظم
 سلاطین الاعظم
 امیر المؤمنین
 براهین
- قلیچ ارسلان رابع
 کیقباد ثانی } (مشترکاً) . . . . . السلاطین الاعظم
 امیر المؤمنین
 براهین
- عزالدین کیکاوس ثانی (دفعه ثانیه) . . . . . السلطان الاعظم
 ابو الفتح
- رکن الدین قلیچ ارسلان رابع (دفعه ثانیه) . . . . . السلطان الاعظم
 ابو الفتح
 امیر المؤمنین
 برهان
- علاء الدین کیقباد ثانی (منفرداً) . . . . . السلطان الاعظم
 ابو الفتح

السلطان الاعظم	.....	غياث الدين كيخسرو ثالث
ابو الفتح		
امير المؤمنين		
برهان		
السلطان الاعظم	.....	غياث الدين مسعود ثانی
ابو الفتح		
السلطان الاعظم	.....	علاء الدين كيقباد ثالث

بلاد روم حکامندن

السلطان الاعظم	.....	علاء الدين ؟
»	.....	محمد ارتنا
»	.....	قرمانيان
السلطان المعظم		
السلطان الاعظم	.....	اسفنديار
الملك علا		
امير مئمن		
خان	.....	كرميان

— ضرب سکه اولنان بلدان — [۱]

—	.....	رکن الدین مسعود اول
قونیه	.....	عزالدین قلیچ ارسلان ثانی
قونیه	.....	غیاث الدین کیخسرو اول (دفعه اولی)
—	.....	[معزالدین قیصر شاه]
ارضروم	.....	[مغیث الدین طغرل]
قیصریه	..... (مدینه)	رکن الدین سایمان شاه ثانی
قونیه	.....	
قونیه	.....	غیاث الدین کیخسرو اول (دفعه ثانیه)
ملطیه	..... (مدینه)	
قونیه	.....	عزالدین کیکاوس اول
سیواس	.....	
قونیه	.....	علاءالدین کیقباد اول
قیصریه	.....	
سیواس	.....	
		دنيسر [۲]

[۱] شهرلرک اسملری سکه لر اوزرنده نه املاده یازلمش ایسه اشبو جدولده اویله جه کوسترلمش وایجاب ایدن محالر حقنده بعض ایضاحات ویرلمشدر. (اخطار) مسکوکات سلچوقیه ده اسمی بلدانک ماقبلنه علی الاکثر برر (ب) اداتی وضع اولتمشدر. (ضرب بقونیه) کبی .

[۲] اشبو (دنيسر) قديمأ (ماردين) جوارنده مشهور بر قصبه اولوب بالاخره خراب اوله رق البوم خريطه لر اوزرنده موجود دکلدر. عرب جغرافيونی (دنيسر) ویاخود (دنيسره) یازوب محانی شویله تعريف ایتشلردر: « دنيسر بلدة مشهوره من نواحی الجزیره تحت جبل ماردين »

غیاث الدین کیخسرو ثانی	.....	سیواس
(محرورسہ)	قونیہ	
عزالدین کیکاوس ثانی (دفعہ اولی)	.....	سیواس
	قونیہ	
رکن الدین قلیچ ارسلان رابع (دفعہ اولی)	.....	سیواس
عزالدین کیکاوس ثانی رکن الدین قلیچ ارسلان رابع علاء الدین کیکاوس ثانی	.....	سیواس
		قونیہ
		ملطیہ
رکن الدین قلیچ ارسلان رابع علاء الدین کیکاوس ثانی	.....	قیسریہ
		(مشترکاً)
عزالدین کیکاوس ثانی (دفعہ ثانیہ)	.....	قونیہ
رکن الدین قلیچ ارسلان رابع (دفعہ ثانیہ)	.....	سیواس
		قونیہ
		لولو [۱]
		یمش بازار

[۱] اشبو محل سکھ لردہ (لولو) ویاخود (لولوہ) دیو ایکی نرلو یازلمشدر .
 بعض مؤرخینہ کورہ (لولوہ) اولسی دھا طوغریدر . هر حالده بیزانتلر (Δυλον)
 «لیلون» نامیلہ یاد ایلدکلی جهته آندن مأخوذ بر اسمدر .
 (Louloué,) de forteresse en Calicie. (لولوہ) روم ایمپراطورلری طرفندن
 (طرسوس) جوارنده مرتفع بر محله انشا فلتمش مستحکم ومهم بر قلعه ایدی . مأمون
 خلیفه اشبو محلی ۲۱۷ سنہ هجریه سنده محاصره ایلش ایسده نتیجه سز قالمشدر .
 (L'univers, Arabie. par M, M desVergers, P. 433.

نهایت عزالدین کیکاوس اول طرفندن ۶۱۲ سالنده ضبط اولنه رق ممالک سلجوقیه
 الحاق قلمشدر . (Hammer, T. I, p. 34) ضایق قلفه جهانخاسنده قدیم

غیاث الدین کیخسرو ثالث . . . . . (مدینه) قونیه

سیواس

انطاکیه

(مدینه) قیصریه

[۱] یمش بازار

(معدن) لولوه

[۲] معدن شهر

(مدینه) ارزنجان

(قنسرین) محققانندن اولان بلاد صره‌سنده (لؤلؤ) نامیله وقونیه یعنی قرمان قطع‌سی قلاعندن (لوله) اسمیله ایکی محل کوستر مشدر . (جهاننا لکاتب چلبی صحیفه ۵۹۲ و ۶۱۵)

کیخسرو ثالث عصرنده واندن صکره ضرب اولنان سکه‌لرده (معدن لولوه) دیو محرر اولسنه باقینجه محل مذکور جوارنده کوش معدنی بولندیغی و بناء علیه او مناسبته اوراده ضربخانه اتخاذ قلمش اولدیغی وارد خاطر در . معافیله اشبو محل الیوم خریطه‌لر اوزرنده موجود اولیوب نام و موقعی همان اونودلشدر .

[۱] اشبو اسم مسکوکاتده علی‌العموم نقطه‌سز یازلمش اولدیغندن و بو طرزده املا ایله اناطولیده بر موقع نامی بولندیغندن طوغری اوقومق قابل دکلدر .

بواسمی موسیو (لان-پول) سلچوقیه قتالوغنده کی بر قاج عینی سکه‌لره (مش بازار) دیو یازمش ایسه دهه (Additions to oriental coins. Vols. I-IV, p. 262.) سکه‌لر اوزرنده کورلدیکی وجهله برنجی کله‌نک باشنده شویله (بمس) ایکی دندان وضع اولنسیله (ضرب بمش) دن زیاده (ضرب ییمش) اوقومق دهها طوغری اولور . معافیله کرك (مش) و کرك (یمش) بازار نامنده بر قصبه الیوم مجهول اولوب واقعا قره‌حصار صاحب طرفنده بر (یمش قلعه) وار ایسه ده بورانک قدیم (بازار) نامیله یاد اولنوب اولندیغنی بیله میز .

[۲] (معدن شهر) نفس (قرمان) قضاسی داخلنده بر قصبه‌در . اسمندن دخی اکلشدیغنی اوزره جوارنده قدیمدن کوش معدنلری اخراج اولنوردی .

غیاث الدین مسعود ثانی . . . . . سیواس
 (مدینة) ارزنجان
 قونیه
 (معدن) بایبرت
 میلاس [۱]
 علاءالدین کیقباد ثالث . . . . . (معدن) لولوه

بلاد روم حکامندن

علاءالدین ؟ . . . . . ارزنجان
 ارزروم
 محمد ارتنا . . . . . ارزنجان
 ارزوم
 قیصر
 قرمانیان . . . . . قونیه
 قرمان
 اسفندیار . . . . . قسطنطونیه

کرمیان . . . . . شهر کرمیان [۲]

[۱] اناتولیده میلاس نامنده ایکی بلده اولوب بریسی سسیواس ولایتنده قره حصار شرقی سنجاغنده دیکری دخی آیدین ولایتنده منتشا سنجاغی داخلنده در. بو ایکی محل دخی سلچوقیلرک اداره سنده بولمشدر. مانجق میلاس نامنه ضرب اولنان سکه لرک هانکی سنده کسیدیرلدیکی قطعیا بیلنه مز ایسه ده طاقمیزده بولنان ایکی سکه منتشا طرفلرنده ظهور ایدوب اوواده بولنش اولان بر آده دن النمش اولدینندن بولنرک منتشا داخلنده کی (میلاس) ده ضرب اولنش اولسی احتمالدر.

[۲] کوتاهیه شهرینک وحوالیسنک نام دیکر وقیدمدر.

— ایضاحات و تعریفات —

— «تقویم مسکوکات سلجوقیه» ده ملوک سلجوقیه دن هر برینک مسکو کاتی سنه ضربلری مقدم اولنلرندن بدأ ایله اک اول هانکی بلده ده کسلمش ایسه اولا او محکک اسمی والتون وکوش و باقر نوعنه و تاریخنه کوره صره سیله و کلماتنک عینی وضعیت و هیئتیه یازلمش و قولکسیونک ترتیبی وجهله بر نومرودن باشلایه رق نهایته قدر متسلسلاً هر سکه نک اوزرنده نومرولری کوسترلشدن .

— هر نومرونک زیرنده سکه نک نه نوع (خط) ایله مضروب اولدینی و تاریخی کوسترلکدن صکره اشاغینسده سکه نک وجه و ظهرنده مسکوک اولان عبارات صاعلی وصولی عینیه و اقتضاسنه کوره (قوس) ایچنده بعض تعریفاتیله درج و تحریر قلمشدر .

— محل و تاریخ ضربلری بولنمیان و یا خود سیلک و کسک اولوبده ترائی قابل اولمیان مسکوکات نومرولری اوزرنده بیان و اشارت ایدلمشدر .

— بر سکه نی تعقیب ایدن سکه بالاده کینک عینی عباره بی متضمن ایسه یالکز («) اشارتیله آکتفا اولنوب فقط کله ورقم و سائر جه بعض فرقلر اولدینی تقدیرده آنلر آیروجه ایضاح و بعضاً دخی یوقاریکی سکه نک نومروسی کوستریله رک اکا عطف اولنمشدر .

— سیلک و یا خود سائر صورتله بوزق و فقط قرینه ایله معلوم اولان کله لر شویله [ ] فاصله ایچنه النمشدر . هیچ اکلاشلمه یان کلماتک قرینه دخی (. . . .) نقطه لر وضع اولنمشدر .

— هر سكه‌نك عباراتی زیرینه صاغ طرفده وزنلری وصول طرفده قطرلری یازلمشدر . استعمال اولنان ه‌وازین اوزان قدیمه عثمانیه در . یعنی بر درهم ۱۶ قیراط و بر قیراط ۷ حبه و یا خود ۳۴ ده بر کسریدر . — (م) درهمه و (ط) قیراطه اشارت اولوق اوزره وضع اولنمشدر . حبه یه کلنجه آروجه یازلیوب قیراطك درتده بر کسری اولنغله اوصورتله کوسترلمشدر . مثلاً: م ۱ $\frac{۳}{۴}$ ط . بر درهم التي قیراط و اوچ حبه اولمش اولوره . مسكوكات جدیده وزننده قیراطدن صکره اوتوز ایکیده بر کسری کوسترلمك عادت ایسه‌ده قدیم سكه‌لر علی الاکثر سیلک و کسیک حاصلی آز چوق نقصان اولدقلرندن اشبو کسریلکسری ارانه‌دن صرف نظر ایلدک .

— اوزان قدیمه‌نك استلیدیکی حالده اوزان جدیدیه (غرام و کوراته) تحویلی تسمیل ایچون خاتمه‌ کتابده بر (تحویل جدولی) درج اولنش و صورت استعمالی زیرنده یازلمشدر .

— مسكوكاتك هر بری ایچون ترقیم اولنان مقدار قطرلر معشار ذراع یعنی (میلیمترو) اعتباریله در . بناءً علیه سكه‌لرک زیرنده وصول طرفلرنده یازیلی اولان مثلاً : (قطری ۱۴) اشارتی اوسكه‌نك اون درت میلیمترو قطرنده اولدیغنی کوسترر . بونلرک مسكوكات جدیده کسریلری دخی ارانه اولنور ایسه‌ده عتیق سكه‌لرک قطرلرنده عدم انتظامدن طولایی کسرینی کوسترتمك پک قابل اوله‌مز .

— بافر مسكوكاتك (مانغرلرک) وزنلری مطرد و بر اساسه مبتنی اولدیغندن یالکز قطرلرینک ارانه‌سیله اکتفا قندمشدر .

— مقدمه‌ کتابده مسكوكاتده مضروب اولان اذکار و اثنیه و القاب و عنوان و بعض ایضا حاتیه برابر ضرب سكه اولنان بلدانه مخصوص درج و تحریر اولنمان جدوللر ایله کتابک فهرست عمومیسندن بشقه اوله‌رق حاتمه‌ کتابده درت فهرست مندر جدر .

(۱) نومرولی فہرست مسکوکاتک تاریخلرینہ مخصوصدر . بوندہ ہانکی سنہدن نہ تاریخہ قدرکیمک وقتندہ وزردہ ونہ جنس سکہ کسلمش ایسہ تاریخی صرہ سیلہ و متسلسلاً بولنور .

(۲) نومرولی فہرست دارالضربلرہ مخصوص اولوب شہرلرک اسامیسی حروف ہجاً ایلہ ترتیب ایدلمش واورالردہ سلچوقیاندن ہانکی بلوکک نہ جنس ونہ تاریخہ سکہ ضرب ایتدیردکلری ارانہ اولمشدر .
(۳) نومرولی فہرستدہ محل ضرباری وتاریخلری اولپان سکہلر و(۴) نومرولی فہرستدہ دخی اوزرندہ تصاویر بولنان سکہلر کوسترلمشدر .

— لوحہلردہکی رسملر متن کتابدہ بولمق استئلدکدہ : ہر ہانکی سکہنک رسمی قاچنجی لوحہدہ موجود ایسہ اوسکہنک زیرندہ (فلانجہ لوحہ) دیو کوسترلمش اولدیغندن سکہ نومروسی ہرنہ ایسہ بیان اولنان لوحہیہ مراجعتلہ رسمی کوریلور .

— رسم لوحہ لاری عتویاتناک فہرستیدر —

— برنجی لوحہ —

- مسعود اول ،۱
 قلیچ ارسلان ثانی ،۳ ، ۴
 کیخسرو اول ،۸
 قیصر شاہ ،۹
 طغرل ،۱۱
 سلیمان شاہ ثانی ،۱۲ ، ۱۴
 کیخسرو اول (دفعہ ثانیہ) ،۱۵
 کیکاوس اول ،۱۹ ، ۲۱ . رسم قطعہ ۱۱

— ایکنجی لوحہ —

- کیقباد اول ،۲۵ ، ۲۸ ، ۳۳ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۴۰ ، ۴۲ ، ۴۸ ، ۵۱ ،
 ۵۷ ، ۵۸ . رسم قطعہ ۱۱

— اوچنجی لوحہ —

- کیخسرو ثانی ،۵۹ ، ۶۵ ، ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۷۸ ، ۸۲ ، ۸۴ ، ۸۶ ،
 کیکاوس ثانی ،۸۹ ، ۹۱ ، ۹۳ ، ۹۴ . رسم قطعہ ۱۳

— دردنجی لوحه —

- قلیچ ارسلان رابع ۹۵،
 کیکاوس ثانی، قلیچ ارسلان رابع، کیتباد ثانی، (مشترک) ۹۷، ۹۹،
 قلیچ ارسلان رابع، کیتباد ثانی، (مشترک) ۱۰۳،
 کیکاوس ثانی (دفعه ثانیه) ۱۰۵،
 قلیچ ارسلان رابع (دفعه ثانیه) ۱۰۶، ۱۰۸،
 کیتباد ثانی (منفرداً) ۱۱۳،
 کیخسرو ثالث ۱۱۶، ۱۲۴، ۱۲۷، ۱۳۰ . رسم قطعه ۱۲

— بشنجی لوحه —

- مسعود ثانی ۱۳۴، ۱۳۹،
 کیتباد ثالث ۱۴۳، ۱۴۴،
 بلاد روم حکامندن علاءالدین ۱۴۵، ۱۴۷،
 محمد ارتنا ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۷،
 قرمان زاده محمد ۱۵۹،
 ابراهیم بك ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۷،
 پیر احمد ۱۶۹،
 اسحاق بك ۱۷۲،
 اسفندیار عادل بك ۱۷۳،
 بایزید ۱۷۴،
 کرمان ۱۷۵ . رسم قطعه ۱۹

— فهرست کتاب —

ه	مقدمه . . . . .
یا	سلسلهٔ سلاجقه . . . . .
یب	ساجوقیانک معاصر لری اولان خلفای عباسیه . . . . .
یج	مسکوکاتده مضروب آیات کریمه وائیه . . . . .
یو	مسکوکاتده محرر القاب و عنوان . . . . .
یط	ضرب سکه اولنان بلدان و شرح لری . . . . .
کج	ترتیب کتابه دائر تعریفات و ایضاحات . . . . .
کو	رسم لوح لری محتویاتی فهرستی . . . . .
۱	سلاجقهٔ روم . . . . .
۲	رکن الدین مسعود اول . . . . .
۴	عزالدین قلیج ارسلان ثانی . . . . .
۹	غیاث الدین کیخسرو اول (دفعهٔ اولی) . . . . .
۱۱	[معزالدین قیصر شاه] . . . . .
۱۳	[مغیث الدین طغرل] . . . . .
۱۶	رکن الدین سایمان شاه ثانی . . . . .
۱۹	غیاث الدین کیخسرو اول (دفعهٔ ثانیه) . . . . .
۲۲	عزالدین کیکاوس اول . . . . .
۲۶	علاء الدین کیقباد اول . . . . .
۴۳	غیاث الدین کیخسرو ثانی . . . . .
۵۸	عزالدین کیکاوس ثانی (دفعهٔ اولی) . . . . .
۶۳	رکن الدین قلیج ارسلان رابع (دفعهٔ اولی) . . . . .

۶۵	مشترك	{ عز الدين كيكوس ثانی رکن الدین قلیج ارسلان رابع علاء الدین کیقباد ثانی
۶۹	مشترك	{ رکن الدین قلیج ارسلان رابع علاء الدین کیقباد ثانی
۷۱	. . . . .	عز الدين كيكوس ثانی (دفعه ثانیہ)
۷۳	. . . . .	رکن الدین قلیج ارسلان رابع (دفعه ثانیہ)
۷۸	. . . . .	علاء الدین کیقباد ثانی (منفرداً)
۸۱	. . . . .	غیاث الدین کیخسرو ثالث
۹۰	. . . . .	غیاث الدین مسعود ثانی
۹۵	. . . . .	علاء الدین کیقباد ثالث
۹۹	. . . . .	سلاجقہ دن صکرہ بض حکام مسکوکاتی
۱۰۰	. . . . .	بلاد روم حکام دن علاء الدین ؟
۱۰۶	. . . . .	محمد ارتنا
۱۱۰	. . . . .	قرمانیان
۱۱۱	. . . . .	میر محمد ثانی
۱۱۲	. . . . .	ابراہیم بک
۱۱۵	. . . . .	پیر احمد
۱۱۶	. . . . .	اسحاق بک
۱۱۹	. . . . .	اسفندیار
۱۲۰	. . . . .	عادل بک
۱۲۱	. . . . .	بابزید
۱۲۳	. . . . .	کرہیان
۱۲۴	. . . . .	کرہیان بک

۱۲۶	.....	صاروخان
۱۲۷	.....	اسحاق بك
۱۲۹	.....	آیدین
۱۳۰	.....	عسیمی بك
۱۳۰	.....	جنید بك
		جدول و فهرستلر
۱۳۲	.....	تصحیح سهو و نقصان
۱۳۳	.....	۱ تواریخ مسكوكات
۱۳۷	.....	۲ دارالضرب، حروف هجا ترتیبیه
۱۴۱	.....	۳ محل ضرب و تاریخلری غیر موضوع مسكوكات
۱۴۲	.....	۴ مسكوكات مصوره
۱۴۳	.....	درهمك اعشاریه (غرامه) تحویلی

لوحة

- برنجی لوحه
- ایکنجی لوحه
- اوچنجی لوحه
- دردنجی لوحه
- بشنجی لوحه

سلاجقة روم

(تاریخ جلوس)

۴۷۰	(سکه سی یوقدر)	امیر سلیمان بن قتلش بن سلچوق	۱
۴۸۵	»	قلیچ ارسلان اول بن سلیمان	۲
۵۰۲	»	ملکشاه بن قلیچ ارسلان	۳
۵۱۰		رکن الدین مسعود اول بن قلیچ ارسلان	۴
۵۵۱		عزالدین قلیچ ارسلان ثانی بن مسعود	۵
۵۸۹	(دفعه اولی)	غیاث الدین کیخسرو اول بن قلیچ ارسلان ثانی	۶
۰۰۰	»	[معز الدین قیصر شاه]	
۰۰۰	»	[مغیث الدین طغرل]	
۵۹۲	»	رکن الدین سلیمان شاه ثانی	۷
۶۰۰	(سکه سی یوقدر)	عزالدین قلیچ ارسلان ثالث بن سلیمان شاه	۸
۶۰۱	(دفعه ثانیه)	غیاث الدین کیخسرو اول	
۶۰۶		عزالدین کیکاوس اول بن کیخسرو	۹
۶۱۶		علاء الدین کیقباد اول	۱۰
۶۳۴		غیاث الدین کیخسرو ثانی بن کیقباد	۱۱
۶۵۵	(دفعه اولی) ۶۴۴ (دفعه ثانیه)	عزالدین کیکاوس ثانی بن کیخسرو ثانی	۱۲
۶۵۵	(دفعه اولی) ۶۴۶ (دفعه ثانیه)	رکن الدین قلیچ ارسلان رابع	۱۳
۶۵۳	تکرار	عزالدین کیکاوس ثانی رکن الدین قلیچ ارسلان رابع علاء الدین کیقباد ثانی	
۶۵۲	(مشترکاً)	رکن الدین قلیچ ارسلان رابع علاء الدین کیقباد ثانی	
۶۶۳	(منفرداً)	علاء الدین کیقباد ثانی بن کیخسرو ثانی	۱۴
۶۶۳		غیاث الدین کیخسرو ثالث بن قلیچ ارسلان رابع	۱۵
۶۸۱		غیاث الدین مسعود ثانی بن کیکاوس ثانی	۱۶
۶۹۷		علاء الدین کیقباد ثالث بن فرامرز بن کیکاوس	۱۷

۴ ركن الدين مسعود اول

۵۱۰ - ۵۵۱

— باقر —

محل ضربى كسندر.

(ظهيرى)

(وجهى)

خط كوفى ، تاريخى ؟ ۵۰۰

...	ضرب
مسعود بن	العبدالضعيف
: قلیج ارس لان	: المحتاج الى
بن مسعود	[ر] حمة الله
...	...

(ايكى وجهنك اطرافى نقطه لى دائره ايله مستدير در.) برنجى لوحه. قطرى ۲۸

دولت سلجوقيه ده اك اول ضرب واخراج قلنان سكه لر باقر دن مسكوك مانغر لر اولوب بوده قلیج ارس لان اولك مخدومى وسلاجقه رومك دردنجيسى اولان مسعود اولك عصر نده چيقارلمشدر. مشاراليهك زماندن مقدم ضرب اولمش سلجوقى سكه سى ايسه هنوز كورلما مشدر. مشاراليهك اشبو باقر سكه لرى هر قدر او عصر ده عربستانده اجراى حكومت ايدن بعض ملوك فلوسلرى طرز نده ايسه ده وجه نده مسكوك اولان عباره او زمانه قدر سكه لرده غير مستعمل اولوب مجرد سلطان مسعود مسكوكاتنه مخصوص اوله رق نقش وتحریر اولمشدر كه بوده بالاده كوستر لىكى اوزره «العبدالضعيف، المحتاج الى رحمة الله» جمله لرىدر.

مؤرخینك اقوالنه كوره سلطان مسعودك پدری قلیج ارسلان
وانك پدری دخی امیر سلیمان ایسه ده اشبو منزده کی سکه ده « مسعود
بن قلیج ارسلان بن مسعود » محرر اولسنه نظراً قلیج ارسلان اولك
پدری اولق اوزره دیگر بر مسعودك ده وجودی اکلا شیلوب حالبوکه
بو نام مؤرخین طرفلرندن بالکلیه مسکوت بر اقلمشدره مع مافیه قلیج
ارسلان اولك پدری اولان امیر سایمك مخاصی مسعود اولق وبوسکه ده
یالکز او مخلصله اکتفا ایدلمش بولمق دخی متبادر خاطر در . هر حاله
سلاچقه تاریخك اوائل احوالی او اخری مثللو ایوجه مضبوط ازلامسی
ومؤرخینك اقوالده اختلافات کثیره بولنمی حسینیه بوسکه ده کی اسامی
حقنده ارباب تاریخك نظر دقتلرینی جلب ایله اکتفا ایدرز .

عزالدین قلیچ ارسلان ثانی

۵۵۱ - ۵۸۹

قونیہ

کوش

(ظہری)

(دہری)

۲

مظ کونی، تاریخی ۵۸۱

و ثمنین و
محمد رسول اللہ
صلی اللہ علیہ
السلطان المعظم
قلیچ ارسلان

الامام
لا الہ الا اللہ
وحد لا شریک لہ
الناصر لدین اللہ
امیر المؤمنین

قطری ۲۲

وزنی ۱ م ۱ ط .

۳

مظ کونی، تاریخی ۵۸۲

و ثمنین و
محمد رسول اللہ
صلی اللہ علیہ
السلطان المعظم
قلیچ ارسلان

الامام
لا الہ الا اللہ
وحد لا شریک لہ
الناصر لدین اللہ
امیر المؤمنین

برنجی لوحہ، قطری ۲۲

وزنی ۱ م ۱ ط .

سکہ لردہ بعض نقصان حروفات اولوب انلرک کافہ سی محلارندہ عبتیلہ یازلمشدر اوچ نومرولی
سکہ نک (الدینار) کلہ سی صولدن صاغہ حک ایدلمشدر.

— باقر —

خط عربی ' محل ضرب و تاریخی یوقدر '،

(ظہری)

(ومہری)

۴

«بر آت اوزرنده صاغ

طرفه متوجه والنده

عزراق اولدینی حالده

برسواری تصویری.»

برنجی لوحه . قطری ۲۱

السلطان

المعظم

قلیج ارسلان

.....

۵

«بالاده کنه مشاہدر.»

قطری ۲۲

.....

المع

قلیج ارسلان

بن مسعود

حکومت ساجوقیہ روم مؤسساری بدایت ظہور لرندہ توسیع ممالک
ایله مشغول بولندقلرندن مدت مدیده ناملرینه سکه ضرب ایتدیرمامش
وبالآخره بالاده کوسترلدیکی اوزره مسعود اول زماننده یالکز باقر
مسکوکات ضربیلہ اکتفا اولنہرق عزالدین قلیج ارسلان ثانی عصرینک
واخرینہ قدر دخی بویله جه دوام ایلمشردر .

مشارالیهک اوتوزنجیی سنہ حکومتنده یعنی ۵۸۱ تاریخلرندہ ارتق
سلطنت ساجوقیہنک رونق واقبالی ارتمش واو نسبتده امور مالیه سنک
اصلاحنده لزوم کورنمش اولسیله او تاریخدن اعتباراً کموش مسکوکات
ضرب واخراجنه تشبث قلمشدر .

دولت ساجوقیہنک تأسسندن مقدم قسماً قطعہ عراقیه داخلنده

و ممالک روم ایله هم حدود اوله رق تشکل ایدوب هنوز اولوقتلر وجود اولان ترکان قومندن (بنو ارتق) و (بنو زنگی) و انا بک لک سائر فروغیه (دانشمندیلر) کی حکومت صغیره اسلامیة مسکوکاتی - هر قدر علی الاکثر خلفانک ناهنی دخی متضمن ایدیسده - طرز و اصوللری بسبتون بشقه بر صورت خصوصیه ده و لاسیا جواریت مناسبتیه تسهیل اخذ و اعطایه خدمت ایچون اقوام خرسنیانیه مسکوکانه نقلیداً مصور اوله رق دخی ضرب و اعمال ایدلمکده ایدی. ملوک سلجوقیه روم ایسه جهت جامعه اسلامیة نک ایجابات طبیعیه سنه رعایه و مقام خلافت اولان روابط مادیه و معنوییه بر علامت اولق اوزره انلرک درهم و دینار اصولی کندو سکه لرنده اساس اتخاذا ایدرک سالف الذکر حکومت متجاورده نک مسکوکانه عطف نظر اعتبار ایتماشلردر .

مشارالیه قلیچ ارسلان ثانینک اخراج ایتدیردیکی کوش سکه لرده اولو معاصرلری اولان خاقای عباسیه نک نام عالیلری درج اولنمش اولدینی کی [۱] بعض آیات کریمه و کلمه توحید و تهلیل و بسمله و تصایه مثللو عبارات جلیله ایله رسم خط و نقشلری و موازین و مقادیری ایلک زمانلرده اولدقچه خلفا سکه لرینه توفیق و تطبیق ایدلمش و فقط مرور زمان ایله بونلرک نقش و رسمی سلاجقه یه مخصوص بر طرزده تحویل قلمشدرکه صره سیله و عینیه هر بری کتابمزده کوریه جکدر .

قلیچ ارسلان ثانی سکه لرنده (سلطان المظنم) عنوانی مندرج اولوب بعدما بو عنوانک مسکوکات سلجوقیه ده استعمالی عادت اولمشدر . مشارالیه (عزالدین) مخلصنی درج ایتدیرمیه رک یالکیز (قلیچ ارسلان) اسمیه اکتفا ایلمش و کوش سکه لرده پدینک اسمی هیچ ذکر

[۱] ملوک سلجوقیه نک معاصرلری اولان خلفانک اسمیستی ارئه ایدر جدول مخصوص مقدمه کتابده مندرجدر .

اولنماشدر . ضرب اولنان محلی کوسنترمک اصول قدیمه سنه رعایت اولدینی کبی سنه ضربی دخی عبارۀ عربیه ایله یازمشلردر . انجق اشاغیده کوریله جکی وجهله سنین اخیرده عبارۀ تاریخیه آره سنده بعضاً ارقام دیوانیه [۲] استعمال قلمش اولدینی کبی نادراً وکاه مشترکاً ارقام هندیه دخی وضع اولنمشدر .

ملوک متجاورۀ ترکمانیه دن چوغنک مسکوکاتنده کموش سکه پک آز وعادتا یوق حکمنده اولوب علی الاکثر باقر سکه کسلمشدی . دولت سلچوقیه ده ایسه قلیج ارسلان ثانی عصرندن اعتباراً کموش سکه ترجیح و تکثیر اولنوب باقر مسکوکات اکا نسبتله مقدار قلیلده ضرب و اخراج قلمشدر . التون مسکوکات یعنی (دینار) ایسه سلطان علاءالدین اول زمانه قدر قطع اولنماشدر .

مشار الیه قلیج ارسلان ثانینک بالاده نقش و عباره لری کوستریلان کموش سکه لرنده شایان دقت برقید اولوب اوده « ضرب هذا الدرهم » یرینه « ضرب هذا الدینار » یازلمش اولمسیدرکه بونک برسهودن نشأت ایلدیکی احتمال ایسه ده بوبابده بهض مطالعه خاطره کلمه کددر . مثلاً سلطان غازان زماننده ایرانده (دینار) کلمه سی اوچ مثقال اغراغنده برنوع کموش سکه یه علم اولمش اولدینی کبی آسیا اقوامی بیننده (درهم) کلمه سی دخی علی العموم نقد معناسنه استعمال اولنور ایدی . بونی مؤید اولق اوزره سلچوقیلره هم حدود اولوب آنفاً ذکرى سبقت ایدن ترک و ترکان حکومتلرینک علی الاکثر باقردن عبارت اولان مسکوکاتنده « ضرب هذا الدرهم » عباره لری محکوک اولدینی کورلمکده در . بناءً لهذا سلچوقیلر دخی بدایت حکومتلرنده بیان اولنان عاده اتباعاً

[۲] زیرده غیاث اندین کیخسرو ثانی عصرینک ذیلنده کی ایضاحاته مراجعت اولنه .

گموش سکه لرینه «ضرب هذا الدينار» و باقر لرینه ده «ضرب هذا الدرهم»
 عباره لرینی یازمشنر ایسه ده بو عادت چوق دوام ایتیموب مشار الیه قلیج
 ارسلاندن براز صکره ترکایله سکه التون ایسه (دینار) و گموش ایسه
 (درهم) کله لری وضع اولمش و فقط باقر مسکوکاتده (درهم) یازلق
 اصولی بر مدت ابقا قلمشدر .

سلجوقی گموش سکه لری سیم خالصدن معمول اولوب عیار لری اک
 زیاده طقسان واک اشاعی سکسان درجه سنده در .

ج

سلطان قلیج ارسلان ثانینک باقر مسکوکاتنه کلنجه مشار الیه زمانده
 پدری سلطان مسعودک باقر لرنده اتخاذا اولنان عباره و صورتی اتباع
 اولنیه رق آنلردن دها کوچک قطعده مانغر لر کسیدیرلش و بونلره بر
 طرز مخصوص ویرلشدر . شویله که تاریخ و محل ضرب وضع اولنیموب
 وجهنه یالکز کندو نامیله پدری اسمنی و ظهرینه ایسه ملوک غوریه کبی
 آسیا اقوامندن بعضیلرینک مسکوکاتنه و قتیله استعمال اولمش اولدینی
 وجهله محارب و سپاهیلکه علامت اوله رق الی مزراقلی بر سواری
 تصویری نقش ایتدیرلشدر .

بعدها ملوک سلجوقیه دن بر قانچنک زماننده دخی بعضاً گموشلرده
 و اکثریتله باقر سکه لرده براز تعدیلات ایله تصویر مذکورک نقش و استعمالی
 عادت اولمشدر .

باقر مسکوکاتک کرک یازیلری و کرک رسملری قبا بر حالدی اولوب
 گموش سکه لرک صورت ضرب و اعمال لر یله بونلر بیننده فرق عظیم واردر .

غیاث الدین کیخسرو اول

(دفعہ اولی)

۵۸۹ - ۵۹۲

قونیہ

کوش

(ظہری)

(دہری)

۶

خط کوفی، تاریخی ۵۹۲

وتسعين
محمد رسول الله
السلطان المعظم
کیخسرو بن
قلاج ارسلان
۶۳

***
لا اله الا الله
م. وحده لا شريك له
ع. الناصر لدين الله
امير المؤمنين
۱۳۳

قطری ۲۴

وزنی ۱۵ ط.

— باقر —

۷

تاریخی و محل ضربی یوقدر

غیاث الدین

«بونک ازیرنده الی قلیجلی سواری
تصویری ودها اشاغیده بوزوق
بر کلمه وارد.»

قطری ۲۳

المعظم
السلطان بن
ابوالفتح کیخسرو
قلاج ارسلان

۸

« النده بر قلیج »	السلطان
طوتقمده وصاغ	الممظم
طرفه متوجه بر	کیخسرو بن
سواری تصویری.»	قلیج ارسلان

برنجی لوحه . قطری ۲۴

ساجوقیانک التنجیسی اولان غیاث الدین کیخسرو اول برنجی دفعه ده کی حکومتده کوش و باقر سکه لر ضرب و اخراج ایتدیرمش . و بونلر بالاده کوسترلدیکی وجهله پدری قلیج ارسلانک مسکوکاتی طرزنده اولوب پک جزئی فرقلری بولمشدر .

غیاث الدین کیخسرو عزالدین قلیج ارسلانک یوک مخدومی اولوب زیزده تفصیل اولنه جنی وجهله مشارالیه قلیج ارسلان حال حیاندنه و ۵۸۴ تاریخنده دیگر ارلادلری مثللو مشارالیه کیخسروه دخی قونیه حکومتی تودیع ایلمشیدی .

قلیج ارسلان تانینک وفاتی تاریخی اولان ۵۸۹ سنه سننده توقات حاکمی بولسان دیگر مخدومی رکن الدین سایمانشاه قونیه بی ید ضبطنه کچوروب بناءً علیه کیخسروک برنجی حکومتی انجق تاریخ مذکوره قدر دوام ایله آدن صکره اون بر سنه قسطنطینیته ده اقامت ایلدیکی بعض مؤرخین طرفدن بیاز اولتمقده ایسه ده بالاده کی سکه نک اوزرنده مسکوک اولان تاریخ بونک عکسنه اوله رق بر حقیقت میدانه چیقارمقددر . شویله که مشارالیه کیخسرو اول ایلك دفعه اوله رق ۵۹۲ سنه قدر قونیه ده جالس تخت ساجوقی اولوب برادری سایمانشاه ایسه مؤرخین قولی اوزره ۵۸۹ ده دکل انجق ۵۹۲ تاریخلرنده مقام سلطنته کلشدر .

معزالدین قیصر شاه

۵۸۴ - ۵۹۶

- باقر -

۹

تاریخ و محل ضربی یوقدره .

(ظہری)

« النده کی مزارق ایله

برکوجک حیوان شکار

ایتمکده اولان برسواری

تصویری . »

قطری ۳۴

برنجی لوحه .

(وہری)

. . . . .

. . . . . معز . . . . . دین

قیصر شاه بن

قلج ارسلان

تاریخچه مضبوط اولدینی ارزره عزالدین قلیج ارسلان ثانینک اون نفر اولادی اولوب ۵۸۴ تاریخده ممالکنی تقسیم ایله هر برینه بر محلك حکومتی نفویض واحاله ایلمشدر . شو وجهله که غیاث الدین کیخسرو (قونیه) رکن الدین سایانشاه (توقات) محی الدین (اقره) معزالدین قیصرشاه (ملاطیه) مغیث الدین طغرل (البستان) نورالدین محمود (قیصره) قطب الدین (سیواس و اقسرای) نصرالدین بیقاروق (نیکسار) سنجار شاه (اماسیه) مظفرالدین ارسلانشاه (نیکده) سنجاقلرینه حاکم نصب و تعیین قلنمشیدی .

مشار ایهمون یالکز کیخسرو ایله سایانشاه بالاخره سلطنت سلچوقیه مستقلاً مالک اولوب معزالدین قیصرشاه ایله مغیث الدین طغرل دخی پذیرینک وفاتندن صکره براز مدت باشلی باشلرینه اجرای حکومت ایتمشدر ایسه ده سلاطین سلچوقیه ساکنه داخل یعنی قونیه

تختنه جاس اوله مامشردر . ديكر اتى نفر برادرلرينك اللرنده بولنان
ممالك ايسه آز زمان ايجنده نزع اولمشدر .

ذكر اولنان حاكمردن يالكز مغيث الدين طغرلك سكه ضرب
ايتدريمش اولدينى اليوم معلوم و آنيا كوريله چكى وجهله كموش و باقر
سكه لرى بهض قولكسيونلرده بولدينى كې فقيرده دخی موجود ايسه ده
ديكرلرينك سكه لرى هيچ بر طرفده ظهور ايتماش و حتى ضرب سكه
ايتدردكارينه دائر معلومات تاريخيه دخی بولنماش اولدينى حالده
ايشته بولردن ملاطيه حاكمى معزالدين قيصر شاهك بالاده كوسترلديكى
اوزره بيوك قطعه ده بر باقر سكه سى المزه كچه شدركه اوروپاده شمدي به
قدر نشر اولنان مسكوكات قتالوقلرينك هيچ برنده بونك بر مثلى دما
كورلماشدر .

بو سكه ده تاريخ اولدينى كې محل ضربى دخی يازلماشدر . انجق
مشار اليه ۵۸۴ سنه سندن ۵۹۶ تاريخه قدر ملاطيه ده اجراى حكومت
ايلمش اولدينى مضبوط توازيخ اولغله بوسكه شهه سز ملاطيه ده و او
تاريخلرده ضرب اولمشدر .

اشبو باقر سكه قباچه بر صورتده اعمال و ضرب اولنوب قطارى
دخی ساچوقى مانغرلرينك جمله سندن بيوكدر .

مغیث الدین طغرل

۵۸۴ — ۶۱۳

— ارزروم —

— کوش —

(ظہری)

(دہری)

۱۰

خط کوفی، تاریخ ۶۱۳

و سة مائه
محمد رسول الله
مغیث الدین والدین
ابو الفتح طغرل
بن قلیج ارسلان
سنه ۶۱۳

* الامام *
لا اله الا الله
عابده لا شریک له
بناصر لدین الله
امیر المؤمنین
۱۳۶۲

قطری ۲۴

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط.

— باقر —

۱۱

خط عربی، تاریخ محل ضربی یوقدر .

مغیث الدین
والدین ابو الفتح
طغرل بن قلیج
ارسلان
« آتک باشی صاغ طرفه
متوجه والنده اوچ باشلی
بر تبر طوتمقده اولان
بر سواری تصویری »

قطری ۲۶

برنجی لوحه.

بالاده خامه کذار بیسان اولدینی اوزره مغیث الدین طغرل پدري قلیچ ارسلان نانی طرفندن (البستانه) حاکم تعیین اولمشیدی . طغرل برادری سلیمان شاه ایله وقوعبولان محاربات اوزرینه ۵۸۹ تاریخده البستانی ترک ایله ارضرومی ید ضبطنه کچروب اوراده اون درت سنه قدر اجرای حکومت ایلمشدر .

ایشته بالاده کی کموش و باقر سکه لر مشارالیه ک مسکوکاتنددر . ارضرومده ضرب اولنان کموش سکه قلیچ ارسلان سکه لری طرزنده ایسه ده کوفی اولان یازیلری پک او قدر منتظم دکدر . بونلر دده (درهم) یرینه (دینار) یازلمشدر .

ارضرومک املاسی قدیمده (ارزن روم) یاخود ساده جه (ارزروم) یازلمده اولدیغندن بوسکه لرده دخی محل ضرب ایکنجی صورته مسکوکدر .

باقر سکه لری برادرلرینک مسکوکاتی رسم و نقشنده و قباچه برحاله اولوب انلرده محل ضرب کوسترلماشدر .

§

مشارالیه طغرلک برادر زاده سی یعنی کیخسرو اولک مخدومی اولوب ، وخرأ جالس تخت سلجوقی اولان عزالدین کیکاوس اول ایله بینلرنده ظهور ایدن محاربات نتیجه سنده یعنی ۶۱۰ تاریخده طغرل مغلوب اولهرق حکومتک قونیه یه الحاق و کندوسنک الاف اولدیغنی مؤرخ حاصر [۱] بیان ایتمکده ایسه ده المزده بولان سکه نک تاریخنه نظراً مشارالیه طغرلک ۶۱۳ سنه سنه قدر ارضرومده بر حیات و حکم فرما اولدیغنی اکلاشلمقده دره .

انکلتره ، وزه سنک مسکوکات اسلامیه قتالوقلری مؤافی هوسبو (استانلی لاندپول) مغیث الدین طغرلی «سلاجوقیه ارزن روم» نامیله - لاجقه

[1] Hammer, Hist. de l'Emp. otto. t. I. p. 33.

رومدن تفریق ایلمک ایسته‌مش ایسه‌ده [2] تاریخچه بونلر باشلو باشنه
یعنی سلاجقه عراق ویاخود سلاجقه کرمان و سائره کبی حکومت مستقله
سلاجوقیه دن عداولفامسیله مشارالیهک مسکوکاتی کتابمزده دیکر لری
صره‌سنده کوسترمکی ترجیح ایلدک.

[2] Catalogue of oriental coin in the British muséum, Vol. III. p. 441. et Addition, Vols. I—IV, p. 293.

۷ رکن الدین سلیمان شاه ثانی

۶۰۰ — ۵۹۲

قیصریه

— کوش —

(ظہری)

(دہری)

۱۲

خط کوفی، تاریخی ۵۹۶

(دورہ سندہ) ارسالہ بالمہدی و دین
الحق لیظہرہ علی الدین کلہ ضرب
بمدینہ قیصریہ سنہ ستہ تسعین

(مرکز زندہ) و خمسانہ

السلطان القاهر
ابوالفتح سلیمان بن
قلج ارسلان ناصر
امیر المومنین

(دورہ سندہ) لا الہ الا اللہ محمد
رسول اللہ صلی اللہ علیہ الناصر
لین اللہ امیر المومنین

(مرکز زندہ): اندہ بر تبر و صاغ
طرفہ متوجہ بر سواری تصویر
وصول جانبدہ بر یلدرم نقوشدر

قطری ۲۴

(دلیکلی)

برنجی لوحہ

وزنی ۱۵ ¼ ط.

قونیہ

— کوش —

۱۳

خط کوفی، تاریخی ۵۹۸

«عینی عبارانی متضمن اولوب فقط
دورہ سندہ: (ضرب بقونیہ سنہ
ثمان وتسعین) محرردر»

قطری ۲۳

«بالادہ کی سکھنک عینی اولوب
انجق رسم خط و نقشی فر قایدرو»

وزنی ۱۴ ¼ ط.

— باقر —

(ظہری)

۱۴

(وہری)

تاریخی و محل ضربی پوقدہ .

«الندہ اوچ چتالی
تبر و صاغہ متوجہ بر
سواری تصویری.»

المملک القاهر
سلیما نشاہ
بن قاجار سلا [ن]

برنجی لوحہ . (دلیکلی) قطری ۳۰

رکن الدین سایمان شاہک مسکوکاتی رسم و نقش و عباراتجہ پدري
قلیچ ارسلان ثانی مسکوکاتندن فرقلی و دها مطبوع بر طرزده اولوب
کوشلرک مرکزنده دقت و مہارتلہ رسم و حک ایدلمش بر سواری تصویري
موجوددرکہ شمدي يہ قدر بو تصویر يالکز باقر سکہ لردہ نقش اولنديني
حالدہ برنجی دفعہ اولہرق کوشلردہ دخی رسم ایدلمشدر.

سایمان شاہک معروف اولان شجاعتنہ و ممالک عباسیہ بی ایادی
متغلبہ دن حمایہ ایچون واقع اولان معاونت و غیرتنہ بناء دارالخلافہ
بغداددہ خلیفہ عصر اولان ناصرلدين الله طرفندن کندوسنہ (سلطان
القاهر) عنوانی حای منشور سلطنت کوندرلمش اولسی جهتلہ [۱]
سکہ لرینہ بوالقابی درج ایتدیرمش اولدینی کبی (ابوالفتح) و (امیرالمؤمنین)
و بعضاً (ناصر) عنوانلرینی دخی علاوه یازدیرمشدر. بونلردن (امیرالمؤمنین)
و (ابوالفتح) عنوانلری بوزماندن باشلا یہرق سلاطین ساجوقیہ نک اکثریسی
طرفندن سکہ لرینہ ضرب ایتدیرلمشدر.

[۱] خیرالله افندی تاریخی جلد ۱ صحیفہ ۱۷

سایمان شاه قونیه دن . شقه برادری نورالدین محمودک یدا اداره سنندن
 نزع ایتدیکی (قیصریه) شهرنده دخی برنجی دفعه اوله رق سکه کسیدر مشدر.
 بعدما ممالک ساچوقیه نك مشهور اولان شهرلریله بعض قصبه و معدن بولنان
 محملرنده دارالضربلر تأسیسیله سلاطین ساچوقیه ناملرینه سکه قطع اولمق
 عادت اولمشدر.

§

مشارالیهك باقر سکه لری ینه اسکی رسم و طرزده اولوب یازیلری
 قبا و قطعهلری براز بیوجکدر. سلطان رکن الدین (سایمان شاه) اسمیاه
 یاد اولندیغی حالده کموش سکه لرده (شاه) کله سی یازلامش ایسه ده باقرلرده
 اوله جه ذکر اولمش و (سلطان) یرینه دخی (ملک) عنوانی درج ایدلمشدر.

غیاث الدین کیخسرو اول

(دفعہ ثانیہ)

۶۰۶ — ۶۰۱

— قونیہ —

— کموش —

(ظہری)

۱۵

(وہری)

خط کوفی، تاریخی، ۶۰۱

* * *

السلطان المعظم
غیاث الدین و الدین
ابوالفتح کیخسرو
بن قلیج ارس لان

(دورہ سندہ) هو الذی ارسل رسوله
بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین
کله ولو کره المشرکون.

برنجی لوحه . (دلیکلی) قطری ۲۳

»»»

* المنة لله *

الامام الناصر
لدين الله امير
المومنين

(دورہ سندہ) المنة لله ضرب هذا
الدرهم بقونیه سنه احدى
وستائه

وزنی ۱۳ ط .

۱۶

خط کوفی، تاریخی، ۶۰۵

» »

» »

«نقشجہ براز فرقی وارد و (سنہ) یرینه (فی سنہ خمس ستمائے) یازلمشدر.»

قطری ۲۱

وزنی ۱۲ ط .

— ملاطیه —

— کوش —

(ظہری)

۱۷

(رہبری)

خط کوفی، تاریخہ [۰] ۶۰

* * *

السلطان المعظم
غیاث الدینا والدین
ابو الفتح کیخسرو
بن قلیچ ارسلان

* المنة لله *
الامام الناصر
لدين الله امير
* المومنين *

(دورہ سندہ) ارسل رسلہ بالهدی
ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ

(دورہ سندہ) ضرب هذا الدرهم
بمدينة ملاطیه سنہ .... وستمائة

قطری ۲۴

وزنی ۱۳ ½ ط.

رکن الدین سلیمان شاہک وفانندن صکرہ مخدومی عزالدین قلیچ
ارسلان ثالث ملوک سلجوقیہ نیک سکنزنجیسی اولق اوزرہ قونیه تختہ
جلوس ایتیش ایسہدہ برروایتدہ برسندہ وودھا صحتہ قریب اولان قولہ کورہ
بش آی قدر اجرای حکومت ایدوب بعدہ قسطنطنیہ دہ بولنان
عموجہ سی مشارالیہ غیاث الدین کیخسرو عودتلہ ممالک رومی ضبط ودفنہ
ثانیہ اولہرق اعلان حکومت ایلمشدرہ. بناءً علیہ مدت سلطنتک عدم
مساعده سنہ مبنی عزالدین قلیچ ارسلان ثالث نامنہ مسکوکات ضرب و اخراج
قانامش اولسی ظن اولنمقدہ درہ. وواقعا شمدی یہ قدر دخی مشارالیہک
اسمنہ مسکوک ہیچ برسکہ ظہور ایتما مشدرہ.

غیاث الدین کیخسروک ایکنجی حکومتدہ چیقاریلان مسکوکاتی
بالادہ صرہ سیلہ کوسترلدیکی وجہلہ اوزرنده کی تاریخارندن معلوم اولدینی

کبی رسم و نقشلری دخی ایلیک دفعه کسدیردیکی سکه لردن دها بشقه
و بسبتون خلفا سکه لرینه مشابه برطرز و صورتده در.

اشبوسکه لرك عبارات مندرجه سنه برده ایکی طرفلی اوله رق (المنته لله)
جهله سی علاوه ایدلمش و بووقته کنجه یه قدر سکه لرده سلاطین ساچوقیه نك
یالکز اسملری یازلمقده ایکن بوزمانده مخلصلری دخی برابر درج
اولنمشدرکه بعدما پك آز مستثنیاتی اولمق اوزره مسکوکاتده بویله جه
ایکی اسمک استعمالی باقی قالمشدر.

سلاجقه ایران و عراقده قدیماً عادت اولدینی و جهله سلاطینک
اسملرینه برده (الدنیا) کله سنک علاوه سی سلاجقه روم طرفندن دخی
قبول و اصول اتخاذا اولنوب مثلاً اسمی (غیاث الدین) ایسه (غیاث الدنیا
والدین) یازلمشدر .

گوشلرك وزنلری مقدملری زیاده جه اولدینی حالدیه بوزمانلرده
تمامیله درهم شرعی درجه سنده و نادراً براز اشاغی طو تلمغه باشلامشدر .

عزالدین کی کاوس اول

۶۱۶ - ۶۰۶

قونیہ

— کوش —

(ظہری)

۱۸

(وہبھی)

خط کونی، تاریخ ۶۰۶

ضرب ہند

السلطان الغالب	عزالدین والد	بن کی کاوس	بن کی خسرو

سنہ ۶۰۶

قطری ۲۳

لا الہ الا

الامام النا	صر لیدین	اللہ امیر	المومنین

سنہ ۶۰۶

وزنی ۱۴ ط.

سیواس

— کوش —

خط کونی، تاریخ ۶۱۲

۱۹

ضرب ہند

السلطان الغالب	عزالدین والد	بن کی کاوس	بن کی خسرو

سنہ ۶۱۲

برنجی لوحہ (دلیکلی) قطری ۲۴

اللہ

الامام النا	صر لیدین	اللہ امیر	المومنین

سنہ ۶۱۲

وزنی ۱۳ ط.

— باقر —

(نظری)

۲۰

(وہری)

خط کوفی، تاریخ ۶۱۰

ضرب
السلطان
الغالب کیکاوس
بن کیخسرو
بسیواس
برنجی لوحہ۔ قطری ۲۹

سنہ عشرہ
الامام الناصر
لدين الله
امير المؤمنين
وستانه

تاریخ محل ضربہری غیر موضوع

۲۱

*
السلطان
الغالب کیکاوس
بن کیخسرو
قطری ۲۷

*
الامام النا
صر لدين الله
امير المؤمنين

۲۲

» »

» »

قطری ۲۹

«رسم خط و نقشی براز فرقلیدر.»

۲۳

» »

» »

قطری ۲۸

«کذلك رسم خطی فرقلیجہدر.»
(براز سینکدر)

۲۴

» »

» »

قطری ۲۱

«کذلك یازیلری فرقلیدر»
(براز کسینکدر)

کيخمر و اولك بيوك مخدومي عزالدين کيکاوس اول ۶۰۶ سنه هجريه سنده جالس تخت سلجوقى اولمشدر. هؤرخيندن اکثريسي مشار-البهك جلوسنى ۶۰۸ يا خود ۶۰۹ نارينخنده اولقى اوزره بيان ايتمکده ايسه لرده اک اول ضرب اولنان سکه لرینک نارينخلرينه نظراً هؤرخينک اقوالى حقيقت حاله موافقى اولدينى وتاريخ جلوسک ۶۰۶ سنه سى اولدينى ثابت اولمقده در.

مشاراليه کيکاوس اول زماننده مسکوکاتجه طرز قديم ترك اولنوب بو حال ايسه بالاخره ملوک سلجوقيه نك هربرى زماننده مسکوکانک تحويل رسم ونقشارينه مبدأ امثال اولمش اولمغله شايان ذکر واياندر. مشارالیهک مسکوکات جديده سنده مغرب ملوکندن موحدین و بنو حفص سکه لرینک شکل و طرزى قبول و تقلید قلنمشدر. شويله که لوحه لرده رسملى کوريله جکی وجهله سکه نك ايکی طرفنده کی سطرلر شکل مربع ايچنه النوب کنارلرنده حاصل اولان بوشلقاره کلمه توحيد وتاريخ ومحل ضربلری يازلمشدر. وکوفى اولان يازيلرينک رسملىله نقشارينه طرز آخرده برشيوه ويرلمشدر.

مشاراليه عزالدين کيکاوسک فتوحات و واقعه سنندن طولايى مقام خلافتدن کندوسنه (سلطان الغالب) عنوانى توجيه اولمغله [۱] سکه لرينه يالکيز اشبو عنوان درج اولنوب ديگر برکونه القاب يازلمامشدر.

§

باقر مسکوکاته کليجه مقدا سلجوقى مانغرلرنده اتخاذا اولنان علامت مخصوصه مشاراليه زماننده ترك اولنوب ديگر طرز ه تحويل قلنمشدر. يعنى شمدييه قدر بر جهتلرنده نقش اولنان سوارى تصويرندن صرف

[۱] ترجمه صحايف الاخبار لنجم باشى جلد ۲ صفحه ۵۶۵

نظر اولنه رق کوشلر مثللو وجهنه نام خلیفه و ظهرینه اسم سلطانی حک
 و تحریر اولندیکی کبی بونلرک برطاقنده تاریخ و محل ضرب یازلمسی دخی
 عادت اولمشدره. برطاقنده ایسه بونلر هیچ کوسترلماهشدره.

۱۰ علاءالدین کیقباد اول

۶۱۶ — ۶۳۴

قونیه

کوش

(ظہری)

۲۵

(وہبھی)

خط عربی، تاریخی ۶۱۶

* بقونیه *

السلطان المعظم
کیقباد بن کیخسرو

* ۳۲۱ *

* المومنین *

الامام الناصر
لدين الله

* امير *

ایکھنچی لوحہ قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط .

۲۶

تاریخی ۶۱۶

» »

» »

«یوقاریکی سکدیه مشاہددر یالکرن سنه سی شویله در : عشر سنه ست»

قطری ۲۲

وزنی ۱۲ ۲/۳ ط .

۲۷

تاریخی ۶۱۷

ضربہند

السلطان المعظم
علاءالدین والدين
ابوالفتح کیقباد
بن کیخسرو

قطری ۲۲

* سنہ *

الامام
الناصر لدين الله
امير المومنين
۶۳۳

وزنی ۱۴ ط .

(وہری)

۲۸

(ظہری)

تاریخی ۶۱۸

المومنین
الامام الناصر
* * *
لدين الله امير
سنة

بقونيه
السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين
ابو الفتح كيقبادت
بن كيوخسرو

۳۲۱

ایک کنجی لوحہ قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط .

۲۹

تاریخی ۶۱۸

وستائه
الامام الناصر
لدين الله
امير المومنين
سنة

» »

قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط .

۳۰

تاریخی ۶۱۹

المومنين
الامام الناصر
لدين الله امير
سنة

بلقونيه
السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين
كيقباد بن كيوخسرو

۳۲۱

«تسع عشر برعين ايله وملاصق يازلشدر.»

قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط .

(ظہری)

۳۱

(دہری)

تاریخی ۶۳۱

بقونیه
السلطان المعظم

* * *
کیقباد بن کیخسرو

۳۲۱

قطری ۲۳ (دلیکلی)

المومنین
الامام المستنصر

سنة
با لله امیر

۳۲۱

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط.

قیصریہ

— التون —

۳۲

خط عربی، تاریخی ۶۱۸

* بقیصریہ
السلطان المعظم

علاء الدین و الدین
کیقباد بن کیخسرو

* ۳۲۱

قطری ۲۲ (دلیکلی)

« دینار یرینه درهم یازلمش »

المومنین
الامام الناصر

سنة
لدين الله امیر

۳۲۱

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط.

— کوش —

۳۳

خط عربی، تاریخی ۶۱۷

* بقیصریہ
السلطان المعظم ب

کیقباد بن کیخسرو

* ۳۲۱

قطری ۲۳

ایکنجی لوحه.

المومنین
الامام الناصر

سنة
لدين الله

* *
میر

وزنی ۱۴

(ظہری)

۳۴

(بحری)

تاریخی ۶۱۹

* بقصریہ
السلطان المعظم
کیقباد بن کیخسرو
* ۳۲۱ *

قطری ۲۲

(۳۲) نورولی

التونہ مشاہدہ

تاریخی: سنہ | تسع عشر | وستمائه

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط.

۳۵

تاریخی ۶۱۹

(۳۲) نورولی التونک

عین عبارہ لیدر

قطری ۲۱

»

وزنی ۱۳ ۳/۴ ط.

سیواس

— التون —

۳۶

خط عربی، تاریخی ۶۲۰

هذا الدينار
السلطان المعظم
بن علا الدنيا والدين
ابو الفتح كيقباد
بن كيكسرو

ایکنجی لوحہ . (دایکلی) قطری ۲۵

عال غایہ

الامام الناصر

سالدين الله

امير المؤمنين

بسم الله

وزنی ۱ م ۱/۴ ط .

— کموش —

(ظہری)

۳۷

(وہری)

خط عربی، تاریخی ۶۱۷

* بسیواس *
 السلطان المعظم
 کیقباد بن کیخسرو
 * ۳۲۱ *

* المومنین *
 الامام الناصر
 * * * * *
 لدین اللہ امیر
 * سپر *

ایکنجی لوحه . قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط .

۳۸

تاریخی ۶۱۷

» »

» »

«وجهندہ کی نقشہ درت یلدیز پرینہ ایکی یلدیز رسم اولنشدر»

دلیکلی (قطری ۲۳۰)

وزنی ۱۳ ۲/۴ ط .

۳۹

تاریخی ۶۲۲

بسیواس
 السلطان المعظم
 کیقباد بن کیخسرو
 ۳۲۱

المومنین
 الامام الناصر
 * * * * *
 لدین اللہ امر
 بہ سپر

دلیکلی (قطری ۲۲)

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط .

(دجری) ۴۰ [۱] (ظہری)

تاریخی ۶۲۳

بسیواس سنه
السلطان المعظم
کعباد بن کیخسرو
۳۱

المؤمنین
الامام الظاهر
* * *
بامر الله امیر
بسم

وزنی ۱۳ ۱/۲ ط. ایکنجی لوحه . (دلیکلی) قطری ۲۲

۴۱

خط کوفی ، تاریخی ۶۲۷

ضرب
السلطان
المعظم
کعباد بن کیخسرو
۳۱

فی سنه
الامام
المستصر
بالله امیر
بسم

« سطرلرک اره سنده یلدیزی نقشله واردر. »

وزنی ۱۴ ۱/۲ ط. قطری ۲۲

۴۲

تاریخی ۶۳۰

»
»
« نقشی بالاده کندن براز
فرقلیدر. »

* الامام *
المستصر
سنه
امیر المؤمنین
*

وزنی ۱۳ ط. ایکنجی لوحه . قطری ۲۲

[۱] خلیفه ظاهر بامراللهک زمانه تصادف ایدن سکه لر دندر . بو عصرک
ذیلنده محرر ایضاحاته مراجعت اولنه .

(ظہری)

۴۳

(وجہی)

تاریخی ۶۳۰

ب
سلطان
اعظم کیباد
بن کیخسرو
۱۳۲ھ

* الامام *
المستتصر
سنہ
بالله ابن
میر المومنین

قطری ۲۱

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط .

۴۴

تاریخی ۶۳۰

*
سلطان
اعظم کیباد
بن کیخسرو
۱۳۲ھ

* الامام *
المستتصر
سنہ
بالله ابن
میر المومنین

قطری ۲۱

وزنی ۱۳ ۱/۴ ط .

۴۵

تاریخی ۶۳۱

ضرب
سلطان
المعظم
کیباد بن کیخسرو
[۱۳۲ھ]

الامام
المستتصر
سنہ
بالله
امیر المومنین
بن

قطری ۲۲ (دلیکای)

وزنی ۱۱ ۱/۴ ط .

(ظہری)

۴۶

(وہبی)

تاریخی ۶۳۳۹

[هذا]

السلطان
الاعظم
کیباد بن کیخسرو
بسیواس

۲۰ قطری (دلیکی و کسبک) قطری ۲۰

الامام

المستنصر
بالله
امیر المومنین

۱۲ ط

وزنی ۱۲ ط .

۴۷

تاریخی ۶۳۴

*

هذا

السلطان المعظم
علا الدینا والدینا
بن ابوالفتح کیباد
بن کیخسرو
بسیواس

۲۲ قطری

سنه

الامام

المستنصر
بالله امیر
المومنین
بسیواس

وزنی ۱۴ ط .

۴۸

محل ضربی ایکی و مہرندہ ' تاریخی بوقدر

[ضرب] ب

السلطان المعظم
علا الدینا والدینا
کیباد بن کیخسرو
بسیواس

۲۳ قطری (دلیکی) قطری ۲۳

ضرب

الامام

المستنصر
بالله امیر
المومنین
بسیواس

وزنی ۱۳ ط .

— باقر —

(ظہری)

۴۹

(دہری)

نقط عربی، تاریخی ۶۱۷

بسیواس
السلطان المعظم
ع کعباد بن کیخسرو
۳۲۱

المومنین
الامام الناصر
لدين الله امير
سنه ۳۲۱
۳۲۱

قطری ۲۴

۵۰

تاریخی ۶۱۹

» »

» »

« رسم خط و نقشی بر از فرقلیدر »

قطری ۲۲

محل ضربلری غیر موضوع و چفته تاریخی

— کوش —

۵۱

نقط کوفی، تاریخی ۶۲۴ رقم، ۶۲۵ شماره

سنه ۶۲۴
السلطان المعظم
علا الدینا والدين
ابوالفتح کعباد
بن کیخسرو

سنه
الامام
المستنصر
بالله امير
المومنين
بسم الله

ایکتبی لوحه . (کنارنده قریق خلقه) قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط .

(ظہری)

۵۲

(دجہری)

خط کوفی، تاریخ ۶۲۵، ۶۲۵

سنہ

السلطان المعظم

علاء الدینیا والدین $\frac{۱}{۳}$

کیقباد بن کیخسرو

۶۲۵ھ

(خلقہ یہ مربوط) قطری ۲۳

سنہ

الامام المستنصر

باللہ امیر $\frac{۱}{۳}$

المومنین

۶۲۵ھ

وزنی $\frac{۲}{۳}$ ۱۴ ط.

مجل ضربلری و تاریخلری غیر موضوع

— باقر —

۵۳

*

السلطان

المعظم کیقباد

بن کیخسرو

قطری ۲۲

المومنین

الامام الناصر

لدين الله

امير

۵۴

السلطان

المعظم کیقباد [د]

بن کیخسرو

قطری ۲۰

الظاهر با

مرالله [میر]

المومنین

۵۵

سد؟

سلطان الاعدام

کیقباد بن کیخسرو

قطری ۲۱

الامام

المستنصر بالله

امير المومنين

(دهري) ۵۶ - (فهری)

السلطان المعظم
كقباد بن كخيخسرو

الامام المستنصر
بالله امير المؤمنين

قطري ۲۱

علاء الدين كقبادك تحت حمايته داخل اولان بعض ملوك
مشاراليه نامه ضرب ايلداري مسكوكات مشتركه.

ماردينده حكومت ايدن بنو ارتق دن ملك منصور ناصر الدين ارتق ارسلان [۱]

دنيسر [*]

— كوش —

۵۷

خط عربي تاريخي ۶۲۶

بدنيسر سنه
السلطان المعظم
كقباد بن كخيخسرو
۵۳۱

بالله
الامام المستنصر
*** ارتق
الملك المنصور
بسمه

وزن ۱۲ ط . ايكنبي لوحه. (ديلكلي) قطري ۲۲

[۱] اشبو سكه مشتركه حقنده بو عصره ذيلنده محرر ايضاطاه مراجعت اولنه .

[*] اشبو (دنيسر) شهري حقنده مقدمه كتابده ضرب سكه اولنان محالره مخصوص جدولده مراجعت اولنه .

بیلندہ حکومت ایدن روپنیہ طبقہ سندن خطوم [۱]

— کوش —

(ظہری)

۵۸

(دہری)

محل ضرب و تاریخ فی یوقدر

(مراکندہ) «الندہ تبولی بر
سواری تصویر»
(دورہ سندنہ) «خطومک اسم وشہری
ارمنی العبارة یازیلندر.»

السلطان
المعظم علاء الدین
کعباد بن کی
خسرو

ایکینی لوحہ . قطری ۲۲

وزنی ۱۵ ط .

سلاطین ساچوقیانک اونجیسی اولان علاء الدین کعباد اول بن
کی خسرو برادری کی کاوسک وفاتندنہ ۶۱۶ سنہ سندنہ جالس سریر
حکومت اولمشدر.

مشارالیہ سلطان علاء الدین سلاجقہ رومک اعظمندن اولوب عصرندنہ
حکومتک شوکت ومکتی آرتمش وممالکنی توسیعه همت ایدرک اناطولی
قطعہ سی همان کاملاً زیر حکومتنہ کچمش ایدی . یکیدن براقچ شهر
وقصبہ تأسیس ایلدیکی کی حصول معموریت مملکت یولندنہ پک چوق
آثار نافعه وخیریہ میدانہ کتورمشدر. والحاصل مشارالیہک عصری
ساجوقیانک اک پارلاق زمانی ایدی.

مشارالیہک صدد بچمزا اولان مسکوکاتی ایسہ عصرینک ترقیاتی
نسبتندنہ شایان قید وتذکار بعض اصلاحات وتبدلاتدن خالی قالمشدر.

[۱] اشبو سکہ مشترکہ حقندنہ بو عصرک ذیلندنہ محرر ایضاحاتہ مراجعت اولنہ.

بو آنه کلنججه یه قدر ساچوقی التون سکسی ضرب و اخراج اولنماش
ایکن برنجی دفعه اوله رق سلطان علاءالدین نامنه (دینار) لر قطع و ضرب
اولنمشدر.

المزه کچن التونلره باقلنججه بدایه قیصریه ده ضرب اولنوب وزنلری
درهم شرعی ثقلتمده یعنی اون درت قیراط طوتلمش و ایدن صکره
سیواسده کسیلوب بونلر خلفانک دیناری وجهله برمثقال یعنی برچق
درهم ثقلتمه تقریب ایدلمشدر.

بوندن اول مسکوکات سلجوقیه نک کافه سی کوفی خط ایله مسکوک
بولندینی حالدله علاءالدین کیکبادک سکه لرنده خطوط عربیه دخی
استعمال اولنق عادت اولوب بر قسیمی بویله املا و بر قسمنده ایسه کجافی
السابق خطوط کوفیه ایقا قلنمشدر.

سکه لک رسم و نقشلری دخی یکی بر طرزه افراغ ایله اختصاص
ایدوب نسخ خط ایله مسکوک اولانلرده بر طاقم نقوش عربیه رسم
ایدلمش و کک بونلرک و کک کوفی یازیلیرنک سطرلری اره سنده -
بوندن اول دخی بعضاً استعمال اولندینی وجهله - متعدد چیچک
ویلدیزلر وضع اولنمشدر.

مشارالیهک حکومتی خلفای عباسیه دن اوچ خلیفه یعنی الناصر لدین الله
والظاهر بامر الله ایله المستنصر بالله زمانلرینه تصادف ایلدیکنندن
مسکوکاتنده خلفای مشارالیهک اسملری زمان و تاریخلرینه کوره محرر
ومذکوردر.

انجق خلیفه ظاهر بامر الله مدت خلافتی طقوز آیدن عبارت
اولمسيله او اسمه اولان سکه لر نادر بولنور.

سلطان علاءالدین مسکوکاتنده علی الاکثر ساده جه (کیقباد) اسمی
یازلیدینی کبی بر قسمنده اسميله برابر مخلصی دخی درج اولنمشدر.

عنوان اوله رق مشارالیهک سکه لرینه یالکز (السلطان المعظم) یا خود

(السلطان الاعظم) ايله (ابوالفتح) القابی درج اولنوب بوندن بشقه عنوان یازلامشدر.

علاءالدینک مسکوکاتنده بعضاً صورت خصوصیه ده کسامش سکه لره دخی تصادف اولنور . مثلاً محل ضربی سکه نك ایکی وجهنده یازیلوب تاریخ وضع اولنماش و بعضاً بونک عکسی اوله رق محل ضربی کوسترلیوب سنه ضربی عبارۀ عربیه و یا خود هم عبارۀ همدۀ رقبه ایکی وجهنه یازلمش سکه لر واردر .

بالاده محلنده کورلمش اوله جفی وجهله مذکور ایکی وجهی تاریخی اولان سکه نك برنده غریبه دن وسبی مجهول اوله رق ایکی تاریخی یکدیگرندن بر سنه فرقی کورلمکده در .

سنه ضرب شمسی به قدر بتون سکه لره عبارۀ عربیه ايله یازلدینی حالده بو عصرده برنجی دفعه و فوق العاده اوله رق یالکز مبحوث عنه اولان ایکی تاریخی سکه ده ارقام عادیه استعمال اولمشدر .

بوزمانده کموش مسکوکات درهم شرعی ثقلتنده اولق اوزره قطع اولنوب فقط بعضاً ایکی حبه یوقارو و بر قیراط اشاغی وزنده ظهور ایدن سکه لر واردرکه بوده طبیعی الوقوعدر .

*

**

ممالک سلجوقیه ده مسکوکاتک رایجترینه دائر برکونا معلومات تاریخیه به دسترس اوله مدق . احتمالکه بعض تاریخلرجه مضبوط ایسه ده نظر مطالعه مزه تصادف ایده مامشدر . شو قدرکه سلطان علاءالدینک مدت سلطنته مصادف اولان زمانلرده یعنی ۶۳۴ تاریخلرنده خلیفه مستنصر باللهک جدید درهملریله بهر دیناره اون درهم قیمت تعیین اولنش

اولسنه کوره [۲] ممالک رومده دخی التونلرک بوکایقین رایجی اولوق
اقتضا ایدر . فقط بهر ذرهک قیمت اصلیه سی و باقر ایله کجری حقدنه
تعییح بر معلومات یوقدر .

بو عصرک باقر سکه لرینه کلهجه بونلر کیکائوس اولک مانغرلری
طرزنده اوله رق و تاریخی و تاریخی و بعضاً ده محل ضربلری کوستریله رک
اعمال و اخراج قلمشدر .

رسم خط لرینه و صورت اعمال لرینه بر مقتاد اهتمام اولمادیغندن بر از
بوزوق و قبادر .

§

بالاده ۳۶ نجی صحیفه ده محرر اولدیغی وجهله سلطان علاءالدین کقباد
اولک تحت حمایته کیرمش اولان بعض ملوک سلطان مشارالیهک نامنه سکه
ضرب ایتدیرمشار و بر جانبه کندو اسم لرینی دخی درج ایلمشاردر .
بعض فن مسکوکات اربابی بو مقوله سکه لری حامیسی اولان حکمدارک
مسکوکاتی صره سنه داخل ایتیه رک ملوک حمیه یه یعنی کندولرینه مخصوص
قولکسیونه ادخال ایتمکده ایسه لرده بالاده کوستریلان سکه لر علاءالدینک
کندو مسکوکاتی طرزنده و تماماً اورسم و شکل و وزنده نقش و اعمال
ایدلش اولدیغندن بز بونلری کتابمزده مسکوکات سلجوقیه صره سنه
وضع ایتکی دها مناسب کوردک .

مسکوکات مشترکه مذکوره دن (۵۷) نومرولی کوش سکه مار دینده
حکومت ایدن (بنوارتق) ملو کندن ملک منصور ناصرالدین ارتق ارسلانک
سلطان علاءالدین سلجوقینک حمایتی قبول ایتسی اوزرینه مشارالیه
نامنه و ۶۲۶ تاریخنده و (دنیسر) شهرنده کسدرلشدرکه بونک بر طرفه

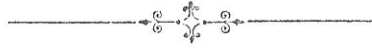
[2] Sauvaire, matériaux pour servir à l'hist. de la num.
et metr. musul. T. I, p. 284.

علاءالدینک و پدربینک اسمی و القابی و محل ضربی و دیگر وجهنه خلیفه نیک
 نامیله الته کندو اسم و مخلصی و تاریخی درج و تحریر اولنش و رسم
 خط و نقشیه وزن و قطری عینی عینه سلطان مشارالیهک بمالک
 ساجچوقیه ده عربی خط ایله مسکوک اولان سکه لری طرزنده حک
 و اعمال قلمشدر . بناءً علیه بونلر ساجچوقی سکه سندن معدوددر .
 (ارتق ارسلا نیک) صرف کندوسنک اولان دیگر سکه لریکه — بنوارتق
 و بنو زنگی و سائر ترکان حکومتاری مسکوکاتنه دائر ترتیب و تحریر
 ایلمکده اولدینم دیگر مجموعه فقیرانه مده تفصیل و آراء اولنه جقدر —
 انلرک برازی کذلک علاءالدینک علاوه نامیله ضرب اولنش ایسه ده علی العموم
 ملوک ارتقیه مسکوکاتنه مخصوص اولان طرز و رسم و علامت مصوره یی
 حائر و بیوک قطعه ده باقردن معمول اولسییله ایشته بونلرک مسکوکات
 ارتقیه قولکسیوننه داخل ایلمسی طیبی بولنمشدر .

(۵۸) نومرولی و ایکی لسان اوزره مسکوک اولان سکه یه کلنجه
 ررینه طبقه سندن برنجی (خطوم) سلطان علاءالدین کعباد زماننده
 دولت ساجچوقیه نیک داخل دائره اطاعت و حمایتی اولسی اوزرینه
 مخصوصاً ضرب اولنش و بر طرفنه مشارالیه سلطان کعبادک نامی
 عربی العبارة و دیگر وجهنه دخی سلاجقه سکه لرینه اولدنبرو علامت
 اتخاذ اولنان سواری تصویریه دوره سنه کندو اسم و شهرتی حروفات
 ارمنیه ایله درج و تحریر ایتدیرمشدر .

بوسکه نیک هر نقدر تاریخ و محل ضربی اوزرنده یازلماش ایسه ده
 زیزده کیخسرو ثانی مسکوکاتی صره سنده موجود اولان امثالنه نظراً
 (سیس) شهرنده ضرب اولنش و تاریخی دخی سلطان علاءالدینک
 سلطنتی نهایترینه تصادف ایتمش اولمق اقتضا ایدر. المزده بولنان اشبو

سکه نادر اولوب سلطان علاءالدین نامنه ضرب ایدلمش بونوع مسکوکات
 حقیقده مؤرخینک اقولنده دخی پک صراحت یوقدر . مع هذا
 کیخسرو ثانی زماننده مشترک نامه کسلمش و اشاعیده کوسترلش اولان
 سکه لر تایخجه معلوم اولدینی مثللو بعض مسکوکات قدیمه اربابنده
 و تجارتیله مشغول اولانلر النده بولنقده در .

۱۱ غیاث الدین کی خسرو ثانی

۶۳۴ — ۶۴۴

— سیواس —

— کوش —

◊ نوع ۱ خط کوفی ◊

(ظہری)

۵۹

(وہری)

تاریخی ۶۳۴

السلطان
الاعظم
کی خسرو
بن کعباد
۱۳۱۳ھ

الامام
المستنصر
بالسلاجقین
میر المومنین
۶۰۱ھ

قطری ۲۳

اوچنی لوحہ .

وزنی ۱۴ ۱/۲ ط .

۶۰

تاریخی ۶۳۴

» »

» »

«نقشہ جزوی فرقلیدر.»

قطری ۲۱

وزنی ۱۴ ۱/۲ ط .

۶۱

تاریخی ۶۳۵

» »

» »

«نقشہ جزوی فرقلیدر.»

«سنہ سی شویاہ یازلشدر :

سنہ نجس | ثلثین | ستائہ |

قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ۱/۲ ط .

(رومیه) ۶۲ (نهریه)
 نام نخی ۶۳۵
 » »
 «نقشی جزئی فرقلیدر.»
 وزنی ۱۴ ۱/۴ ط . قطری ۲۲

۶۳
 نام نخی ۶۳۶
 سلطان
 [امام] المستنصر بالله امیر المؤمنین
 الاعظم غیاث الدین
 کیخسرو بن کعباد
 وزنی ۱۴ ۱/۴ ط . قطری ۲۳

نوع ۲ ، شیر و خورشید علامتی و کوفی یازیلی

۶۴

نام نخی ۶۳۸

ضرب هذا الدرهم
 الامام المستنصر بالله امیر المؤمنین
 «زیرنده شیر و خورشید تصویر
 ایدلشدر. خورشید انسان چهره-
 سندن متشکل اولوب صولنده و اشا.
 غیده بر یلدیز منقوشدر.»

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط . قطری ۲۲ [*]

[*] اشپو (ثمائی) کله سی سکه نك اوزرنده شویله (كلك) یازلمش اولدیغندن انکلتره موزه سنك مسکوکات سلجوقیه فتالوغنده (Vol. III, P. 84.) بونك (احد) اولق اوزره قرائتی لازم کله جکی و مشارالیه کیخسرو ثانیك تاریخ جلوسی ایسه دهها صکره اولدیغندن بو بابه تردد ایدلدیکی شرح و اشارت قلمش ایسه ده کله مذکوره (احد) اولمش اولسه ایکی حرفک مابینده کی الفک وضعنه حاجت اولماقی اقتضا ایده جکنه و کوفی خطک پک متنوع شیوه رسم و تحریری بولندیغنه بناء بو کله نك (ثمائی) اولدیغنده شبهه یوقدر. بناء علیه سکه نك تاریخی ۶۲۸ در.

(ظہری)

۶۵

(زہری)

تاریخی ۶۳۸

»

(۶۴) نو صرونک عینیدرہ

«نقشندہ براز فرق واردر»

«شیر و خورشیدک اطرافندہ اوچیلدیز واردر»

اوچنجی لوحہ . قطری ۲۲

وزنی $۱۴ \frac{۲}{۳}$ ط .

۶۶

تاریخی ۶۳۹

»

»

«اطرافی شویله در: ضرب هذا الدرهم |
بسیواس فی | سنه تسعو ثلثین |
وستانه»

«شعاع خورشیدک جیز کیلری آره سنبده برر
نقطه و شیرک زیرنده ایکی علم رسمی
منقوشدر.»

قطری ۲۳

وزنی $۱۴ \frac{۳}{۴}$ ط .

۶۷

تاریخی ۶۳۹

»

»

«اطرافی شویله در: ضرب هذا الدرهم |
بسیواس فی سنه | تسعو ثلثین | وستانه
(دلیکلی) قطری ۲۲

«خورشیدک صولنده و شیرک زیرنده
بریلدیز و بر هلال موضوعدر.»

وزنی $۱۴ \frac{۱}{۲}$ ط .

۶۸

تاریخی ۶۴۰

»

»

«اطرافی شویله یازیلیدر: | ضرب . . . هذا |
بسیواس | فی سنه اربعین | وستانه
(براز سیلکدر) قطری ۲۲

«خورشیدک صولنده بر وزیرنده
ایکی نقطه موضوعدر.»

وزنی $۱۴ \frac{۱}{۳}$ ط .

(دجری) ۶۹ (ظهری)

تاریخی ۶۴۰

(۶۸) نوسرویه مشاهددر.

«شیرک اشاغیسنده بر نقطه
قونمشدر.»

» »
«فرق یالکز شوپله در: | ضرب .: هذالد |

وزنی ۱۴ ط .

قطری ۲۲

۷۰

تاریخی ۶۴۰

» »

«شیر و خورشیدک بالاسنده کی عبارده
(المومنین) کله سندن (منین) حرفلری تقریقله
خورشیدک صول طرفنه عموداً یازلمشدر»

» »
«تاریخلرک رسم خطنده بر از
فرق واردر.»

وزنی ۱۴ ط .

قطری ۳۲

نوع ۳، شیر و خورشید علامتلی و ظهری عربی یازیلی

۷۱

تاریخی ۶۴۱

ضرب سیوا

۳	السلطان الا	۳
۳	عظم کی خسرو	۳
سنه	بن کیتب ساد	۳
	۱۲۳۳	

» »

(۷۰) نوسرویه مشابه
اولوب اک یوقارده
بریلدیز واردر.

وزنی ۱۴ ط .

(دلیکلی) قطری ۲۱

اوچجی لوحه

قونیه

— التون —

(وېهې) ۷۲ (ظھري)

خط عربي، تاريخي ۶۳۵

الامام

الاستنصر

الاعظم

الاستنصر

(دوره سنده) غياث الدين والدين

(دوره سنده) بالله امير المؤمنين

کبخسرو بن کيقباد بقونيه

في سنه خمس وثلثين وستمائه

اوچنجي لوحه. قطري ۲۰

وزني ۸ ط.

— کوش —

نوع ۴، شير و خورشيد علامتلي و خط عربي

۷۳

تاريخي ۶۳۸

الامام المستنصر بالله امير المؤمنين

سنه ثمان
السلطان الاعظم

ضرب الدرهم بقونيه

غياث الدين والدين

«زيرنده شير و خورشيد

کبخسرو بن کيقباد

منقوش اولوب اشاغيسنده

۶۳۸

« اوج يلديز موضوعدر. »

اوچنجي لوحه. (دليکلي) قطري ۲۲

وزني ۱۴ ط.

۷۴

تاريخي ۶۳۹

» »

» »

«سنه سي شويله يازيليدر.

«بالاسنده ايکنجی سطرده

بالاسنده (في سنه تسع ثلثين) زيرنده (و ستمائه)

(هذا) کله سي واردر. »

قطري ۲۲ (دليکلي)

وزني ۱۳ ط.

(عربی) ۷۵ (نظری)

تاریخی ۶۳۹

(۷۴) تصویریه مشاهدیه

«شعاع خورشیدك چیز کیلری بشقه بر

طرزده وزرنده بر یلدیز وارد»

وزنی ۱۴ ط.

«بالاسنده (سنه) ابن اول (فی)

یوقدر»

نظری ۲۷

نوع ۵، شیر و خورشید علامتی و کوفی و عربی یازیل

۷۶

تاریخی ۶۴۰

(خط کوفی)

الامام المستنصر بالله امیر المؤمنین

«زرنده شیر و خورشید اولوب

صولنده بر و اشاعیده ایکی یلدیز»

منقوشدر»

وزنی ۱۴ ط.

(خط عربی)

ضرب بقونیه

السلاطان الاعظم

غیاث الدنیا والذین

کیخسرو بن کیقباد

[۱] کذا ۳۳۶؟

نظری ۲۲

۷۷

تاریخی ۶۴۰

»

«خورشیدك شعاعنی ارالله ایدر

چیز کیلر بشقه صورتده در»

وزنی ۱۴ ط.

»

«رسم خطی جزئی فرقلیدر»

نظری ۲۲

[۱] اشبو اشارت ارقام دیوانیهدن اولوب بو عصرک ذیلنده کی ایضاحاته مراجعت

اولنه.

(ظہری) ۷۸ (وجہی)

تاریخی ۶۴۰

» »
 «نقشی براز فرقلیدر.»
 «بالاسندہ کی عبارتہ (المؤمنین)
 کلمہ سندن (منین) حرفلری تفریقہ
 خورشیدک صاغنه یازلمشدر.»

وزنی ۱۴ ۱/۳ ط. اوچنجی لوحہ . قطری ۲۲

۷۹

تاریخی ۶۴۰

» »
 «یازیلری جزوی فرقلیدر.»
 «کذلک (المؤمنین) کلمہ سندن (المو) حرفلری
 خورشیدک صوائنه عموداً و (منین) دخی
 صاغنه افقاً یازلمشدر.»

وزنی ۱۴ ۲/۳ ط. قطری ۲۱

۸۰

تاریخی ۶۴۱

» »
 سنہ سی شویہ یازلمشدر:
 (سنہ ۱۰۱۰ ابوسمانہ)
 [۲]
 «بالاسندہ کی عبارتہ (المستنصر) یرینہ
 (الامام المستعصم باللہ) یازلمشدر. [۱]
 شیرک الثندہ دیگر نقشلر یازلمشدر.»

وزنی ۱۴ ط. قطری ۲۱

[۱] بوتاریخده مستنصر باللہک وقتیلہ یرینہ مستعصم باللہ خلافت عباسیہ یہ
 کلمکلمہ مسکوکات دخی ۶۴۱ سنہ سندن اعتباراً اونامہ تحویل قلمشدر .
 [۲] بررقنک اوکنده بولنان اشبو (۵) اشارتی مذکور (۱) رقتی (ابو) دن یعنی
 ۴۰ رقتدن تفریق ایچون وضع اولمشدر. یوقسه ارقامدن معبود دکلدن .

نوع ۶، خط عربی

(ظہری)

۸۱

(بجری)

تاریخی ۶۴۲

ضرب هذا

السـلطان الاعظم
 ظل الله في العالم
 غياث الدنيا والدين
 كي خسرو بن كيقباد
 قسيم امير المؤمنين

في سنة

الله الرحمن الرحيم
 لا اله الا الله
 محمد رسول الله
 الامام المستصم
 الامير المؤمنين

دلیکلی قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ¼ ط.

۸۲

تاریخی ۶۴۲

» »

«رسم خط و نقشجه براز

فرقلیدر.»

اوچنجی لوحه . قطری ۲۱

» »

«بسمه بر سطرله و (بالله)

در دنجی سطرده یازلمشدر.»

وزنی ۱۲ ¼ ط.

محل ضربی غیر موضوع

— کوش —

۸۳

تاریخی ۶۳۹

«محل ضرب اولیوب تاریخی شویله در:

بالاسنده (سنه تسع ثلثین)

زیرنده (وستمانه)

قطری ۲۲

(۷۶) نومرونک عینی اوله رق

شیر و خورشید و او عباره نی حاویدر.

وزنی ۱۴ ط.

— باقر —

محل ضرب و تاریخ ضربی قسماً قرائت اولند میور

(ظہری)	۸۴	(وہری)
ضرب ساد ..		سنہ خم ..
السلطان الاعظم		لا اله الا ..
کیخسرو بن		محمد رسول ..
.....		وستہ ..
قطری ۲۰	اوچنجی لوحہ.	

۸۵

.. لطان	سنہ خمس
کیخسرو بن	لا اله الا الله
کیقباد	.....
قطری ۲۴	...

[۱] سیس [۱]

— کوش —

۸۶

سکہ مشترکہ ، ایکی لسانده

تاریخی ۶۳۷

« حیوانی صاغه متوجه بر سواری
تصویری النده بر تبر و باشی
حذا سنده بر هلال منقوشدر .
(دورہ سنده و ایکی دائرہ ایچندہ)
خطومک اسم و شہرتی حروفات
ارمنیہ ایلہ محرردر .

سنہ
ضرب بسیس سبع و
السلطان الاعظم
غیاث الدین والدين
کیخسرو بن کیقباد

قطری ۲۳ اوچنجی لوحہ. وزنی ۱۴ ط.

[۱] بالادہ ۴۱ نجی صحیفہ ایلہ بو عصرک ذیلندہ محرر ایضاحاتہ مراجعت اولندہ.

(نهمی)

۸۷

(دهمی)

تاریخی ۶۳۷

(۸۶) نوسرویه مشابه دره

« حیوانک صدری خداسنده بریلز
فضاه نقش اولمشدر. »« رسم خطی پک جزوی
فرقلیدر. »

قطری ۷۴

وزنی ۱ م ۴ ط.

۸۸

تاریخی ۶۴۱

(۸۶) نوسرویه مشابه
نقشده درهتاریخی و محل ضربی شویله در :
بالاسنده (ضرب بیسین سنه احد)
صولنده (واربعین) صاغنده (وستمانه)

قطری ۷۴

وزنی ۱۴ ط.

غیاث‌الدین کیخسرو ثانی عصرنده ضرب و اخراج اولسان التون
و کموش سکه لک موازین و مقادیرجه کافی السابق (درهم) و (دینار)
نستنده اولسنه دقت و اعتنا قلنوب انحق بونلک طرز و نقشجه انواعی
الئی تی تجاوز اتمکده دره .

مشارالیهک التون سکه لری الیوم پک نادر بولنور. بونلرده طرز
قدیم ابقا ایدلش ایسه ده کموش مسکوکاتک قسم اعظمی مجدداً اتخاذ
اولنان علامت مخصوصه بی شاملدره .

علامت مذکوره (شیر و خورشید) تعمیر اولنان یعنی بر ارسالان ایله
اوزرنده قرص شمسدن کنایه بر انسان چهره سی بولسان تصویردن
عبارت اولوب عصر لردنبرو متروک اولدینی حالده بوزمانده تکرار تجدیدی
تاریخ و فن مسکوکات نظرنده حائر اهمیتدره .

قدیم ایرانیلر اکی مسکوکاتنده بو علامتی استعمال ایلدکلی کبی
 ایوم دولت ایرانیه ده دخی رایت ونشان کبی علامت رسمیه ده شیر
 وخورشید رسم واسمی اختیار اولمش وبناء علیه سلجوقیلرک ازمئه
 متوسطه آتارندن اولان اشبو علامتی شرقک قدیم وجدید علامتلینه
 بر واسطه ارتباط اولمشدر. شیر وخورشید علامتک زمان و صورت
 احداثه دائر اولان روایته نظراً اقوام فرسک کیانیان نامیه معروف
 اولان ملوکندن کیخسرو که خسرو پرویز دیمکله مشهوردر انیکله زوجیه سی
 شیریندن کنایه اولمق اوزره ترتیب واتخاذا اولمشدر. خسرو شجاعت
 مشتهر سینه بناء بر شیر دلیر تمثالنده و شیرین ایسه کمال حسننه منی شمس
 تابان شکلنده تخیل وتصویر اولمش وکویا اسدک شعاع خورشیددن
 اکتساب انوار عظمت ایلدیکی دخی اشراب قلممشدر.

غیاث الدین کیخسروک موضوع بحث اولان شیر وخورشید علامتلی
 سکه لرینک سبب احداثی جنابیدن روایه مؤرخ حاصر [۱] خسرو
 و شیرین حکایه سی مثلور بمقصده اسناد ایلمکده در. مع هذا سائر مؤرخلرک
 بوبابده برکونه روایتلینه تصادف اولنه ماممشدر.

مشارالیه کیخسرو ناینک شیر وخورشید علامتلی سکه لری درت
 نوعدر. بالاده محللرنده آرو آرو کوسترلدیکی اوزره بونلردن ایکی
 نوعی سیواسده وایکی نوعی دخی قونیه ده ضرب اولمشدر که جمله سنک
 رسم خطلری و نقشلری بشقه بشقه در. هر بر نوعه ضرب اولنسان
 سکه لرک شیر وخورشید بولنان وجهلرینک اساساً طرزی بر ایسه ده
 رسم و نقشلرنده جزوی فرقلر واردر: مثلا آره لرنده رسم اولمش

[1] Hammer, Hist. Otto. T. I, P. 43.

اولان یلدیزلرک عدد و وضعیتی و قرص شمسک شماغنی ارانه ایدر
چیزکیلرک شکل و رسمی و بعضاً ارساللرک بویدیلرک صرتمده کی تزیناتی
تخلف ایتمکده در.

شیر و خورشید علامتی اولیان مسکوکات دخی تنوع ایدوب یالکز
کوفی خط ایله سیواسده کسلمش مسکوکات پک ظریف اولدینی کبی
قونیه ده دخی مغرب مسکوکاتی طرزنده سکه لر قطع اولمش و بوسکه لرده
(ظل الله فی العالم) عنوانیله (قسیم) [۱] لقبی درج ایدلمشدر که بونلر
مسکوکات سلجوقیه ده برنجی دفعه اوله رق استعمال قلمشدر.

*
**

علاءالدین کقباد اولک اواخر حکومتده چیقارلمش اولدینی کبی
مخدومی کیخسرو ثانی عصرنده دخی ایکی لسانده ضرب اولمش سکه لر
واردر.

بونلرک اولکیلر مثللو و جهنده غیاث الدین کیخسروک اسم و عنوانی
عربی عباره ایله و ظهنده بر سواری تصویر ایله برنجی (خطوم)ک
نامی وصفتی دخی حروفات ارمنیه ایله محرردر.

انجق کقباد زماننده کی سکه لرده تاریخ و محل ضرب یازلامش ایکن
بونلرده (سیسده) ضرب اولدینی وسنه ضربلری کوسترلمشدر. المزده کی
اوج عدد سکه دن ایکیسده ۶۳۷ و دیگرنده ۶۴۳ تاریخلری یازیلی اولسنه
نظراً مشارالیهک بتون مدت سلطنتنده بوسکه لر دن قطع و اخراج قلمش
اولدینی اکلاشیله یور. اشبو مسکوکاتک رسم خط و نقشلری تمامیه
مسکوکات سلجوقیه طرزنده اولوب مطبوع و منتظمدر.

§

[۱] (قسیم) امیر وزننده اسم اولدینی کبی وصف اوله رق دخی استعمال اولنور.

کبخسرو ثانی مسکوکاتنده محرر اولان تاریخلرجه یکی بر اصول اتخاذ قلمشدرکه جالب نظر دقتدر.

شمدییه قدر سکه لرك سنه ضربلری عبارۀ عربیه ایله یازلمقده اولدینی حالدۀ بوزمانده ارقام دیوانیه دخی علاوۀ استعمال اولنمخه باشلامشدر. ارقام دیوانیه تعیر اولان رقمدر دهها طوغریسی اشارتدر عربلردن مأخوذ اولوب بالاخره سلچوقیلردن دخی عثمانیلره انتقال ایدرك اکثری حسابات وامور مالیه عائد دفاتر وسنداده استعمال اولنور ایدی.

زمانمزه ویک یقین وقتلرده سرکی وصورت مثللو اوراق رسمیه مالیه ده همان عمومیتله ارقام دیوانیه جاری ومستعمل ایدی. حتی اوراق مذکوره سییقت تعیر اولنان خط وفارسی عبارۀ ایله یازیلور ایدی. [۱]

ارقام دیوانیه ارقام هندیه مثللو بردن طقوزه قدر اولان عددلره مخصوص برر اشارت اولیوب كرك آحاد وعشرات وكرك میئات والوف حاصلی بالجمله عدد ومرتبۀ لرك مقدار وکیتی افاده ایچون استعمال اولنان اسماء عربیه دن مخفف ومحرف اوله رق تعین وترتیب ایدلمش برر علامتدر.

[۱] الیوم اشبو ارقام دیوانیه یی «سییقت ارقامی» و«ارقام عربیه» تعیراتیلۀ یاد ایلدک لری وار ایسه ده اصل اسمی (ارقام دیوانیه) در . حتی زمحشرینک (مقدمۀ الادب) نام کتانبندن نقلاً ارقام مذکوره یه عربلرك ارقام دیوانیه تعیر ایلدک لری موسیو (ساسی) بیان ایتکده در. (التخفۀ السنیه فی علم العربیه) Grammaire arabe, T. I, P. 76, Pla. VIII, Par S. de Sacy. حاصلی ارقام دیوانیه اسمی عربلردن سلچوقیلره ودهها صکره عثمانیلره اوله جه انتقال ایله دوام ایتشدر. بناء علیه «سییقت ارقامی» نامی بو اشارت لرك اکثری سییقت تعیر اولنان خط ایله برابر استعمالدن طولای ایام اخیرده یاقشدریلمش بر شی اوله جنی درکاردر.

(ارقام ديوانيه نك ترتيب و اشكالي شويله در):

عشر	۱۰	احد	۱
عشرین	۲۰	اثنین	۲
ثلاثین	۳۰	ثلاث (یا خود)	۳
اربعین	۴۰	اربع (لمو)	۴
خمسین	۵۰	خمس	۵
ستین	۶۰	ست	۶
سبعین	۷۰	سبع	۷
ثمانین	۸۰	ثمانیه	۸
تسعين	۹۰	تسع	۹

ارقام ديوانيه دهه بيوك مرتبه لر دخي يازيلور ايسه ده بوراده درجه لزوم اولماغله و ذاناً مسكوكاتده محرر سنه لر محدود بولمغله ارباب مطالعه ايجون اساسه كسب اطلاع اولمق ايجون بو قدرينك ارايه سيله اکتفا قلندي .

مشاراليه غياث الدين كيخسرو ناي ايله آندن صكره جالس سرير ساچوق اولان سلاطينك على العموم سكلرنده موضوع بحث اولان (ديواني) رقم استعمال اولممشدر. مع هذا سنه تاريخ كاملاً بونلر ايله افاده اولنميوپ ميئات مرتبه سنده عموميتله عبارۀ عربيه تحرير و نادرا ديكر مرتبه ده ارقام هنديه يعنى عادى رقم دخي علاوه قلممشدر.

مسكوكات محللرنده صره سيله تدقيق اولنديني حاليه اكلاشيله جنى وجهله مثلاً : ۶۴۰ سنه سنى افاده ايجون (۱۰۰ ستمانه) و ۶۴۶ سنه سنى (۱۰۰ اربعين و ستمانه) و ۶۷۰ تاريخى (۱۰۰ ستمانه) و ارقام هنديه ايله مختلطاً ۶۷۵ (۷۵ ستمانه) طرزنده يازمشدر.

مسكوكاتك رسم خطلرى بالاخره اولدقجه تغير ايدلش و حسن خطه دقت اولنماش اولديغندن ارقام مذكوره دخي اكثرته بوزوق يازيلورق قرائتجه بعضاً مشكلانه تصادف اولمقده در .

بو عصرده کسیلان مانغرلرک وجهنده (کلمه توحید) یازلمشدره. تاریخ
 و محل ضربلری وضع اولنمش ایسهده صورت اعماللری پک قبا و کنارلری
 انتظامسز اولدیغندن لایقیله و تمامیه قرائت ایتک ممکن دکدره.

۱۲ غزالدین کیکاوس ثانی

(دفعه اولی)

۶۴۶ — ۶۴۴

سیواس

— کوش —

(ظہری)

۸۹

(وجہی)

خط عربی، تاریخی ۶۴۴

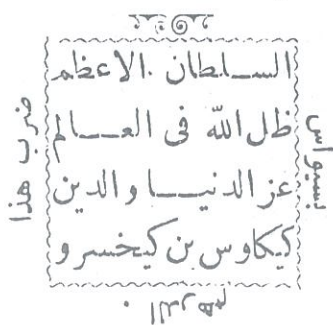
قطری ۲۱

اوجخی لوحه .

وزنی ۱۴ ط .

۹۰

تاریخی ۶۴۵

(دلیکی) قطری ۲۲

وزنی ۱۴ ط .

قونیه

کوش

(ظہری)

۹۱

(وہری)

فط عربی، تاریخی ۶۴۶

ضرب هذا .

السلطان الاعظم
ظل الله في العالم
عز الدنيا والدين
کیکاوس بن کیخسرو

* * *

اوچنجی لوحه . قطری ۲۲

سنه .

لا اله الا الله
محمد رسول الله
الامام المستعصم
بالله امير المؤمنين

* * *

وزنی ۱۳ ط .

۹۲

تاریخی ۶۴۶

» »

» »

« بعض نقوش ونقاطی فرقلیدر . »

قطری ۲۲

وزنی ۱۴ ط .

محل ضرب و تاریخی غیر موضوع

کوش

۹۳

فط عربی

السلطان الاعظم
عز الدنيا والدين
کیکاوس بن کیخسرو

(ایکی دلیکلی) قطری ۱۸

اوچنجی لوحه .

الامام
المستعصم بالله
امير المؤمنين

وزنی ۶ ط .

— باقر —

(ظفری)

۹۴

(ومهری)

محل ضربی برونه، تاریخی؟

...
 :
 السلطان لا
 :
 عظم عزالد
 :
 نیوالدین
 :
 ...

...
 :
 الامام
 :
 المستعصم ..
 :
 امیر المومنین
 :
 ...

اوچنجی لوحه . فطری ۲۲

غیاث الدین کیخسرو تانینک ترک ایتمش اولدینی اوچ نفر مجادینک سلطنتلری حقنده، مؤرخینک اقوالده پک چوق اختلاف موجود اولوب بعضیلری مشارالیه سلطان غیاث الدینک وفاتیه برابر عزالدین کیکاوس ثانی ایله رکن الدین قلیج ارسلان رابعک مشترکاً رأس حکومت کلدکلرینی وبرطاقی دخی اولاً منفرداً و براز صکره مشترکاً تسلطن ایلدکلرینی بیان ایتمکده و اکثری مؤرخلر طرفندن ده اوچنجی مخدومی اولان علاء الدین کیقباد تانیدن پک سطحی بحث اولنمقده و یاخود هیچ ذکر ایلامکده در.

سلاطین مشارالیهک بو کونکی کونده الده بولنان مسکوکاتی روایات مختلفه مبحوئندن صحتیه اک قریب اولمیلیه یکیدن یکیه بعض حقیقی میدان وضوحه چیقارمقده در. بناءً لهذا کتابمزده مشارالیهم کیکاوس ثانی و قلیج ارسلان رابع و کیقباد تانینک کک منفرداً و کک مشترکاً مکرر اوله رق و قوعبولان سلطنتلری اومدتلرده ضرب ایتدیردکلری سکه لرینک تاریخلرینه کوره تفریق و ترتیب قلممشدر.

غرب طرزنده کی سکه لرینه مشابه اوله رق وانجق عباره جه جزوی
تعدیلات ایله مسکوکدر.

برده محل و تاریخ ضربی کوسترلماش طرز آخرده و کوچک قطعه ده
سکه لری دخی واردرکه (۹۳) نومرولی سکه انلردندر. بونلر ثقلته
نصف راده سنده اولوب برنجی دفعه اوله رق چیقارلمشدر. باقر مسکوکات
ایسه کموشلره یقین رسمده در. بو عصر دن اعتبارا مسکوکات سلچوقیه ده
ارتق خط کوفی استعمالی ترک اولنمشدر.

۱۳ رکن الدین قلیج ارسلان رابع

(دفعه اولی)

۶۴۷ — ۶۴۶

— سیواس —

— کوش —

(ظهری)

۹۵

(دجبری)

خط عربی، تاریخی ۶۴۶

«صاغ طرفه متوجه برسواری
تصویری والنده برتیر وکان وباشی
خدا سنده بر هلال و حیوانک
ایاقلری اره سنده بر چچیک
منقوشدر.»

الامام
المستعصم بالله
امیر المومنین

(دوره سنده) : السلطان
الاعظم رکن الدینا والدین
قلج ارسلان بن کیخسرو
قسیم امیر المومنین

«مرکزی دوت قوس ایچنده
اولوب اطرافنده: ضرب هذ
الدرهم بسیواس فی سنه ست
واربعین وستمائه

دردنجی لوحه. (دلیکلی) قطری ۲۲

وزنی ۱۳ ¼ ط.

۹۶

تاریخی ۶۴۶

» »

» »

«نقشلی جزوی فرقلیدر.»

«تاریخک بر قسمی براز کسیکدر.»

(دایکلی) قطری ۲۱

وزنی ۱۱ ¼ ط.

رکن الدین قلیچ ارسلان رابع ۶۴۶ تاریخنده سیواس شهرینی
 کیکاوس ثانی یدندن نزع ایدرک بر سنه قدر اوراده منفرداً اجرای
 حکومت و نامنه سکه اخراج ایلمشدر. مشارالیهک اشبو نجی دفعه ده کی
 سلطنتده ضرب اولان مسکوکات قدیماً قلیچ ارسلان ثانی عصرنده
 اتخاذ ایدلمش اولان طرز و اصوله تقلیداً سواری تصویرینی شامل اولوب
 فقط (مزراق) ویا (تبر) یرینه سوارینک النده برتیر و کمان و باشنک صول
 طرفی خذاسنده برده هلال نقش اولنمشدر. بوسکه لر مطبوع و منتظم
 اوله رق اعمال ایدلمشدر.

پدری کیخسرو ثانینک بعض سکه سنده اولدینی کبی رکن الدینک
 سکه لر نده دخی (قسیم امیر المؤمنین) عنوانی درج و علاوه قلمشدر.

۱۲ عز الدین کیکاوس ثانی

۱۳ رکن الدین قلیچ رسلان رابع

۱۴ علاء الدین کیقباد ثانی

۶۴۷ — ۶۵۵

◇ مسکوکات مشترکه ◇

— سیواس —

— کوش —

(ظہری)

۹۷

(دجہری)

خط عربی، تاریخ ۶۴۷

السلاطین الاعاظم
عز الدینا و الدین کیکاوس
ورکن الدینا و الدین قلیچ رسلان
وعلاء الدینا و الدین کیقباد
بنو کیخسرو و براہین ایرالمونین

دردنجی لوحه. (دلیکلی) قطری ۲۲

۹۸

تاریخ ۶۵۵

لا اله الا الله
محمد رسول الله الام [م]
المستعصم بالله امیر
لمونین ضرب بسیواس سنه
سبع ابی ستمائه

وزنی ۱۴ ط.

»
»
«رسم خطی براز فرقلیدر.»

(دلیکلی) قطری ۲۳

منین
لا اله الا الله
محمد رسول الله الامام
المستعصم بالله امیر المو
ضرب بسیواس خمس و
خمسین وستمائہ

وزنی ۱۴ ط:

قونیه

کبوش

(ظهری)

۹۹

(رجهری)

خط عربی، تاریخی ۶۵۰

***

لااله الاالله

محمد رسول الله الامام

المستعصم بالله اميرالمو

منين ضرب في سنه حر

وستمانه بقونيه

»

«نقشی جزئی فرقلیدر.»

«(بنو)یرینه(بن)یازلمشدر.»

قطری ۲۲

دردنجی لوحه .

وزنی ۱۴ ط.

۱۰۰

تاریخی ۶۵۴

***

لااله الاالله

محمد رسول الله الامام

المستعصم بالله اميرالمو

منين ضرب في سنه لعر حر

ستمانه بقونيه

»

«نقشی فرقلیجه در.»

(دلیکلی) قطری ۲۲

وزنی ۱۳ ۳/۴ ط.

[مکرر] ۱۰۰

تاریخی ۶۵۴

»

«نهایتنده (منین) حرفلری یوقدر.»

(دلیکلی و حلقه یه مربوط) قطری ۲۲

»

«نقشنده جزئی فرق وارد.»

وزنی ۱۵ ط.

(زبهری) ۱۰۱ (ظهری)

تاریخی ۶۵۵

«
»
« منین حرفلری موضوعدر. »

«
»
تاریخی شویلهدر.
(سنه ۵۵۵ ستمانه)

قطری ۲۲

وزنی ۱۴ ۱/۴ ط .

— ملاطیه —

— کوش —

۱۰۲

خط عربی تاریخی ۶۵۵

• * •

لاله الاله

محمد رسول الله الاما [م]

[ا] لمستعصم بالله امیرالمو

منین فی سنه ۵۵۵ ستمانه [نه]

* ضرب ملطیه

سالا [طنن الاعاظم]

عزالدنیا والدین کیکاوس

ورکن دنیا والدین قلیج ارسلان

وعلال دنیا والدین کیقباد

براهین امیر المومنین

« پدرلرینک اسمی وضع اولنما مشدر. » قطری ۲۲

وزنی ۱۴ ۲/۳ ط .

۶۴۷ سنه سنه قدر عزالدین کیکاوس ثانی قونیه ده ورکن الدین

قلیج ارسلان رابع دخی سیواسده آیرو آیرو اجرای حکومت

ایلدکبری حالدیه سنه مذکورده کوچک برادرلری علاءالدین کیقباد

ثانی دخی داخل اولق اوزره اوچی بردن اداره حکومتی ید اشترا-

کلرینه المشلر وکذلك اوچی نامنه سکه دخی ضرب و اخراج

ایتدیر مشلردر.

مشارالیهامک اولصورته سلطنتلری ومسکوکات مشترکلهری تاریخچه معلوم ومضبوط ایسهده مدت دواملری حقنده مؤرخینک اقوالنده صراحت کافیه یوقدر. مع هذا مشارالیهامک طقوز سنه مدت یعنی ۶۵۵ تاریخه قدر بو وجهله مشترکاً اجرای سلطنت ایلدکلهری وفقط همان زیرده کوریه جکی وجهله ۶۵۲ سنه سنده رکن الدین ایله علاءالدینک بر اراتق کیکاوسدن بالافتراق بر مدت قلیله ظرفنده ایکسینک قیصریهده آروجه حکومت وبعده ینه مشارکت ایتدکلهری المزده بولنان مسکوکاتلری تاریخ ومحل ضربلندن اکلشلمقدهدر.

ذکر اولنان مسکوکات مشترکلهک رسم خط ونقشلری ظریف ومنتظم اولوب هر سنهده کسیلانلرک طرز وعبارلهری همان فرقسزدر. بونلرک تاریخلرنده اکثریتله ارقام دیوانیه استعمال اولمشدر. اشبو مسکوکاتده برنجی دفعه اولهرق (برهان) (براهین) عنوانی درج اولمشدرکه بوراده سلطنت وساطان معناسی مقصود اولمق لازم کلور. القابلر سلاطین مشارالیهامک اوجنه دخی شامل اولمق اوزره جمع اولهرق یازلمشدر.

مشارالیهامک مشترک بافر سکهلهری کورمالمشدر.

۱۳ رکن الدین قلیج ارسلان وابع

۱۴ علاء الدین کیقباد ثانی

— ۶۵۲ —

◆ سکہ مشترکہ ◆

— قیصریہ —

— کوش —

(ظہری)

۱۰۳

(رجزی)

فط عربی، تاریخی ۶۵۲

ضرب

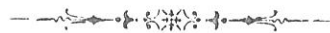
السلطان الاعظم
رکن الدین و الدین قلیج ارسلان
و علاء الدین و الدین کیقباد
بنو کیخسرو براہین امیر
المومنین بقیصریہ

در دہلی لوحہ. (دلیکلی) فطری ۲۲

لا الہ الا اللہ

محمد رسول اللہ
الامام المستعصم
باللہ امیر المومنین
سنة اثین و
خمسین و ستمائہ

وزن $\frac{1}{4}$ ۱۴ ط.

بالاده کی سکه رکن الدین قلیج ارسلان رابع ایله علاءالدین کیتباد
ثانینک قیصریه ده ضرب اولمش مشترک برسه لریدر. بو سکه نیک امثالی
هنوز هیچ برقولکسیونده موجود و حتی مشارالیهما طرفندن بویله ایکی
نامه مشترک سکه ضرب ایتدیرلدیکی شمدی به قدر اصلا معلوم اولمادیقی
ادعا ایده بیلورز.

تواریخ سلجوقیه ده رکن الدین ایله علاءالدینک آروجه اجرای
سلطنتلرندن بحث ایدلما مکنده در. فقط موضوع بحث اولان اشبو سکه دن
اکلاشلدیفنه کوره اوچ برادرلرک ۶۴۷ سالندن ۶۵۵ سنه سنه قدر طقوز
سنه دوایم ایدن حکومتلری آره سنده - وهرنه قدر مدت دوامی معلوم
دکل ایسه ده - ۶۵۲ تاریخنده کیکاوس نانی ایله بینلرنده تفرقه حاصل
اولمق ایکیسی قیصریه ده آروجه اعلان حکومت ایتمش و آره سی چوق
کچمکسزینینه براشمشلردر. حاصلی اشبو سکه نیک سلاجقه روم تاریخچه
درجه اهمیتی مستغنی ایضا حدر.

۱۲ عزالدین کیکاوس ثانی

(دفعه ثانیہ منفرداً)

۶۵۸ — ۶۵۵

قونیہ

— کموش —

(ظہری)

۱۰۴

(وجہری)

فظ عربی، تاریخی ۶۵۸

***

السلطان الاعظم

عزالدین و الدین ابو

* * *

الفتح کیکاوس بن

کیخسرو *

(دلیکلی) قطری ۲۱

للہ

العزۃ

»

» اطراف نقطہ لی دائرہ ایله محاط

(دوره سنده) ضرب بمدینہ قونیہ

فی سنہ ثمان حر ستمائہ

وزنی ۱۳ ط.

۱۰۵

تاریخی ۶۵۸

»

»

»

»

» مرکزینی محیط دائرہ یوقدر.

در دنجی لوحه . قطری ۲۰

وزنی ۱۳ ط.

بالاده خواهه کذار بیان اولان ملوک ثلثه ۶۵۵ تاریخنده متفرق اولوب
 بونلردن عزالدین کیکاوس دفعه ثانیه اوله رق قونیه ده ۶۵۸ تاریخنده
 کندو نامنه منفرداً سکه کسیدر مشدر. سنه مذکورده دن اول یعنی
 ۶۵۵ دن ۶۵۸ سالنه قدر مرور ایدن زمانلرده و ایدن صکره کی سنه لرده
 ضرب اولمش سکه لرینه تصادف اولنه مامغنه مشارالیهک ایکنجی حکومت
 منفرده سنک بدایت ونه ایتمی مسکوکاتجه معلوم اوله ما مشدر. انجق آتیاً
 کوریله جکی وجهله برادری رکن الدین قلیچ ارسلان ۶۶۰ تاریخنده
 قونیه ده سکه ضرب ایتدیرمکه باشلامش [۱] اولسنه نظراً مشارالیه
 کیکاوسک تاریخ مذکوره قدر اوراده حکومت ایلدیکی استدلال اولنه یور.
 مشارالیهک یوقاریده کوستریلان مسکوکات جدیده سی یکی بر طرزه
 افراغ اولمش و بعدما اخلافی طرفندن دخی علی الاکثر بو طرز و صورت
 قبول و اتخاذا قلم مشدر .

خایفه مستعصم بالله ۶۵۶ تاریخنده وفات و بغدادده خلفای عباسیه دن
 کیمسه قالمدیغندن ارتق سلاجقه مسکوکاتنده تاریخ مذکورده صکره
 نام خلیفه درج اولنیه رق انک رینه بعض انیه نی حاوی جمله لر و بعضاً
 کلمه توحید یازلمق عادت اولمشدر.

[۱] اشاعیده (۱۰۸) نومرولی سکه یه مراجعت اولنه.

۱۳ رکن الایین قلیج ارسلان رابع

(دفعهٔ ثانیه منفرداً)

۶۶۳ — ۶۵۵

سیواس

— کموش —

(ظہری)

۱۰۶

(وجہری)

خط عربی، تاریخی ۶۵۵

ضرب بسیواس
السلطان الاعظم
رکن الدین اورالدین
قلیج ارسلان بن کیخسرو
برهان امیرالمومنین
دردنجی لوحه . قطری ۲۱

الامام المستعصم

* * * * *

بالله امیر المومنین

نجس و نجسین و ستمائه

وزنی ۱۴ ط .

۱۰۷

تاریخی ۶۶۲

ش
المنه
السلطان الاعظم
رکن الدنیا والدین ابو
الفتح قلیج ارسلان بن
کیخسرو
دلپکلی وکسیک) قطری ۲۲

سیواس

لا اله الا الله
محمد رسول الله
سنه ۶۳۰

[۶۳]

وزنی ۱۳ ط .

قونیہ

— کموش —

(ظہری)

۱۰۸

(دہری)

خط عربی، تاریخی ۶۶۰

الله
المنة

«اطرافى اوچ چيز كبله مستدير»

(دوره سنده) ضرب بمدينه

قونيه فى سنه ۶ ستائه

— ۵۰۵ —
السلطان الاعظم

ركن الدين اوالدين

قليج ارسلان بن كيخسرو

برهان امير المومنين

وزنى ۱۴ ۱/۲ ط

درديجى لوحه. قطرى ۲۱

۱۰۹

تاریخی ۶۶۳

الله
المنة

«اطرافى نقش عربى و بردائره ايله محاط»

(دوره سنده) ضرب بمدينه قونيه

فى سنه ۱۱۱۱ ستائه

السلطان المعظم

ركن الدين اورياوالدين

قليج ارسلان بن

كيخسرو

وزنى ۱۴ ۱/۲ ط.

(دلیکلی) قطرى ۲۰

لولو [۱]

— کموش —

(ظہری)

۱۱۰

(بجری)

ضبط عربی، تاریخ فی ۶۶۱

[المنة لله]

السلطان الاعظم
رکن الدنیا والدین ابو
الفتح قلیج ارسلان بن
کیخسرو

ضرب بلولو

الامام المعصوم
بالله امیر المؤمنین
ستین ستمائے
سنہ احدی

قطری ۲۲

وزنی ۱۳ ط .

یمش پازار؟ [۲]

— کموش —

۱۱۱

تاریخی ۶۶۲

الله
المنة

السلطان الاعظم
رکن الدنیا والدین
قلیج ارسلان بن کیخسرو
ضرب یمش

وستمائے
لا اله الا الله
محمد رسول الله
بنی ہاشم

(دلیکلی) قطری ۲۱

وزنی ۱۴ ط .

[۱] بعض سکہ لردہ (لولو) و بعضی لارندہ (لولوہ) یازیلیدر . بر محل حقندہ
مقدمہ کتابدہ ضرب سکہ اولنان بلدانہ مخصوص جدولہ مراجعت اولنہ .

[۲] اشبو سکہ لردہ محل ضربی ایکی وجہندہ یعنی (مس) کلمہ سی بر طرفنہ
و (پازار) دیگر جانبہ تحریر اولنشد . اشبو محل حقندہ ذکر اولنان جدولہ مراجعت
اولنہ .

محل ضربى وضع ارنماش
— كمرش —

(ظهرى) ۱۱۲ (وجهى)

تاريخى ؟ [۰۰] ۶

السلطان المعظم
ركن الدين والدين ابو
الفتح قليج ارسلان بن
كبخسر [و]

...
[لا] اله الا الله
* — *
محمد رسول الله
بوستانه

(ايكى ديلكى كسيك) قطرى ۲۲

وزنى ۱۲ ط .

ملوك متفقہ نلثه نك ۶۵۵ تاريخنده وقوعبولان افراقلى اوزرينه
قليج ارسلان رابع دخى دفعه ثابيه اولهرق منفرداً وسابقى وجهه ينه
سيواسده اعلان سلطنت ايلمش و ۶۶۰ سنه سنده عزالدين كيكاولس
يدندن قونيه شهرينى دخى نزع ايدرك دائره حكومته علاوه والحاق
ايتمشدر . بناء عايه بالاده صره سيلاه كوسترديكى اوزره بدايت سلطنتده
سيواسده ومؤخر اقونيه وسائر بلادده نامنه مسكوكات اخراج اولنمشدر .
مشاراليك بودفمه كى ايلك سكه سنده ينى ۶۵۵ تاريخلى سكه ده نام
خليفه ذكر اولنوب اندن صكره ايسه — اولجه دخى بحث و بيان قلندينى
وجهه — خليفه مستعصم باللهك وفانى مناسبتيه مسكوكاتك طرز
وعبارانى تغيير اولنمشدر . انجق مشاراليه قليج ارسلانك ۶۶۱ سنه سنده
كسيلان (۱۱۰) نوصرولى سكه سيلاه آتيا كوريله جك ارلان كبخسر و
ثالثك (۱۳۰) نوصرولى سكه سنده خليفه مستعصمك بالكز نادنى مخطر

اولیٰ اوزرہ بالتحریف برندہ (الامام المعصوم باللہ) دیکرندہ سادہ جا
(الامام المعصوم) عبارت لری درج اول نمشدہ .

مشار الیہ رکن الدین قلیچ ارسلانک مسکوکائی برقاچ طرز
وشکالہ در . قونیاہہ کیسیلان سکہ لری عینی برادری کی کاوسک مؤخرأ
اتخاذ ایلدیکی رسمہ اولوب دیکر لری یکی بر صورتہ نقش اول نمشدہ .
بوسکہ لری صورت ضرب واعمال لرنده آز چوق عدم انتظام موجود
ایسہہ ہوندن صکرہ کیلرہ نسبتہ ینہ ایوجہ بر حالہ در .

۱۴ علاءالدین کیقباد ثانی

۶۶۳

محلی ضربی یازمالمشدر

— کموش —

(ظہری)

۱۱۳

(وہری)

خط عربی، تاریخی ۶۶۳

السُلطان الـ

للہ

عظم علاءالدین (و)

العزۃ

الدين ابو الفتح

« بردارہ ایله مخاط »

قبا خسر

(دورہ سنندہ) شهر ؟

کی دین کی و

ربیع الاخر سنہ ثلاث ستمائہ

قطری ۲۴

درنجی لوحه.

وزنی ۱۰ ط .

غیاث الدین کیخسرو ثانیکنک اوچنجی محدومی اولان علاءالدین
کیقباد ثانیکنک بالادہ کی سکہ سی نادر بولنوب شمندی یہ قدر موجود اولان
مسکوکات قتالوقلرندہ بونک دخی امثالنی کورہ مندک .
مشارالیہ کیقباد ثانیکنک مستقلاً تخت ساجوقی یہ جلوسی تاریخجه
مضبوط ومعلوم دکل ایکن اشبو سکدن اکلاشلدیغنه کورہ مشارالیہک
دیگر برادرلری مثللو آروجه دخی رأس حکومتہ کلدیکی وبودہ برادری
رکن الدین قلیج ارسلانک وفایله انک محدومی کیخسرو ثانیکنک جلوسی
تاریخی اولان ۶۶۳ سنہ سنہ تصادف ایدرک بنائ علی هذا حکومتی پک
آز دوام ایتدیکی محتمل وبلکه محققدر . انجق مذکور سکہ کنک محل
ضربی کوسترلامش اولدیغندن مشارالیہک قنی شهرده اعلان حکومت
ایتدیکی مجهول قالمشدر .

تاریخ ساچوقی مؤلفاری مشارالیه علاءالدینک برادرلری کیکاوس و قلیج ارسلان ایله منفقاً حکومت و مشترک سکه ضرب ایندکلیغی و مشارالیه مانک رأی و قراربله برآرائی علاءالدینک ایخان اعظم طرفه مأموراً اعزام قلندیغنی ذکر و بیان ایتمشلر ایسه ده زمان عودتی و بعدالموده زده بولندیغنی و باشلی باشنه سلطنتی و سنه وفاتی قیید و تصریح ایلامشردر . و الحاصل مشارالیه حقنده معلومات تاریخیه پک نقصاندر . بوندن بشقه مؤرخلر مشارالیهی سلاطین ساچوقیه صرمدنه ادخال ایتیه رک وانلردن یالکز ایکی علاءالدین کعباد نامنی ذکر ایدرک بیوک علاءالدینی برنجی و آخر سلاطین ساچوقیه اولان علاءالدین بن فرامزری ایکنجی عد و اعتبار ایتکده درلر .

مؤرخ (حاصر) دولت علیه عثمانیه تاریخنک مقدمه سنده [۱] ساچوقیلردن بحث ایتدیکی صرمدده ایران و ترک مؤرخلری مشارالیه علاءالدین کعباددن معلومات ویرماملر و علاءالدین کعباد بن فرامزری ایکنجی علاءالدین عد ایتمشلر ایسه ده ملوک ثلثه نك سکه مشترکه لرنده اسمی بولمسی و بناءً علیه کندوسنک برادرلریله برابر اجرای سلطنت ایلمسی جهتلرله مشارالیهک ایکنجی و کعباد بن فرامزریک اوچنجی علاءالدین اعتبار قلمسی لازم کله چکنی ذکر و بیان و مسکوکات قتالوقلریله اثبات مدعا ایده یور .

ایشته مشارالیهک یالکز کندر اسمنه اوله رق المزده بولسان سالف الذکر سکه سی (حاصر) ک قول و ادعاسنی برقاندھا مؤید دلائلدن وارباب تاریخ و فن مسکوکاتجه شایان اهمیت و جالب دقت آثار دندر . مذکور سکه مشارالیهک برادری کیکاوس ثانینک حکومت اخیره سنده

[۱] Hammer, T. I, P. ۵۰, et Tables généalogiques. T. II.

ضرب اولنان مسکوکاتنه مشابه طرز و رسمده اولوب فقط یازیلری
اولدقیچه فنا یازلمش وانتظامسنز قطع و ضرب اولتمشدر .
اشبو سکه نك ضرب اولندینی زمانه تصادف ایدن شهر عریینك
اسنی دخی سنه تاریخیه برابر یازلمشدر که اشاغیده کوریه جکی وجهله
بعض عصر لر مسکوکاتنده بو اصوله اتباع قلنمشدر .

﴿ ١٥ غياث الدين كخيخسرو ثالث ﴾

٦٦٣ - ٦٨١

— قونيه —

— التون —

(ظهيرى)

١١٤

(دجهرى)

خط عربى ' تاريخى ٦٦٣

السلطان الاعظم
غياث الدنيا والدين
ابو الفتح كخيخسرو
[بن قليج] ارسلان

الملك لله
* *
«قوسلى دائره ايله مخاط»
(دوره سنده) ضرب بمدينه قونيه فى
سنه ٣٣٠ و [ستمانه]

قطرى ٢٣

وزنى ١٣ ١/٤ ط .

— كوش —

١١٥

خط عربى ' تاريخى ٦٦٣؟

السلطان الاعظم
غياث الدنيا والدين
ابو الفتح كخيخسرو
بن قليج ارسلان

الملك الله
* *
(دوره سنده) ضرب بمدينه قونيه
فى سنه ٣٣٠ و [ستمانه] *

قطرى ٢٢

وزنى ١٤ ط .

[*] اشبو (ك) يعنى ايكى ٦ رقى التمش عددىنى افاده ايتك اوزره يازلمش اولق
احتمالدر؟

(ظہری)

۱۱۶

(ومہری)

مط عربی، تاریخی ۶۷۰

» » » »

«بالاسندہ بر نقش عربی»

تاریخی شویله: (س ستمائہ)

قطری ۲۲

دردنجی لوحه .

وزنی ۱۴ ط .

سیواس

— کموش —

۱۱۷

مط عربی، تاریخی ۶۶۵

السلطان الاعظم

غیاثا لدنیاوالدین

کیخسرو بن قلیچ

ارسلان

الملك لله

« مرکزینک نقشی فرقلیدر »

(دوره سنده) * ضرب سیواس *

سنه ۵ ستمائہ

قطری ۲۱

وزنی ۱۴ ط .

۱۱۸

تاریخی ۶۷۷

» » » »

«نقشری بشقادرو»

تاریخی شویله: (س س ستمائہ)

قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط .

(ظہری)

۱۱۹

(وہری)

تاریخی ۶۷۸

المملک للہ

دورہ سی شویله: * ضرب سیواس *
ســــنہ ہا * و سبعین * و ستمائہ
«ارسلانک (ار) ی او چنجی
سٹرک نہایتندہ درہ.»

(دلیکلی) قطری ۲۲

وزنی ۱۳ ۴ ط .

۱۲۰

تاریخی ؟

»

»

«بالاسندہ نقش یوقدرہ.»

«بالادہ کنک عینیدر تاریخی سیلک»

قطری ۲۱

وزنی ۱۳ ۴ ط .

— انطاکیہ ؟ —

— کوش —

۱۲۱

خط عربی، تاریخی ۶۷۱

المملک للہ

السلطان الاعظم
غیاث الدینا والدین
ابوالفتح کینسرو بن
قلج ارسلان

«ایکی نقشی دائرہ ایله محاط»

(دورہ سندہ) ضرب انطا [کیہ] فی سنہ

احد و سبعین و ستمائہ

(دلیکلی) قطری ۲۲

وزنی ۱۴ ط .

قیصریہ

— کوش —

(ظہری)

۱۲۲

(دجہری)

فہرست عربی، تاریخی ۶۷۱

السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
ابوالفتح کیخسرو
بن قلیح ارسلان

الملك لله

«قوسلی ودوز دائره لرایله مخاط»
(دوره سنده) ضرب بقصریه فی
سنه احدى وسبعین وستمائه

قطری ۲۲

وزنی ۱۳ ۳/۴ ط.

۱۲۳

تاریخی ۶۷۵

السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
ابوالفتح کیخسرو بن قلیح
ارسلان

الملك لله

* *
«نقطه لی دائره لرایله مخاط»

(دوره سنده) ضرب بمدينه قیصریه
فی سنه ۵ سبعین ستمائه

قطری ۲۳

وزنی ۱۵ ط.

۱۲۴

تاریخی ۶۸۰

لااله الاالله

محمد رسول الله

» »
«یرقار یکنه مشابه اولوب
بالا سنده کی چیز کی یوقدر»

«اشبو کلمه توحیدک اطر افنده والی قوس ایچنده»
ضرب | بمدينه | قیصریه
سنه | تمانین | ستمائه

قطری ۲۴

دردیجی لوحه

وزنی ۱۵ ط.

(وېجړې) ۱۲۵ (ظھري)

تاريخي؟

» »
 (۱۲۳) نوحرويه مشابه اولوب
 بالاسنده بريليز زياده دره.
 «ارسلان کله سندن (ار) اوچنجي
 و(سلان) صوڪ سطره يازمشدر.»

وزني ۱۳ ۱/۲ ط. قطري ۲۳

— یمش بازار؟ — [۱]

— کوش —

۱۲۶

فط عربي، تاريخي ۶۷۳

الملك لله
 «بردايره ايله مخاط»
 (دوره سنده) ضرب نامس بازارفي
 سنه لاسي ستمائه
 السلطان الاعظم
 غياث الدين اوالدين
 كيخسرو بن قليج
 ارسلان

وزني ۱۳ ۳/۴ ط. (دليکلي) قطري ۲۲

۱۲۷

تاريخي ۶۷۶

» »
 مرکزینک نقشي قرقلي تاريخي
 شويله: (سنه ست سبعين ستمائه)
 «نقشلي براز فرقليدر.»

وزني ۱۴ ۳/۴ ط. درديجي لوحه قطري ۲۴

[۱] ضرب سکه اولنان بلدانه مخصوص اوله رق مقدمه ده کی جدوله مراجعت اولنه.

— معدن لولوه — [۱]

— کموش —

(ظہری)

۱۲۸

(دجہری)

خط عربی، تاریخی ۶۷۴

الملك لله

السلطان الاعظم

* *

غیاث الدینیا والدين

«نقطه لی وقوسلی دائره لر ایله محاط»

ابوالفتح کیخسرو بن

(دوره سنده) ضرب بمعدن لولوه فی

قاج ارسلان

سنه لعا سی ستمائه

(کناری کسبک ودلیکلی) قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ۲/۴ ط.

— معدن شهر؟ — [۲]

— کموش —

۱۲۹

خط عربی، تاریخی ۶۷۴

*

الملك لله

السلطان الاعظم

—

غیاث الدینیا والدين

«قوسلی دائره ایله محاط»

کیخسرو بن قلیچ ارسلان

(دوره سنده) ضرب معدن [ن ش] شهر

برهان امیر المومنین

فی سنه اربع سی ستمائه

قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط.

[۱] [۲] ضرب سکه اولنان بلدانه مخصوص اوله رق مقدمه ده کی جدولہ مراجعت اولنه.

— ارزنجان —

— گوش —

(ظہری)

۱۳۰

(ومہری)

مط عربی، تاریخی ۶۷۵

ضرب ارزنجان
السلطان الاعظم
غیاث الدین و والدین
کیخسرو بن قلیچ ارسلان
برهان امیر المومنین

سنہ ۵
لااله الا الله
محمد رسول الله الامام
المعصوم امیر المومنین
وستائہ

دردنجی لوحہ. قطری ۲۳

وزنی ۱۳ ط.

۱۳۱

تاریخی ۶۷۶

*

الملك لله

ع

«قوسلی و دوزدائرہ لرایلہ مخاط»

(دورہ سمنده) ضرب مدینہ ازنجان فی

سنہ ست سبعین ستائہ

»
»
«بالاسندہ ضرب ارزنجان پرینہ
بر نقش عربی وارد.»

قطری ۲۳

وزنی ۱۳ ط.

۱۳۲

تاریخی ۶۸۰

»
»
«صوٹ سطراری براز
کسیکدر.»

»
»
تاریخی شویله: (فی سنہ ثمانین ستائہ)

«ارزنجانده (ر) یازمشدر.»

دردنجی لوحہ. قطری ۲۴

وزنی ۱۵ ط.

محل ضرب و تاريخى سلك

— كوش —

(ظهيرى)

۱۳۳

(رهبى)

لا اله الا الله

محمد رسول الله

*

«ا طرفنده والى قوس ايچنده»

ضرب | بمدينه | ...

... | ... | ...

الساطان الاعظم
غياث الدين * نيا والدين
كيخسرو بن قليج
ارسلان

(كسيك وديلكى) قطرى ۲۳

وزنى ۱۳ ط.

غياث الدين كيكسرو ثالثك جلوسى تاريخى مؤرخيندن بهضيلرى
۶۶۶ واكثريسى ۶۶۴ سنه هجريه سى اولق اوزره قيد و تحرير ايتمشلر
ايسه ده المزده بولنان مسكوكاته نظراً مشاراليهك ۶۶۳ نارينخنده جلوس
اپلديكى ومؤرخينك اقوالى ايسه موافق حقيقت اولمدينى ماده ظاهر
اولمقده در.

بالاده صره سيله كوسترلديكى اوزره مشاراليهك زماننده خيلى مختلف
محلده مسكوكات ضرب اولنوب بونلك طرز و رسمى اكثرته برنسقه
ويالكر برقاچ سكه يكي برطرز و صورتده منقوشدر.

شمدي به قدر مسكوكات ساچوقيه ده نظر تحسين ايله كوريلان حسن
خط و اثر انتظام تجدد اعصار ايله ترقى ايده جك يردده بالعكس تعجبى
موجب اوله جق صورتده تدنى ايتمشدر. بو حال قليج ارسلان رابع
زماننده باشلايوب اك زياده مشاراليه كيكسرو ثالث سكه لرنده تعمم
ايلمشدر.

مسکوکات مذکورہ دن بعضیاری ہلہ اکثری ارقام دیوانیہ دن اولان
 تاریخلرینک یازیلری پک بوزق حالده ارلدیفندن بوکیلری قرائت ایچون
 عادتاً پک چوق اشتغاله احتیاج مس ایتمکده دره
 مشارالیه عصرندن بدأ ایله ارتق باقر مسکوکات کسلدیگی کورلماشدره
 وبلکده بعدما هیچ باقر ضرب اولنماشدره

غیاث الدین مسعود ثانی

۶۸۱ — ۶۹۷

سیواس

— کوش —

(ظہری)

۱۳۴

(دہری)

خط عربی، تاریخی ۶۸۱

العظمة لله
السلطان الاعظم
غیاث الدین والدين
ابوالفتح مسعود
بن کیکاوس

ستمانه
بلا اله الا الله
محمد رسول الله

بشنجی لوحه. قطری ۲۳

وزنی ۱۴ ط.

۱۳۵

تاریخی ۶۸۶

السلطان الاعظم
غیاث الدین والدين
ابوالفتح مسعود
بن کیکاوس

سیواس
لا اله الا الله
وحده لا شریک له
محمد رسول الله

قطری ۲۲

وزنی ۱۴ ط.

(ظہری)

۱۳۶

(دہلوی)

تاریخی ۶۸۹

العظمة لله
السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
ابوالفتح مسعود
بن کیکاوس

قطری ۲۴

الله
العظمة
—
«بری نقطہ لی دیکری چیز کیلی دائرہ ایچندہ»
(دورہ سندہ) ضرب بسیواس
سنہ تسع ثمانین ستمائہ

وزنی ۱۳ ۲/۳ ط.

— ارزنجان —

— کوش —

۱۳۷

قطری عربی، تاریخی ۶۸۶

السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
ابوالفتح مسعود
بن کیکاوس

قطری ۲۴

العظمة لله
«مركزنده وایکی دائرہ ایچندہ»
(دورہ سندہ) ضرب مدینہ
ارزنجان فی سنہ ست ثمانین ستمائہ

وزنی ۱۴ ۱/۲ ط.

قونیہ

— کوش —

(ظہری)

۱۳۸

(وہری)

خط عربی، تاریخی ۶۸۸

[العظمة] الله
السلطان الاعظم
[غیاث] الدیناوالدین
[ابو] الفتح مسعود
[بن کیکا] وس بن
[کیخ] سرو

(دلیکلی) قطری ۲۴

لااله الاالله

— — —

محمد رسول الله

«دوره سنده و التي قوس ایچنده:

ضرب | قونیہ | سنہ | ثمان
| [ثمانین] | ستمائہ

وزنی ۱۳ ط.

معدن بایبرت

— کوش —

۱۳۹

خط عربی، تاریخی ۶۹۰

السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
ابو الفتح مسعود
بن کیکاوس

بشنجی لوحه. قطری ۲۴

الله *

العظمة

«اطرافنده نقشلی دائره»

(دوره سنده) ضرب بمعدن بایبرت

فی ربیع الاول سنہ تسعین ستمائہ

وزنی ۱۴ ط.

(نظری) ۱۴۰ (وجهی)

تاریخی ۶۹۰

» »
«نقش برافز قلیدر» (دوره سنده) ضرب معدن بایرت
فی سنه تسعین و ستمائه

وزنی ۱۱ ۱/۴ ط. (دلیکلی) قطری ۲۱

میلاس [۱]

— کموش —

۱۴۱

خط عربی، تاریخی ۶۹۰

السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
ابوالفتح مسعود
بن کیکاوس

لله
العزة
«برداره ایله مستدیر»
(دوره سنده) ضرب میلاس
سنه تسعین و ستمائه

قطری ۲۴ وزنی ۱۱ ۱/۴ ط.

۱۴۲

تاریخی ۶۹۰

» »

«وجهی برافز بوزقدر»

قطری ۲۴ وزنی ۱۱ ۱/۴ ط.

[۱] ضرب سکه اولنان بلدانه مخصوص مقدمه کتابده کی جدوله مراجعت اولنه.

مشارالیه غیاث الدین مسعود ثانی عزالدین کیکاوس ثانی نایبک مخدومی اولوب عمی زاده سی کیخسرو ثالثه خلف اولمشدر. جلوسی اکثری مؤرخین طرفدن ۶۸۲ سالنده واقع اولدینی کوستریلیور ایسه ده موجود اولان سکه لرینک تاریخنه کورد ۶۸۱ سنه سنه مصادفدر.

مشارالیهک مسکوکاتندن بعضیلرنده علاءالدین کیقباد ثانی سکه سنده اولدینی کبی سنه تاریخدن بشقه شهر عربیه دن قننی ماهده ضرب اولمش ایسه اونک اسمی دخی یازلمشدر. ایشته (۱۳۹) نومرولی سکه بونلردندر.

مسعود ثانی نایبک مسکوکاتی درت مختلف نوعده اوله رق سلفی کیخسرو ثالث سکه لری طرز و نقشنه تقلید قلمشدر. خطوط و نقوشی اکثریتله بوزق حالده در. وزنلری اولدقیجه محافظه ایدلمشدر. مسکوکات مذکوره ده ارقام دیوانیه استعمال اولنماشدر.

﴿ ۱۷ علاءالدین کیقباد ثالث ﴾

۶۹۷ - ۷۰۷

﴿ معدن لولو ﴾

— کموش —

(ظہری)

۱۴۳

(دبھی)

خط عربی، تاریخی ۶۹۷

السلطان الاعظم
علاءالدین اور الدین
[کیقباد] بن فرامرز
.....

لا اله الا الله
محمد رسول الله
« اطرافتده التي عدد قوس ايجنده در. »
[ضرب] [معدن] [لولو] [ه في سنه]
— لولو [ستا] ه

بشنجی لوحه. (کناری براز کسیندر) قطری ۲۳

وزنی ۱۱ ۱/۲ ط.

◇ محل ضربی سیلک ◇

۱۴۴

تاریخی ۷۰۰

فرامر [ز]
السلطان الا [عظم]
علاءالدین والد
بن کیقباد بن
.....

لا اله الا الله
صاغ طرفنه متوجه بالکنز
بر ارسالن منقوشدر.
محمد رسول الله

بشنجی لوحه. (کناری براز کسیندر) قطری ۲۲

وزنی ۱۱ ۱/۲ ط.

فن مسكوكات قديمه اربابنجه سلجوقيانك اك نهايت سكه سي غياث الدين مسعود ثاني عصر نده ضرب اولنان مسكوكات اولوب آندن سكره يعنى بالاده محرر علاء الدين كيقباد ثالث بن فرامرز عصر نده ارتق سكه چيقار- لمديني ظن و تخمين اولنمقده و بو ظن دخي هر نصلسه بوكونه قدر مشاراليه علاء الدين نامنه كسلمش سكه يه تصادف اولنه مامسندن و بلكه - فقيرك الله كچديكي كبي بعض اربابي نردنده دخي بولنمسي اغلب احتمال ايسه ده - تاريخلرده و شمدى يه قدر نشر اولنان مسكوكات سلجوقيه قتلوقلر نده اصلا كورلما مسندن نشأت ايتكمده در. بو كيفيت يعنى كيقباد ثالث نامنه كسلمش سكه موجود اولوب اولمديني مسئله سي الحاله هذه موضوع بحث اوله رق حتى پارسده مسكوكات عتيقه اسلاميه مشتغللرندن وارباب علم و كالدن موسيو (دروين) *M, E, Drouin* نام ذات طرفندن (ژورنال آسياتيک) نام رساله موقوته ده آثار فقيرانه مدن (تقوم مسكوكات عثمانيه) حقنده اخيراً نشر اولنان بربند مخصوصده [1] اوائل دولت ابد مدت عثمانيه ده ضرب و اخراج اولنان مسكوكات دن بحث اولنمديني صره ده مستشرق مومى اليه «شمدى يه قدر سلطان عثمان خان غازى حضر تلرينك نام عاليسنه اولمق اوزره هيچ برسكه بولنه مامش اولمديني كبي علاء الدين ثالث اسمنه ضرب اولنمش سكه دخي ظهور ايتماشدر. اك صوك ضرب اولنان سلجوقيه مسكوكاني غياث الدين مسعود ثانياك ۶۹۰ سنه سيلاه مورخ اولان سكه لريدر. حاصلى سلجوقيانك خانمه احواله دائر اولان تاريخلرى مهم برحاله قالمشدر.» ديو برفقره دخي درج و علاوه ايلمشدر.

كرك آثار عتيقه و كرك مسكوكات قديمه ده ظهور ايدن تصادفات بوكبي ودها اهميتلى مشكلات تاريخيه يي حل ايله برطاقم حقيقتلر ميدانه چيقارديني مثللو مشاراليه علاء الدين ثالث نامنه سكه بولنوب بولمديني خصوصنك انحلاينه و يوقارودنبرو كورلديكي اوزره مسكوكات

[1] Journal asiatique, mars — avril, 1894, p. 349.

سلاجوقیه جه شمدی به قدر مجهول و مهم اولان دیگر حقایقک انکشافنا شو اثر فقیرانه مک دلالت ایلمسی تصادفات مذکورہ نک بخش ایلمدیکی نتایج دندر. بناء علیه موجود قتالوقلرده هنوز امشالی بولنمیان بعض سلاجوقی مسکوکانیله برابر مشارالیه علاءالدین کیقبادسکه لرینی ایلمک دفعه اوله رق برقتالوقده درج وارائه به موفقیتدن طولایی فن مسکوکات و تاریخ اربابی ایچون عاجزانه بر خدمت مفیده ده بولنمش اوله جغمی امید ایدرم.

۲

مشارالیه علاءالدین کیقباد ثالث سکه لرندن فقیرک طاقنده ایکی نوع سکه موجود اولوب بولنردن برنجیسی (لولوه) ده و ۶۹۷ سنه سنده ضرب اولنمشدر. مشارالیهک عمی اولان غیاث الدین مسعود ثانینک وفاتیه کندو. سنک جلوسی تاریخلری حتمده اقوال مؤرخینده بر طاقم اختلافات اولوب هر حالده شو سکه نک سنه ضربنه نظراً مشارالیه ۶۹۷ سنه سنده جالس اورنک سلاجوقی بولندینی نمایاندر. اشبو برنجی سکه نک رسم لوحه سنده کوریه جکی وجهله طرز و نقشی سلطان مسعود سکه لرینک برطاقنک عینی اولوب فقط یازیلری و صورت اعمالی پک بوزوقدر .

ایکنجی سکه یه کلنجه بونک رسم و طرز ی بسبتون یکیدن اتخاذاولنمش بر صورتده در. شویله که بر جانبته طبیعی کیخسروثانی مسکوکاننده بولنان (شیر و خورشید) علامتدن اقتباس ایدلش فقط (خورشیدی) طی ایله (شیری) ابقا قلنمش اولمق اوزره یالکز بر (ارسلان) نقش اولنمشدر . بونک امشالی طرز و رسمده دیگر سکه کورلیوب علاءالدینه مخصوص بر علامتی حائر در دینیه بیلور. بوسکه نک یازیلری و نقشی یوقارو کندن دها ایوجه ایسه ده تأسف اولنور که مرور زمانله براز سیلنمش اولدیفندن اصل اهمیتی طرفی یعنی محل ضربی غائب اولمشدر. تاریخ ضربی ۷۰۰

سنه سی اولوب اولدجه ایو او قورنمقده دره شو حالده مشارالیهک ۶۹۷
 تاریخندن ۷۰۰ تاریخنه قدر سکه ضرب ایتدیردکاری ثابت اولوب بوندن
 اول و صکره سی هنوز مجهول دیمکدر.
 اشبو ایکی سکه نك دخی وزنلری صوک زمانلرده کی بعض امثالی
 وجهله ثقلت اصلیه دن خیلی نقصاندر.

سلاجقه رومدن صكره اناطوليناك بهض
جهاتنده ظهور و اجراى حكومت
ايدن امرا و حكامك
مسكوكاتى

— بلاڊ روم حڪامنڊن —

علاء الدين؟

ارزنجان

— ڪموش —

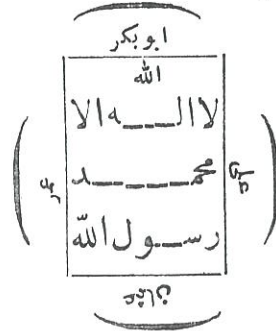
(ظھري)

۱۴۵

(رمھري)

مخط عربي، تاريخي ۷۲۸

السلطان الاعظم
علاء الدين والدين
خلدا ﷺ ملكه
ضرب سنه ارزنجان
۷۲۸

«اطرافلری دائرہ لر ایلہ مخاط»

بشنجی لوحه . قطري ۱۹

وزنی ۸ ط .

۱۴۶

تاريخي؟

»

»

«لفظة جلال يضي ايچنده اوليوب
سطر لر دوز يازمشدر.»

«رسمي مشابه اولوب قطعه سي
غایت کوچکدر.»

دليکای وکسيک (قطري ۱۳)

وزنی ۴ ط .

ارزنروم [ارضروم]

کوش

(وهری) ۱۴۷ (ظهری)

ضرب عربی، تاریخی ۷۲۹

کوک و جهی و کوک ظهری محل ضرب و تاریخی شویله :
(۱۴۵) نومرونک غینیدر .
ضرب ۷۲۹ سنه ارزنروم

وزنی ۸ ط . بشنجی لوحه . قطری ۱۹

محل ضربی سیلک

۱۴۸

تاریخی ۷۲۸

»

ضرب ...

سنه

۸۲۸

قطری ۲۰ (دلیکای)

(۱۴۵) نومرولی سکه نک

مشابهیدر .

وزنی ۷ ۳/۴ ط .

محل ضرب و تاریخی غیر موضوع

۱۴۹

السلطان اعظم
علاءالدین والدین
خدا - الله - ملکه

قطری ۲۱ (کسیک)

(۱۴۵) نومرویه مشابه

اولوب نقشی برازفرقلیدر .

وزنی ۸ ۱/۴ ط .

(وجرى) ۱۵۰ (ظهري)

الله
: [لا اله الا]
: محمد
رسول الله

ورنى ۵ ط . (دليکلى) قطرى ۱۶

۱۵۱

ابوبکر
عمر
عثمان
لا اله الا الله | محمد | رسول الله
(على)

السلطان الاعظم
علاء الدين اوالدين
خدا الله ملكه

«ترتیبی مثلث الشكلدر.»

وزنى ۷ ط . قطرى ۱۸

بالاده صره سيله کوستریلان مسکوکات ارزنجان وار ضرومه ۷۲۸
تاریخ لرنده ضرب اولمشدر . بوسکه لردن بعضیلرنده محل وتاریخ ضرب
یوق ایسه ده جمله سی همان بر طرزده اوله رق علاءالدین نامنده بر ذانک
اسمنه مسکوک بولمشدر . اوتاریخ لرنده کرک جنکیزیان و کرک چوبانیان
و کرک انلرک فروغندن حوالی مذکورده (علاءالدین) اسمنده بر امیرک
اجرای حکومت ایلیکنه دائر بر کونه معلومات تاریخیه تصادف
اولنه میوب بونام اولسه اولسه اوراده حکومت ایلیکری مضبوط تواریخ
اولان و دیگر اسملرله یاد اولنان امرادن برینک مشهور وزبازرد اولمیان
(مخلصی) اولتی لازم کله جکدر.

۷۲۸ تاریخ لرنده حوالی مذکورده بولن انلری تدقیق ایلیکمز
حالده ایکی ذات کوریله یور که بریسی امیر چوبان اولادن (امیر تیمور
طاش) و دیگرى امرای چغتاییدن (ارتناک) در . بولردن برینک
خاتمه و دیگرینک مبدأ حکومتی همان ۷۲۸ تاریخ لرنه تصادف ایده یور .

(امیر تیمور طاش) سلاطین جنکیزیہ دن ابو سعید بہادر خان طرفندن
۷۱۸ سنہ سنہ ممالک روم والیسی نصب اولمش اولدینی کبی (امیر ارتنا)
دخی کذلک ابو سعید خان طرفندن ۷۲۸ تاریخارنده (تیمور طاشک)
بعض حرکاتندن طولایی تربیہ سنہ مأمور ایدیلوب بالاخرہ اورالرہ حاکم
نصب اولمشدر . [۱]

بناءً علیہ اشبومسکوکانک تاریخلری اوسنہ لرہ تصادف ایلمک حسیلہ
بو ایکی ذاتدن بری طرفندن ضرب ایتدیرلمش اولدینی بی اشتباه اولوب
انجق بونلردن قنغیسنہ دها زیادہ اسناد اولنہ بیله جکی بختہ کلنجہ چونکہ
زیردہ کوریلہ جکی وجهلہ (امیر ارتنا) نک مخدومی (محمد ارتنا) نک مسکوکانی
طرز و عبارہ جہ بردر جہ یہ قدر و وزن و قطر جہ تمامیلہ موضوع بحث اولان
مسکوکانہ توفیق و تقلید ایدلمش اولدیغندن بونلرک (علاءالدین) مخلصیلہ
ارتنا بک طرفندن ضرب ایتدیرلدیکنہ حکم ایتک دها مناسب اولور.

انکلترہ موزہ سننک مسکوکان اسلامیه قتالوقلری مؤلفی موسیو
(استانلی لان پؤل) مذکور موزہ نک ترک مسکوکانتہ مخصوص اولان
قتالوغندہ [۲] بالادہ کوستریلان مسکوکانی قرمان اوغلرندن علاءالدین
بکک اولمق اوزرہ قرمانیلر سکسی صرہ سنہ کچورمش ایسہدہ قول
عاجزانہ مجہ موسی الیہک بوبادہ سہو ایتمش اولدیغندہ شہہ یوقدر. بودہ
دلایل آتیہ ایلہ ثابت اولور ظنندہ یم.

اولا مذکور قتالوقدہ بشقہ بر طرز و رسمدہ اولان (۴۳)
نومرولی سکہ مستنا اولمق اوزرہ (۴۴) نومرودن (۵۰) نومرویہ قدر
کچیرلمش اولان مسکوکان بروجہ بالا فقیرک طاقندہ بولنان و علاءالدین
نامنہ اولان سکہ لرک تمامیلہ عینی اولدینی خالدہ مؤلف موسی الیہ

[۱] ترجمہ صحایف الاخبار لمجم باشی جلد ۳ صحیفہ ۷ خیرالله افندی تاریخی
جلد ۲ صحیفہ ۱۴، ۱۵.

[۲] Catalogue of oriental coins in the British muséum. Vol. VIII,
P. 21 — 23.

تاریخلرینک (۲۰) رقمین (۶۰) اوقومش اولدیغندن سنه لری (۷۲۸) رینه (۷۶۸) وضع ایلمشدر. حالبوکه مذکور قتالوقده (۴۵) و (۴۹) نومرولی سکهلرک (۲) نجی رسم لوحه سنده کی اوطوتیپلرینه باقیلور ایسه اکلاشیلورکه تاریخلری سیلک اوله رق رقمی فرق اولمز درجه ده در. فقیرده بولنان اشبو مسکوکانده ایسه مربوط بشنجی رسم لوحه سنده و (۱۴۵) نومروده کوریله جکی وجهله تاریخ رقمی پک کوزل اوقونمده و (۷۲۸) اولدینی کورلمکده در.

ثانیاً قرمان اوغللری ارزنجان وارضروم وحوالیسنده اجرای حکومت ایتمه شلدر. حتی ۷۳۶ سنه سندن ۷۶۷ تاریخلرینه قدر اولحوالی (امیژارتنا) و اولادینک تحت اداره سنده بولنوب صکره لری دخی برازوقت طهرتن وقاضی برهان الدینه کچمشدر.

ثالثاً همان اشاغیده کوریله جکی وجهله (محمد ارتنا) نام ذانک یدیوز التمش تاریخلرندن صکره ممالک مذکورده ضرب اولمش برطاقم مسکوکاتی اولوب بناءً علیه قرمان زاده علا الدین بک محمد ارتنانک بولدینی محله. و او سنه لرده سک کسیدریش اولسی تصور اولنه مز. حاصلی مسکوکات مذکورده نک قرمان اوغلی علا الدینک اولدینی احوال مسروده یه مبنی بداههً اکلاشیله بیلور.

§

مسکوکات مبحوئه نه ساچوقیان ونه جنکیزیان ونه ده قرمانیان سکهلری اصولنده اولوب طرز و نقشلری بسبتون بشقه اولدینی کی وزنلری دخی انلرک غیر اوله رق نصف درهم عرفی یعنی سکز قیراط نسبتده طوتامش ونصفیه اوله رق درت قیراط اغراغنده سکهلر دخی ضرب اولمشدر. اشبو سکهلرده اکثریتله بر کوچک بیضی دروننده «لفظة جلال» محرر بر تمغا اورولمده اولدینی دخی کوریله یورکه مسکوکات مذکورده نک علامت مخصوصه سندن عد اولنه بیلور.

— بلاد روم حکامندن امیر ارتنا و اولادی —

(سنهٔ حکومت)		(اسامی)	
۷۳۶, ۷۲۸	.....	امیر ارتنا	۱
۷۵۳	.....	محمد ارتنا بن امیر ارتنا	۲
۷۶۷	.....	علاءالدین بن محمد ارتنا	۳
۷۸۲		(وفاتی)	

— بلاد روم حکامندن —

محمد ارتنا

۷۵۳ — ۷۶۷

— ارزروم —

— کوش —

(ظہری)

۱۵۲

(دجہری)

خط عربی، تاریخی ۷۶۱

محمد ارتنا
السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
خدا الله مالک
ضرب سنہ ۷۶۱
ارزروم

لا اله الا الله | محمد | رسول الله
ابوبکر | عمر | عثمان
(علیہ)
«مثلث الشكل یازلمشدر»

بشنجی لوحه. قطری ۱۹

وزنی ۹ ط.

— ارزنجان —

— کوش —

۱۵۳

خط عربی، تاریخی ۷۶۱

محمد ارتنا
السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
خدا الله مالک
ضرب سنہ ۷۶۱
ارزنجان

(۱۵۲) نومرویه مشابہ اولوب
«نقشی برازفر قایدرد.»

بشنجی لوحه. قطری ۱۹

وزنی ۸ ۳/۴ ط.

(ظہری)

۱۵۴

(دہری)

تاریخی ۷۶۲

»
»
ضرب ارزنجان
سنہ ۷۶۲

»
»
«رسمی از قریبدر.»

قطری ۲۰

وزنی ۸ ۳/۴ ط.

۱۵۵

تاریخسنز

بالاسندہ (ضرب)

»
»

»
»
زیرندہ (ارزنجان)

«نقشی جزئی بشقہ در.»

قطری ۱۴

وزنی ۴ ۱/۲ ط.

— قیصریہ —

— کموش —

۱۵۶

مط. عربی، تاریخی بوق

محمد ارتنا
السلطان الاعظم

غیاث الدین
خدا اللہ ملہ

ضرب قیصر

(۱۵۲) نومرولی سکہ یہ مشاہددر.

قطری ۱۹

وزنی ۸ ۳/۴ ط.

(ظہری)

۱۵۷
تاریخستر

(وہری)

»
»
«کنارندہ کی (المالک اللہ)

»
»
«نقشی جزئی فرقلیدر.»

بوندہ یوقدر.
بشجی لوحہ. قطری ۱۷

وزنی ۹ ط.

بایبرت

— کموش —

۱۵۸

خط عربی، تاریخی یوقدر

محمد ارتنا
السلطان الاعظم
غیاث الدیناوالدین
خدا اللہ مالک
بایبرت

(۱۵۳) نومرولی سکہ یہ مشاہدہ

قطری ۱۵

وزنی ۵ ط.

چغتای امرا سندن (امیر ارتنا) و محمدوی (محمد ارتنا) و انک او علی
(علاء الدین) نام ذاتلر برروایتده ۷۲۸ سنہ سندن و برروایتده جنکیزیانندن
ابوسعید بہادر خانک و فاتی تاریخی اولان ۷۳۶ تاریخنندن بدأ ایله قرق
یدی و یاخود الی اوچ سنہ یعنی ۷۸۲ سالنہ قدر ممالک رومده اجرای
حکومت ایتشلردر. [۱]

[۱] جہانما لکاتب جلی صحیفہ ۶۲۰، خیر اللہ افندی تاریخی جلد ۳ صحیفہ
۱۱ و ۱۰۸، جلد ۴ صحیفہ ۳۹ جلد ۵ صحیفہ ۴۳.

امرای مذکورہ نك آل قرمان فروغندن اولدیغنی و امیر ارتنا نك ۷۴۰ و ۷۴۹ تاریخچاننده ضرب سکه ایتدیردیکنی مستشرقیندن مؤلف (قترصر) دن نقلاً موسیو (سوور) [2] بیان ایتکده ایسه ده بزم تاریخچلر امرای موسی الیهمک آل قرمانه منسوبیتلرینه دائر هیچ بر روایتده بولمداققری کبی برنجی ارتنا نك سکه سنه دخی شمعی یه قدر تصادف اولنه میوب اشته بالاده کی مسکوکات انک مخدومی موسی الیه (محمد ارتنا) نك ارضروم وارزنجان و قیصریه و بایبوردده ضرب اولمش سکه لرندندر. بولردن برطاقنده ۷۶۱ و ۷۶۲ تاریخچی موضوع اولوب بر طاقنده ایسه هیچ سنه ضربی یازلامشدر.

مسکوکات مبحوئه نك رسم و طرزیه وزن و قطر لری (۱۰۰) نجی صحیفه ده درج و ارائه ایلدی کمز و امیر تیمور طاشک ودها زیاده محمد ارتنا نك پدری (امیر ارتنا) نك اولمق لازم کله جکی ظننده بولندیغمز علاءالدین نامنده کی سکه لره مشابهدر. بولرده دخی نادراً آنلر کبی «لفظه جلال» محرر بر تمغا مضروبدر. فقط علی العموم یازیلری دها منتظم و حسنلی بر حالده در.

§

(2) An 740 à 749, Artena (l'un des membres de la famille de Karaman) fit faire, dans toute l'étendue du pays de Roum, la *Khatbak* en l'honneur du sultan Nâser, et graver sur la monnaie le nom de ce prince, auquel il envoya quelques-unes des pièces qu'il avait fait frapper. Quatrième, cité par Sauvaire, T. I. p. 346.

— قرمانیان —

(سنه)	(اسامی)	
۶۵۵	قرمان بن نوره صوفی	۱
۶۶۰	محمد ۱ بن قرمان	۲
۶۷۷	بدرالدین محمود بن محمد	۳
۷۱۷	یحشی بك بن محمود	۴
۷۵۶	علاءالدین (علی بك) بن یحشی	۵
۸۰۵, ۷۹۳	محمد ۲ بن علاءالدین	۶
۸۲۹	ابراهیم بن محمد ۲	۷
۸۶۹	پیر احمد بن ابراهیم	۸
—	اسحاق بن ابراهیم	۹

﴿ ۶ میر محمد ثانی ﴾

۷۹۳ — ۸۲۹

— قونیہ —

— کوش —

(ظہری)

۱۵۹

(وجہی)

کوفی خطہ مختلط، تاریخی سبک

ضرب قونیہ
السلطان الاعظم
محمد بن علاء الدین خلد
ملکہ و دولتہ

محمد بن علاء الدین خلد
محمد رسول الله
صلی الله علیه و آله
بیت عثمان

وزنی ۹ ط. بشخی لوحہ. (دلیکلی) قطری ۲۳

۱۶۰

یالکز وجہی کوفیلہ مختلط، تاریخی سبک

السلطان الاعظم
محمد بن علاء الدین
خدمتکہ ضرب قونیہ

.. دایم فلا فنا.
حافظا حفظنا..
ولازوال مالکہ..
رفعنا علیکہ...

قطری ۲۲

وزنی ۸ ۱/۴ ط.

اشبو سکہ لڑک ایکسندہ دخی تاریخار سبک اولوب او قومق ممکن
اولدیغدن هانکی سنهده ضرب اولندیغی معلوم اوله مامشدر.

۷ ابراهيم بك

۸۶۸ — ۸۶۹

قونیه

— کموش —

(ظہری)

۱۶۱

(دہری)

ضرب قونیه

(مرکز نده) (الله)

(دوره سنده) السلطان المعظم ابراهيم
بن محمد بن قرمان خلد مملکتہ

ظن السلطان لظل الله
ثبات الملك بالعدل

في سنة ۸۶۵

بشنجی لوحه . قطری ۲۰

وزنی ۸ ط .

۱۶۲

تاریخی ۸۳۴

۱۳۶۱
محمد
ابراهيم بن
خلد

والدين غياث الدين

ابوبکر عمر
طول العمر مع الطاعة
من خلع الانبياء ضرب قونیه
عثمان علی سنه ۸۳۴

قطری ۱۴

وزنی ۴ ط .

۱۶۳

تاریخی ؟

» »

» »

« رسم خطی براز فرقلیدر . »

بشنجی لوحه . قطری ۱۳

وزنی ۴ ۳/۴ ط .

— اچقه —

(ظہری)

۱۶۴

(دہری)

تاریخی ۸۴۱

خلد ملکہ
×××××
ضرب قونیہ

ابراہیم بن
محمد بن قرمان
۸۱

بشنجی لوحہ. قطری ۱۲

وزنی ۵ ط.

۱۶۵

تاریخی ۸۴۱

» »

» »

«محمد بن صکرہ (بن) یازلامشدر.»

قطری ۱۲

وزنی ۱/۲ ط.

۱۶۶

تاریخی ۸۴۶

خلد ملکہ
×××××
ضرب قونیہ

ابراہیم بن
محمد بن قرمان
۸۱

قطری ۲۳

وزنی ۲/۳ ط.

— قرمان —

— اچقه —

۱۶۷

تاریخی ۸۵۸

خلد ملکہ
×××××
(*) ۸۵۸ (*)
ضرب قرمان

ابراہیم بن
محمد بن قرمان
*

بشنجی لوحہ. قطری ۱۱

وزنی ۳/۴ ط.

محل ضرب و تاریخی یوقدر

— اچہ —

(ظہری)

۱۶۸

(ومہری)

«ظہرنده و جہنك
عكسى مضروبدر.»

بن
ابراهیم
محمد بن قرمان

قطری ۱۰

وزنی $\frac{1}{4}$ ۴ ط

۸ پير احمد

۸۷۵ - ۸۸۰

قونيه

اچقه

(ظهوري)

۱۶۹

(دبحري)

فط عربي، تاريخي ۸۷۵

خالد ملكه

(*) ۸۷۵ (*)

ضرب قونيه

بشنجي لوحه قطري ۱۱

احمد بن ابراهيم
بن قونيه
بن ابراهيم

وزني ۱/۴ ط.

۱۷۰

تاريخي ۸۷۵

» »

» »

«رسمي خطي براز بشقه در.»

قطري ۱۲

وزني ۱/۴ ط.

۱۷۱

تاريخي ۸۷۵

» »

» »

«يازيلري دها اوافقدر.»

فطري ۹

وزني ۱/۴ ط.

اسحاق بك

۸۸۰

محل ضربی غیر موضوع

— اقعہ —

(ظہری)

۱۷۲

(دہری)

تاریخی ۸۸۰

خلد
ملکہ
۸۸۰اسحاق
[بن] قرمان

«طغرا شکنندہ در»

وزنی ۱/۴ ط.

بشنجی لوحہ . قطری ۱۲

قرمانیلرک احوال تاریخچہ لری اکثری دولت علیہ عثمانیہ تاریخلرندہ مذکور اولوب بونئر ساچوقیانندن صکرہ تدریجاً قونیہ وحوالیسنی استیلا واول ممالکہ ناملرینہ نسبتلہ قرمان اطلاق ایدرک ۶۷۶ سنہ سندن ۸۸۰ تاریخلرینہ قدر حوالی مذکورده اجرای حکومت ایلمشردر . ابوانفتح و المغازی سلطان محمد خان ثانی حضرتلری عصرندہ بونلرک حکومتلری بسبتون محو وپریشان ایدلمش واللرندہ قالمش اولان بعض محللر دخی ضمیمہ ممالک عثمانیہ قلمشدر .

قرمان امراسندن اکثریسنک وخصوصیہ یحشی بکہ [۱] اوغلی علاءالدینک [۲] ناملرینہ سکہ ضرب و اخراج ایتدیرلمش اولدیغنی بعض مؤرخلر بیان ایدرلر ایسده علاءالدینک اوغلی ایکنجی محمد بکدن اول بونلردن هیچ برینک سکہسی ظهور ایتماش اولوب بناء علیہ

[۱] خیرالله افندی تاریخنی جلد ۳ صحیفہ ۱۵

[۲] بالادہ (۱۰۲) نجی صحیفہ یه مراجعت اولنه.

قرمانیلرک اک اول موسی الیه محمد بک زماننده سکه ضرب ایتدیرمکه باشلامش اولملری محتملدر .

بالاده صره سیله کوسترلیدیکی اوزره اسرای موسی الیهمدن دردینک یعنی محمد بکدن بدأ ایله ابراهیم و پیراحمد واسحاق بکلرک سکه لری فقیرک طاقمنده موجوددر .

مسکوکات مذکورہ علی العموم برطرزده اولمیوب حتی بعضیلرینک سکه سی بر قاچ نوعده ضرب و اعمال قلمشدر . محمد بکک سکه لریله اوغلی ابراهیمک بدایت حکومتنده چیقاردینی مسکوکات بر طرز مخصوصده نقش و ضرب اولنوب بر وجهنه هنوز دیگر مسکوکات اوزرنده کوزلمیان ائیه واذکار ایله بعض جمله لر درج و تحریر اولنمشدر . اوعضزلرده اناطولینک مختلف جهت لرنده حکومت ایدن امرانک مسکوکاتی اکثریا حال و موقعک اهمیتنه کوره مقادیرجه تخلف ایلدیکی کبی [1] قرمانیلرک ایلک اول چیقاردقلمری سکه لر دخی نصف درهم قلمتنده ایدی .

۱۸۴۱ تاریخندن صکره ابراهیم بک نامنه مسکوک اولان سکه لر اولزمانده اریکه پیرای سلطنت عثمانیه اولان سلطان مراد خان ثانی حضرتلرینک اچقه عثمانیلری رسم و طرزیننه تحویل و تقلید ایدلمش وبعدهما کرک موسی الیهک وکرک اولادینک سکه لری اویولده و اچقه اوله رق ضرب و اخراج قلمشدر .

قرمانیلر مسکوکاتی علی الا کثر (قونیه) شهرنده ضرب اولنوب یالکز ابراهیم بکک ۱۸۵۸ تاریخیه له مسکوک اولان (۱۶۷) نومرولی اچقه سی نفس (قرمان) قصبه سنده ضرب اولنمشدر .

[1] Quant à ce qui concerne les monnaies du pays de Roum, elle varient suivant l'importance de la contrée et le rang des divers princes. Quatremère, cité par Sauvaire, T. I, p. 306.

اسحاق بکک (۱۷۲) نومروده کوستریلان سکسینک دیگر امثالی
 کورلیوب بونده موسی الیهک اسمی بر طغرا رسعی ایچنه آلمش فقط
 اشاعی طرفنده پدری ابراهیم ویاخود جدی قرمان ناملرندن قنغیسی
 محرر اولدینی ایوجه او قونه مامقده بولمشدر . و برده دیگر وجهنده
 محل ضربی یازلیوب یالکز ۸۸۰ تاریخی وضع ایدلمشدر . قرمانیلرک دوامی
 بعض قوله کوره ۸۷۶ سنه سنه قدر ایسه ده ۸۸۰ ساله قدر امتدادی
 روایتی دها صحیح اولمق لازم کلکده در .

— اسفندیار اوغلاری - یاخود قزل احمدلی —

(سنه)	(اسمی)	
۶۹۰	شمس الدین تیمور	۱
— ؟	امیر شجاع الدین	۲
۷۴۶	عادل بك	۳
۷۸۵	کوتورم بایزید	۴
۷۹۷	اسفندیار بك	۵
۸۳۳	ابراهیم بك	۶
— ؟	اسماعیل بك	۷
— ؟	قزل احمد	۸

۳ عادل بك

قسطمونیہ

— کوش —

(اسمسن)

(ظہری)

۱۷۳

(وجہی)

خط کوفی و عربی، تاریخی ۷۴۶

۱۷۳

السلطان الاعظم
خلد الله ما كنه
قسطمونیہ

سنه

ست

[۱۷۳]

لا اله الا الله
محمد
رسول الله

عمر

بشنجی لوحه (سیالکجہ دره) قطری ۱۴

وزنی ۱ ۴ ط.

بایزید

— کوش —

(محل ضربی سیلک)

(ظہری)

۱۷۴

(ومبری)

خط کوفی، تاریخی؟ ۷۸۵

الملك علا
بایزید خلد
امیر مئمن

سنه ۸۵۰

بشچی لوحه. قطری ۱۵

[ابوبکر]
محمد
السنة
رسول الله

وزنی ۸ ط .

(اسفندیار) یاخود (قزل احمدلی) عائله سی ۶۹۰ سال هجریسندن باشلا یه رق ۱۷۴ سنه قدر قسطمونی وحوالیسینده اجرای حکومت ایتمشدر. و ۸۶۴ تاریخنده تحت اداره لرنده بولنان محللر تمامیه مالک عثمانیه الحاق ایداشدر .

عائله مبحوئه افرادی سکز ذاتدن عبارت اولوب بونلردن بعضیلرینک تاریخ ومدت حکومتلری مضبوط ایسهده بعضیلرینک هر نصلسه هیچ ضبط اولماشدر .

ترجمه حاللری عثمانلی مؤرخلرینک اکثریسی طرفندن درج صحائف تواریخ ایدلمش وهله زمانمزده نشر اولنان وسعادتلو حمید وهی اقدینک آثار ادیبانه لرندن اولان (مشاهیر اسلام) ک قرق ایکنجی جزونده عائله مذکورنک احوال تاریخیه سی پک کوزل تعریف وایضاح اولمشدر .

اسفندیار امراسنک مسکوکاتی شمیدی به قدر هیچ بر قتلوقده کوره مدیکمز کبی بونلرک ضرب سکه ایتدیر دکلرینه دائر بزم تاریخلرده بر معلوماته دخی تصادف اولنه مامشدر. انجق مؤلف (قترصر) دن نقلاً موسیو (صوور) [۱] قسطمونی حکومتی مسکوکاتنک مقادیرینی یعنی بو سکه لرک نصف درهم سیم خالص اولدینی بیان ایتسنه نظراً بونلر تاریخجه مضبوط اولق لازم کلور .

ایشته امرای مذکورده دن یالکز ایکسنک سکه سی المزه کچوب بونلردن (۱۷۳) نومرولی سکه نک صاحبنک اسمی یازلامش ایسه ده سنه ضربینه نظراً عادل بکک اولدینی شبهه سزدر. دیکری یعنی (۱۷۴) نومرولی سکه دخی (کوتورم) نامیله مشتهر اولان یازیدک اسمنه مسکوکدر. فقط بونک محل ضربیله تاریخنک بر قسمی سیلکدر . بو سکه لرک طرز ونقشی کرک قرمانیلرک وکرک سائر اناطولی حکا منک مسکوکاتنه تقلید ایدلامشدر. قطرلری کوچک اولوب وزنلری دخی بریسی (تترصر) ک یازدینی کبی نصف درهم و فقط دیکری ربع درهمدر .

[۱] Principauté de Kastamoniah: le dirhem est la moitié d'un dirhem d'argent pur. Quatremère, cité par Sauvaire. T. I, p. 366.

— کر میان —

(سنه)	(اسامی)	
۷۰۷	کر میان بك	۱
—؟	علیشمر	۲
—؟	علمشاه	۳
—؟	علی بك	۴
۸۳۲ (وفاتی)	یعقوب بك	۵

۱ ڪرميان ٻڪ

ڪرميان ڪوٽه [ڪوٽاهيه]

ڪموش

(ظھري)

۱۷۵

(وڃھري)

خط ڪوفي و عربي، تاريخي ۷۰۷

ضرب
بشهر
ڪرميان

سنه
خان
[ڪر]ميا
۷۰۷

«اطرافي نقطه لي دائره»

قطري ۱۲

بشجعي لوحه

وزني ۴ ط.

ڪرميان عائله سي ۷۰۷ تاريخ لرنده ظهور ايدرك ۱۲۵ سنه قدر
ڪوٽاهيه وتوابغنده ۸۳۲ سالنه قدر اجرائى حكومت ايلم شلردر. آل
ڪرميانك مبدأ و منتهاسى تاريخلرى معلوم ايسده امراسندن هربرينك
آرو آرو مدت حكومت و وفاتلرى سنه سى لايقيه مضبوط دكلدر.
امراى مذكورهدن ڪرميان ٻڪ سكه سى المزه كچوب ديكر دردينك
سكه لرى اولوب اولمدينى معلومز دكلدر.

ڪوٽاهيه شهرى قديماً ڪرميان ٻڪ نامنه نسبتله مشهر اولديغندن [۱]
مذكور سكه نك بروجهنده (ضرب بشهر ڪرميان) يازلمشدر. ديكر وجهى
براز بوزجه اولوب ٻڪ ايو قرائت اولنه ميور ايسده (ڪرميان خان)

اولدیغنده شبهه اولیوب فقط کرمیانک (نونی) وضع اولنمیهرق خانک
 نونیه یعنی یالکز بر (نون) ایله اکتفا اولندیغی اکلایلیور.
 کرمیان مسکوکاتنک مقادیری دخی بعض مؤرخین طرفندن ضبط
 اولنمش اولق کرکدرکه موسیو (صوور) [1]ینه مؤلف (قترص) دن نقلاً
 بر درهمک اوچ ربعنه مساوی اولدیغی سویلیور . مع مافیله المزدکی
 سکه نیک یالکز ربع درهم وزننده اولسنه باقینجه روایت مذکورده بر
 سهو اولق یعنی بر یرینه اوچ ربع کوسترمش بولنق احتمالی وارد.
 سکه مبحوثنک دیگر حکامک مسکوکاتنه هیچ مشابهتی اولیوب
 غایت ساده بر رسم و طرزده در.

[1] Le dirhem de cette contrée (Kerminân, capitale Koutaïah) équivaut aux trois quarts d'un dirhem d'argent pur. Quatremère, cité par Sauvaire, T. I, p. 306.

-- صاروخان --

(سنه)	(اسمى)
۷۱۳	۱ صاروخان بك
۷۴۶	۲ الياس بك
۷۷۶	۳ اسحاق بك
۷۹۰	۴ حضر شاه بك

اسحاق بك

۷۷۶ — ۷۹۰

محل ضربی غیر موضوع

— کموش —

(ظہری)

۱۷۶

(وجہری)

خط عربی، تاریخی ۷۷۶

اللہ
خدا ملکہ

[۷] ۷۶

قطری ۱۶

بن الباس
اسحاق
«طغرا شکلبندہ»

وزنی ۴ ط.

— باقر —

۱۷۷

محل ضرب و تاریخی یوقہ

خدا اللہ

ملکہ

قطری ۲۰

خدا

[اسحاق]

ترجمہ حالاری مسطور صحائف تواریخ اولدینی اوزره صاروخان زاده لر درت نپردن عبارت اولوب ۷۱۳ تاریخلرنده ظہور والیوم صاروخان نامیلہ زبائرد اولان (مغنیسا) وماحقاننده حکومت ایدرک ۸۱۳ سالنده مملکتلری ضمیمہ ممالک دولت ابد مدیت اولنمشدر . صاروخان عائله سندن یالکز اسحاق بک کموش وباقر ایکی عدد سکه سی المزه کچوب دیکر لرینک مسکوکاتنه دسترس اوله مدق . کموش سکه اچہ عثمانیلره تقلید اولمش و فقط محل ضربی کوسترایه . رک یالکز تاریخی وضع ایدلمشدر . باقرده ایسه نه تاریخ ونده محل ضرب یازلامشدر .

مذکور باقر سکه‌نک بر عینی انکثره مرزہ سی قولکسیونندہ بولنوب
 بو سکہ ایچون موسیو (استانلی لان-پول) سلطان صراد ثانی حضرتلری
 وزراسندن اسحاق پاشانک اولوق قیاسندہ بولنمش ایسہدہ [1] مشارالیهک
 سکہ ضرب ایتدیردیکنه دائر معلومات تاریخیه اولمدیفندن وائمالی دخی
 بولمدیفندن صاروخان زاده اسحاق بکک اولمسی اقوای احتمالاتندہ.
 گوشلر ربع درہم وزنندہ اولوب بولنر حقتندہ دخی موسیو
 (صوور) اعطای معلومات ایتشدہ .

[1] Catalogue of oriental coins in the British museum. Vol. VIII, p. 36, N. 66.

— آیدین اوغلاری —

(سنه)	(اسمى)	
۷۰۰	آیدین بك	۱
۷۳۳	محمد بك	۲
۷۴۹	عیسی بك	۳
۷۹۳	جنید بك	۴
۸۳۰	وفاتی	

عيسى بك ۳

— محل ضربی غیر موضوع —

— کموش —

(ظہری)

۱۷۸

(ومبری)

تاریخی بقدر

الله

لا اله الا

محمد

رسول الله

وزنی ۴ ط .

خدا الله

ملکہ

عيسى

قطری ۱۸

جنید بك ۴

— محل ضربی غیر موضوع —

— کموش —

۱۷۹

تاریخی ۸۲۵

۸۲

خدا ما سکه

B

قطری ۱۶

ابراهیم

جنید بن

«طغرا شکنده»

وزنی ۴ ط .

آیدین ایلی حکامی ۷۰۰ تاریخ‌نویس ظاهر ایله یوز اوتوز سنه قدر حکومت ایتدکن صکره ۸۳۰ سالنده تحت اداره‌لرنده بولنوب نام‌لرینه نسبة یاد اولنان یرلر ممالک محروسه عثمانیه ربه ربط والحاق اولنمشدر .
عائله مجوئه (صحایف الاخبار) ک روایتنه کوره [۱] دت نفردن عبارت اولوب بعض مؤرخین ایسه (عمر) و (مصطفی) نامنده ایکی اسم ده‌اعلاوه‌سیله التی نفره ابلاغ ایدرلر و بعضی‌لریده بش نفر اولدیغنی سویلرلر .

بولردن یالکز ایکی ذانک سکه‌لرینه دسترس اوله‌بیلدک . برنجیسی (عیسی) اسمنه مضروب اولوب بونده محل ضرب وتاریخ یوقدر شکل ونقشی دخی اسکی سکه‌لر طرزنده‌در . ایکنجیسی جنید بک اولوب بونده دخی کذلک محل ضرب کوسترلماش ایسه‌ده تاریخی وضع اولنمشدر . اشبو سکه مسکوکات عثمانیه‌نک او عصرلره مخصوص اولان طرز ونقشونه تقلید قلنمشدر

وزن وقطرلری دیگر اناطولی حکومتلری مسکوکاتی درجه‌سنده‌در . کرك صاروخان وکرك اشبو آیدین اوغللرینک مسکوکاتی کتابمک رسم لوحه‌لری ترتیب وطع اولندقدن صکره اله کچورلش اولدیغندن بولرک رسم‌لرینی لوحه‌لره درجه ضروری موفق اولنه‌دی .

تم

— تصحیح سهو و نقصان —

	صحیفه	سکه نومروسی
صول طرفده (ازیرنده) (زیرنده) اوله جق	۹	۷
صول طرفده (شهری) (شهرتی) اوله جق	۲۷	۵۸
نوطه [۱] (généalogiques) (généalogiques)	۷۹	
صول طرفی زیرنده : (دلیکلی) کله سی نقصاندر	۸۲	۱۱۶
صول طرفی زیرنده : (دردنچی لوحه) زاندر	۸۷	۱۳۲
نومرونک التته : خط عربی، تاریخی ۸۲۹ اوله جق	۱۱۲	۱۶۱
صاغ طرفی زیرنده : (سنه ۸۲۵) یرینه ۸۲۹ اوله جق	»	»
وجهنده : (محمد السنه رسول الله) یرینه تماماً (کله توحید) اوله جق	۱۲۱	۱۷۴
ذیلک برنجی وایکنجی سطرنده : (۱۲۵ سنه قدر کوتاهیه و توابنده) فقره سی یرینه : (کوتاهیه وتوابنده ۱۲۵ سنه یعنی) اوله جق	۱۲۴	

۱ - فهرست تواریخ مسکوکات -

سنه ضرب	نوع	محل ضرب	اسامی سلجوقیان	سکه نومردسی	صفیغه
۵۰۰؟	باقر	—؟	مسعود اول	۱	۲
۵۸۱	کوش	قونیه	قلیج ارسلان ثانی	۲	۴
۵۸۲	»	»	»	۳	۴
۵۹۲	»	»	کینسرو اول (دفعه اولی)	۶	۹
—	باقر	—	[قیصر شاه]	۹	۱۱
۵۹۶	کوش	قیصریه	سلیمان شاه ثانی	۱۲	۱۶
۵۹۸	»	قونیه	»	۱۳	۱۶
۶۰۱	»	»	کینسرو اول (دفعه ثانیه)	۱۵	۱۹
۶۰۵	»	»	»	۱۶	۱۹
—؟	»	ملطیه	»	۱۷	۲۰
۶۰۶	»	قونیه	کیکاوس اول	۱۸	۲۲
۶۱۰	باقر	سیواس	»	۲۰	۲۳
۶۱۲	کوش	»	»	۱۹	۲۲
۶۱۳	»	ارزروم	[طغرل]	۱۰	۱۳
۶۱۶	»	قونیه	کیقباد اول	۶-۲۵	۲۶
۶۱۷	»	»	»	۲۷	۲۶
»	»	قیصریه	»	۳۳	۲۸
»	»	سیواس	»	۸-۳۷	۲۰
»	باقر	»	»	۴۹	۴۴
۶۱۸	التون	قیصریه	»	۳۲	۲۸
»	کوش	قونیه	»	۹-۲۸	۲۷
۶۱۹	»	»	»	۳۰	۲۷
»	»	قیصریه	»	۵-۳۴	۲۹
»	باقر	سیواس	»	۵۰	۳۴
۶۲۰	التون	»	»	۳۶	۲۹
۶۲۲	کوش	»	»	۳۹	۳۰
۶۲۳	»	»	»	۴۰	۳۱
۶۲۴	»	—	»	۵۱	۳۴
۶۲۵	»	—	»	۵۲	۳۵
۶۲۶	»	دینسر	(ارتق ارسلان)	۵۷	۳۶
۶۲۷	»	سیواس	»	۴۱	۳۱
۶۳۰	»	»	»	۴-۴۲	۳۱
۶۳۱	»	»	»	۴۵	۳۲
»	»	قونیه	»	۳۱	۲۸

صفیحه	سکه نومروسی	اسامی سلچوقیان	محل ضرب	نوع	سنه ضرب
۴۳	۴۶	کیقباد اول	سیواس	کوش	۶۳۳
۴۳	۴۷	»	»	»	۶۳۴
۴۲	۵۹-۶۰	کیخسرو ثانی	سیواس	»	۶۳۴
۴۲	۶۱-۲	»	»	»	۶۳۵
۴۷	۶۳	»	قونیه	التون	»
۴۴	۷۲	»	سیواس	کوش	۶۳۶
۵۱	۸۶-۷	(خطوم)	سیس	»	۶۳۷
۴۴	۶۴-۵	»	سیواس	»	۶۳۸
۴۷	۷۳	»	قونیه	»	»
۴۵	۶۶-۷	»	سیواس	»	۶۳۹
۴۷	۷۴-۵	»	قونیه	»	»
۵۰	۸۳	»	—	»	»
۴۵	۶۸-۷۰	»	سیواس	»	۶۴۰
۴۸	۷۶-۹	»	قونیه	»	»
۴۶	۷۱	»	سیواس	»	۶۴۱
۴۹	۸۰	»	قونیه	»	»
۵۲	۸۸	(خطوم)	سیس	»	»
۵۰	۸۱-۲	»	قونیه	»	۶۴۲
۵۸	۸۹	کیکائوس ثانی (دفعه اولی)	سیواس	کوش	۶۴۴
۵۸	۹۰	»	»	»	۶۴۵
۵۹	۹۱-۲	»	قونیه	»	۶۴۶
۶۳	۹۵-۶	قلیح ارسلان رابع (دفعه اولی)	سیواس	»	۶۴۶
۶۵	۹۷	کیکائوس، قلیح ارسلان، کیقباد	سیواس	»	۶۴۷
۶۶	۹۹	»	قونیه	»	۶۵۰
۶۹	۱۰۳	قلیح ارسلان، کیقباد	قیصریه	»	۶۵۲
۶۶	= ۱۰۰	کیکائوس، قلیح ارسلان، کیقباد (تکرار)	قونیه	»	۶۵۴
۶۷	۱۰۱	»	»	»	۶۵۵
۶۵	۹۸	»	سیواس	»	»
۶۷	۱۰۲	»	ملطیه	»	»
۷۳	۱۰۶	قلیح ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	سیواس	»	۶۵۰
۷۱	۱۰۴-۵	کیکائوس ثانی (دفعه ثانیه)	قونیه	»	۶۵۸
۷۴	۱۰۸	قلیح ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	»	»	۶۶۰
۷۵	۱۱۰	»	لولو	»	۶۶۱
۷۳	۱۰۷	»	سیواس	»	۶۶۲
۷۵	۱۱۱	»	یمش بازار	»	»
۷۴	۱۰۹	»	قونیه	»	۶۶۳

سکه نوسروسی	صحیفه	اسامی سلیج و قیان	محل ضرب	نوع	سنه ضرب
۷۶	۱۱۲	قلیح ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	—	کوش	۶۶—
۷۸	۱۱۳	کبچباد ثانی (منفرداً)	—	»	۶۶۳
۸۱	۱۱۴	کینسرو ثالث	قونیه	التون	۶۶۳
۸۱	۱۱۵	» »	»	کوش	»
۸۲	۱۱۷	» »	سیواس	»	۶۶۵
۸۲	۱۱۶	» »	قونیه	»	۶۷۰
۸۳	۱۲۱	» »	انطاکیه؟	»	۶۷۱
۸۴	۱۲۲	» »	قیصریه	»	»
۸۵	۱۲۶	» »	یمش بازار	»	۶۷۳
۸۶	۱۲۸	» »	لولوه	»	۶۷۴
۸۶	۱۲۹	» »	معدن شهر	»	»
۸۴	۱۲۳	» »	قیصریه	»	۶۷۵
۸۷	۱۳۰	» »	ارزبجان	»	»
۸۵	۱۲۷	» »	یمش بازار	»	۶۷۶
۸۷	۱۳۱	» »	ارزبجان	»	»
۸۲	۱۱۸	» »	سیواس	»	۶۷۷
۸۳	۱۱۹	» »	»	»	۶۷۸
۸۴	۱۲۴	» »	قیصریه	»	۶۸۰
۸۸	۱۳۲	» »	ارزبجان	»	»
۹۰	۱۳۴	مسعود ثانی	سیواس	»	۶۸۱
۹۰	۱۳۵	» »	»	»	۶۸۶
۹۱	۱۳۷	» »	ارزبجان	»	»
۹۲	۱۳۸	» »	قونیه	»	۶۸۸
۹۱	۱۳۶	» »	سیواس	»	۶۸۹
۹۲	۱۳۹-۴۰	» »	بایرت	»	۶۹۰
۹۳	۱۴۱-۲	» »	میلاس	»	»
۹۵	۱۴۳	کبچباد ثالث	لولوه	»	۶۹۷
۹۵	۱۴۴	» »	—	»	۷۰۰

سکه نمبر	اسامی حکام	محل ضرب	نوع	سنگه ضرب
۱۲۴	کر میان بک	کر میان	کوش	۷۰۷
۱۰۰	علاء الدین؟	ارزبجان	»	۷۲۸
۱۰۱	»	—	»	۷۲۸
۱۰۱	»	ارزروم	»	۷۲۹
۱۲۰	اسفندیار زاده عادل	قسطنطونیه	»	۷۴۶
۱۰۶	محمد ارتنا	ارزروم	»	۷۶۱
۱۰۶	»	ارزبجان	»	۷۶۱
۱۰۷	»	»	»	۷۶۲
۱۲۶	صاروخان زاده اسحاق بک	—	»	۷۷۶
۱۲۱	اسفندیار زاده بایزید	—	»	۷۸۵
۱۳۰	آیدین اوغلی جنید بک	—	»	۸۲۵
۱۱۲	قرمان زاده ابراهیم بک	قونیه	»	۸۲۹
۱۱۲	»	»	»	۸۳۴
۱۱۳	»	»	»	۸۴۱
۱۱۳	»	»	»	۸۴۶
۱۱۳	»	قرمان	»	۸۵۸
۱۱۵	قرمان زاده پیر احمد بک	قونیه	»	۸۷۵
۱۱۶	قرمان زاده اسحاق بک	—	»	۸۸۰

۴ - دارالضرب بولنان بلدانك حروف هجاً ترتيبيه -

- فهرستيدار -

صنيفه	سكه نومروسي	اسماء سلچوقيان	سنه ضرب	نوع	بلدان
۱۳	۱۰	[طغرل]	۶۱۳	كوش	ارزروم
۸۷	۱۳۰	كينسرو ثالث	۶۷۵	»	ارزنجان
۸۷	۱۳۱	» »	۶۷۶	»	(مدينة)
۸۸	۱۳۲	» »	۶۸۰	»	
۹۱	۱۳۷	مسعود ثاني	۶۸۶	»	
۸۳	۱۲۱	كينسرو ثالث	۶۷۱	»	انطاكيه
۹۲	۱۳۹-۱۴۰	مسعود ثاني	۶۹۰	»	بايبرت (معدن)
۳۶	۵۷	كيقباد اول (ارتق ارسلان)	۶۲۶	»	دنيسر
۵۱	۸۶-۷	كينسرو ثاني (خطوم)	۶۳۷	»	سيس
۵۱	۸۸	» » »	۶۴۱	»	
۲۲	۱۹	كينكوس اول	۶۱۲	كوش	سبواس
۲۳	۲۰	» »	۶۱۰	باقر	
۲۹	۳۶	كيقباد اول	۶۲۰	التون	
۳۰	۲۷-۸	» »	۶۱۷	كوش	
۳۰	۳۹	» »	۶۲۲	»	
۳۱	۴۰	» »	۶۲۳	»	
۳۱	۴۱	» »	۶۲۷	»	
۳۱	۴۲-۴	» »	۶۳۰	»	
۳۲	۴۵	» »	۶۳۱	»	
۳۳	۴۶	» »	۶۳۳	»	
۳۳	۴۷	» »	۶۳۴	»	
۳۳	۴۸	» »	—	»	
۳۴	۴۹	» »	۶۱۷	باقر	
۳۴	۵۰	» »	۶۱۹	»	
۴۳	۵۹-۶۰	كينسرو ثاني	۶۳۴	كوش	
۴۳	۶۱-۲	» »	۶۳۵	»	
۴۴	۶۳	» »	۶۳۶	»	

صتیفة	سکه نومروسی	اسامی سلجوقیان	سنه ضرب	نوع	بلدان
۴۴	۶۴-۵	کینسرو ثانی	۶۳۸	کوش	سیواس
۴۵	۶۶-۷	» »	۶۳۹	»	
۴۵	۶۸-۷۰	» »	۶۴۰	»	
۴۶	۷۱	» »	۶۴۳	»	
۵۸	۸۹	کیکاوس ثانی (دفعه اولی)	۶۴۴	»	
۵۸	۹۰	» »	۶۴۵	»	
۶۳	۹۵-۶	قلج ارسلان رابع (دفعه اولی)	۶۴۶	»	
۶۵	۹۷	کیکاوس، قلج ارسلان، کیقباد	۶۴۷	»	
۶۵	۹۸	» »	۶۵۵	»	
۷۳	۱۰۶	قلج ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	۶۵۵	»	
۷۳	۱۰۷	» »	۶۶۲	»	
۸۲	۱۱۷	کینسرو ثالث	۶۶۵	»	
۸۲	۱۱۸	» »	۶۷۷	»	
۹۰	۱۳۴	مسعود ثانی	۶۸۱	»	
۹۰	۱۳۵	» »	۶۸۶	»	
۹۱	۱۳۶	» »	۶۸۹	»	
۴	۲	قلج ارسلان ثانی	۵۸۱	کوش	قونیه
۴	۳	» »	۵۸۲	»	
۹	۶	کینسرو اول (دفعه اولی)	۵۹۲	»	
۱۶	۱۳	سلیمان شاه ثانی	۵۹۸	»	
۱۹	۱۵	کینسرو اول (دفعه ثانیه)	۶۰۱	»	
۱۹	۱۶	» »	۶۰۵	»	
۲۲	۱۸	کیکاوس اول	۶۰۶	»	
۲۶	۲۵-۶	کیقباد اول	۶۱۶	»	
۲۶	۲۷	» »	۶۱۷	»	
۲۷	۲۸-۹	» »	۶۱۸	»	
۲۷	۳۰	» »	۶۱۹	»	
۲۸	۳۱	» »	۶۳۱	»	
۴۷	۷۲	کینسرو ثانی	۶۲۵	التون	
۴۷	۷۳	» »	۶۳۸	کوش	
۴۷	۷۴-۵	» »	۶۳۹	»	
۴۸	۷۶-۹	» »	۶۴۰	»	
۴۹	۸۰	» »	۶۴۱	»	
۵۰	۸۱-۲	» »	۶۴۲	»	(شروسه)
۵۹	۹۱-۲	کیکاوس ثانی (دفعه اولی)	۶۴۶	»	

صفحه	سکه نومروسی	اسامی سلجوقیان	سنه ضرب	نوع	بلدان
۶۶	۹۹	کیکاوس، قلیج ارسلان، کیقباد	۶۵۰	کوش	قونیه
۶۶	۱۰۰=	» » »	۶۵۴	»	»
۶۷	۱۰۱	» » »	۶۵۵	»	»
۷۱	۱۰۴-۵	کیکاوس ثانی (دفعه ثانیه)	۶۵۸	»	(مدینه)
۷۴	۱۰۸	قلیج ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	۶۶۰	»	»
۷۴	۱۰۹	» »	۶۶۳	کوش	»
۸۱	۱۱۴	کیخسرو ثالث	۶۶۳	التون	»
۸۱	۱۱۵	» »	۶۶۳	کوش	»
۸۲	۱۱۶	» »	۶۷۰	»	»
۹۲	۱۳۸	مسعود ثانی	۶۸۸	»	»
۱۶	۱۲	سلیمان شاه ثانی	۵۹۶	کوش	قیصریه
۲۸	۳۲	کیقباد اول	۶۱۸	التون	(مدینه)
۲۸	۳۳	» »	۶۱۷	کوش	»
۲۹	۳۴-۵	» »	۶۱۹	»	»
۶۹	۱۰۳	قلیج ارسلان، کیقباد ثانی	۶۵۲	»	»
۸۴	۱۲۲	کیخسرو ثالث	۶۷۱	»	(مدینه)
۸۴	۱۲۳	» »	۶۷۵	»	»
۸۴	۱۲۴	» »	۶۸۰	»	»
۷۵	۱۱۰	قلیج ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	۶۶۱	کوش	لولو
۸۶	۱۲۸	کیخسرو ثالث	۶۷۴	»	(معدن) لولوه
۹۵	۱۴۳	کیقباد ثالث	۶۹۷	»	»
۸۶	۱۲۹	کیخسرو ثالث	۶۷۴	»	معدن شهر
۲۰	۱۷	کیخسرو اول (دفعه ثانیه)	[۰] ۶۰؟	»	ملاطیه
۶۷	۱۰۲	کیکاوس، قلیج ارسلان، کیقباد	۶۵۵	»	(مدینه)
۹۳	۱۴۱-۲	مسعود ثانی	۶۹۰	»	میلاس
۷۵	۱۱۱	قلیج ارسلان رابع (دفعه ثانیه)	۶۶۲	»	یمش بازار
۸۵	۱۲۶	کیخسرو ثالث	۶۷۳	»	»
۸۵	۱۲۷	» »	۶۷۶	»	»

صحیفہ	سکہ نمبر و سری	اسامی حکام	سکہ نمبر و ضرب	نوع	بلدان
۱۰۶	۱۵۲	محمد ارتنا	۷۶۱	کوش	ارزروم
۱۰۱	۱۴۷	علاء الدین؟	۷۲۹	»	ارزروم
۱۰۰	۱۴۵-۶	» »	۷۲۸	»	ارزنجان
۱۰۶	۱۵۳	محمد ارتنا	۷۶۱	»	
۱۰۷	۱۵۴	» »	۷۶۲	»	
۱۰۷	۱۵۵	» »	—	»	
۱۰۸	۱۵۸	» »	—	»	بایرت
۱۱۳	۱۶۷	قرمان زاده ابراہیم	۸۵۸	»	قرمان
۱۲۰	۱۷۳	اسفندیار زاده عادل	۷۴۶	»	قسطنطنیہ
۱۱۱	۱۵۹-۱۶۰	قرمان زاده محمد بک	—	»	قونہ
۱۱۲	۱۶۱	قرمان زاده ابراہیم بک	۸۲۹	»	
۱۱۲	۱۶۲-۳	» » »	۸۳۴	»	
۱۱۳	۱۶۴-۵	» » »	۸۴۱	»	
۱۱۳	۱۶۶	» » »	۸۴۶	»	
۱۱۵	۱۶۹-۱۷۱	قرمان زاده پیر اجد بک	۸۷۵	»	
۱۰۷	۱۵۶-۷	محمد ارتنا	—	»	قیصر
۱۲۴	۱۷۵	کرمیان بک	۷۰۷	»	کرمیان (شہر)

۳ - محل ضرب و تاریخاری غیر موضوع -

- مسکوکات فہرستیدر -

صحیفہ	سکہ نمبر و سنی	لوحة	اسامیء سابقو قبایں	نوع
۲	۱	۱	مسعود اول [کسیک]	با
۵	۴	۱	قلیج ارسلان ثانی	»
۵	۵		»	»
۹	۷		کیخسرو اول (دفعہ اولی)	»
۱۰	۸	۱	»	»
۱۱	۹	۱	[قبصر شاہ]	»
۱۳	۱۱	۱	[طغرل]	»
۱۷	۱۴	۱	سلیمان شاہ ثانی	»
۲۳	۲۱-۴		کیکائوس اول	»
۲۵	۵۳		کیقباد اول (امام ناصر)	»
۲۵	۵۴		» (امام ظاہر)	»
۲۵	۵۵-۶		» (امام مستنصر)	»
۲۷	۵۸	۲	» (خطوم)	کوش
۵۱	۸۴-۵	۲	کیخسرو ثانی [سیک]	باقر
۵۹	۹۳	۳	کیکائوس ثانی (دفعہ اولی)	کوش
۶۰	۹۴	۳	» [بورق]	باقر
۸۸	۱۳۳		کیخسرو ثالث [سیک]	کوش
۱۰۱	۱۴۹		بلاد روم حکامندن علاء الدین؟	کوش
۱۰۲	۱۵۰-۱		»	»
۱۱۴	۱۶۸		قرمان زاده ابراہیم	کوش
۱۲۷	۱۷۷		صاروخان زاده اسحاق	باقر
۱۲۹	۱۷۸		آیدین اوغلی عیسی	کوش

۴ - فهرست مسکوکات مصوره -

صغیفه	سکه نمره و سی	لوحه	اسامی سلجوقیان	تصاویر منقوشه	نوع
۵	۴	۱	قلیچ ارسلان ثانی	مزاراقلی سواری	باقرا
۵	۵		»	»	»
۹	۷		کیخسرو اول (دفعه اولی)	قلیجلی سواری	»
۱۰	۸	۱	»	»	»
۱۱	۹	۱	[قبصر شاه]	مزاراقلی صباد	»
۱۳	۱۱	۱	[طغرل]	تبرلی سواری	»
۱۶	۱۲	۱	سلیمان شاه ثانی	تبرلی سواری	کوش
۱۶	۱۳		»	»	»
۱۷	۱۴	۱	»	چتال تبرلی سواری	باقرا
۳۷	۵۸	۲	کیقباد اول (خطوم)	تبرلی سواری	کوش
۴۴	۶۴		کیخسرو ثانی	شبروخورشید	»
۴۵	۶۵	۳	»	»	»
۴۵	۶۶-۷۰		»	»	»
۴۶	۷۱	۳	»	»	»
۴۷	۷۳-۵	۳	»	»	»
۴۸	۷۶-۷		»	»	»
۴۹	۷۸-۸۰	۳	»	»	»
۵۰	۸۳		»	»	»
۵۱	۸۶-۸	۳	(خطوم)	تبرلی سواری	»
۶۳	۹۵-۶	۴	قلیچ ارسلان رابع (دفعه اولی)	اوق یایی سواری	کوش
۹۵	۱۴۴	۵	کیقباد ثالث	ارسلان	»

درهم و قيراطك اعشارى به يعنى (غرام و كسوراته) تحويله مخصوص جدولور .

۹		۸		۷		۶		۵		۴		۳		۲		۱		۰	
م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م	م
۲۸,۸۱۶	۲۵,۶۵۹	۲۲,۴۵۲	۱۹,۲۴۴	۱۶,۰۳۷	۱۲,۸۲۹	۹,۶۲۲	۶,۴۱۵	۳,۲۰۷	۰	۳,۲۰۷	۶,۴۱۵	۹,۶۲۲	۱۲,۸۲۹	۱۶,۰۳۷	۱۹,۲۴۴	۲۲,۴۵۲	۲۵,۶۵۹	۲۸,۸۱۶	۰
۲۹,۰۶۷	۲۵,۸۵۹	۲۲,۶۵۲	۱۹,۴۴۵	۱۶,۲۳۷	۱۳,۰۳۰	۹,۸۲۳	۶,۶۱۵	۳,۴۰۸	۱	۳,۴۰۸	۶,۶۱۵	۹,۸۲۳	۱۳,۰۳۰	۱۶,۲۳۷	۱۹,۴۴۵	۲۲,۶۵۲	۲۵,۸۵۹	۲۹,۰۶۷	۱
۲۹,۳۱۷	۲۶,۰۶۰	۲۲,۸۵۲	۱۹,۶۴۵	۱۶,۴۳۸	۱۳,۲۳۰	۱۰,۰۲۳	۶,۸۱۶	۳,۶۰۹	۲	۳,۶۰۹	۶,۸۱۶	۱۰,۰۲۳	۱۳,۲۳۰	۱۶,۴۳۸	۱۹,۶۴۵	۲۲,۸۵۲	۲۶,۰۶۰	۲۹,۳۱۷	۲
۲۹,۵۶۸	۲۶,۲۶۰	۲۳,۰۵۲	۱۹,۸۴۵	۱۶,۶۳۸	۱۳,۴۳۱	۱۰,۲۲۳	۷,۰۱۶	۳,۸۰۹	۳	۳,۸۰۹	۷,۰۱۶	۱۰,۲۲۳	۱۳,۴۳۱	۱۶,۶۳۸	۱۹,۸۴۵	۲۳,۰۵۲	۲۶,۲۶۰	۲۹,۵۶۸	۳
۲۹,۸۱۸	۲۶,۴۶۱	۲۳,۲۵۲	۱۹,۹۴۵	۱۶,۸۳۹	۱۳,۶۳۱	۱۰,۴۲۴	۷,۲۱۷	۴,۰۰۹	۴	۴,۰۰۹	۷,۲۱۷	۱۰,۴۲۴	۱۳,۶۳۱	۱۶,۸۳۹	۱۹,۹۴۵	۲۳,۲۵۲	۲۶,۴۶۱	۲۹,۸۱۸	۴
۳۰,۰۶۹	۲۶,۶۶۱	۲۳,۴۵۲	۲۰,۱۴۸	۱۷,۰۳۹	۱۳,۸۳۲	۱۰,۶۲۴	۷,۴۱۷	۴,۲۱۰	۵	۴,۲۱۰	۷,۴۱۷	۱۰,۶۲۴	۱۳,۸۳۲	۱۷,۰۳۹	۲۰,۱۴۸	۲۳,۴۵۲	۲۶,۶۶۱	۳۰,۰۶۹	۵
۳۰,۳۱۹	۲۶,۸۶۲	۲۳,۶۵۴	۲۰,۳۴۷	۱۷,۲۴۰	۱۴,۰۳۲	۱۰,۸۲۵	۷,۶۱۷	۴,۴۱۰	۶	۴,۴۱۰	۷,۶۱۷	۱۰,۸۲۵	۱۴,۰۳۲	۱۷,۲۴۰	۲۰,۳۴۷	۲۳,۶۵۴	۲۶,۸۶۲	۳۰,۳۱۹	۶
۳۰,۵۶۹	۲۷,۰۶۲	۲۳,۸۵۵	۲۰,۵۴۷	۱۷,۴۴۰	۱۴,۲۳۳	۱۱,۰۲۵	۷,۸۱۸	۴,۶۱۱	۷	۴,۶۱۱	۷,۸۱۸	۱۱,۰۲۵	۱۴,۲۳۳	۱۷,۴۴۰	۲۰,۵۴۷	۲۳,۸۵۵	۲۷,۰۶۲	۳۰,۵۶۹	۷
۳۰,۸۱۷	۲۷,۲۶۳	۲۴,۰۵۵	۲۰,۷۴۸	۱۷,۶۴۰	۱۴,۴۳۳	۱۱,۲۲۶	۸,۰۱۸	۴,۸۱۱	۸	۴,۸۱۱	۸,۰۱۸	۱۱,۲۲۶	۱۴,۴۳۳	۱۷,۶۴۰	۲۰,۷۴۸	۲۴,۰۵۵	۲۷,۲۶۳	۳۰,۸۱۷	۸
۳۰,۸۱۷	۲۷,۴۶۳	۲۴,۲۵۶	۲۰,۹۴۸	۱۷,۸۴۱	۱۴,۶۳۴	۱۱,۴۲۶	۸,۲۱۹	۵,۰۱۲	۹	۵,۰۱۲	۸,۲۱۹	۱۱,۴۲۶	۱۴,۶۳۴	۱۷,۸۴۱	۲۰,۹۴۸	۲۴,۲۵۶	۲۷,۴۶۳	۳۰,۸۱۷	۹
۳۰,۸۷۱	۲۷,۶۶۴	۲۴,۴۵۶	۲۱,۱۴۹	۱۸,۰۴۱	۱۴,۸۳۴	۱۱,۶۲۷	۸,۴۱۹	۵,۲۱۲	۱۰	۵,۲۱۲	۸,۴۱۹	۱۱,۶۲۷	۱۴,۸۳۴	۱۸,۰۴۱	۲۱,۱۴۹	۲۴,۴۵۶	۲۷,۶۶۴	۳۰,۸۷۱	۱۰
۳۱,۰۷۱	۲۷,۸۶۴	۲۴,۶۵۷	۲۱,۳۴۹	۱۸,۲۴۲	۱۵,۰۳۵	۱۱,۸۲۷	۸,۶۲۰	۵,۴۱۲	۱۱	۵,۴۱۲	۸,۶۲۰	۱۱,۸۲۷	۱۵,۰۳۵	۱۸,۲۴۲	۲۱,۳۴۹	۲۴,۶۵۷	۲۷,۸۶۴	۳۱,۰۷۱	۱۱
۳۱,۰۷۲	۲۸,۰۶۴	۲۴,۸۵۷	۲۱,۵۵۰	۱۸,۴۴۲	۱۵,۲۳۵	۱۲,۰۲۸	۸,۸۲۰	۵,۶۱۳	۱۲	۵,۶۱۳	۸,۸۲۰	۱۲,۰۲۸	۱۵,۲۳۵	۱۸,۴۴۲	۲۱,۵۵۰	۲۴,۸۵۷	۲۸,۰۶۴	۳۱,۰۷۲	۱۲
۳۱,۴۷۲	۲۸,۲۶۵	۲۵,۰۵۸	۲۱,۷۵۰	۱۸,۶۴۲	۱۵,۴۳۵	۱۲,۲۲۸	۹,۰۲۱	۵,۸۱۳	۱۳	۵,۸۱۳	۹,۰۲۱	۱۲,۲۲۸	۱۵,۴۳۵	۱۸,۶۴۲	۲۱,۷۵۰	۲۵,۰۵۸	۲۸,۲۶۵	۳۱,۴۷۲	۱۳
۳۱,۶۷۳	۲۸,۴۶۶	۲۵,۲۵۸	۲۱,۹۵۱	۱۸,۸۴۳	۱۵,۶۳۶	۱۲,۴۲۹	۹,۲۲۱	۶,۰۱۴	۱۴	۶,۰۱۴	۹,۲۲۱	۱۲,۴۲۹	۱۵,۶۳۶	۱۸,۸۴۳	۲۱,۹۵۱	۲۵,۲۵۸	۲۸,۴۶۶	۳۱,۶۷۳	۱۴
۳۱,۸۷۳	۲۸,۶۶۵	۲۵,۴۵۸	۲۲,۱۵۱	۱۹,۰۴۴	۱۵,۸۳۶	۱۲,۶۲۹	۹,۴۲۲	۶,۲۱۴	۱۵	۶,۲۱۴	۹,۴۲۲	۱۲,۶۲۹	۱۵,۸۳۶	۱۹,۰۴۴	۲۲,۱۵۱	۲۵,۴۵۸	۲۸,۶۶۵	۳۱,۸۷۳	۱۵
۳۲,۰۷۴	۲۸,۸۶۶	۲۵,۶۵۹	۲۲,۳۵۲	۱۹,۲۴۴	۱۶,۰۳۷	۱۲,۸۲۹	۹,۶۲۲	۶,۴۱۵	۱۶	۶,۴۱۵	۹,۶۲۲	۱۲,۸۲۹	۱۶,۰۳۷	۱۹,۲۴۴	۲۲,۳۵۲	۲۵,۶۵۹	۲۸,۸۶۶	۳۲,۰۷۴	۱۶

اشهر جدولك صورت استمهالی خوبه دره مثلا ۳ درهم ۸ قيراطك قاچ اولديني بيلتك استلهكده بالاسنده صفردن باشلايه برق طقوزه قدر بيوك رقله كوستريلان درهم خانسند ۳ درهم بولنوب بسده صاحده يزقاردين اشاغى حمر اولان قيراط خانسندكى ۸ رقمى خاناسنه باقلدنده ۱۱ غرام ۲۲۶ ميليگرام اولديني اكلاشيلور .
 درت حبه يزقيراط بر حبه ۵۰ ميليگرام اولمله يزقيراطدن صكره اوج حبه قدر زياده وزن اولان مسكوكات ايچون مقداريته كوره اشبو جدولدهكى وزنله هبر حبه ايچون (۰.۱۰۰) (۰.۱۵۰) ميليگرام ضم وعادوهس اقتضا ايدر .

سجده لوجی لوحه ۳

۲۸

۲۵

۳۶

۳۳

۴۰

۳۷

۴۸

۴۲

۵۷

۵۸

۵۱

ساز او خلیجی لوحه

٦٥

٥٩

٧٢

٧١

٧٨

٧٣

٨٦

٨٤

٨٢

٩١

٨٩

٩٤

٩٣

بخ دردیجی لوحه ۳

۹۷

۹۵

۱۰۳

۹۹

۱۰۶

۱۰۵

۱۱۳

۱۰۸

۱۲۴

۱۱۶

۱۳۰

۱۲۷

سکه های ساسانی

